

NIJZ

Nacionalni inštitut
za javno zdravje

**VREDNOTENJE UČINKOV ZAKONA
O OMEJEVANJU UPORABE
TOBAČNIH IN POVEZANIH IZDELKOV
MED MLADIMI**

PO UVELJAVITVI VSEH UKREPOV
NOVEGA ZAKONA

VREDNOTENJE UČINKOV ZAKONA O OMEJEVANJU UPORABE TOBAČNIH
IN POVEZANIH IZDELKOV MED MLADIMI
PO UVELJAVITVI VSEH UKREPOV NOVEGA ZAKONA

Znanstvena monografija

Avtorici

Helena Koprivnikar, dr. med., mag. Tina Zupanič, univ. dipl. soc.

Recenzenta

doc. dr. Jerneja Farkaš Lainščak, dr. med., dr. Tomaž Čakš, dr. med.

Jezikovni pregled

Mihaela Törnär

Oblikovanje

Andreja Frič

Fotografija

Freepik

Izdajatelj

Nacionalni inštitut za javno zdravje, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Leto izdaje

2023

Elektronska izdaja.

Publikacija je dostopna na spletni strani <https://nijz.si/>

Zaščita dokumenta

© 2023 NIJZ

Vse pravice pridržane. Reprodukcia po delih ali v celoti na kakršenkoli način in v kateremkoli mediju ni dovoljena brez pisnega dovoljenja avtorjev. Kršitve se sankcionirajo v skladu z avtorsko-pravno in kazensko zakonodajo.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 144068355

ISBN 978-961-6945-89-9 (PDF)

KAZALO

ZAHVALE	4
POVZETEK	6
1 UVOD	15
2 PREGLED PODATKOV O UČINKIH IZBRANIH UKREPOV NADZORA NAD TOBAKOM	16
2.1 Enotna embalaža – učinki, zabeleženi v raziskavah, in izkušnje različnih držav	17
3 VPLIVI UVEDBE NOVIH UKREPOV ZAKONA O OMEJEVANJU UPORABE TOBAČNIH IN POVEZANIH IZDELKOV V SLOVENIJI NA MLADOSTNIKE	52
3.1 Slikovna zdravstvena opozorila na embalaži tobačnih izdelkov za kajenje in enotna embalaža cigaret in tobaka za zvijanje	53
3.2 Popolna prepoved oglaševanja, razstavljanja in promocije tobačnih in povezanih izdelkov	90
3.3 Prepoved kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe	109
3.4 Prepoved značilnih arom v cigaretah in tobaku za zvijanje	122
3.5 Ukrepi za zmanjšanje dostopnosti tobačnih in povezanih izdelkov mladoletnim na prodajnih mestih	129
3.6 Spremembe kadilskega vedenja in povezanih kazalnikov	163
3.7 Opis raziskave in metodologija	206
SEZNAM TABEL	210
SEZNAM SLIK	211
STVARNO KAZALO	222

ZAHVALE

Za sodelovanje v raziskavi Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi v letih 2017, 2018 in 2021 se iskreno zahvaljujemo vsem srednjim šolam, ki so se odzvale na naše vabilo. Brez njihovega dragocenega sodelovanja izvedba raziskave ne bi bila mogoča, priprava monografije pa bi bila zelo omejena, saj je prav ta raziskava osnova za večino podatkov in poglavij v monografiji.

Biotehniška šola Rakičan

Biotehniški center Naklo, Srednja šola

Biotehniški izobraževalni center Ljubljana, Gimnazija in veterinarska šola

Biotehniški izobraževalni center Ljubljana, Živilska šola

Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer

Gimnazija Litija

Izobraževalni center Piramida Maribor, Srednja šola za prehrano in živilstvo

Srednja ekonomska šola Maribor

Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci

Srednja šola Zagorje

Srednja tehniška šola Koper

Šolski center Celje, Gimnazija Lava

Šolski center Celje, Srednja šola za storitvene dejavnosti in logistiko

Šolski center Krško - Sevnica, Gimnazija Krško

Šolski center Krško - Sevnica, Srednja poklicna in strokovna šola Krško

Šolski center Nova Gorica, Biotehniška šola

Šolski center Postojna, Srednja šola

Šolski center Slovenj Gradec, Gimnazija

Šolski center Slovenj Gradec, Srednja šola Slovenj Gradec in Muta

Gimnazija Tolmin

Grm Novo mesto - Center biotehnik in turizma, Kmetijska šola Grm in biotehniška gimnazija

Ekonomska šola Ljubljana

Elektrotehniško-računalniška strokovna šola in gimnazija Ljubljana

Gimnazija in srednja šola Rudolfa Maistra Kamnik

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana

Šolski center Ljubljana, Gimnazija Antona Aškerc

Šolski center Ljubljana, Srednja lesarska šola

Šolski center Ljubljana, Srednja strojna in kemijska šola

Gimnazija Ledina

Srednja zdravstvena šola Celje

Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor

Avtorji se prav tako iskreno zahvaljujemo sodelavcem iz vseh območnih enot Nacionalnega inštituta za javno zdravje, ki so v 3. valu raziskave pomagali pri rekrutaciji šol v raziskavo in spodbujanju njihovega sodelovanja v njej.

Območna enota Celje: *Marjeta Peperko, Primož Osek*

Območna enota Koper: *Živa Žerjal*

Območna enota Ljubljana: *Katja Podergajs*

Območna enota Murska Sobota: *Jadranka Jovanović*

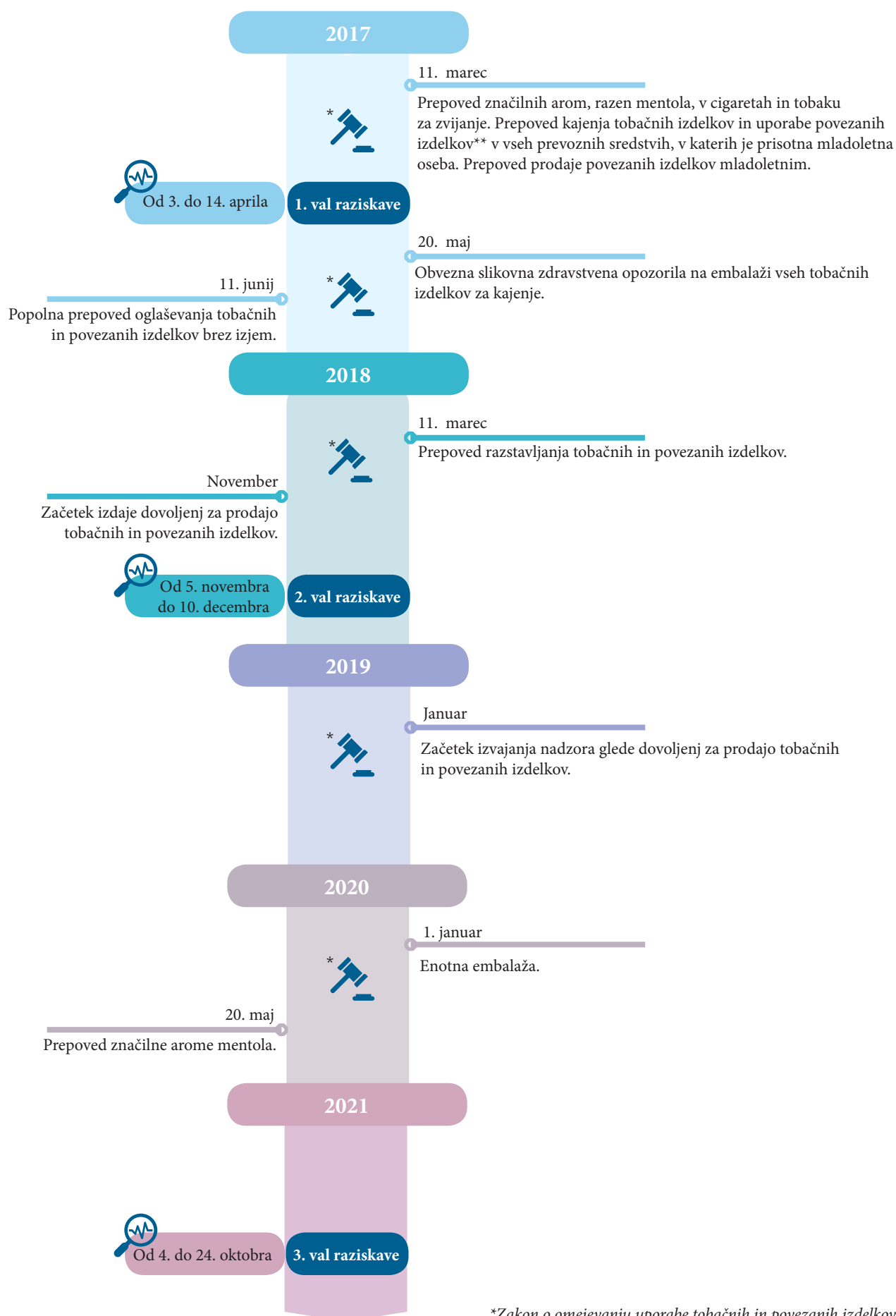
Območna enota Nova gorica: *Petra Kravos*

Območna enota Novo mesto: *Doroteja Kuhar*

Območna enota Ravne na Koroškem: *Nina Pogorevc*

POVZETEK

Časovnica uveljavitve ukrepov ZOUTPI* in izvajanja raziskave

*Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov.

**Povezani izdelki: ogrevani tobačni izdelki, elektronske cigarete, zeliščni izdelki za kajenje.

Uporaba tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom med 16-LETNIMI DIJAKI v letu 2021

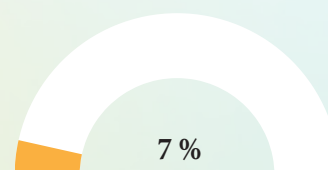
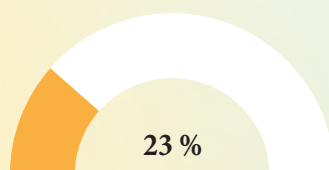
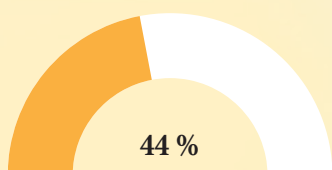
Med 16-letnimi dijaki CIGARETE (tovarniško izdelane in/ali ročno zvite) kadi

kadarkoli v življenju ...

v zadnjih 30 dneh ...

vsak dan v zadnjih 30 dneh ...

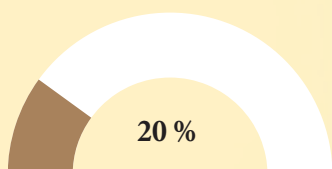

Med 16-letnimi dijaki DRUGE TOBAČNE IZDELKE ZA KAJENJE kadi

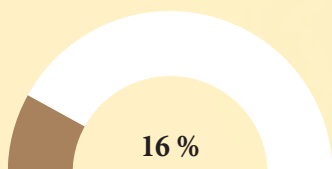
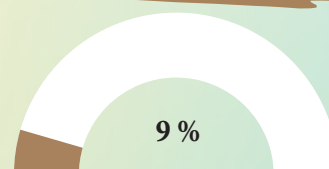

kadarkoli v življenju ...

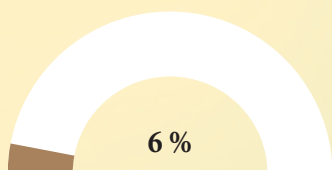
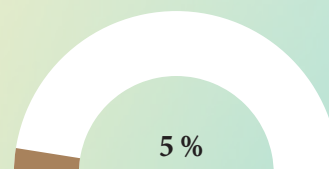
v zadnjih 30 dneh ...

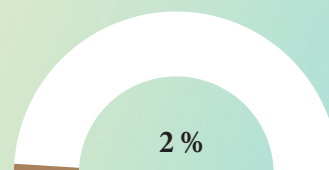
cigare

vodne pipe

cigarilose

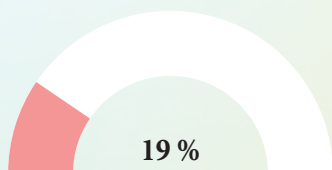

Uporaba tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom med 16-letnimi dijaki v letu 2021

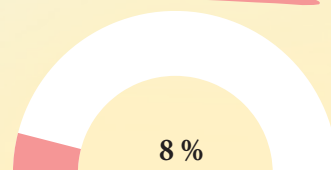
Med 16-letnimi dijaki BREZDIMNE TOBAČNE IZDELKE uporablja

kadarkoli v življenju ...

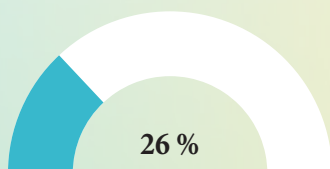
v zadnjih 30 dneh ...

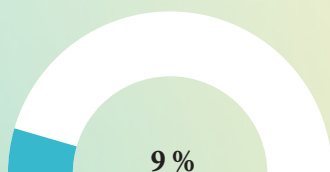
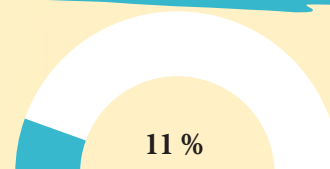
Med 16-letnimi dijaki ELEKTRONSKE CIGARETE uporablja

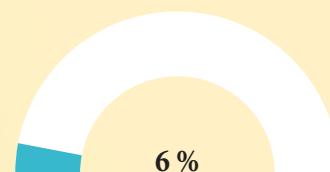
kadarkoli v življenju ...

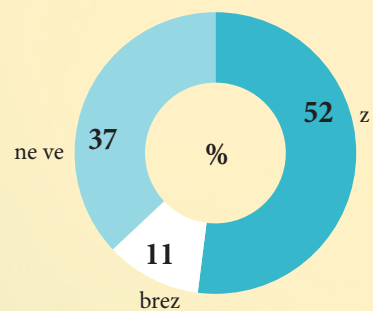
v zadnjih 30 dneh ...

s kanabisom

z nikotinom

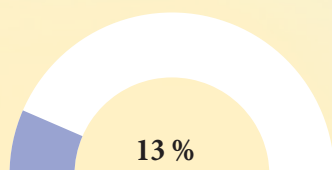

Uporaba tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom med 16-letnimi dijaki v letu 2021

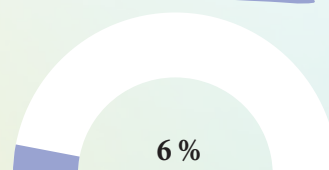
Med 16-letnimi dijaki OGREVANE TOBAČNE IZDELKE uporablja

kadarkoli v življenju ...

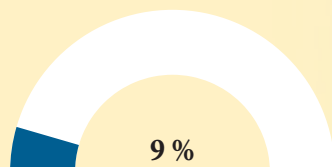
v zadnjih 30 dneh ...

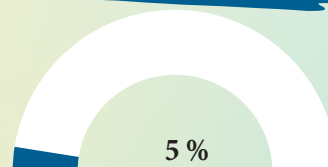
Med 16-letnimi dijaki NIKOTINSKE VREČKE uporablja

kadarkoli v življenju ...

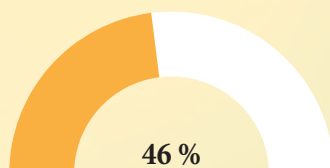
v zadnjih 30 dneh ...

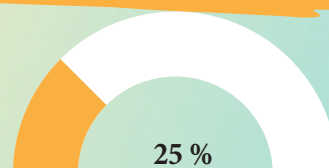
Med 16-letnimi dijaki VSAJ EN TOBAČNI IZDELEK ZA KAJENJE kadi

kadarkoli v življenju ...

v zadnjih 30 dneh ...

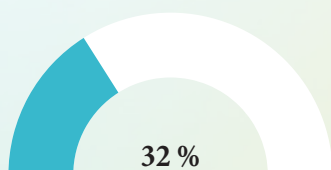

Uporaba tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom med 16-letnimi dijaki v letu 2021

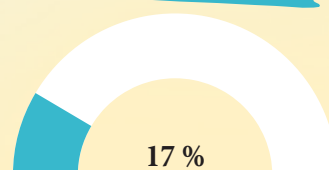
Med 16-letnimi dijaki VSAJ ENEGA OD NOVEJŠIH in/ali BREZDIMNIH TOBAČNIH IZDELKOV uporablja

kadarkoli v življenju ...

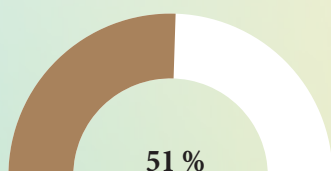
v zadnjih 30 dneh ...

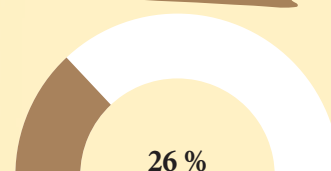
Med 16-letnimi dijaki VSAJ EN TOBAČNI IN POVEZAN IZDELEK TER IZDELEK Z NIKOTINOM uporablja

kadarkoli v življenju ...

v zadnjih 30 dneh ...

Med 16-letnimi dijaki nekadilci je tobačnemu dimu izpostavljenih vsaj 1x/teden ali pogosteje

39 %

v katerihkoli zaprtih prostorih, vključno s prevoznimi sredstvi.

Dostopnost tobačnih in povezanih izdelkov med mladoletnimi dijaki 2. letnikov SŠ v letu 2021

Cigarete in tobak za zvijanje

mladoletnih dijakov meni,
da bi jih brez težav
kupili sami.

Trgovec je
pogosto ali **vedno zavrnil**
poskus nakupa mladoletnim
dijakom le v **23 %**.

mladoletnih dijakov meni,
da bi jih brez težav
kupili s pomočjo
nadomestnega kupca.

Le od **26 %** mladoletnih
dijakov je trgovec **pogosto**
ali **vedno zahteval osebni**
dokument ob poskusu nakupa.

Elektronske cigarete

mladoletnih dijakov meni,
da bi jih brez težav
kupili sami.

Trgovec je
pogosto ali **vedno zavrnil**
poskus nakupa mladoletnim
dijakom le v **34 %**.

Le od **28 %** mladoletnih
dijakov je trgovec **pogosto**
ali **vedno zahteval osebni**
dokument ob poskusu nakupa.

Spremembe ključnih kazalnikov uporabe tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom po uveljavitvi novih ukrepov ZOUTPI

Kazalnik	Med 1. in 2. valom raziskave (2017–2018)	Med 2. in 3. valom raziskave (2018–2021)	Med 1. in 3. valom raziskave (2017–2021)
Dovzetnost in namere za kajenje cigaret			
Nedovzetnost za kajenje (nikoli kadili cigaret in prepričani, da čez leto dni ne bodo kadili)	↑	=	↑
Namere za kajenje cigaret	=	=	=
Kajenje tobaka med najožjimi prijatelji in precenjevanje kajenja med vrstniki			
Med petimi najožjimi prijatelji ni kadilca tobaka	↑	=	↑
Precenjevanje kajenja	=	↓	↓
Cigarete (tovarniško izdelane ali ročno zvite)			
Kajenje cigaret kadarkoli v življenju	↓	↓	↓
Prvo kajenje cigaret v starosti 13 let ali manj	=	=	=
Kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh	↓	↓	↓
Redno kajenje cigaret (vsak dan) v zadnjih 30 dneh	↓	↓	↓
Kajenje manj kot ene cigarete na dan v zadnjem tednu	=	=	=
Kajenje od 1 do 10 cigaret na dan v zadnjem tednu	=	↓	↓
Kajenje 11 in več cigaret na dan v zadnjem tednu	↓	=	↓
Drugi tobačni izdelki za kajenje			
Kajenje cigar kadarkoli v življenju	=	=	↓
Kajenje cigariloso v življenju	=	↓	↓
Kajenje vodnih pip kadarkoli v življenju	↓	↓	↓
Brezdimni tobačni izdelki			
Uporaba brezdimnih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju	↑	↑	↑
Elektronske cigarete			
Uporaba elektronskih cigaret kadarkoli v življenju	↓	↓	↓
Uporaba elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh	↓	=	=
Pogostost uporabe elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh	=	=	=
Uporaba elektronskih cigaret z nikotinom v zadnjih 30 dneh	=	=	=
Ogrevani tobačni izdelki			
Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju		↑	
Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh		↑	
Uporaba vsaj enega tobačnega izdelka za kajenje (cigarete, cigare, cigarilosi, vodne pipe, pipe)			
Uporaba vsaj enega tobačnega izdelka za kajenje kadarkoli v življenju	↓	↓	↓
Uporaba vsaj enega tobačnega izdelka za kajenje v zadnjih 30 dneh	↓	=	↓
Uporaba vsaj enega od novejših izdelkov (elektronske cigarete, ogrevani tobačni izdelki, nikotinske vrečke) in/ali brezdimnih tobačnih izdelkov			
Uporaba vsaj enega od novejših izdelkov in brezdimnih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju	=	=	↓
Uporaba vsaj enega od novejših izdelkov in brezdimnih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh	=	↑	↑
Uporaba vsaj enega tobačnega in povezanega izdelka ter izdelka z nikotinom			
Uporaba vsaj enega tobačnega in povezanega izdelka ter izdelka z nikotinom kadarkoli v življenju	↓	↓	↓
Uporaba vsaj enega tobačnega in povezanega izdelka ter izdelka z nikotinom v zadnjih 30 dneh	=	=	↓

Spremembe izbranih specifičnih kazalnikov posameznih uveljavljenih ukrepov ZOUTPI

Ukrep	Kazalnik	Med 1. in 2. valom raziskave (2017–2018)	Med 2. in 3. valom raziskave (2018–2021)	Med 1. in 3. valom raziskave (2017–2021)
Zdravstvena opozorila in enotna embalaža cigaret in tobaka za zvijanje	Pozornost na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret in tobaka za zvijanje	↑	=	=
	Branje zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret in tobaka za zvijanje	=	↓	=
	Razmišljanje o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret in tobaka za zvijanje	↑	=	↑
	Pogovarjanje z drugimi o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret in tobaka za zvijanje	↑	=	=
	Razmišljanje o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret in tobaka za zvijanje	↑	=	=
	Privlačnost embalaže cigaret in tobaka za zvijanje	↓	↓	↓
	Zaznave razlik v privlačnosti embalaže posameznih tržnih znamk cigaret oziroma tobaka za zvijanje	↓	↓	↓
	Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahкости kajenja	↑	=	=
	Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede zasvojljivosti	↑	=	=
	Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahкости opustitve	=	=	=
	Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede vsebnosti škodljivih snovi	=	↓	=
	Poznavanje trditvev o škodljivosti kajenja, navedenih v zdravstvenih opozorilih	=	=	=
	Nepokajena cigareta zaradi zdravstvenih opozoril	=	=	=
Prepoved značilnih arom, vključno z mentolom	Kajenje cigaret oziroma tobaka za zvijanje z značilnimi aromami	=	↓	↓
	Izpostavljenost oglaševanju tobačnih izdelkov	↓	↓	↓
	Izpostavljenost razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih	↓	↓	↓
	Izpostavljenost razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih	↓	=	↓
	Izpostavljenost tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih	↓	=	↓
	Izpostavljenost nekadilcev tobačnemu dimu v katerikoli zaprtih prostorih, vključno s prevoznimi sredstvi	↓	↓	↓
	Zaznana dostopnost cigaret in tobaka za zvijanje ob lastnem nakupu med mladoletnimi dijaki	↓	↓	↓
	Zaznana dostopnost cigaret in tobaka za zvijanje ob nakupu s pomočjo nadomestnega kupca med mladoletnimi dijaki	↓	=	↓
	Poskusi nakupov cigaret oziroma tobaka za zvijanje med mladoletnimi dijaki	=	=	↓
	Zavrtnite poskusov nakupov, zahteva po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa s strani mladoletnega dijaka	=	=	=
	Znižanje zaznane dostopnosti cigaret in tobaka za zvijanje ob lastnem nakupu med mladoletnimi dijaki	↓	↓	↓
	Poskusi nakupov elektronskih cigaret med mladoletnimi dijaki	=	=	=
	Zavrtnite poskusov nakupov, zahteva po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa s strani mladoletnega dijaka	↑	=	↑

Predlogi ključnih ukrepov za nadaljnje zmanjševanje uporabe tobačnih, povezanih in nikotinskih izdelkov med mladostniki

Okrepitev zdravstvenih opozoril, vključno z dodajanjem trditev, ki bi bolj ciljale na mlade, ter razširitev velikih slikovnih opozoril na izdelke, ki slikovnih zdravstvenih opozoril še nimajo.

Razširitev enotne embalaže na preostale tobačne in povezane izdelke ter izdelke z nikotinom.

Zmanjšanje števila in vrst prodajnih mest ter omejitve lokacije prodajnih mest (npr. v bližini šol in drugih področij, kjer se zbirajo mladi) in drugi ukrepi za zmanjšanje dostopnosti izdelkov (npr. dvig starosti za nakup).

Okrepitev nadzora nad prodajo tobačnih in povezanih izdelkov mladoletnim.

Razširitev prepovedi arom na vse tobačne in povezane izdelke ter izdelke z nikotinom.

Znatno zvišanje cen tobačnih in povezanih izdelkov ter izdelkov z nikotinom in zmanjšanje cenovnih razlik med izdelki oziroma skupinami izdelkov.

Aktivnosti, programi in komunikacijske kampanje za povečanje znanja in zmanjševanje napačnih zaznav o novejših tobačnih izdelkih in izdelkih z nikotinom.

Vključitev izdelkov z nikotinom (npr. nikotinske vrečke) v veljavni zakon.

Prepoved prihoda novih izdelkov s tobakom oziroma nikotinom na slovenski trg.

Prepoved tobaka za žvečenje in njuhanje.

Širjenje prostorov brez tobačnega dima na polodprte in odprte prostore, npr. vhode v organizacije, ki opravljajo vzgojo ali izobraževanje ter drugi ukrepi za širjenje okolij brez tobačnega dima (ukinitvev kadilnic, ostrejša definicija zaprtega prostora).

Dodatni programi in komunikacijske kampanje za ozaveščanje širše javnosti in ključnih skupin prebivalstva o tem, zakaj in kako se je potrebno izogibati izpostavljenosti tobačnemu dimu.

Kontinuirano spremljanje stanja na področju uporabe tobačnih, povezanih in nikotinskih izdelkov.

1 UVOD

Namen publikacije Vrednotenje učinkov *Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov med mladimi – po uveljavitvi vseh ukrepov novega zakona*. je predstaviti učinkovitost ukrepa enotne embalaže na osnovi podatkov iz literature in podatkov iz držav, v katerih je bil ta ukrep že uveljavljen ter predstaviti učinke ključnih ukrepov slovenskega *Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* štiri leta in pol po njegovem sprejetju. Med izbranimi ukrepi, katerih učinke prikazuje publikacija, so velika slikovna opozorila na tobačnih izdelkih za kajenje, enotna embalaža cigaret in tobaka za zvijanje, popolna prepoved razstavljanja tobačnih in povezanih izdelkov, prepoved kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe, prepoved značilnih arom v cigaretah in tobaku za zvijanje ter dovoljenja za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov.

Publikacija je osnovana na podatkih iz raziskave *Vrednotenje učinkov Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov med mladimi*, ki jo izvajamo na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje. Izvedli smo že tri valove raziskav, to je v letih 2017, 2018 in 2021, in sicer z namenom, da bi beležili stanje pred in po uvedbi ključnih ukrepov novega zakona. V raziskavo je vključen priložnostni vzorec dijakov 2. letnikov 30 srednjih šol v Sloveniji. V tej publikaciji prikazujemo predvsem spremembe med 2. in 3. valom raziskave ter 1. in 3. valom raziskave.

Publikacija je nadaljevanje **publikacije** z naslovom *Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov*. Ta predhodna publikacija vključuje pregled literature o učinkovitosti treh pomembnih ukrepov nadzora nad tobakom, to so slikovna zdravstvena opozorila na embalaži tobačnih izdelkov, prepoved oglaševanja, razstavljanja in promocije tobačnih izdelkov na prodajnih mestih ter prepoved kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe. V drugem delu predhodne publikacije pa so predstavljeni učinki izbranih ukrepov med 1. in 2. valom raziskave, to je ukrepov, ki so bili uveljavljeni do konca leta 2018. Publikacija z naslovom *Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* je na voljo na spletni strani: <https://nijz.si/publikacije/spremembe-v-kadilskem-vedenju-po-uedbi-prvih-ukrepov-zakona-o-omejevanju-uporabe-tobacnih-in-povezanih-izdelkov/>

V drugi polovici 2023 načrtujemo izvedbo 4. vala raziskave Vrednotenje učinkov *Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov med mladimi*, ki mu bo sledila še ena publikacija z izsledki raziskave.

Podrobnejši datumi raziskave in uveljavitev posameznih ukrepov so prikazani na časovnem traku na strani 6.

2 PREGLED PODATKOV O UČINKIH IZBRANIH UKREPOV NADZORA NAD TOBAKOM

2.1 ENOTNA EMBALAŽA – UČINKI, ZABELEŽENI V RAZISKAVAH, IN IZKUŠNJE RAZLIČNIH DRŽAV

2.1.1 Uvod

Embalaža tobačnih izdelkov je pomemben del marketinške strategije tobačne industrije in sredstvo za učinkovito predstavljanje podobe znamke, še posebej tam, kjer je oglaševanje omejeno. Ima večji doseg kot oglaševanje in je najbolj izrazita povezava oziroma način komunikacije med proizvajalcem in potrošnikom. Ustrezno oblikovana embalaža tobačnih izdelkov poveča privlačnost izdelkov, pritegne pozornost, ustvarja ugodne občutke in čustvene povezave z izdelkom, vpliva na zaznavanje izdelka in tako na izbiro med izdelki v trgovini, zbudi željo po poskusnji in pomaga pri nakupovalnih odločitvah ter povečevanju prodaje. Še posebej oblikovne značilnosti embalaže tobačnih izdelkov privlačijo mladostnike. Inovativni pristopi k embalaži predstavljajo v prenasičenem trgu konkurenčno prednost in višjo prodajo (1, 2).

Z uvedbo enotne embalaže lahko odstranimo elemente oglaševanja z embalaže tobačnih izdelkov. Enotna embalaža je embalaža v točno določenih barvah, na kateri razen imen znamke, izdelka, imena proizvajalca, kontaktnih podatkov ter podatkov o količini izdelka na zavojčku ni drugih zapisov, logotipov ali kakršnihkoli oznak značilnosti izdelka. Odstranjene so vse značilnosti in oznake tržne znamke, razen imena, ki se na embalaži nahaja v standardni pisavi, velikosti in položaju. Enotna embalaža ima predpisano pisavo, velikost pisave in standardizirano obliko, velikost in materiale. Na njej so nameščena zdravstvena opozorila in druge informacije oziroma označbe, ki jih zahtevajo vladni predpisi. V notranjosti zavojčka ni oglasnih ali drugih promocijskih sporočil, prav tako le-ta niso priložena zavojčku ali nameščena na posamezne cigarete ali druge tobačne izdelke (1).

Že v publikaciji iz leta 2013 smo navedli, da obstajajo dosledni in močni dokazi v podporo trditvi, da enotna embalaža zmanjša privlačnost embalaže in izdelka, poveča opaznost zdravstvenih opozoril in zmanjšuje napačno zaznavanje o škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže. V tistem času so strokovnjaki smatrali, da je enotna embalaža verjetno lahko učinkovita pri odvrčanju od začetkov kajenja in pri spodbujanju k opustitvi kajenja, in je tako ukrep nadzora nad tobakom, ki ima potencial, da prispeva k zmanjševanju rabe tobaka in škodljivih posledic za zdravje (1). Smernice za implementacijo 11. in 13. člena Okvirne konvencije Svetovne zdravstvene organizacije za nadzor nad tobakom vključujejo priporočilo, da naj države pogodbenice obravnavajo uvedbo enotne embalaže (2, 3).

Cilji enotne embalaže so (2, 4):

- odstranitev oglaševanja ali promocije s pomočjo embalaže tobačnih izdelkov,
- zmanjšanje privlačnosti tobačnih izdelkov,
- zmanjševanje napačnega zaznavanja škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže in
- povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril.

Tako ukrep prispeva k širšemu cilju zaščite zdravja preko zmanjšanja povpraševanja po tobačnih izdelkih (2, 4), zmanjšanja začetka kajenja in spodbujanja opuščanja kajenja (2).

Za učinkovit nadzor nad tobakom je pomembna implementacija celovitega multisektorskega programa ukrepov, ki delujejo komplementarno. Enotna embalaža dopolnjuje druge ukrepe za zmanjševanje povpraševanja po tobačnih izdelkih in poveča njihovo učinkovitost (2). Priporoča se, da se enotna embalaža uveljavi kot del celovitega pristopa k nadzoru nad tobakom, ki vključuje tudi velika slikovna zdravstvena opozorila in celovite prepovedi oglaševanja, promocije in sponzorstev (4).

Namen poglavja je predstavitev najnovejših podatkov o učinkih enotne embalaže iz mednarodne literature in držav, ki so že uveljavile ukrep enotne embalaže.

2.1.2 Metodologija

Objave smo iskali v bazi PubMed z iskalnim nizom »(tobacco plain pack) OR (tobacco standardized pack)« v naslovu ali povzetku objav od vključno leta 2012 naprej. Na dan 28. 7. 2022 je iskanje prikazalo 231 objav. Med njimi smo poiskali objave o učinkih ukrepa, v pregled vključili vire posameznih izbranih člankov in nato za določene članke poiskali še povezane članke. Objave smo iskali tudi po spletnih straneh vladnih in drugih institucij držav, ki so ukrep enotne embalaže že uvedle, zbirali smo tudi objave o razširjenosti kajenja in spremembah v zadnjem obdobju v posameznih državah, v katerih je ukrep najdlje v veljavi.

V nadaljevanju poglavja najprej predstavljamo podatke o tem, kje je ukrep enotne embalaže že sprejet. Nato povzemamo najnovejše pregledne članke meta-analize in tehnična poročila od vključno leta 2012 naprej, čas pred tem obdobjem namreč pokriva predhodna pregledna publikacija (1). Za čas, ki ga pregledni viri ne vključujejo več, smo dodali posamezne kasneje objavljene članke. Nato prikazujemo še učinke ukrepa v tistih državah, ki so uvedle enotno embalažo, in so zanje na voljo literatura in drugi podatki o učinkih ukrepa.

Kadar v besedilu navajamo spremembe odstotkov in drugih kazalnikov, navajamo statistično značilne spremembe, v kolikor ni navedeno drugače.

2.1.3 Uveljavitev ukrepa enotne embalaže v svetu

Prva država, ki je uvedla enotno embalažo, je Avstralija – datum polne uveljavitve ukrepa je 1. december 2012 – sledila je Francija približno štiri leta pozneje (4–7). V svetu je 20 držav sveta že uveljavilo ukrep enotne embalaže (Tabela 2.1.1), poleg Avstralije in Francije so to Združeno kraljestvo, Nova Zelandija, Norveška, Irska, Tajska, Urugvaj, Savdska Arabija, Slovenija, Turčija, Izrael, Kanada, Singapur, Belgija, Nizozemska, Madžarska, Danska, Guernsey, Jersey (5, 7, 8). V Monaku, na Cookovih otokih in Niue imajo enotno embalažo zato, ker uvažajo tobačne izdelke v enotni embalaži iz držav z že uveljavljenim ukrepom, to so Francija, Nova Zelandija in Avstralija (6). Finska bo uveljavila ukrep enotne embalaže 1. 5. 2023, in sicer za vse tobačne izdelke in elektronske cigarete (9), Mjanmar pa v aprilu 2023 (10). Ukrep je v formalni obravnavi v še vsaj 14 državah, med drugim v Armeniji, Čilu, Kostariki, Finski, Gruziji, Iranu, Južni Koreji, Južnoafriški republiki, Maleziji, Mavriciju, Mehiki, Nepal, Španiji in Šri Lanki (6). V Gruziji, Armeniji, Mavriciju, Romuniji, Braziliji, Čilu, Ekvadorju, Panami, Burkini Faso in Južnoafriški Republiki je že sprejeta zakonodaja glede enotne embalaže, a datum uveljavitve ukrepa še ni jasn (5, 7). V Švedski, Šri Lanki in Tajvanu pa poteka uradna obravnava vključitve enotne embalaže v zakonodajo (5).

Tabela 2.1.1: Države, ki so enotno embalažo že uvedle (vrstni red glede na datum polne uveljavitve ukrepa).

Država	Začetek uveljavitve (nivo proizvajalca)	Polna uveljavitev ukrepa - po zaključku morebitnega prehodnega obdobja za odprodajo zalog (maloprodajni nivo)	Izdelki, ki jih ukrep vključuje	Vir
 Avstralija	1. 10. 2012	1. 12. 2012	Vsi tobačni izdelki	4–8, 11
 Francija	20. 5. 2016	1. 1. 2017	Cigarete in tobak za zvijanje	4–7, 12, 13
 Monako	20. 5. 2016	1. 1. 2017	Cigarete in tobak za zvijanje	5, 6
 Združeno kraljestvo	20. 5. 2016	20. 5. 2017	Cigarete, tobak za zvijanje	5–7, 12
 Nova Zelandija	14. 3. 2018	6. 6. 2018	Vsi tobačni izdelki	5–7, 12, 14
 Cookovi otoki	Ni podatka	6. 6. 2018	Vsi tobačni izdelki	5, 6
 Norveška	1. 7. 2017	1. 7. 2018	Cigarete, tobak za zvijanje in snus	5–7, 12
 Irska	30. 9. 2017	30. 9. 2018	Vsi tobačni izdelki	4, 5, 7, 12
 Tajska	10. 9. 2019	8. 12. 2019	Cigarete	5–7, 12
 Urugvaj	21. 12. 2019	21. 12. 2019	Cigarete, tobak za zvijanje	5–7, 12
 Savdska Arabija	2019	1. 1. 2020	Vsi tobačni izdelki	6, 7
 Slovenija	1. 1. 2020	1. 1. 2020	Cigarete, tobak za zvijanje	15
 Turčija	5. 12. 2019	5. 1. 2020	Vsi tobačni izdelki	6, 7
 Izrael	8. 1. 2020	8. 1. 2020	Vsi tobačni izdelki, razen cigar in tobaka za pipe, ki se prodajajo v specializiranih trgovinah	5–7, 12
 Kanada	9. 11. 2019 9. 11. 2020	7. 2. 2020 8. 5. 2021	Vsi tobačni izdelki, razen cigar Cigare	16
 Singapur	1. 7. 2020	1. 7. 2020	Vsi tobačni izdelki	5–7, 12, 17
 Belgija	1. 1. 2020	1. 1. 2021	Vsi tobačni izdelki	5–7, 18
 Nizozemska	1. 10. 2020	1. 10. 2021 za vse tobačne izdelke, razen za cigare in elektronske cigarete, 1. 1. 2022 še za cigare in elektronske cigarete.	Vsi tobačni izdelki in elektronske cigarete.	5–7, 19
 Madžarska	20. 5. 2017	1. 1. 2022	Cigarete in tobak za zvijanje	6, 7
 Danska	1. 7. 2021 za tobačne izdelke in zeliščne izdelke za kajenje, razen cigar in tobaka za pipe, 1. 10. 2021 za elektronske cigarete in posodice s tekočino.	1. 4. 2022 za tobačne izdelke in zeliščne izdelke za kajenje, razen cigar in tobaka za pipe, 1. 10. 2022 za elektronske cigarete in posodice s tekočino.	Vsi tobačni izdelki in elektronske cigarete, razen cigar in tobaka za pipe, zeliščni izdelki za kajenje	5–7, 20, 21
 Guernsey	31. 7. 2021	31. 7. 2022 za cigarete in tobak za zvijanje, 31. 7. 2023 za ostale tobačne izdelke.	Vsi tobačni izdelki	5, 6
 Jersey	31. 7. 2021	31. 7. 2022 za cigarete in tobak za zvijanje, 31. 7. 2023 za ostale tobačne izdelke.	Vsi tobačni izdelki	5, 6

V vseh državah, ki so že uveljavile ukrep enotne embalaže (Tabela 2.2.1), je enotna embalaža obvezna za cigarete, večinoma tudi za tobak za zvijanje, v 13 od 21 držav pa za vse tobačne izdelke. Za elektronske cigarete je enotna embalaža obvezna oziroma bo obvezna le na Nizozemskem in Danskem, torej v državah, ki so med zadnjimi vključile ukrep enotne embalaže v svojo zakonodajo, v obeh pa je ukrep za elektronske cigarete začel veljati v letu 2022.

Večina držav je imela pred polno uveljavitvijo ukrepa prehodno obdobje za razprodajo zalog s predhodno embalažo. Prehodna obdobja so trajala nekaj od tednov do leta dni (Tabela 2.2.1).

2.1.4 Učinki enotne embalaže – pregledne objave

Objavljeni so bili številni pregledni članki o učinkih enotne embalaže, v nadaljevanju besedila navajamo novejše.

Najnovejši pregledni članek iz leta 2022 vključuje 15 raziskav o zaznavah vplivov enotne embalaže na kadilsko vedenje, objavljenih od leta 2016 do konca leta 2020. Avtorji zaključujejo, da ima enotna embalaža večje učinke na nekadilce kot na kadilce. Večina dostopnih raziskav poroča o učinkih enotne embalaže na začetek kajenja, le posamezne pa vplivajo na spremembo kajenja med kadilci, kot so zmanjšanje obsega kajenja ter želje po cigareti, pa tudi o opuščanju kajenja. Enotna embalaža je morda tudi bolj učinkovita med kadilci, ki so s kajenjem začeli pred kratkim, in med ženskami. Omejitve te pregledne objave je v tem, da beleži zaznave vplivov enotne embalaže na kadilsko vedenje, ki niso nujno enakovredni dejanskim spremembam v (ne)kadilskem vedenju po uvedbi ukrepa (22).

Drugi najnovejši pregledni članek opisuje odzive potrošnikov na enotno embalažo in je pravzaprav sinteza dveh sistematičnih pregledov literature na tem področju, ki vključujeta 11 raziskav iz Združenega kraljestva. Vključuje odzive potrošnikov tobačnih izdelkov glede privlačnosti embalaže in zaznavanja škodljivosti ter odzive na zdravstvena opozorila na embalaži in samoporočane vedenjske odzive. Raziskave dosledno kažejo, da enotna embalaža poveča opaznost zdravstvenih opozoril ter zmanjša privlačnost embalaže in privlačnost kajenja med odraslimi, mladostniki ter mladimi odraslimi. Glede vpliva na zaznavanje škodljivosti kajenja raziskave beležijo mešane rezultate. Avtorji pregledne raziskave še navajajo, da raziskave nakazujejo, da enotna embalaža verjetno pomaga pri odvrčanju mladih od začetka oziroma nadaljevanja kajenja ter poveča obseg vedenj, povezanih z opuščanjem kajenja. Vendar pa nobena od raziskav ni direktno raziskovala začetka ali opuščanja kajenja oziroma obsega relapsov po opustitvi kajenja (23).

Namen sistematičnega preglednega članka iz leta 2018 je bil pregled, kako enotna embalaža učinkuje na namere za opustitev kajenja, stopnje opuščanja, začetek kajenja in stališča glede kajenja. Zajema 9 člankov, objavljenih do vključno leta 2016. Raziskav, ki bi ocenjevale učinke na stopnjo opuščanja kajenja, raziskovalci niso zasledili. Dostopne raziskave pa so pokazale na zvečanje namer za opustitev kajenja ter da enotna embalaža povečuje negativna stališča do kajenja in začetka kajenja. Avtorji opozarjajo, da je pri tem potrebno upoštevati, da je bila enotna embalaža pogosto uvedena skupaj z velikimi slikovnimi zdravstvenimi opozorili ter da imajo vključene raziskave, ki so že tako maloštevilne, tudi praviloma kratkotrajen čas spremljanja, medtem ko imajo ukrepi nadzora nad tobakom običajno daljši časovni zamik med uvedbo in vplivom na prevalenco kajenja (24).

V sistematičnem preglednem članku iz leta 2017 so ocenjevali učinke enotne embalaže na začetek kajenja, opuščanje in zmanjšanje kajenja ter prevalenco kajenja. Vključuje 51 izbranih člankov do vključno januarja 2016, v katerih raziskave vključujejo približno 800.000 sodelujočih posameznikov. Avtorji so zaključili, da so raziskave raznolike in večinoma imajo številne pristranosti, prav tako so podatki na voljo le iz ene države, ki je že uvedla ta ukrep (Avstralija), a vendar podatki kažejo na to, da enotna embalaža lahko zniža prevalenco kajenja. Jasnejši so učinki enotne embalaže na nevedenjske izide (npr. privlačnost embalaže) in tako kažejo na verjetne mehanizme učinkov, ki so v skladu z znižanjem prevalenca. Avtorji navajajo, da niso našli nobenih dokazov, ki bi kazali na zvišanje prevalenca kajenja po uvedbi enotne embalaže (25).

Avtorji pregleda učinkov enotne embalaže, ki ga je v letu 2016 objavila Svetovna zdravstvena organizacija, navajajo, da obstajajo obsežni empirični dokazi iz eksperimentalnih raziskav, fokusnih skupin in anketnih raziskav, ter prvi dokazi iz Avstralije po uveljavitvi ukrepa, ki govorijo v prid učinkovitosti ukrepa enotne embalaže. Znatno število raziskav podpira trditev, da enotna embalaža zmanjša privlačnost tobačnih izdelkov. Posamezne raziskave kažejo tudi na vpliv enotne embalaže na namere za kajenje. Spremembe namer za kajenje sicer ne kažejo zanesljivo na bodoče spremembe vedenja, so pa vsekakor njihov predhodnik. Raziskave in podatki iz Avstralije kažejo, da je enotna embalaža privedla do zmanjšanja obsega kajenja, spodbudila opuščanje in zmanjšala razstavljanje tobačne embalaže (pakiranj) v javnosti. Enotna embalaža je zmanjšala obseg zmotnega zaznavanja različnih tobačnih izdelkov glede tveganj za zdravje, ti učinki pa se bodo najverjetneje s časom še večali, saj bo priklic embalaže pred uvedbo enotne vedno slabši. Raziskave in podatki iz Avstralije tudi kažejo, da je enotna embalaža povečala opaznost zdravstvenih opozoril. Ni pa prišlo do povečanja obsega nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki, cene se niso znižale, prav tako ni bilo kratkoročnih neugodnih učinkov v maloprodaji, torej se argumenti tobačne industrije proti ukrepu niso uresničili. Avtorji navajajo, da je razumno pričakovati, da bodo ti učinki privedli do zmanjšanja razširjenosti uporabe tobačnih izdelkov, vendar pa je težko izločiti vpliv tega ukrepa od vpliva drugih ukrepov nadzora nad tobakom, ki so že uveljavljeni oziroma so bili uveljavljeni v podobnem času. Prav tako ne moremo ukrepa enotne embalaže obravnavati le v kratkoročnem smislu, pač pa ima lahko ta ukrep pomembne dolgoročne učinke, morda največje v času prve generacije mladostnikov, ki v življenju ne bodo videli drugačne embalaže tobačnih izdelkov, kot je enotna. Avtorji poročila zaključujejo, da dokazi kažejo, da enotna embalaža poveča učinkovitost zdravstvenih opozoril, prepovedi oglaševanja, promocije in sponzorstev ter prepovedi zavajajočih elementov na embalaži (2).

Zaključki pregledne objave iz leta 2015 so, da enotna embalaža zmanjša privlačnost kajenja, zmanjša vpliv embalaže kot oglaševalskega orodja, poveča pozornost na zdravstvena opozorila in vpliva na s kajenjem povezana stališča in spoznanja. Dokazi so po oceni avtorjev zadostni za podporo vključitvi ukrepa v celovit program ukrepov nadzora nad tobakom (26).

Sistematični pregledni članek o vplivih enotne embalaže na nezakonito trgovino s tobačnimi izdelki vključuje 10 člankov, objavljenih do konca novembra 2016. Kaže, da sicer maloštevilne raziskave ne kažejo na to, da bi enotna embalaža vodila do zvečanja obsega nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki, kar je v nasprotju s trditvami tobačne industrije. Raziskave kažejo, da kadilci nimajo namere (pogosteje) iskati izdelkov na črnem trgu zaradi enotne embalaže oziroma tudi dejansko ne kupujejo (pogosteje) na črnem trgu zaradi uvedbe enotne embalaže; le majhen delež jih je bolj naklonjen nakupom na črnem trgu. Prav tako trgovci v maloprodaji niso izrazili namena, da bi povečali prodajo izdelkov s črnega trga oziroma tega dejansko storili. Raziskave s podatki industrije o obsegu črnega trga so bile slabe kakovosti in njihovih izsledkov neodvisne raziskave niso potrdile (27). Predhodni neodvisni pregled učinkov enotne embalaže prav tako ni pokazal, da bi bila uvedba enotne embalaže povezana s povečanjem nezakonite trgovine oziroma, da bi bilo lažje ponarediti enotno embalažo, kar je bilo dodatno podprto tudi s podatki iz Avstralije po uvedbi enotne embalaže (28). Tudi raziskava v treh državah članicah Evropske unije (Združena kraljestva, Francija in Irska) kaže, da uvedba enotne embalaže ni povečala izpostavljenosti kadilcev cigaretam iz nezakonite trgovine, kar pomeni, da ni bilo povečanja dostopnosti cigaret iz nezakonite trgovine. Primerjali so triletno obdobje pred in po uvedbi enotne embalaže. Prav tako ni bilo razlik v spremembah izpostavljenosti kadilcev cigaretam iz nezakonite trgovine med državami, ki so uvedle enotno embalažo in tistimi, ki je niso (29).

Sistematični pregledni članek o zaznavah enotne embalaže med mladostniki, starimi od 11 do 19 let, vključuje 10 objav do vključno avgusta 2017. Raziskave kažejo, da med mladostniki enotna embalaža zmanjšuje privlačnost in druge pozitivne značilnosti embalaže tobačnih izdelkov. Najučinkovitejša je embalaža v temnih barvah in mladostniki zaznavajo izdelke v taki embalaži kot tiste s slabšim okusom, višjo vsebnostjo katrana in z večjim tveganjem za škodljive učinke na zdravje. Glede tega

ali so kul, glede popularnosti, glamurja ter ženstvenosti, so mladostniki izdelke v enotni embalaži ocenjevali slabše kot klasično embalažo. Tudi zaznane značilnosti kadilca tobačnih izdelkov v enotni embalaži so mladostniki glede popularnosti, privlačnosti in sofisticiranosti ter glede tega ali je ta oseba "kul", ocenjevali dosti slabše kot pri kadilcu tobačnih izdelkov v klasični embalaži. V kombinaciji slikovnih opozoril in enotne embalaže je med mladostniki enotna embalaža povečala opaznost slikovnih opozoril, zmanjšala privlačnost embalaže, zmanjšala namero za začetek kajenja ter povečala razmišljanje o opustitvi kajenja, vplivala pa je tudi na zaznave okusa (slabši okus), tveganj (večja tveganja za zdravje) in vsebnosti katrana (višja vsebnost katrana). Avtorji zaključujejo, da so izsledki tega pregleda v skladu s predhodnimi preglednimi objavami. Poudarjajo, da je zmanjševanje privlačnosti in glamurja tobačne embalaže ob istočasnem poudarjanju tveganj, v obdobju adolescence poglobitveno in opozarjajo na potrebo po odstranitvi oznak za različne variante tržnih znamk oziroma izdelkov (angl. smooth, gold advance ipd.), ki lahko zavajajo tudi pri enotni embalaži. Navajajo še, da so učinki ukrepa enotne embalaže obetavni, vendar pa je nemogoče razlikovati med učinki sočasnih ukrepov in programov nadzora nad tobakom, saj ne gre za izoliran ukrep (30). Tudi avtorji preglednega poročila o učinkih enotne embalaže na mladostnike zaključujejo, da enotna embalaža poveča učinkovitost zdravstvenih opozoril in zmanjša privlačnost tobačnih izdelkov (31). Raziskave različnih metodologij nudijo močne dokaze, da enotna embalaža med mladoletniki zmanjša privlačnost, všečnost in pozitivno podobo tržne znamke cigaret, poveča opaznost zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret in zmanjša napačno zaznavanje o tveganjih (32). Druge predhodne pregledne objave o učinkih enotne embalaže med mladostniki poročajo o podobnih učinkih (26).

Avtorji preglednega poročila, objavljenega leta 2018, o učinkih enotne embalaže na ženske zaključujejo, da med ženskami enotna embalaža poveča učinkovitost zdravstvenih opozoril in zmanjša privlačnost tobačnih izdelkov (31). Eksperimentalne raziskave kažejo, da je enotna embalaža manj privlačna za mlade ženske in lahko spodbuja k opustitvi kajenja (33).

Vse pregledne objave poudarjajo omejitve raziskav, ki so jih vključevale, in sicer majhno število raziskav, ki praviloma niso visoke kakovosti in imajo različne pristranosti, ter omejeno število držav, ki so ukrep že uvedle in poročajo o rezultatih v času priprave pregledne objave (2, 22–28, 30–33).

2.1.5 Učinki enotne embalaže v Avstraliji

Avstralija je bila prva država sveta, ki je uvedla enotno embalažo (Slika 2.1.1), in sicer 1. decembra 2012 po dvomesečnem prehodnem obdobju. Enotna embalaža velja za vse tobačne izdelke (4–8, 11, 34). Istočasno ob uvedbi enotne embalaže so v Avstraliji uvedli tudi večja slikovna zdravstvena opozorila (na sprednji površini embalaže so se povečala s 30 na 75 %, na zadnji površini pa so ostala pri 90 % površine (34). Obstoječim slikovnim opozorilom so bila tudi dodana nova slikovna opozorila (nekatera vključujejo iste bolezni, ki so bile že vključene v obstoječa opozorila), vsa opozorila pa so razdeljena v dve skupini, ki se izmenjujeta vsakih 12 mesecev (34).

Pregledno poročilo o učinkih uvedbe enotne embalaže iz leta 2016 navaja, da glede na zbrane dokaze ukrep enotne embalaže dosega svoje cilje in je pričakovati, da bo imel znatne učinke na javno zdravje v prihodnje. Poln učinek ukrepa je namreč pričakovati čez dlje časa (35). V poročilo so vključene številne raziskave, ki so navedene v nadaljevanju.

Slika 2.1.1: Primer enotne embalaže v Avstraliji (6).

Učinki enotne embalaže na odrasle kadilce

Enotna embalaža je že v prvih šestih mesecih po uvedbi v skladu s cilji ukrepa privedla do zmanjšanja privlačnosti embalaže in povečala učinke zdravstvenih opozoril. Dva do tri mesece po uvedbi enotne embalaže se je zvišal odstotek kadilcev z močnimi kognitivnimi in čustvenimi odzivi na zdravstvena opozorila na embalaži tobačnih izdelkov ter tistih, ki so se jim izogibali. Zmanjšala se je privlačnost embalaže tobačnih izdelkov med kadilci. Učinki so trajali v času šestih mesecev po uvedbi ukrepa, ko se je raziskava zaključila (36). V času od dveh do šestih mesecev po uvedbi enotne embalaže se je med kadilci povečala opaznost zdravstvenih opozoril, ni pa bilo sprememb v pogostosti branja besedila opozoril, kar je lahko tudi posledica tega, da slika pove vse in branje besedila ni potrebno. Prav tako se ni spremenil odstotek tistih, ki niso pokadili cigarete zaradi opozoril, kar avtorji ocenjujejo kot razočaranje, saj je ta učinek povezan s poskusi opustitve kajenja. Višji odstotek kadilcev je po uvedbi enotne embalaže razmišljal o škodljivosti kajenja, razmišljanje o škodljivosti kajenja pa je, glede na podatke iz drugih raziskav, povezano z obsežnejšimi aktivnostmi za opuščanje kajenja. Pri kadilcih je bil zabeležen večji obseg izogibanja opozorilom in njihovega zakrivanja (37).

V raziskavi med avstralskimi kadilci so ugotavljali, da že v prvem letu po uvedbi enotne embalaže višjemu odstotku kadilcev ni bil več všeč izgled embalaže njihove tržne znamke cigaret (pred uvedbo 43 %, po uvedbi 73 %), odstotek je ostal približno 70 % vse do leta 2020, ko obstaja zadnji dostopni podatek iz te raziskave (16, 38). Postopno se je zviševal tudi odstotek kadilcev, ki menijo, da so njihove cigarete oziroma tobak slabe kakovosti, in sicer s 5 % pred uvedbo na 7 % v prvem letu po uvedbi pa vse do leta 2014, nato pa se je odstotek spet zvišal na 10 % v letih 2016 in 2017 ter na 11 % v letu 2018 (38). Opaženost zdravstvenih opozoril med kadilci (odstotek tistih, ki najprej opazijo opozorilo, ko pogledajo na pakiranje) je v prvem letu po uvedbi enotne embalaže narasla na 62 % s predhodnih 29 %, nato padla na 48 % v 2014 in se nato gibala okoli 40 % v kasnejših letih raziskave do leta 2020, ko obstaja zadnji dostopni podatek (16, 38). Odstotek kadilcev, ki (zelo) pogosto opazijo zdravstveno opozorilo na embalaži, se je v prvem letu po uvedbi enotne embalaže zvišal na 49 % s predhodnih 45 %, nato pa se je zniževal, v letih 2018 in 2020 se je gibal okoli tretjine (16, 38).

Nadaljnje raziskave potrjujejo, da enotna embalaža tudi po daljšem času po uvedbi dosega zastavljene cilje zmanjšane privlačnosti tobačnih izdelkov, poveča učinkovitost zdravstvenih opozoril in zmanjša možnost embalaže glede zavajanja o škodljivosti kajenja.

Leto dni po uvedbi enotne embalaže v eni od raziskav med kadilci beležijo zmanjšanje privlačnosti pakiranj, slabšo kakovost cigaret, manjše zadovoljstvo in zmanjšanje zaznavanja razlik v prestižu tržnih znamk. Beležijo tudi zvišanje odstotka kadilcev, ki so opazili opozorila, se jim izogibali in pripisovali opozorilom večjo vlogo v motivaciji za opuščanje kajenja. Zvišal se je odstotek kadilcev, ki verjamejo, da se tržne znamke ne razlikujejo po škodljivosti za zdravje. V prvem letu uvedbe enotne embalaže se je torej zmanjšala privlačnost, povečala učinkovitost opozoril, do neke mere se je zmanjšalo tudi

napačno zaznavanje škodljivosti. Ukrep je torej v tem času deloval skladno z zastavljenimi cilji, učinki pa so se ohranjali 12 mesecev po uvedbi ukrepa. Kar se tiče privlačnosti, so v tej raziskavi zabeležili največje spremembe v najmlajši starostni skupini, to je 18–29 let (39).

Raziskave so zabeležile tudi učinke enotne embalaže na z opuščanjem kajenja povezane zaznave in vedenje. Že v prehodnem obdobju uvedbe ukrepa enotne embalaže so zabeležili zvišanje stopnje predčasne prekinitve kajenja posamezne cigarete zaradi razmišljanja o škodljivosti kajenja ter višje stopnje poskusov opustitve, namena opustitve in zakrivanja pakiranj. V prvem letu po uvedbi so učinki še trajali, in sicer višje stopnje predčasne prekinitve kajenja posamezne cigarete zaradi razmišljanja o škodljivosti kajenja, poskusov opustitve in zakrivanja pakiranj. Spremembe so bile sicer zmerne, a potrebno bo dolgoročno spremljanje učinkov ukrepa, saj je raziskava spremljala učinke le kratkoročno v prvem letu po uvedbi (40).

V času dveh let po uvedbi enotne embalaže se je med kadilci v Avstraliji zmanjšala opaženost drugih kadilcev, ki uporabljajo isto tržno znamko cigaret, zmanjšalo se je poistovetenje kadilcev z njihovo najljubšo tržno znamko, zaznana kakovost tržne znamke, ki jo uporabljajo, zaznan prestiž znamke, privlačnost embalaže in izbira znamke glede na prepričanje o vplivih na zdravje. Kadilci so po uvedbi enotne embalaže pogosteje posegali po cenejših tržnih znamkah (41), to kažejo tudi druge raziskave (42). Kadilci so tako zmanjšali svoje stroške kajenja, a lahko zato tudi povečali obseg kajenja (42).

V raziskavi na manjšem številu avstralskih kadilcev so raziskovalci zabeležili, da je enotna embalaža sedem mesecev po uvedbi privedla do zmanjšanja poistovetenja z njihovo najljubšo tržno znamko cigaret ter zmanjšanja stereotipov o najljubši tržni znamki. Zmanjšanje poistovetenja s tržno znamko je bilo povezano z zmanjšanjem kadilskega vedenja, višjimi obeti za opustitev kajenja oziroma za poskuse opustitve. Vsi ti učinki so bili najbolj izraženi med tistimi kadilci, ki so se pred uvedbo enotne embalaže s tržno znamko močno poistovetili (43).

Tobačna industrija je z analizami skušala prikazati, da enotna embalaža nima učinka na razširjenost kajenja. S tem so želeli preprečiti uvedbo ukrepa v drugih državah, a metodološko ustrezne analize istih podatkov za obdobje od 2001 do 2013, kot so jih uporabili avtorji analiz, podprtih s strani tobačne industrije, so pokazale, da se je prevalenca kajenja po uvedbi enotne embalaže znižala, in sicer še bolj kot bi pričakovali glede na trende od 2001 naprej (35, 44). Tudi kasnejše analize teh istih podatkov jasno kažejo, da je kombinacija enotne embalaže z večjimi slikovnimi zdravstvenimi opozorili povezana z zniževanjem prevalence kajenja med prebivalci Avstralije, starimi 14 let in več. Ocenjeno je, da gre za zmanjšanje za dodatne 0,55 odstotne točke nad pričakovanim znižanjem glede na pretekle trende (v analize je bilo vključeno obdobje od januarja 2001 do septembra 2015). Ocenjeni učinek je verjetno še podcenjen, pričakovati pa je, da se bodo učinki s časom še povečevali (45).

Učinki enotne embalaže na mladostnike

Raziskave, izvedene od 7 do 12 mesecev po uvedbi enotne embalaže, kažejo, da se je zmanjšala privlačnost pakiranj in tržnih znamk med mladostniki, starimi od 12 do 17 let. Zmanjšanje je bilo zmerno. V raziskavi niso zabeležili znižanja obsega napačne zaznave razlik med tržnimi znamkami glede njihove škodljivosti in zasvojljivosti ter zaznave, da je nekatere lažje kaditi kot druge. Vendar pa so nakazane spremembe tudi pri teh kazalnikih, in sicer v smer, ki nakazuje ugodne učinke enotne embalaže (46). V istem času po uvedbi se med mladostniki iste starosti ni spremenil obseg kognitivnega procesiranja zdravstvenih opozoril (opaženost in branje opozoril, razmišljanje in pogovarjanje o opozorilih). Ozaveščenost o škodljivih posledicah kajenja, ki so navedene v opozorilih, je ostala večinoma nespremenjena in je visoka. Pri enem od dveh novih opozoril je ozaveščenost narasla, prav tako pri dveh obstoječih opozorilih (47).

Tobačna industrija je tudi za mladostnike objavljala analize, ki so kazale, da se prevalenca kajenja po uvedbi enotne embalaže med njimi ne spreminja. Raziskave tobačne industrije so bili deležne številnih kritik glede izbrane metodologije analiz. Ponovne analize podatkov, ki so jih uporabili pri tobačni industriji, so ob ustreznem metodološkem pristopu pokazale zelo drugačne rezultate. Pokazale so, da raziskave nimajo zadostne moči za zaznavo verjetnega učinka enotne embalaže na prevalenco kajenja med mladostniki v Avstraliji v prvem letu po uvedbi ukrepa, saj je vzorec mladostnikov premajhen. Ponovne analize so tudi pokazale premike odstotka kadilcev med mladostniki v pričakovani smeri, to je znižanje, ki pa glede na zgoraj navedene omejitve ni statistično značilno (48).

Učinke v daljšem obdobju prikazuje raziskava, izvedena v letu 2011 pred uvedbo enotne embalaže in po uvedbi v letih 2013, 2014 in 2017. Raziskava torej zajema petletno obdobje veljave ukrepa, vključuje pa mladostnike, stare od 12 do 17 let. Med leti 2011 in 2017 sta se znižala odstotka eksperimentalnih kadilcev (s 16 na 10 %) in kadilcev v zadnjih 30 dneh (z 10 na 7 %), zvišal pa se je odstotek nedovzetnih nikoli kadilcev, in sicer s 66 na 73 %. Znižal se je odstotek mladostnikov, ki so videli pakiranje cigaret, odstotek je v letu 2011 znašal 63 %, v 2017 pa 56 %. Mladostniki so po uvedbi enotne embalaže poročali o manjši privlačnosti embalaže tobačnih izdelkov. V letih 2013, 2014 in 2017 so bile ocene pozitivnih zaznav izgleda embalaže v primerjavi z letom 2011 nižje, ocene negativnih zaznav izgleda embalaže pa višje. Najmanjše spremembe so v raziskavi zabeležili med kadilci. Po uvedbi enotne embalaže so bile manj pozitivne tudi zaznave značilnosti tržnih znamk, učinki pa so bili najbolj izraženi v letu 2017. V letu 2017 se je z razlikami med tržnimi znamkami (posamezne tržne znamke je lažje kaditi kot druge, bolj zasvojijo kot druge, jih je lažje opustiti kot druge, vsebujejo več škodljivih snovi kot druge, imajo lepšo embalažo kot druge) strinjal nižji odstotek mladostnikov, zvišal se je tudi odstotek neodločenih mladostnikov glede razlik med tržnimi znamkami. V raziskavi med leti 2011 in 2017 pa niso zabeležili sprememb v obsegu pozornosti, branja ter razmišljanja ali pogovarjanja o zdravstvenih opozorilih. Raziskava je torej pokazala, da je uvedba enotne embalaže med mladostniki privedla do takojšnjega zmanjšanja privlačnosti embalaže in tržnih znamk, pri čemer so se začetne spremembe vzdrževale ali celo povečale v času petih let po uvedbi enotne embalaže. Avtorji pa opozarjajo, da lahko nove značilnosti cigaret, npr. drugačni filtri, kapsule z aromami in različice arom, vplivajo na zaznave glede razlik med tržnimi znamkami. V celotnem petletnem obdobju se ni spremenilo kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril, avtorji pa menijo, da so velika slikovna zdravstvena opozorila morda prispevala tudi k spremembam privlačnosti embalaže (49).

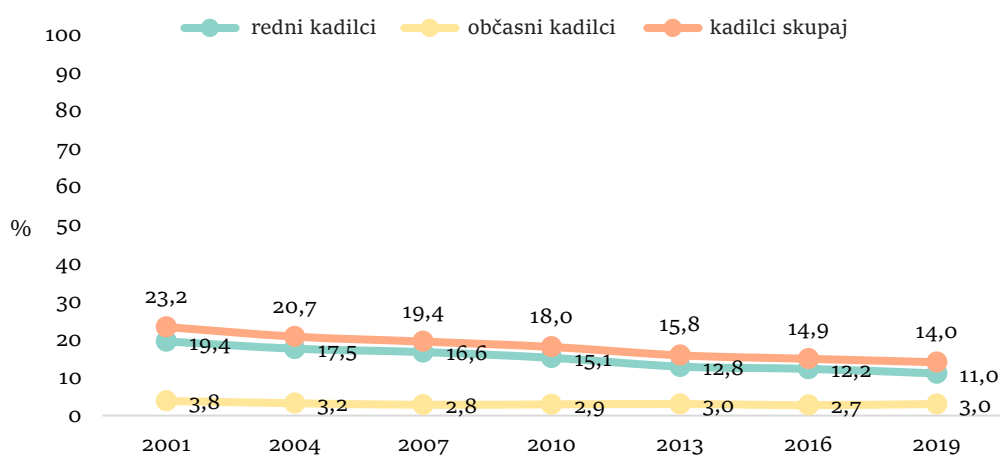
Učinki enotne embalaže na mladostnike in mlade odrasle

V osmih mesecih po uvedbi enotne embalaže so tisti, ki niso nikoli kadili, med njimi tudi tisti, dovzetni za kajenje, bolj verjetno poročali o tem, da jih enotna embalaža odvrča od začetka kajenja, bivši kadilci in eksperimentatorji pa, da jih odvrča od ponovnega kajenja. O teh učinkih so bolj verjetno poročali mladoletni kot mladi odrasli, kar je v skladu z dokazi, da so mladostniki še posebej občutljivi na značilnosti embalaže in tržnih znamk. Tako je poročalo okoli 18 % mladostnikov, kar pomeni na ravni celotne populacije velike učinke v smislu preprečevanja kajenja, saj je večina mladostnikov nekadilcev ali eksperimentatorjev. Kadilci pa so po uvedbi enotne embalaže bolj verjetno poročali o vedenju, povezanem z opuščanjem kajenja (razmišljanje o opustitvi, poskus opustitve) ali družbeno denormalizacijo (izogibanje, zakrivanje embalaže), kar so v raziskavi zabeležili tudi med kadilci, ki so nasprotovali ukrepu. Glede na predhodne raziskave so tudi občutki družbene denormalizacije povezani z opuščanjem kajenja. Približno vsak tretji kadilec je osem mesecev po uvedbi ukrepa poročal o vedenju, povezanem z opuščanjem kajenja, nekaj več kot vsak četrti pa o občutku družbene denormalizacije. Raven poročanja o vedenju, povezanem z opuščanjem kajenja je primerljiva s tisto med odraslimi kadilci po zvišanju obdavčitve in cen tobačnih izdelkov. Razlik v verjetnosti poročanja o povečanem obsegu kajenja v raziskavi niso zabeležili (50).

Prevalenca kajenja med splošno populacijo in mladostniki v Avstraliji pred in po uvedbi enotne embalaže

Dostopni podatki iz različnih nacionalnih raziskav v Avstraliji kažejo, da se odstotek kadilcev že daljše obdobje vztrajno znižuje, tudi v času po uvedbi enotne embalaže.

V Avstraliji po podatkih iz raziskave *National Drug Strategy Household Survey 2019* (NDSHS) v letu 2019 redno kadi doslej najnižji odstotek prebivalcev, starih 14 let in več, in sicer 11 %, kar je manj v primerjavi z letom 2016 (Slika 2.1.2). Zniževanje odstotka rednih kadilcev med letoma 2001 in 2019 je predvsem povezano z zniževanjem odstotka prebivalcev, starih 14–39 let, ki so začeli s kajenjem (Tabeli 2.1.2 in 2.1.3). V preteklosti so bili odstotki rednih kadilcev najvišji v starostni skupini od 20 do 30 let, sedaj pa so najvišji med 40. in 60. letom starosti. Kadilci so v letu 2019 pokadili povprečno manj cigaret na dan (13 cigaret) kot v letu 2001 (16 cigaret). Tudi starost ob začetku kajenja se zvišuje. Nekaj manj kot tretjina kadilcev pa ne namerava opustiti kajenja – odstotek teh se ni spremenil v zadnjem desetletju (51).

Vir: Raziskava "National Drug Strategy Household Survey 2019" (52).

Slika 2.1.2: Odstotki rednih, občasnih in bivših kadilcev ter nikoli kadilcev v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.

Tabela 2.1.2: Odstotki kadilcev (redni in občasni skupaj) v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, po starostnih skupinah, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.

Kadilci (redni in občasni skupaj) %							
	2001	2004	2007	2010	2013	2016	2019
14–17	11,2	7,5	4,6	3,7	5,1	*2,2	*1,9
18–24	24	20,2	16,5	15,7	13,4	11,6	9,2
25–29	27	25,8	25,8	19,3	16,1	15,5	11,3#
30–39	25,5	22,9	20,8	18,5	13,7	14	11,6#
40–49	22,1	21,5	21,2	19,5	16,2	16,9	15,8
50–59	18,1	16,3	17,5	17,4	15	14,3	15,9
60–69	11,3	11,4	12,2	12,7	11,6	10,4	10,8
70+	5,7	5,9	6,3	5,6	5,8	6,0	4,6#

*manj natančen podatek

statistično značilna razlika med 2016 in 2019

Vir: Raziskava National Drug Strategy Household Survey 2019 (52).

Tabela 2.1.3: Odstotki kadilcev (redni in občasni skupaj) v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, po starostnih skupinah, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.

Redni kadilci (%)							
	2001	2004	2007	2010	2013	2016	2019
14–17	15,4	9,7	5,9	5,5	6,9	3,1	3,2
18–24	32,1	25,5	21,4	20,4	18,5	15,9	14,9
25–29	33	32,3	31,6	25,1	21,6	20,2	15,8#
30–39	30,2	27,5	24,9	22,6	18,3	18,2	16,1#
40–49	25,2	24,6	24,2	22	18,9	19,6	19,2
50–59	20,4	18,6	18,9	19,4	17,3	16,8	18,1
60–69	12,6	12,3	13,3	14	12,8	11,2	12,0
70+	6,4	6,6	7,1	6,2	6,5	6,7	5,2#

statistično značilna razlika med 2016 in 2019

Vir: Raziskava National Drug Strategy Household Survey 2019 (52).

Podatki iz raziskave *Australian HEalth Survey* prav tako kažejo na zniževanje odstotka dnevnik kadilcev med polnoletnimi prebivalci Avstralije, ki naj bi v letih 2020 in 2021 padli na 10,7 % (2001: 22,3 %; 2004–2005: 21,3 %; 2007–2008: 19,1 %; 2011–2012: 16,3 %, 2014–2015: 14,7 %; 2017–2018: 13,8 %), vendar pa raziskovalci poudarjajo, da je potrebno te podatke obravnavati s previdnostjo, saj so bili zbrani v času covid-19, ki je vplival na potek raziskave in zbiranje podatkov (53).

Raziskava NSDHS (Tabeli 2.1.2 in 2.1.3) prikazuje tudi dolgoletni trend zniževanja kajenja med mladostniki in mladimi odraslimi. Tudi raziskava *Australian secondary school students alcohol and drug survey* (ASSAD), ki jo v Avstraliji izvajajo vsake tri leta med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, kaže, da so bili v letu 2017 kazalniki razširjenosti kajenja med mladostniki najnižji v zgodovini (Tabela 2.1.4). Vsi kazalniki so se v prikazanem obdobju med 1996 in 2017 znižali. Kazalniki so se hitro zniževali do leta 2008, med 2008 in 2011 počasneje, po letu 2011 pa so se začeli ponovno niti. To zniževanje sovpadajo z uveljavitvijo številnih ukrepov nadzora nad tobakom, to je enotne embalaže, večjih slikovnih opozoril, dodatnih omejitev oglaševanja, npr. na prodajnih mestih ter letnih zviševanj obavitve in cen. Prav uvedba enotne embalaže ima po mnenju raziskovalcev verjetno pri tem zelo pomembno vlogo (54). Med letoma 2011 in 2017 so se znižali številni kazalniki kajenja med mladostniki, starimi 12–15 in 16–17 let, to so odstotki tistih, ki so kadili kadarkoli v življenju, v zadnjem letu, v zadnjem mesecu, v zadnjih sedmih dneh ter odstotki tistih, ki so kadili vsaj tri dni v zadnjem tednu, ki so kadili vsak dan v zadnjih sedmih dneh, in odstotek tistih, ki so pokadili več kot 100 cigaret v življenju (55). V letu 2017 je 79 % od 12 do 17 let starih mladostnikov prepričanih, da v naslednjem letu ne bodo kadili, 1 % jih je prepričanih, da bodo kadili, 2 % pa, da bodo verjetno kadili, 14 % jih verjetno ne bo kadilo, 4 % so neodločeni (55). Kajenje med mladostniki se vztrajno znižuje, kar je posledica delovanja zelo učinkovitih preventivnih programov, vendar pa je nadaljnje zniževanje ogroženo (54). Med letoma 2014 in 2017 beležijo manjša znižanja kazalnikov razširjenosti kajenja med mladostniki, ki so po mnenju strokovnjakov lahko zaskrbljujoča. Po letu 2014 se je namreč zmanjšalo financiranje masovnih medijskih kampanj, pojavljati so se začeli novi izdelki, manjša pakiranja izdelkov, ki so cenovno bolj dostopna, in to vse je lahko doprineslo k zmanjšanemu obsegu sprememb. Res pa je tudi, da so marsikje doseženi odstotki že zelo nizki, pri katerih je/bo tako težje doseči znatnejše spremembe (54). Naslednji podatki bodo na voljo v letu 2024 iz raziskave ASSAD 2022.

Tabela 2.1.4: Razširjenost kajenja v Avstraliji med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, 1996, 1999, 2002, 2005, 2008, 2011, 2014 in 2017.

%		1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2017
Kadil cigarete kadarkoli v življenju	12–15 let	53	47	40	29	21	17	13	12
	16–17 let	73	69	63	52	43	39	35	31
	12–17 let	58	53	47	35	27	23	19	18
Kadil cigarete v zadnjem mesecu	12–15 let	21	19	14	9	7	6	4	4
	16–17 let	35	35	28	22	17	17	15	14
	12–17 let	25	23	18	13	10	9	7	7
Kadil cigarete v zadnjih 7 dneh	12–15 let	17	15	11	7	5	4	3	3
	16–17 let	30	29	23	17	13	13	10	9
	12–17 let	20	19	14	9	7	7	5	5
Kadil cigarete vsak dan v zadnjih 7 dneh	12–15 let	5	4	3	2	1	1	1	1
	16–17 let	13	12	10	5	4	4	3	2
	12–17 let	7	7	5	3	2	2	1	1

Vir: Raziskava Australian secondary school students alcohol and drug survey (54, 55).

Potrošnja tobaka pred in po uveljavitvi enotne embalaže

Podatki o trošarinah in carinah zagotavljajo uporaben približek potrošnje tobaka skozi čas (količina tobaka, za katerega sta bili plačani carina in trošarina). V letu 2013 (leto dni po uvedbi enotne embalaže) je po teh podatkih potrošnja tobaka padla za 3,4 % glede na 2012, v letu 2014 za 7,9 %, v 2015 za 3,5 % in v 2016 za 2,8 %. Potrošnja tobaka se je od leta 2012 do konca 2016 skupno znižala za 16,5 % (56).

Po podatkih Euromonitorja se je dejanska potrošnja cigaret v letih 2015 do 2018, ki naj bi vključevala zakoniti in nezakoniti trg, zniževala od 17,6 milijard cigaret v letu 2015 do 14,5 milijard cigaret v letu 2018 (57). Podatki o prodaji, ki jih tobačna industrija posreduje avstralskim oblastem, tudi kažejo, da se je število prodanih tovarniško izdelanih cigaret na prebivalca med letoma 2016 in 2021 znižalo za 42 % (58).

Tudi ocenjeni stroški vseh avstralskih gospodinjstev za tobak se po podatkih Avstralskega statističnega urada znižujejo, po uvedbi enotne embalaže so se do leta 2015 znižali za več kot 20 % (35). Spet drugi podatki kažejo, da se je potrošnja v dolarjih na prebivalca za tobačne izdelke med leti 2012 in 2020 znižala za 44 % (59).

Podatki o številu cigaret, sproščenih v prodajo v Avstraliji, kažejo, da se je število cigaret, sproščenih v prodajo med leti 2011 in 2019/2020, zmanjšalo za približno tretjino (60). Ocena tedenske potrošnje cigaret med kadilci, starimi 14 let in več, pa kaže, da se je ta med 2011 in 2019 znižala za slabo petino (19 %), kar je v skladu z obsegom znižanja poročanega števila pokajenih cigaret v raziskavah (18 %) (60). Kadilci pokadijo povprečno manj cigaret na dan v 2019 (13 cigaret) kot v 2011 (16 cigaret) (51). Tudi drugi podatki kažejo, da se je med leti 2011 in 2019 znižalo povprečno število cigaret, ki jih pokadi kadilec, znižal se je odstotek kadilcev, ki pokadijo 20 ali več kot cigaret dnevno, in zvišal odstotek tistih, ki pokadijo manj kot 10 cigaret dnevno (61). Nekateri avtorji navajajo, da se kratkoročno, to je v prvem letu po uvedbi enotne embalaže, število pokajenih cigaret med kadilci ni spremenilo, znižalo se je šele po 12,5-% zvišanju trošarin decembra 2013 (62).

Nezakonita trgovina s tobačnimi izdelki

Med kadilci cigaret nacionalna raziskava, ki je zajela obdobje 15 mesecev po uvedbi enotne embalaže, ni zabeležila zvišanj uporabe tobačnih izdelkov iz nezakonite trgovine (63), prav tako na nacionalni ravni ni bilo sprememb v dostopnosti tobačnih izdelkov iz nezakonite trgovine pri manjših trgovcih z mešanim blagom (64). Tudi v raziskavi v avstralski zvezni državi Viktorija, v kateri so primerjali obdobje pred in leto dni po uvedbi ukrepa enotne embalaže, se v letu dni po uvedbi ukrepa med kadilci ni povečala uporaba tobačnih izdelkov iz nezakonite trgovine (65). Da ni prišlo do porasta nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki po uvedbi enotne embalaže, je potrdila tudi raziskava, izvedena v mestu Sydney (66).

V svojem poročilu iz leta 2015 Australian Crime Commission navaja, da nezakoniti trg s tobačnimi izdelki ostaja privlačen za kriminalne združbe zaradi visokih dobičkov in nizkega tveganja (67). Nezakoniti trg s tobačnimi izdelki v Avstraliji od približno leta 2015 naprej izvira izključno iz uvoženih končnih tobačnih izdelkov (npr. cigaret) (67, 68), ocene obsega nezakonitega trga s tobačnimi izdelki pa so raznolike, najvišje pa tiste, ki so iz virov, povezanih s tobačno industrijo (57, 67, 68). Uradne ocene različnih organizacij kažejo, da v letu 2013 obsega nezakonita trgovina 3,4 % skupne potrošnje, v obdobju 2015–2016 5,5 %, obdobju 2017–2018 pa 5 %, ocene virov, povezanih s tobačno industrijo pa v istem obdobju kažejo na vrednosti od 13,5 do 15 %, v letu 2018 npr. 14,1 % (57). Po drugi oceni znaša nezakonita trgovina s cigaretami med 4,4 in 8,3 % v posameznih letih v obdobju od 2015 do 2018 (2015: 5,7 %; 2016: 4,4 %; 2017: 8,3 %; 2018: 6,6 %) (57). Potrebne so nadaljnje raziskave o obsegu nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki v Avstraliji (57, 67, 68). Ocen o tem, ali nezakonita trgovina dejansko narašča, in ali bi lahko na spremembe obsega nezakonite trgovine vplivala uvedba enotne embalaže, v navedenih poročilih nismo zasledili.

Po podatkih *National Drug Strategy Household Survey* je tobačne izdelke iz nezakonite trgovine v letu 2019 uporabljalo 4,9 % kadilcev, starih 14 let in več, v letu 2016 3,8 %, v letu 2013 3,6 %, v letu 2010 4,9 % in v letu 2007 6,1 %. O razlikah med leti ni podatkov, je pa odstotek v letu 2019 podoben tistemu pred uvedbo enotne embalaže, kar kaže na odsotnost zvišanja uporabe tobačnih izdelkov iz nezakonite trgovine (52).

Cene tobačnih izdelkov

Tobačna industrija je pred uvedbo enotne embalaže navajala, da se bodo po uveljavitvi ukrepa znižale cene tobačnih izdelkov, kar bo vodilo v zvečanje potrošnje (62, 69, 70). Različne raziskave, izvedene po uvedbi enotne embalaže, tega ne potrjujejo. V nekaj mesecih (od tri do pet) po uvedbi enotne embalaže so se maloprodajne cene tobačnih izdelkov, ki so bili najvidnejši na cenikih, in cene najcenejših cigaret realno zvišale (69). V letu dni po uvedbi enotne embalaže so se realno zvišale tudi priporočene maloprodajne cene tobačnih izdelkov, najbolj cene prestižnejših tržnih znamk ter tržnih znamk, ki jih Avstralci najpogosteje uporabljajo (70). V obdobju 15 mesecev po uvedbi enotne embalaže se je zvišal odstotek kadilcev, ki so uporabljali cenejše tržne znamke, kar pa je bila posledica tega, da so se na trgu pojavila manjša pakiranja cenejših znamk. Cene cigaret so se po uvedbi enotne embalaže sicer zvišale v vseh cenovnih segmentih, a so bila zvišanja znatnejša med najdražjimi tržnimi znamkami, kar je kadilce prav tako preusmerilo k cenejšim znamkam (62). Tudi podatki iz obdobja treh let po uvedbi enotne embalaže potrjujejo zvišanja cen, in sicer znatna zvišanja cen vodilnih tržnih znamk v Avstraliji, višja kot skupno inflacija ter zvišanje trošarin in carin (71).

Podpora ukrepu v različnih javnostih

V času od nekaj mesecev do pol leta po uvedbi enotne embalaže se je podpora ukrepu med kadilci v Avstraliji močno povečala, in sicer z 28 na 49 %. Tako se je odstotek tistih, ki podpirajo ukrep, dvignil nad odstotek tistih, ki mu nasprotujejo (35 %). Podpora ukrepu je bila povezana z višjo ravno vedenja, povezanega z opuščanjem kajenja (72). Drugi podatki kažejo na podobne spremembe v prvem letu, to

je hiter porast odstotka podpornikov med kadilci med letoma 2012 in 2013 s 24 na 43 %, leto kasneje pa še na nadaljnje zvišanje odstotka podpornikov ukrepa v letu 2014 na 45 %. Kasneje se je odstotek kadilcev, ki podpirajo ukrep, znižal, in sicer na okoli tretjino kadilcev v letih 2016–2017, 2018 in 2020 (16, 38).

Med mladostniki in mladimi odraslimi se je podpora ukrepu enotne embalaže med letoma 2010 in 2013 zvišala, vključen je čas osmih mesecev po uvedbi ukrepa decembra 2012. Podpora se je zvišala tako med kadilci, kot bivšimi kadilci, pa tudi tistimi, ki niso nikoli kadili, obenem pa se je v vseh omenjenih treh skupinah znižal odstotek nasprotnikov ukrepa. Bolj verjetno so ukrep podpirali mladi odrasli v primerjavi z mladoletniki (50).

Klici na Quitline

V času po uvedbi enotne embalaže se je znatno povečalo število klicev na Quitline. Zvišanje števila klicev je bilo prisotno v celotnem času spremljanja, vse do vključno aprila 2013. Najvišje zvišanje je bilo zabeleženo štiri tedne po uvedbi ukrepa, in sicer 78 % (73).

Spremembe nakupovalnih navad

Raziskava v avstralski zvezni državi Viktorija, v kateri so primerjali obdobje pred in leto dni po uvedbi ukrepa enotne embalaže kaže, da se v letu dni po uvedbi ukrepa med kadilci niso spremenile nakupovalne navade. Kadilci niso pogosteje kupovali v večjih trgovinah in tudi ne redkeje pri manjših trgovcih. Prav tako kadilci niso pogosteje kupovali cenejših azijskih tržnih znamk tobačnih izdelkov (65). Tudi nacionalna raziskava, ki je zajela obdobje 15 mesecev po uvedbi enotne embalaže, ni prikazala sprememb nakupovalnih navad (74).

Transakcijski čas in napake pri izdaji izdelka v maloprodaji

V Avstraliji so raziskave, naročene s strani tobačne industrije, prikazovale, da se bo po uvedbi enotne embalaže podaljšal prodajni čas v maloprodaji in povečalo število napak pri izdaji tobačnih izdelkov. V teh raziskavah so podali ocene, da se bo prodajni čas podaljšal za 15–45 sekund, napake pri izdaji pa povečale za 5–25 %, vse to pa naj bi na nacionalnem nivoju obremenilo trgovce v maloprodaji z visokimi stroški in ogrozilo številne zaposlitve (75, 76). Vendar pa različne neodvisne raziskave, izvedene v Avstraliji, kažejo nasprotno. V eksperimentalni raziskavi so prikazali, da se čas, v katerem prodajalec locira pravi izdelek, zmerno skrajša (s 3,17 sekunde na 2,92 sekunde), obseg napak pri izdaji izdelka pa zmanjša (s 40,4 na 17,3 %) (75). Druga opazovalna raziskava je prav tako pokazala, da se je pri večjem številu trgovcev selekcijski čas skrajšal in le pri manjšem številu trgovcev podaljšal, odstotek napak pri izbiri izdelka pa se ni spremenil (76). Druge raziskave so pokazale na majhen začasen porast transakcijskega časa takoj po uvedbi enotne embalaže (približno dva tedna po uvedbi), a se je ta hitro vrnil na osnovno raven, učinki so bili torej majhni in kratkotrajni (77, 78).

Razkazovanje embalaže tobačnih izdelkov v gostinskih obratih

Pred uvedbo enotne embalaže so kadilci v Avstraliji pogosto vidno razkazovali embalažo svojih tobačnih izdelkov, večina zavojčkov je bila obrnjenih tako, da je bila vidna tržna znamka, ni pa bilo vidno veliko slikovno opozorilo na zadnji glavni površini embalaže. Pri manj kot 2 % pakiranj so kadilci uporabljali posebne etuije oziroma škatlice, okoli 4 % pa jih so zakrili s telefoni ali denarnicami. Nekaj mesecev po uvedbi enotne embalaže in večjih zdravstvenih opozoril je bila večina embalaže tobačnih izdelkov že enotna embalaža, dva do pet mesecev po uvedbi npr. 95 %. V tem času se je razkazovanje pakiranj tobačnih izdelkov zmanjšalo za 15 %, zmanjšalo pa se je tudi kajenje gostov v odprtih delih lokalov, in sicer za 23 %. Gosti, ki so kadili v zunanjih delih gostinskih lokalov, pa so tudi po uvedbi enotne embalaže razkazovali pakiranja prav tako pogosto kot pred uvedbo enotne embalaže. Celokupno se je odstotek zakritih pakiranj podvojil, a ostal nizek, okoli 10 %, zvišal se je tudi odstotek uporabe etuijev, a prav tako ostal nizek, manj kot 4 %. Raziskovalci so ugotavljali,

da se je odstotek zakritih pakiranj povečal predvsem na račun zakritja s telefoni, denarnicami in podobnimi predmeti (79). Ob ponovni izvedbi raziskave eno leto po uvedbi enotne embalaže so raziskovalci zabeležili, da se je razkazovanje embalaže in kajenje gostov v odprtih delih gostinskih lokalov ohranilo na podobni ravni kot nekaj mesecev po uvedbi enotne embalaže, medtem ko se je zakrivanje pakiranj in uporaba etuijev in škatlic za embalažo tobачnih izdelkov znižala in vrnila blizu izhodiščnim vrednostim (80). Dve leti po uvedbi enotne embalaže se znižanja obsega razkazovanja embalaže in obsega kajenja v odprtih delih gostinskih lokalov niso ohranila, niso pa se tudi v celoti povrnila na izhodiščne ravni pred uvedbo ukrepa. Podobno velja za odstotek zakrite embalaže, medtem ko je odstotek uporabnikov etuijev in škatlic višji kot pred uvedbo ukrepa, a še vedno nizek, nekaj nad 5 % (81). V vseh izvedbah raziskave so raziskovalci večje učinke zabeležili v gostinskih lokalih, kjer so bili prisotni otroci (79–81).

Aktivnosti industrije

Po uvedbi enotne embalaže je tobačna industrija povečala število novih tržnih znamk in njihovih variant, pri variantah so se pojavila imena z navedbo barve, predvsem modra, zlata, srebrna (82). Štiri leta po uvedbi enotne embalaže industrija na trgu cigaret še naprej nadaljuje in intenzivira aktivnosti, kot so izdaja ekstra dolgih in tankih cigaret, pakiranj z bonus cigaretami, nove izdelke z mentol kapsulami, druge nove arome, spremembe filtrov, uporabo opisnih in evokativnih tržnih imen idr. To sicer niso novi pristopi industrije, prisotni so bili že pred uvedbo enotne embalaže, a se aktivnosti nadaljujejo in intenzivirajo (83).

2.1.6 Učinki enotne embalaže v Franciji

V Franciji je bil po enoletnem prehodnem obdobju 1. 1. 2017 polno uveljavljen ukrep enotne embalaže (Slika 2.1.3) za cigarete in tobak za zvijanje (4–7,12, 13). Kratek čas pred tem, to je v novembru 2016, so v Franciji uvedli tudi velika slikovna zdravstvena opozorila, okrepili preventivne kampanje in programe opuščanja kajenja ter zvišali trošarine na tobačne izdelke (13).

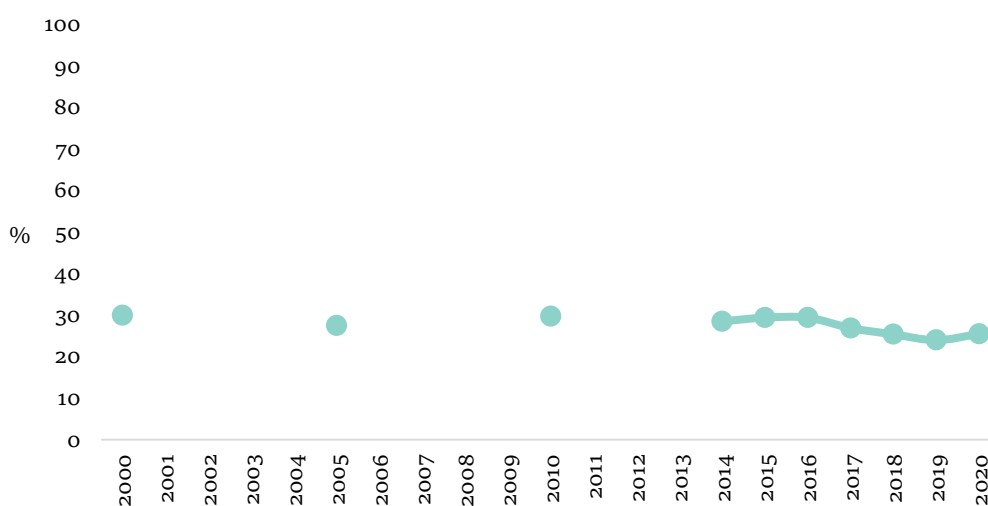

Slika 2.1.3: Primer enotne embalaže v Franciji (6).

Med letoma 2016 in 2017 se je odstotek kadilcev, ki jim je všeč embalaža cigaret oziroma tobaka za zvijanje, znižal s 53 na 16 %, odstotek kadilcev, ki jim je nerodno razkazovati tobačni izdelek v enotni embalaži, pa se je povečal s 6 na 12 % (84). Po uveljavitvi enotne embalaže se je v letu 2017 podvojil odstotek kadilcev, ki so se počutili v zadregi, ko je bilo pakiranje cigaret, katere kadijo, vidno (s 6 na 12 %), v letu 2018 se je odstotek še dodatno zvišal na 16 %. Višji je bil med ženskami kot med moškimi. Leta 2018 je 29 % kadilcev povedalo, da jih izgled pakiranja cigaret, katere kadijo, spodbuja k opustitvi kajenja in 23 % bivših kadilcev je navedlo izgled embalaže kot motivacijo za opustitev kajenja. Kadilci, ki so bili v zadregi zaradi izgleda pakiranja cigaret, katere kadijo, so bili bolj verjetno motivirani za opustitev kajenja kot tisti, ki niso bili v zadregi. Raziskovalci zaključujejo, da bi enotna embalaža lahko doprinesla k denormalizaciji kajenja (85).

Mladostniki so v letu 2017 (to je približno leto dni po uvedbi enotne embalaže na nivoju proizvajalca) v primerjavi z 2016 bolj verjetno poročali o tem, da jih skrbijo posledice kajenja (OR = 1,06) in da je kajenje nevarno (OR = 1,08) ter manj verjetno poročali o tem, da je kajenje sprejemljivo za njihove družinske člane (OR = 0,51) oziroma prijatelje (OR = 0,61) (13, 86). Med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, so v raziskavi zabeležili tudi zmanjšano navezanost na njihovo tržno znamko cigaret (OR = 0,47), zmanjšanje pozitivnega mnenja o njihovi tržni znamki (OR = 0,73) in zmanjšanje zaznavanja, da so določene tržne znamke cigaret manj škodljive (OR = 0,47). V raziskavi so zabeležili tudi zmanjšanje začetkov kajenja (OR = 0,96). Ugodne učinke avtorji pripisujejo različnim v tem času uvedenim zakonodajnim ukrepom, vključno z enotno embalažo, in preventivnim aktivnostim (13). V istem obdobju so tudi odrasli bolj verjetno poročali o tem, da jih skrbijo posledice kajenja (OR = 1,09) in da je kajenje nevarno (OR = 1,08), niso pa poročali o spremenjeni sprejemljivosti kajenja za njihove družinske člane oziroma prijatelje. Družbena sprejemljivost kajenja se je torej znižala med mladostniki, ne pa odraslimi, v obeh skupinah pa se je povečalo zaznavanje škodljivosti kajenja (86).

Primerjava odstotka kadilcev med letoma 2014 in 2018, torej pred in po uvedbi enotne embalaže, je pokazala, da je prvič po daljšem obdobju prišlo do znižanja odstotka kadilcev. Odstotek kadilcev med 18–75 let starimi prebivalci Francije je bil v letu 2014 34,3 %, v letu 2018 pa 2,3 odstotni točki nižji, to je 32 %. Odstotek rednih kadilcev se je znižal še bolj, in sicer za 3,1 odstotne točke, z 28,5 na 25,4 %. Avtorji raziskave zaključujejo, da so k ugodnim spremembam v prevalenci kajenja prispevali zakonodajni ukrepi in preventivne aktivnosti iz predhodnih petih let, vključno z enotno embalažo (87). Novejša raziskava potrjuje, da se je odstotek kadilcev med leti 2016 in 2019 znižal, a kaže, da se kasneje, to je med letoma 2019 in 2020, ni spremenil (Slika 2.1.4). Med letoma 2019 in 2020 so se povečale tudi neenakosti v kajenju, ki so prej kazale ugodnejše trende. Odstotek rednih kadilcev se je med tistimi z najnižjimi dohodki zvišal s 30 na 33 %, medtem ko se med najbolje situiranimi ni spremenil, razlika med obema skupinama pa je v letu 2020 znašala kar 15 odstotnih točk. Že od leta 2018 naprej se zvišuje tudi odstotek dnevnih kadilcev med najnižje izobraženimi in razlika med njimi in najvišje izobraženimi v odstotku dnevnih kadilcev je v letu 2020 skoraj 19 odstotnih točk (88).

Vir: Raziskava Barometre (88).

Slika 2.1.4: Odstotki rednih kadilcev v Franciji v splošni populaciji prebivalcev, starih 18–75 let, v letih od 2000 do 2020.

Uvedba enotne embalaže v Franciji ni povečala izpostavljenosti kadilcev cigaretam iz nezakonite trgovine, kar pomeni, da ni bilo povečanja dostopnosti cigaret iz nezakonite trgovine (29).

2.1.7 Učinki enotne embalaže v Združenem kraljestvu

V Združenem kraljestvu so enotno embalažo (Slika 2.1.5) na ravni proizvajalcev uvedli 20. 5. 2016, na maloprodajni ravni pa 20. 5. 2017 (5–7, 12). Istočasno so uvedli še dodatne ukrepe nadzora nad tobakom, in sicer večja in nova slikovna zdravstvena opozorila (89), minimalno tobačno trošarino (90) in minimalno velikost pakiranja tobačnih izdelkov (91).

Slika 2.1.5: Primer enotne embalaže v Združenem kraljestvu (7).

V enoletnem prehodnem obdobju uvajanja enotne embalaže je tobačna industrija le počasi in čim pozneje uvajala v prodajo izdelke v enotni embalaži, torej so v največji možni meri izkoristili prehodno obdobje in omejili prodajo izdelkov v enotni embalaži do trenutka, ko je bila obvezna. Tako so se verjetno tudi zamaknili takojšnji učinki ukrepa. V eni od raziskav na večjem številu manjših prodajalcev tobačnih izdelkov so zabeležili, da v prvih sedmih mesecih prehodnega obdobja v prodaji skorajda ni bilo izdelkov v enotni embalaži. Šele v enajstem mesecu prehodnega obdobja je povprečno število izdelkov v enotni embalaži preseglo povprečno število tistih v stari embalaži (92). Med drugimi prilagoditvami industrije na uvedbo enotne embalaže v Združenem kraljestvu so tudi pakiranja z drugačnim številom cigaret (23 ali 24) ter kršitve zakonodaje s prodajo "slim" pakiranj, ki v Združenem kraljestvu niso več dovoljena (93).

Različni zabeleženi učinki enotne embalaže med odraslimi in mladostniki

Pregledni članek odzivov potrošnikov na enotno embalažo v Združenem kraljestvu po uvedbi enotne embalaže vključuje 11 raziskav, ki dosledno kažejo, da enotna embalaža poveča opaznost zdravstvenih opozoril ter zmanjša privlačnost embalaže in kajenja med odraslimi in mladostniki ter mladimi odraslimi. Glede vpliva na zaznavanje škodljivosti pa raziskave beležijo mešane rezultate. Raziskave nakazujejo, da enotna embalaža verjetno pomaga pri odvrčanju mladih od začetka oziroma nadaljevanja kajenja ter poveča obseg vedenj, povezanih z opuščanjem kajenja, vendar nobena od raziskav ni neposredno raziskovala začetkov kajenja, opuščanja kajenja ali obsega relapsov po opustitvi (23). Podatki iz kasnejših raziskav, ki niso vključene v zgornji pregledni članek, prav tako beležijo zvišanje odstotka kadilcev, ki so na pakiranjih najprej opazili zdravstveno opozorilo (94–96) in ki ocenjujejo embalažo kot manj privlačno v primerjavi s časom pred uvedbo enotne embalaže (94–96). Med letoma 2016 in 2018, to je pred in približno eno leto po polni uveljavitvi ukrepa, se je v eni od raziskav npr. zvišal odstotek kadilcev, ki so na pakiranjih najprej opazili zdravstveno opozorilo s 25 na 40 %, leto dni kasneje pa se je odstotek znižal na 32 %, a je bil še vedno višji kot pred uvedbo enotne embalaže (96). V drugi raziskavi, ki je spremljala tudi privlačnost embalaže pa so npr. prikazali, da se je odstotek kadilcev, ki jim embalaža njihovega tobačnega izdelka sploh ni všeč, med letoma 2016 in 2018 zvišal s 16 na 53 % (94). Odstotek kadilcev, ki so poročali o tem, da bi zaradi opozoril bolj verjetno opustili kajenje, se je sicer zvišal med 2016 in 2018, potem pa znižal do leta 2019, tako da ni bil več višji kot pred uvedbo enotne embalaže (96). Ta raziskava je tudi pokazala, da so se zvišali tudi odstotek kadilcev, ki pogosto ali zelo pogosto preberejo zdravstveno opozorilo, odstotek

kadilcev, ki pogosto ali zelo pogosto razmišljajo o sporočilu zdravstvenih opozoril, odstotek kadilcev, ki jih zdravstvena opozorila spodbudijo k razmišljanju o opustitvi kajenja, odstotek kadilcev, ki se izogibajo zdravstvenim opozorilom, odstotek kadilcev, ki zakriva zdravstvena opozorila, odstotek kadilcev, ki uporabljajo različne etuije ali drugo embalažo za zakrivanje enotne embalaže, in odstotek kadilcev, ki zaradi zdravstvenih opozoril niso pokadili cigarete. Vsi navedeni odstotki so bili v letu 2019 še vedno višji kot pred uvedbo enotne embalaže (96). Teh ugodnih učinkov v primerjalni državi Norveški, ki je uvedla le enotno embalažo brez spremembe opozoril, niso zabeležili. Ugodne učinke v Združenem kraljestvu so pripisali istočasni uvedbi obeh ukrepov, to je okrepljenih opozoril in enotne embalaže, in tovrsten pristop priporočajo (96). Znižal se je tudi odstotek kadilcev, ki se ne strinjajo, da določene znamke cigaret vsebujejo več škodljivih snovi (95). Kadilci, ki so po uvedbi ukrepa na pakiranjih najprej opazili zdravstvena opozorila in so poročali o zmanjšani privlačnosti embalaže, so tudi bolj verjetno načrtovali opustitev kajenja in poročali o poskusu opustitve (95). Kadilci, ki so spremenili mišljenje in se po uvedbi ukrepa niso več strinjali, da določene znamke vsebujejo več škodljivih snovi, so tudi bolj verjetno opustili kajenje (95). Po uvedbi enotne embalaže so kadilci bolj verjetno razmišljali o opustitvi kajenja zaradi enotne embalaže, bolj verjetno poročali o ozaveščenosti o na embalaži natisnjem kontaktu glede pomoči pri opuščanju kajenja in bolj verjetno navajali zdravstvena opozorila kot vir ozaveščenosti o tveganjih, povezanih s kajenjem (89).

Raziskava med mladostniki, starimi 12–17 let, ki niso nikoli kadili, je potrdila, da je enotna embalaža zanje neprivlačna, a tudi, da nekatere dovoljene variante oblike embalaže (embalaža s poševnimi robovi, tanka "slim" embalaža in druge variante embalaže) lahko zmanjšajo obseg negativnih občutkov glede enotne embalaže (97).

Učinki enotne embalaže na razširjenost kajenja

Prva neodvisna raziskava, v kateri so strokovnjaki analizirali učinke ukrepa na prevalenco kajenja, in sicer izključno v Angliji, ne v celotnem Združenem kraljestvu, je bila objavljena v letu 2021. Pokazala je, da je ukrep privedel do znižanja obetov biti kadilec že po maju 2016, ko se je začelo prehodno obdobje, manj po polni uvedbi ukrepa. Pri tem so lahko seveda imeli vlogo tudi drugi ukrepi nadzora nad tobakom, ki so bili sprejeti v tem času, npr. minimalna velikost pakiranja tobačnih izdelkov. Raziskava ni prikazala, da bi bil v tem času spremenjen tudi naklon sprememb v prevalenci ter da bi pri spremembah obetov bile prisotne večje razlike glede na spol, starost ali socio-ekonomski položaj. Avtorji kot verjetno razlago za rezultate navajajo, da je bila očitno že najava enotne embalaže, ne pa dejanski vizualni učinek uvedene enotne embalaže, za kadilce, ki so nameravali opustiti kajenje, spodbuda za to, da so svojo namero začeli uresničevati oziroma uresničili. Avtorji tudi poudarjajo, da bo ukrep dolgoročno imel še izrazitejše učinke na začetek kajenja in na opuščanje kajenja, v raziskavi so se namreč osredotočili bolj na kratkoročne učinke, saj je bilo v raziskavo vključeno obdobje do julija 2017, kar je le približno dva meseca po polni uveljavitvi ukrepa enotne embalaže (91).

Podpora ukrepu

Podpora ukrepu enotne embalaže se je sčasoma povečevala (94, 98). Ena od raziskav kaže, da je med kadilci podpora ukrepu narasla leto dni po polni uvedbi enotne embalaže glede na čas pred uvedbo (z 32 na 44 %), znižal pa se je tudi odstotek tistih, ki nasprotujejo ukrepu (z 32 na 18 %) (94). Druga raziskava kaže da se tudi v splošni populaciji podpora ukrepu zvišuje, in sicer z 58 % v letu 2018 na 63 % v letu 2019, tako med kadilci (z 29 % v 2018 na 33 % v 2019) kot nekadilci (z 62 % v 2018 na 68 % v 2019). Odstotek tistih, ki nasprotujejo ukrepu, ostaja v splošni populaciji v obeh letih 11 % in se ne spreminja glede na kadilski status (kadilci: 33 % v 2018, 34 % v 2019; nekadilci: 8 % v 2018 in v 2019) (94). Podporo ukrepu so v tretji raziskavi med kadilci cigaret (ter bivšimi kadilci v drugem in tretjem valu) preverjali pred uvedbo ukrepa v letu 2016, 4–6 mesecev po uvedbi (druga polovica

2017) in 24–26 mesecev po uvedbi (sredi leta 2019). V opazovanem obdobju so zabeležili naraščanje podpore ukrepu in zmanjševanje odstotka nasprotnikov ukrepa, tako kot predhodni dve raziskavi (98). V tretjem valu je ukrep podprlo 39 % vseh, 35 % kadilcev in 52 % bivših kadilcev (98).

Prodaja/potrošnja in cene cigaret po uvedbi enotne embalaže

Nekaj manj kot leto dni po uvedbi enotne embalaže in minimalne tobačne trošarine so v Združenem kraljestvu zabeležili občuten upad prodaje cigaret, ki je bil skoraj dvakrat večji kot pred uvedbo obeh ukrepov. Prodaja cenejših znamk cigaret, ki je prej naraščala, se je v tem času ustalila (99). Še vedno pa je naraščala prodaja tobaka za zvijanje (99, 100), in sicer zaradi nižjih cen v primerjavi s cigaretami (100), a ni nevtralizirala znižanja prodaje cigaret in prihodki tobačne industrije so se občutneje zmanjšali. Avtorji raziskave priporočajo sočasno uvedbo enotne embalaže in ukrepov na področju trošarin (99).

Mesec dni po polni uvedbi enotne embalaže so se cene cigaret zvišale, občutneje pri cenejših znamkah cigaret, zvišanja so bila višja, kot bi bila samo zaradi inflacije ali zvišanja trošarin (101). O višjih cenah cigaret poroča tudi raziskava, ki vključuje obdobje do nekaj mesecev po uvedbi enotne embalaže. Ta poroča o višjih cenah v vseh cenovnih razredih cigaret, ki so tudi v tem primeru višja, kot bi jih povzročila zvišanja trošarin. Avtorji ocenjujejo, da je za tako zvišanje cen večinoma odgovorna tobačna industrija (102). V Združenem kraljestvu v času skoraj enega leta po uvedbi enotne embalaže ni prišlo do zniževanja cen tobačnih izdelkov, kot je pred uvedbo ukrepa napovedovala tobačna industrija (90), pač pa beležijo zvišanje cen, tudi pri najcenejših cigaretah in tobaku za zvijanje (90, 100). Ob uvedbi enotne embalaže je sicer tobačna industrija prekinila običajne prakse zviševanja cen in šele kasneje ponovno začela s to prakso. Nekatere znamke cigaret so bile na začetku, kmalu po uvedbi enotne embalaže, celo cenejše kot pred uvedbo enotne embalaže, razlog za nizko začetno ceno pa je bila verjetno želja, da bi kupce pritegnili k nakupu izdelkov v novi embalaži, a to je bilo le začasno in kasneje je prišlo do dviga cen. K temu, da ni prišlo do znižanja cen, pa je zanesljivo prispevala tudi uvedba minimalne tobačne trošarine. Zdi se, da je pomembno, da se enotna embalaža uvede istočasno z zvišanji trošarin. Uvedba enotne embalaže in minimalne tobačne trošarine je vodila do sprememb cen, ki imajo pomemben potencial za zmanjševanje uporabe tobaka v Združenem kraljestvu (90). Raziskave kažejo, da so cene v nekaterih primerih zvišali tudi mali trgovci (103, 104).

Raziskava, ki je vključevala čas šestih mesecev po uveljavitvi obvezne enotne embalaže, kaže, da so kadilci cigaret prestopali na cenejše tobačne izdelke in elektronske cigarete, pri čemer je bila cena ključni dejavnik izbire (105).

Vpliv uvedbe ukrepa na delo trgovcev

V eni manjših raziskav so trgovci poročali, da se izdaja izdelka ob uvedbi enotne embalaže ni podaljšala, niti takoj po uvedbi, večina je poročala o spoštovanju ukrepa (92, 103, 106). Zmanjšalo se je število izdelkov oziroma tržnih znamk (101, 103), kar je trgovcem do neke mere olajšalo delo ob uvedbi enotne embalaže (103). Izkazalo se je tudi, da je tobačna industrija ponudila pomoč trgovcem ob uvedbi enotne embalaže, saj so si želeli ojačati povezave s trgovci, spodbujali so namestitvev izdelkov v višino oči in v takem položaju, da je bila vidna tržna znamka, kar je ob izdajanju izdelkov pomenilo opaznost izdelkov (103).

Razširjenost kajenja v Združenem kraljestvu

Odstotek kadilcev se v Združenem kraljestvu (Slika 2.1.6) že dlje časa znižuje, kot prikazujejo podatki iz raziskave *Adult smoking habits in Great Britain* (107).

Vir: Raziskava *Adult smoking habits in Great Britain* (107).

Slika 2.1.6: Odstotki kadilcev cigaret v Združenem kraljestvu v splošni populaciji prebivalcev, starih 16 let in več, v letih od 2000 do 2020.

Nezakonita trgovina s tobačnimi izdelki

Uvedba enotne embalaže v Združenem kraljestvu ni povečala izpostavljenosti kadilcev cigaretam iz črne trgovine, kar pomeni, da ni bilo povečanja dostopnosti cigaret iz črne trgovine (29).

2.1.8 Učinki enotne embalaže na Novi Zelandiji

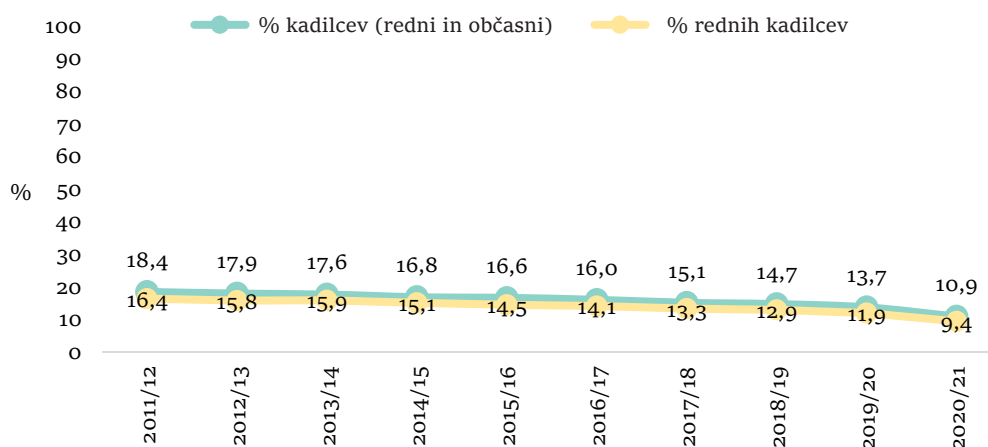
Enotna embalaža za vse tobačne izdelke (Slika 2.1.7) je bila na Novi Zelandiji polno uveljavljena junija 2018 po 12-tedenskem prehodnem obdobju (5, 12, 14, 38). Istočasno z uvedbo enotne embalaže se je povečala tudi velikost slikovnih opozoril na 75 % sprednje in 100 % zadnje glavne strani embalaže (leta 2008 uveljavljena slikovna opozorila so pokrivala 30 % sprednje in 90 % zadnje glavne strani embalaže), vidnejša pa je postala tudi telefonska številka Quitline (38).

Slika 2.1.7: Primer enotne embalaže na Novi Zelandiji (7).

V prvih šestih mesecih po uvedbi enotne embalaže se je v primerjavi s časom pred uvedbo ukrepa med kadilci zmanjšala privlačnost tobačnih izdelkov, povečali so se učinki slikovnih zdravstvenih opozoril in zvišala podpora ukrepu. V letu dni po uvedbi enotne embalaže se je odstotek kadilcev, ki jim ni všeč izgled embalaže njihovega pakiranja cigaret, zvišal s 50 na 75 %, medtem ko se je odstotek v primerjalnih državah (Kanada, Združene države Amerike), kjer v tem času ni bilo enotne embalaže, v istem obdobju znižal. Znižal se je odstotek kadilcev, ki imajo najljubšo tržno znamko in vrsto cigaret (z 88 na 82 %), in odstotek kadilcev, ki menijo, da so njihove cigarete slabše kakovosti (s 16 na 22 %), kar je v obeh primerih izrazitejša sprememba kot v Avstraliji po uvedbi enotne embalaže in ugodnejši odstotek kot v obeh drugih primerjalnih državah brez enotne embalaže. Povečali so se tudi učinki zdravstvenih opozoril (opaznost opozoril, pogostost opaženosti opozoril, ozaveščenost o Quitline številki na embalaži). Odstotek kadilcev, ki navajajo, da na embalaži najprej opazijo zdravstvena opozorila, se je podvojil (s 24 na 48 %), podobno kot v Avstraliji po uvedbi enotne embalaže, čeprav je bil tam odstotek prvo leto po uvedbi višji (62 %). V letu 2018 pa je ta odstotek na Novi Zelandiji višji kot v Avstraliji, Kanadi in Združenih državah Amerike. Odstotek kadilcev, ki je poročal o tem, da (zelo) pogosto opazijo zdravstvena opozorila, se je po uvedbi enotne embalaže zvišal s 45 na 58 %, odstotek je bil tudi v tem primeru v letu 2018 višji kot v Avstraliji, Kanadi in Združenih državah Amerike. Učinek uvedbe enotne embalaže na pogostost opaženosti zdravstvenih opozoril je bil na Novi Zelandiji večji kot v Avstraliji, kjer se je odstotek v prvem letu po uvedbi enotne embalaže zvišal s 45 na 49 %. Zvišal se je tudi odstotek kadilcev, ki so pravilno identificirali številko Quitline telefona, in sicer s 64 na 68 %. Po uvedbi enotne embalaže se je zvišal tudi odstotek kadilcev, ki podpirajo ukrep, in sicer s 30 na 42 %, kar je v letu 2018 višji odstotek kot v Avstraliji, Kanadi in Združenih državah Amerike. Dvig odstotka na Novi Zelandiji je podoben dvigu v Avstraliji v prvem letu po uvedbi enotne embalaže (s 24 na 43 %). Raziskava je tudi pokazala, da v učinkih ukrepov ni razlik med Maori in drugimi prebivalci Nove Zelandije. Maori na Novi Zelandiji imajo namreč pomembno višji odstotek kadilcev kot ostali prebivalci (38). Druga raziskava z Nove Zelandije je pokazala, da se je na zunanjih mizah gostinskih lokalov zmanjšalo število razstavljenih tobačnih pakiranj na kadilca, prav tako tudi število pakiranj, ki so postavljena tako, da se vidi glavna stran embalaže, kar kaže na to, da se je med kadilci zmanjšala privlačnost embalaže tobačnih izdelkov (108).

Podatki o odstotku kadilcev na Novi Zelandiji (Slika 2.1.8) kažejo na vzdržno zniževanje odstotka (rednih) kadilcev (109). Izračunov oziroma ocen, kako je na spremembe razširjenosti kajenja vplivala uvedba enotne embalaže, nismo zasledili.

Vir: Raziskava New Zealand Health Survey (109).

Slika 2.1.8: Odstotki kadilcev na Novi Zelandiji v splošni populaciji prebivalcev, starih 15 let in več, v letih od 2011/2012 do 2020/2021.

2.1.9 Učinki enotne embalaže na Norveškem

Na Norveškem je bila enotna embalaža (Slika 2.1.9) polno uveljavljena po enoletnem prehodnem obdobju julija 2018. Ukrep velja za cigarete, tobak za zvijanje in snus (5–7, 12). Ključni cilj za uvedbo enotne embalaže na Norveškem je zmanjšanje začetka kajenja med mladostniki. Ker je v zadnjih 10–15 letih močno narasla uporaba snusa med mladimi, so med izdelke z enotno embalažo vključili tudi snus (111).

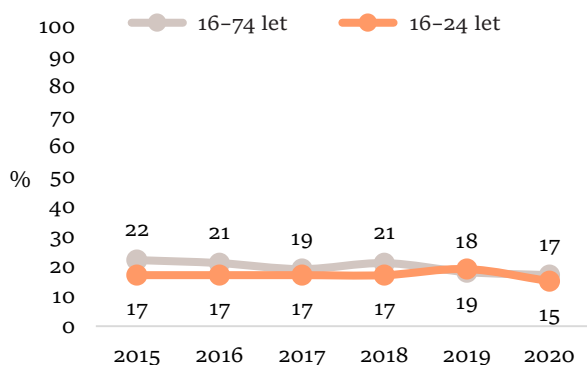
Slika 2.1.9: Primer enotne embalaže na Norveškem (6).

Objav o učinkih enotne embalaže na Norveškem je zaenkrat malo. Za Norveško je objavljena raziskava o vplivu enotne embalaže na opaznost zdravstvenih opozoril in njihovo učinkovitost med kadilci. Raziskovali so spremembe med časom pred uvedbo enotne embalaže (od maja do junija 2017) in časom kmalu (od dva do tri mesece) po polni uvedbi ukrepa (od avgusta do septembra 2018). V raziskavi so zabeležili znižanje opaznosti zdravstvenih opozoril (opaženost in branje) in kognitivnih odzivov nanje (razmišljanje o njih, razmišljanje o tveganjih kajenja, povečana verjetnost opustitve kajenja). Pri vedenjskih odzivih med prvim in drugim valom raziskave ni bilo sprememb (izogibanje opozorilom, zakrivanje opozoril, nepokajena cigareta ...). Avtorji raziskave navajajo, da že druge raziskave kažejo, da istočasna uveljavitev enotne embalaže in okrepljenih zdravstvenih opozoril poveča opaznost in učinkovitost opozoril, medtem ko pri izključni uveljavitvi enotne embalaže in ohranitvi istih opozoril kot pred uveljavitvijo enotne embalaže teh učinkov ni. Prav to pa se je zgodilo na Norveškem, kjer se ob uveljavitvi enotne embalaže zdravstvena opozorila niso spremenila (96). Na Norveškem je na eni strani embalaže besedilno zdravstveno opozorilo, na drugi pa kombinirano slikovno-besedilo, tovrstna opozorila so uvedli v letu 2011 in se od takrat niso spreminjala (12), z izjemo leta 2016, ko je prišlo do povečanja kombiniranega opozorila. Avtorji navajajo še druge pristranosti, ki bi lahko prispevale k rezultatu (96).

Druga dostopna raziskava analizira vpliv enotne embalaže na odstotek dnevnih kadilcev in dnevnih uporabnikov snusa med prebivalci Norveške, starimi od 16 do 79 let, na osnovi podatkov iz ponavljajočih se presečnih raziskav med leti 2012 in 2019. Raziskovalci so zabeležili nakazovanje (razlike niso bile statistično značilne) trendov zniževanja odstotka rednih kadilcev ter zniževanja odstotka uporabnic snusa, potencialno pospešitev upadanja odstotka kadilcev glede na predhodne trende, pa tudi potencialno naraščajoč trend odstotka uporabnikov snusa med moškimi. Rezultati torej kažejo, da ima enotna embalaža lahko učinke na prevalenco kajenja med prebivalci obeh spolov in uporabo snusa med ženskami, ne pa med moškimi. Avtorji zaključujejo, da so potrebne nadaljnje analize in spremljanje, predvsem v smislu modelov preverjanja postopnih učinkov enotne embalaže (110).

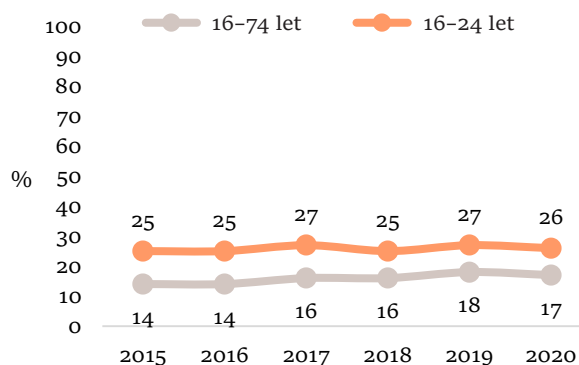
Podatki norveškega statističnega urada o razširjenosti kajenja in uporabe snusa med prebivalci Norveške so na voljo do vključno leta 2020 (Sliki 2.1.10 in 2.1.11). V letu 2020 se po predhodnih ne najbolj ugodnih spremembah odstotkov kadilcev med odraslimi prebivalci, starimi od 16 do 74 let,

predvsem pa v starostni skupini 16–24 let, kažejo ugodni premiki. Pri odstotkih uporabnikov snusa ni možno govoriti o pomembnejših ugodnih spremembah v zadnjih letih (112). O tem, koliko je ukrep enotne embalaže prispeval k spremembam odstotka kadilcev, ocen nismo našli. Poleg tega so na odstotek lahko vplivali drugi ukrepi nadzora nad tobakom, uveljavljeni v zadnjem obdobju na Norveškem. V obdobju pred in v času uvedbe enotne embalaže je bilo namreč uvedenih več ukrepov, v letu 2014 predvsem ukrepi za okolja brez tobaka, v letu 2016 večja slikovna zdravstvena opozorila in drugi ukrepi nove evropske direktive ter v letu 2018 obvezna registracija vseh prodajnih mest tobačnih in povezanih izdelkov (111).

Vir: Norveški statistični urad (112).

Slika 2.1.10: Odstotki kadilcev na Norveškem med prebivalci, starimi 16–74 let, in mladimi, starimi 16–24 let, na Norveškem, 2005–2020.

Vir: Norveški statistični urad (112).

Slika 2.1.11: Odstotki uporabnikov snusa na Norveškem med prebivalci, starimi 16–74 let, in mladimi, starimi 16–24 let, na Norveškem, 2005–2020.

2.1.10 Učinki enotne embalaže na Irskem

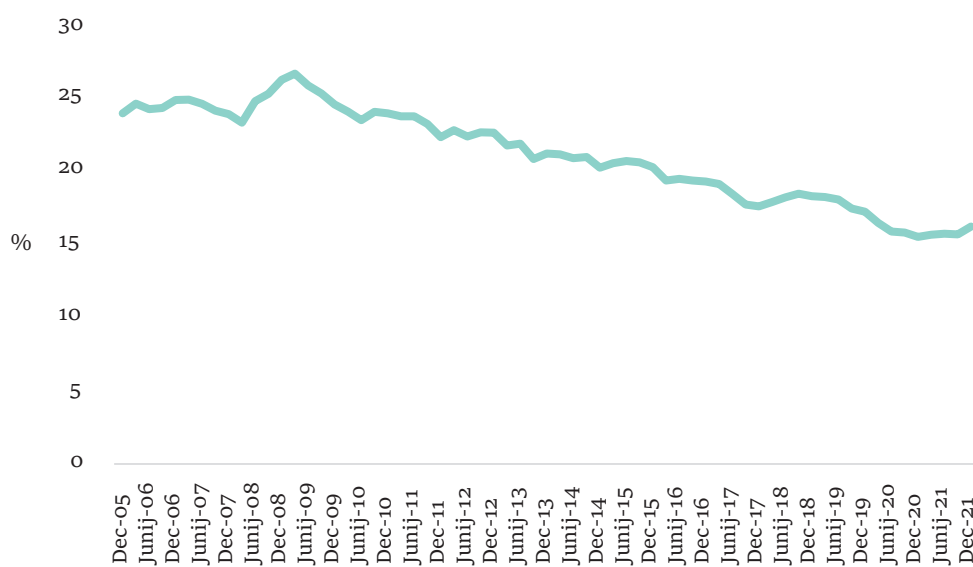
Enotna embalaža je bila polno uveljavljena po enoletnem prehodnem obdobju septembra 2018 (Slika 2.1.12), velja pa za vse tobačne izdelke (4, 5, 7, 12). Irska je bila prva evropska država, ki je uvedla enotno embalažo za vse tobačne izdelke, ne le za cigarete in tobak za zvijanje (113).

Slika 2.1.12: Primer enotne embalaže na Irskem (6).

Tudi z Irske o učinkih enotne embalaže nismo našli dosti podatkov oziroma objav. Konec leta 2019 objavljeno poročilo navaja, da se je po uvedbi enotne embalaže povečal odstotek tistih, ki na embalaži najprej opazijo zdravstveno opozorilo, in sicer z 42 na 52 %, ter da 44 % kadilcev navaja, da je privlačnost embalaže njihove znamke manjša kot leto poprej (113).

Odstotek kadilcev se po podatkih raziskave *Healthy Ireland* znižuje. V letih 2015 in 2016 je znašal 23 %, v letu 2017 22 %, v 2018 20 %, v 2019 pa 17 % (113). Poleg te raziskave na Irskem izvajajo še raziskavo imenovano HSE Tracker, ki sicer zajema manjše število anketiranih in se izvaja kvartalno. Iz te raziskave so podatki na voljo tudi že za leto 2021, ko odstotek kadilcev znaša 16,1 % (Slika 2.1.13). Tudi ta raziskava kaže na zniževanje odstotka kadilcev, trend, ki se nadaljuje tudi po uvedbi enotne embalaže (114). Nismo pa našli objavljenih ocen, kolikšen delež ugodnih sprememb lahko pripišemo enotni embalaži in ali se je trend zniževanja odstotka kadilcev morda pospešil po uvedbi tega ukrepa.

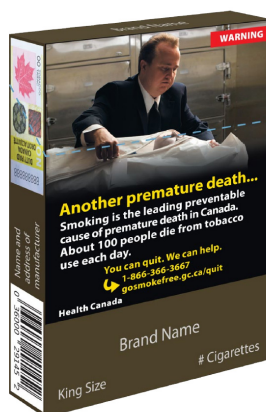
Vir: HSE Tracker Survey (114)

Slika 2.1.13: Odstotki kadilcev na Irskem med prebivalci, starimi 15 let in več, 2005–2021.

Uvedba enotne embalaže na Irskem ni povečala izpostavljenosti kadilcev cigaretam iz nezakonite trgovine (obeti zanjo so se celo znižali), kar pomeni, da ni bilo povečanja dostopnosti cigaret iz nezakonite trgovine (29).

2.1.11 Učinki enotne embalaže v Kanadi

Kanada je polno uveljavila ukrep enotne embalaže (Slika 2.1.14) na maloprodajnem nivoju v začetku februarja 2020 po približno treh mesecih prehodnega obdobja (5–7, 12). Ukrep velja za vse tobačne izdelke (5–7, 12), razen cigar, pri katerih se uveljavlja enotna embalaža s približno enoletnim zamikom (16). Elektronske cigarete so pri enotni embalaži izvzete, ker ne sodijo med tobačne izdelke (115). Kanadska zakonodaja glede enotne embalaže je ena najbolj celovitih v svetu in ima številne napredne značilnosti, med drugim prepoved uporabe barvnih opisov v imenih blagovnih znamk in različic, zahteva po t.i. "slide & shell" embalaži (Slika 2.1.15), ki je obvezna na veleprodajni ravni od 9. 11. 2021, na maloprodajni ravni pa od 7. 2. 2022, zahteva po pustih rjavi barvi tudi na notranji strani embalaže, prepoved cigaret, daljših od 8,5 cm, in prepoved tankih cigaret z manj kot 7,65 mm premera (16). Ob uveljavitvi "slide & shell" embalaže bo imela Kanada ob že uveljavljenih zdravstvenih opozorilih, ki zavzemajo 75 % sprednje in zadnje glavne površine embalaže, opozorila tudi na notranjem izvlečnem delu in tako skupno zdravstvena opozorila na največji skupni površini na svetu. V pripravi so tudi novi seti opozoril (16).

Slika 2.1.14: Primer enotne embalaže v Kanadi na maloprodajnem nivoju do 6. 2. 2022 (115).

Slika 2.1.15: Primer enotne embalaže v Kanadi na maloprodajnem nivoju od 7. 2. 2022 - "slide & shell" enotna embalaža (16, 115).

Raziskave med kadilci so pokazale, da se je po uvedbi enotne embalaže zvišal odstotek kadilcev, ki jim embalaža njihovega tobačnega izdelka ni bila všeč, in sicer z 29 % v letu 2018 na 45 % v letu 2020. Ni pa bilo sprememb v učinkovitosti slikovnih zdravstvenih opozoril (opaznost opozoril, kognitivne reakcije na opozorila, vedenjski odzivi na opozorila) (16, 115), kot so to zabeležili v Avstraliji, Novi Zelandiji in Angliji, kar avtorji pripisujejo dlje časa nespremenjenim zdravstvenim opozorilom. Zdravstvena opozorila (slikovna) se v Kanadi niso spremenila že od leta 2012, zavzemajo pa 75 % sprednje in zadnje glavne površine embalaže. V omenjenih treh državah so bili tudi odstotki kadilcev, ki jim embalaža ni bila všeč po uvedbi enotne embalaže, precej višji kot v Kanadi, kar lahko prav tako verjetno pripišemo nespremenjenim zdravstvenim opozorilom. Učinki enotne embalaže na učinkovitost zdravstvenih opozoril so torej lahko odvisni od vrste, oblike, velikosti zdravstvenih opozoril ter časa od uvedbe (115). Enotna embalaža lahko poveča učinkovitost novih opozoril, ne more pa obuditi učinkovitosti dlje časa prisotnih opozoril (16).

Podpora enotni embalaži med kadilci se je med letoma 2018 in 2020, torej kmalu po uvedbi enotne embalaže na maloprodajnem nivoju, zvišala s 26 na 34 % (16, 115).

2.1.12 Enotna embalaža v drugih državah

Za druge države nismo našli objav na temo učinkovitosti enotne embalaže. Nekaj informacij o uvedbi enotne embalaže je na voljo iz Singapurja (Slika 2.1.16), kjer so spremljali prilagoditve industrije na uvedbo enotne embalaže. Eno leto pred uvedbo, dva tedna pred uvedbo in šest mesecev po uvedbi enotne embalaže so pregledi embalaž in vsebine posameznih tržnih znamk razkrili, da je tobačna industrija dala na trg variante tržnih znamk s kapsulami z aromami, novimi značilnostmi filtrov, novimi aromami in bolj opisnimi imeni tržnih znamk. Proizvajalci tobačnih izdelkov so spreminjali velikost škatlic cigaret (bile so višje), ter spreminjali dolžino cigaret, filtrov in teksturo ovitkov za nadaljnje razlikovanje med izdelki (116).

Slika 2.1.16: Primer enotne embalaže v Singapurju (6).

2.1.13 Razprava in zaključki

Enotna embalaža je novejši ukrep na področju nadzora nad tobakom, ki v celoti odstrani oglaševalske in promocijske elemente z embalaže tobačnih izdelkov. Cilj ukrepa je zmanjšanje privlačnosti tobačnih izdelkov, zmanjšanje napačnega zaznavanja škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže in povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril (2, 4). Tako enotna embalaža prispeva k zmanjšanju povpraševanja po tobačnih izdelkih (2, 4), zmanjšanju začetkov kajenja in spodbujanju opuščanja kajenja (2). Enotna embalaža dopolnjuje druge ukrepe za zmanjševanje povpraševanja po tobačnih izdelkih in poveča njihovo učinkovitost (2) ter je pomemben del celovitega programa nadzora nad tobakom (4).

Enotno embalažo je konec leta 2012 prva uvedla Avstralija, prvi naslednji državi, to sta Francija in Združeno kraljestvo, pa v letu 2017. Do sedaj je enotno embalažo uvedlo 20 držav, med njimi v letu 2020 tudi Slovenija. Ukrep načrtujejo ali obravnavajo še številne države. Enotna embalaža v več kot polovici držav, ki so ukrep uvedle, velja za vse tobačne izdelke, v drugih pa za cigarete in tobak za zvijanje, kar velja tudi v Sloveniji. V dveh državah, ki sta enotno embalažo uvedli v zadnjih dveh letih, ta velja tudi za elektronske cigarete (4–7).

V poglavju prikazujemo podatke o učinkih enotne embalaže iz dostopnih preglednih objav ter raziskav in podatkov iz posameznih držav, ki so ukrep že uvedle. Največ podatkov je na voljo iz Avstralije, kar je pričakovano, saj je Avstralija ukrep uveljavila kot prva država precej let pred ostalimi državami.

Podatki iz novejše dostopne pregledne literature oziroma raziskav potrjujejo, da enotna embalaža tako med odraslimi kot med mladostniki dosega svoje primarne cilje, torej zmanjšuje privlačnost tobačnih izdelkov, zmanjšuje napačno zaznavanje škodljivosti posameznih izdelkov na osnovi značilnosti embalaže in povečuje opaznost zdravstvenih opozoril (2, 23, 26, 30–32). Enotna embalaža tudi v državah, za katere so že na voljo podatki, večinoma dosega pričakovane rezultate v smislu zmanjšanja

privlačnosti tobačnih izdelkov, zmanjšanja napačnega zaznavanja škodljivosti posameznih tržnih znamk na osnovi značilnosti embalaže in povečanja opaznosti ter učinkov zdravstvenih opozoril. Med odraslimi so te učinke zabeležile raziskave iz Avstralije (16, 35–39, 41) in Združenega kraljestva (23, 94–96). V Franciji, na Novi Zelandiji, Irskem in v Kanadi beležijo zmanjšanje privlačnosti embalaže med odraslimi kadilci (16, 38, 84, 113, 115), na Novi Zelandiji tudi povečanje učinkov zdravstvenih opozoril (38), na Irskem pa njihovo večjo opaznost (113). Med mladostniki v Avstraliji beležijo zmanjšanje privlačnosti embalaže (46, 49), ki traja tudi še pet let po uvedbi enotne embalaže (49). Pet let po uvedbi enotne embalaže so med mladostniki v Avstraliji zabeležili tudi zmanjšanje zaznanih razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret (49). Tudi v Združenem kraljestvu in Franciji po uvedbi enotne embalaže beležijo zmanjšanje privlačnosti embalaže med mladostniki (13, 97), v Franciji tudi zmanjšanje zaznavanja o manjši škodljivosti posameznih tržnih znamk (13). Primeri nekaterih držav (Združeno kraljestvo, Nova Zelandija) kažejo, da je povečanje opaznosti ter učinkov zdravstvenih opozoril prisotno predvsem v državah, kjer so bila v približno istem času, ko je bila uveljavljena enotna embalaža, spremenjena in okrepljena tudi zdravstvena opozorila (38, 96). V Kanadi, kjer so bila ob uvedbi enotne embalaže na škatlicah že približno osem let nespremenjena zdravstvena opozorila, niso zabeležili sprememb v učinkovitosti slikovnih zdravstvenih opozoril (opaznost opozoril, kognitivne reakcije na opozorila, vedenjski odzivi na opozorila) (16, 115). Na Norveškem, kjer uvedbe enotne embalaže prav tako niso pospremili z novimi ali okrepljenimi zdravstvenimi opozorili, so zabeležili celo znižanje opaznosti zdravstvenih opozoril (96). Enotna embalaža kot kaže lahko poveča učinkovitost novih opozoril, ne more pa obuditi učinkovitosti starejših, dlje časa nespremenjenih, zdravstvenih opozoril (16).

Avtorji številnih objav zaključujejo, da raziskave nakazujejo, da bo enotna embalaža imela tudi učinke na začetke kajenja in kadilsko vedenje (22, 23) oziroma, da ukrep enotne embalaže lahko zniža razširjenost kajenja (25). Enotna embalaža je med nekadilci in kadilci zaznana kot ukrep, ki bo vplival na kadilske navade v smislu zmanjšanja začetkov kajenja, zmanjšanja obsega kajenja med kadilci in spodbujanja opuščanja kajenja, večji učinek pa bi lahko imel na nekadilce kot na kadilce (22). Raziskave so pokazale tudi na zvečanje namer za opustitev kajenja (24), tudi med mladostniki (30), kar lahko nakazuje spremembo kadilskega vedenja. Prikazale so še povečanje negativnih stališč do kajenja in začetka kajenja ter zmanjšanje privlačnosti kajenja med mladostniki in odraslimi (24, 26, 30, 32). Podatki o učinkih enotne embalaže na kadilsko vedenje in razširjenost kajenja iz posameznih držav, ki so uvedle enotno embalažo, pa so še omejeni. V Avstraliji so že v prvem letu po uvedbi enotne embalaže zabeležili zvišanje stopnje poskusov opustitve kajenja med odraslimi (40). Približno dve leti po uvedbi ukrepa se je v Avstraliji prevalenca kajenja med odraslimi znižala, in sicer bolj kot bi pričakovali glede na dolgoletne trende, kar se delno pripisuje tudi učinkom enotne embalaže (35, 44, 45). Pričakujejo pa tudi, da se bodo učinki enotne embalaže s časom še povečevali (35, 44, 45). Podatki o odstotkih kadilcev iz različnih nacionalnih raziskav v Avstraliji, ki pokrivajo čas do vključno leta 2019, kažejo na nadaljnja zniževanja razširjenosti kajenja med odraslimi in mladostniki (49, 51–55), ni pa na voljo dodatnih ocen, koliko znižanja bi lahko pripisali enotni embalaži. V Avstraliji se znižuje tudi potrošnja tobačnih izdelkov oziroma cigaret in med kadilci povprečno število dnevno pokajenih cigaret (51, 57, 60–62). V Franciji so zabeležili znižanje odstotka kadilcev med odraslimi (87) in zmanjšanje začetkov kajenja (13), a ocen o vplivu izključno ukrepa enotne embalaže na to zmanjšanje ni. Vendar pa je v Franciji kar skoraj četrtnina kadilcev navedla enotno embalažo kot motivacijo za opustitev kajenja (85). Tudi v Združenem kraljestvu so kadilci bolj verjetno razmišljali o opustitvi kajenja zaradi enotne embalaže (97). V Združenem kraljestvu so zabeležili znižanje obetov za kajenje že v času prehodnega obdobja uvedbe enotne embalaže, a so v raziskavah spremembe razširjenosti kajenja spremljali le dva meseca po polni uvedbi ukrepa (89), dostopni podatki pa kažejo nadaljnje zniževanje odstotka kadilcev tudi po koncu spremljanja v prej omenjeni raziskavi (107). Podatki iz časa leto dni po uvedbi enotne embalaže kažejo tudi na občuten upad prodaje cigaret v Združenem kraljestvu (99). V Združenem kraljestvu pa poudarjajo, da so k tem učinkom pomembno prispevali še ukrepi na področju trošarin in zato priporočajo istočasno

uvedbo enotne embalaže in trošarinskih ukrepov (99). Ocene vpliva enotne embalaže na razširjenost kajenja v splošni populaciji in med mladostniki so torej sicer še redke, a kažejo, da bo imel ukrep pomembne učinke na razširjenost kajenja med odraslimi in mladostniki. V nobeni od držav ni bilo zabeleženo zvišanje odstotka kadilcev (35, 44, 51–55, 88, 107, 109, 112). Ker so bili v večini držav v istem časovnem obdobju kot enotna embalaža uvedeni še drugi ukrepi nadzora nad tobakom, to zelo omejuje možnost prikaza izključnega učinka enotne embalaže, saj je težko ločeno oceniti učinke vsakega posameznega ukrepa. Ključno je tudi dolgoročno spremljanje učinkov enotne embalaže, saj gre za izrazito dolgoročen ukrep, ki bo morda največje učinke pokazal šele, ko celotne generacije ne bodo nikoli videle embalaže tobačnih izdelkov, kot smo jo poznali pred uvedbo enotne embalaže.

Podpora enotni embalaži se po njeni uvedbi zviša, kot kažejo podatki iz Avstralije, kjer se je zvišala med odraslimi, mladostniki in mladimi odraslimi (16, 38, 50, 72). Zvišala se je tudi v Združenem kraljestvu (94, 98) in Kanadi (16, 115).

Tobačna industrija je poleg tega, da je ocenila, da ukrep ne bo učinkovit, naštel tri argumente proti uvedbi enotne embalaže, in sicer da se bo po uvedbi enotne embalaže povečal obseg nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki, da se bodo znižale cene tobačnih izdelkov, kar bo povečalo potrošnjo tobačnih izdelkov, pa tudi, da se bodo pojavile težave v maloprodaji zaradi daljšega časa izdaje izdelka ob nakupu (2). Številne neodvisne raziskave kažejo, da se po uvedbi enotne embalaže ni povečal obseg nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki (27–29). Tudi podatki iz Avstralije ne kažejo na povečanje obsega nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki (52, 57, 63–68), prav tako ne podatki iz Združenega kraljestva in z Irske (29). Cene cigaret se v Avstraliji niso znižale, pač pa zvišale (62, 69–71). Tudi v Združenem kraljestvu so zabeležili zvišanje cen cigaret v vseh cenovnih kategorijah (90, 100, 102) in to nad ravno sprememb trošarin, kar kaže da gre za dvig cen s strani tobačne industrije (102). V Avstraliji niso zabeležili težav v maloprodaji (75–78), prav tako ne v Združenem kraljestvu (92, 103).

Po uvedbi enotne embalaže je tobačna industrija intenzivirala aktivnosti za zmanjšanje učinkov enotne embalaže. V Avstraliji se je npr. povečalo število novih tržnih znamk in njihovih variant, pri variantah so uporabili imena z navedbo barve, predvsem modra, zlata, srebrna (82). Pogostejše so ekstra dolge in tanke cigarete, pakiranja z bonus cigaretami, novi izdelki s kapsulami mentola, nove arome, spremembe filtrov, uporaba opisnih in evokativnih tržnih imen idr. (83), kar bi lahko povečalo zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami. V Združenem kraljestvu ugotavljajo, da različne dovoljene variante embalaže cigaret, ki jih uvaja industrija, lahko zmanjšajo obseg vpliva enotne embalaže na zaznavanje privlačnosti embalaže med mladostniki (97). V Združenem kraljestvu tudi beležijo, da je ob uvedbi enotne embalaže industrija ponudila pomoč trgovcem, ob tem pa jih spodbujala, da so nameščali izdelke na višino oči in tako, da je bila vidna tržna znamka, kar naj bi ob izdaji izdelkov povečalo njihovo opaznost (103). V Singapurju je tobačna industrija dala na trg variante tržnih znamk s kapsulami z aromami, z novimi značilnostmi filtrov, novimi aromami in bolj opisnimi imeni tržnih znamk. Proizvajalci tobačnih izdelkov so spreminjali velikost škatlic cigaret (bile so višje), ter spreminjali dolžino cigaret, filtrov in teksturo ovitkov za nadaljnje razlikovanje med izdelki (116).

Enotna embalaža je novejši ukrep, ki ga je že uvedlo manjše število držav, zato je na voljo omejeno število raziskav, nekatere so tudi slabše kvalitete in imajo različne pristranosti (2, 22–28, 30–33). Nadaljnja omejitev raziskav je, da so te večinoma kratkotrajne in tako ne dajo vpogled v učinke ukrepa, ki je v osnovi naravnano dolgoročno in bo največje učinke šele dosegel (24, 35). Pomembna, že predhodno omenjena omejitev je tudi, da se ukrep enotne embalaže najpogosteje ne uvaja izolirano, pač pa skupaj s številnimi drugimi ukrepi nadzora nad tobakom, zaradi česar je težko izločiti učinke tega ukrepa od učinkov drugih ukrepov, ki so bili uveljavljeni v podobnem času (2, 13, 24, 34, 38, 89–91, 111).

Zaključki

Enotna embalaža je pomemben novejši ukrep v celovitem programu ukrepov nadzora nad tobakom. Do sedaj je enotno embalažo uvedlo 20 držav sveta, številne pa ga načrtujejo. Dostopni podatki kažejo, da ukrep dosega svoje primarne cilje, to so zmanjšanje privlačnosti tobačnih izdelkov, zmanjšanje napačnega zaznavanja škodljivosti posameznih izdelkov na osnovi značilnosti embalaže in povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril, slednje predvsem tam, kjer so bila ob uvedbi okrepljena tudi zdravstvena opozorila. Raziskave nakazujejo, podatki iz posameznih držav pa kažejo, da ima enotna embalaža tudi učinke na začetke kajenja in kadilsko vedenje oziroma, da ukrep enotne embalaže lahko zniža razširjenost kajenja. Argumenti tobačne industrije proti ukrepu se niso izkazali kot resnični, po dostopnih podatkih ni povečanja nezakonite trgovine s tobačnimi izdelki, ni znižanj cen tobačnih izdelkov, prav tako ni večjih težav v maloprodaji. Tobačna industrija sicer z različnimi pristopi želi zmanjšati učinke enotne embalaže, o čemer poročajo iz posameznih držav. V večini držav so bili skupaj z enotno embalažo uvedeni tudi drugi ukrepi nadzora nad tobakom, zato je prikaz učinkov izključno ukrepa enotne embalaže otežen in tovrstne ocene so redke. Raziskave in spremljanje učinkov ukrepa je večinoma kratkoročno, kar seveda ne prikaže učinkov ukrepa, ki je v osnovi dolgoročne narave in na katerega največje učinke bo potrebno še počakati.

2.1.14 Viri

1. Koprivnikar H. Zakonodajni ukrepi za nadaljnje zmanjševanje razširjenosti kajenja v Sloveniji – strokovne podlage. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2013.
2. World Health Organization. Plain Packaging of Tobacco Products. Evidence, Design and Implementation. Geneva: World Health Organization, 2016. Dostopano 11. 10. 2021 na: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/207478>.
3. World Health Organization. Guidelines for implementation of Article 11 of the WHO Framework Convention on Tobacco Control (Packaging and labelling of tobacco products). Geneva: World Health Organization, 2008. Dostopano 4. 10. 2021 na: http://www.who.int/fctc/protocol/guidelines/adopted/article_11/en/index.html.
4. World Health Organization. Tobacco Plain Packaging. Global Status Update. Geneva: World Health Organization, 2018. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-NMH-PND-NAC-18.9>.
5. Cancer Council Victoria. Plain packaging. The facts.separator - Timeline and international developments, March 2021. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.cancervic.org.au/plainfacts/timelineandinternationaldevelopments>.
6. Canadian Cancer Society. Cigarette Package Health Warnings - International Status Report. 7th Edition, October 2021.
7. World Health Organization. Tobacco plain packaging: global status 2021 update. Geneva: World Health Organization, 2022.
8. World Health Organization. WHO Report on the Global Tobacco Epidemic, 2021. Geneva: World Health Organization, 2021. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.who.int/teams/health-promotion/tobacco-control/global-tobacco-report-2021>.
9. WHO FCTC Secretariat. Finland: strengthened regulation on packaging, flavours and outdoor smoking. Dostopano 8. 8. 2022 na: <https://untobaccocontrol.org/impldb/finland-strengthened-regulation-on-packaging-flavours-and-outdoor-smoking/>.
10. EcoBusiness. Myanmar government delays implementation of standardised tobacco packaging. Press release April 28, 2022. Dostopano 11. 10. 2022 na: <https://www.eco-business.com/press-releases/myanmar-government-delays-implementation-of-standardised-tobacco-packaging/>.
11. Australian Government. Tobacco Plain Packaging Act 2011. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2011A00148>.

12. Campaign for Tobacco-Free Kids. Tobacco Control Laws. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.tobaccocontrolaws.org/legislation>.
13. El-Khoury Lesueur F, Bolze C, Gomajee R, White V, Melchior M; DePICT study group. Plain tobacco packaging, increased graphic health warnings and adolescents' perceptions and initiation of smoking: DePICT, a French nationwide study. *Tob Control*. 2019 Aug; 28(e1): e31–e36.
14. New Zealand Ministry of Health. Tobacco standardised packaging. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.health.govt.nz/our-work/preventative-health-wellness/tobacco-control/tobacco-standardised-packaging>.
15. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
16. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Plain Packaging for Tobacco Products in Canada. Evidence of Policy Impact From the International Tobacco Control Policy Evaluation Project, March 2021. Dostopano 10. 1. 2022 na: <https://itcproject.org/findings/reports/plain-packaging-for-tobacco-products-in-canada-evidence-of-policy-impact-from-the-international-tobacco-control-policy-evaluation-project-mar-2021-english/>.
17. Singapore Ministry of Health. Standardised Packaging & Enlarged Graphic Health Warnings Mandatory for All Tobacco Products In Singapore From 1 July 2020. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://www.moh.gov.sg/news-highlights/details/standardised-packaging-enlarged-graphic-health-warnings-mandatory-for-all-tobacco-products-in-singapore-from-1-july-2020>.
18. WHO FCTC Secretariat. Belgium, fifth European country to adopt plain packaging. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://untobaccocontrol.org/impldb/belgium-fifth-european-country-to-have-adopted-plain-packaging/>.
19. WHO FCTC Secretariat. The Netherlands: Implementation of plain packaging from 01/10/2020. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://untobaccocontrol.org/impldb/the-netherlands-implementation-of-plain-packaging-from-01-10-2020/>.
20. WHO FCTC Secretariat. Denmark: plain packaging legislation adopted. Dostopano 5. 10. 2021 na: <https://untobaccocontrol.org/impldb/denmark-plain-packaging-legislation-adopted/>.
21. Löwenstein S. The Danish Action Plan to protect children and adolescents from tobacco and nicotine. Presented at virtual workshop How to develop, implement and evaluate tobacco endgame strategies? Case studies from Europe on 4th November 2021.
22. Jetly K, Ismail A, Hassan N, Mohammed Nawi A. Perceived Influence of Plain Cigarette Packaging on Smoking Behavior: A Systematic Review. *J Public Health Manag Pract*. 2022 Sep-Oct 01; 28(5): E757–E763.
23. Moodie C, Angus K, Stead M. Consumer Response to Standardized Tobacco Packaging in the United Kingdom: A Synthesis of Evidence from Two Systematic Reviews. *Risk Manag Healthc Policy*. 2021 Apr 12; 14: 1465–80.
24. Lilic N, Stretton M, Prakash M. How effective is the plain packaging of tobacco policy on rates of intention to quit smoking and changing attitudes to smoking? *ANZ J Surg*. 2018 Sep; 88(9): 825–30.
25. McNeill A, Gravelly S, Hitchman SC, Bauld L, Hammond D, Hartmann-Boyce J. Tobacco packaging design for reducing tobacco use. *Cochrane Database Syst Rev*. 2017 Apr 27; 4(4): CD011244.
26. Smith CN, Kraemer JD, Johnson AC, Mays D. Plain packaging of cigarettes: do we have sufficient evidence? *Risk Manag Healthc Policy*. 2015 Apr 2; 8: 21–30.
27. Haighton C, Taylor C, Rutter A. Standardized packaging and illicit tobacco use: A systematic review. *Tob Prev Cessat*. 2017 May 2; 3: 13.
28. Chantler, C. Standardised packaging of tobacco. Report of the independent review. 2014. London: Kings College London, 2014.
29. Lavery AA, Millett C, Hopkinson NS, Filippidis FT. Introduction of standardised packaging and availability of illicit cigarettes: a difference-in-difference analysis of European Union survey data 2015–2018. *Thorax*. 2021 Jan; 76(1): 89–91.
30. Drovandi A, Teague PA, Glass B, Malau-Aduli B. A systematic review of the perceptions of adolescents on graphic health warnings and plain packaging of cigarettes. *Syst Rev*. 2019 Jan 17; 8(1): 25. doi: 10.1186/s13643-018-0933-0.

31. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Impact of tobacco control policies on women and children: Project summary. Ontario: University of Waterloo, Canada, 2019.
32. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Impact of tobacco control policies on women and children, Appendix D: Literature Review on the Impact of Plain Packaging on Children. Ontario: University of Waterloo, Canada, 2018.
33. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Impact of tobacco control policies on women and children, Appendix D: Literature Review on the Impact of Plain Packaging on Women. Ontario: University of Waterloo, Canada, 2018.
34. Scollo M, Lindorff K, Coomber K, Bayly M, Wakefield M. Standardised packaging and new enlarged graphic health warnings for tobacco products in Australia-legislative requirements and implementation of the Tobacco Plain Packaging Act 2011 and the Competition and Consumer (Tobacco) Information Standard 2011. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii9-ii16. Epub 2015 Feb 25.
35. Australian Government, Department of Health. Post-Implementaion Review: Tobacco Plain Packaging, 2016. Dostopano 1. 3. 2022 na: <https://obpr.pmc.gov.au/published-impact-analyses-and-reports/tobacco-plain-packaging>.
36. Dunlop SM, Dobbins T, Young JM, Perez D, Currow DC. Impact of Australia's introduction of tobacco plain packs on adult smokers' pack-related perceptions and responses: results from a continuous tracking survey. *BMJ Open*. 2014 Dec 18; 4(12): e005836.
37. Yong HH, Borland R, Hammond D, Thrasher JF, Cummings KM, Fong GT. Smokers' reactions to the new larger health warning labels on plain cigarette packs in Australia: findings from the ITC Australia project. *Tob Control*. 2016 Mar; 25(2): 181-7.
38. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Standardised Packaging for Tobacco Products in New Zealand. Evidence of policy impact from the international Tobacco Control Policy Evaluation Project, February 2020. Dostopano 28. 10. 2021 na: <https://www.otago.ac.nz/wellington/departments/publichealth/research/otago735056.pdf>.
39. Wakefield M, Coomber K, Zacher M, Durkin S, Brennan E, Scollo M. Australian adult smokers' responses to plain packaging with larger graphic health warnings 1 year after implementation: results from a national cross-sectional tracking survey. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii17-ii25.
40. Durkin S, Brennan E, Coomber K, Zacher M, Scollo M, Wakefield M. Short-term changes in quitting-related cognitions and behaviours after the implementation of plain packaging with larger health warnings: findings from a national cohort study with Australian adult smokers. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii26-ii32.
41. Balmford J, Borland R, Yong HH. Impact of the introduction of standardised packaging on smokers' brand awareness and identification in Australia. *Drug Alcohol Rev*. 2016 Jan; 35(1): 102-9.
42. Underwood D, Sun S, Welters RAMHM. The effectiveness of plain packaging in discouraging tobacco consumption in Australia. *Nat Hum Behav*. 2020 Dec; 4(12): 1273-84.
43. Webb H, Jones BM, McNeill K, Lim L, Frain AJ, O'Brien KJ, Skorich DP, Hoffmann P, Cruwys T. Smoke signals: The decline of brand identity predicts reduced smoking behaviour following the introduction of plain packaging. *Addict Behav Rep*. 2017 Feb 14; 5: 49-55.
44. Diethelm P, Farley TM. Refuting tobacco-industry funded research: empirical data shows decline in smoking prevalence following introduction of plain packaging in Australia. *Tob Prev Cessation* 2015; 1(November): 6.
45. Chipty T. Study of the Impact of the Tobacco Plain Packaging Measure on Smoking Prevalence in Australia: Report of Dr. Tasneem Chipty, January 24, 2016. Dostopano 18. 2. 2022 na: <https://www.health.gov.au/sites/default/files/study-of-the-impact-of-the-tobacco-plain-packaging-measure-on-smoking-prevalence-in-australia.pdf>.
46. White V, Williams T, Wakefield M. Has the introduction of plain packaging with larger graphic health warnings changed adolescents' perceptions of cigarette packs and brands? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii42-ii49.
47. White V, Williams T, Faulkner A, Wakefield M. Do larger graphic health warnings on standardised cigarette packs increase adolescents' cognitive processing of consumer health information and beliefs about smoking-related harms? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii50-ii57.

48. Diethelm PA, Farley TM. Re-analysing tobacco industry funded research on the effect of plain packaging on minors in Australia: Same data but different results. *Tob Prev Cessat*. 2017 Nov 16; 3: 130.
49. White VM, Guerin N, Williams T, Wakefield MA. Long-term impact of plain packaging of cigarettes with larger graphic health warnings: findings from cross-sectional surveys of Australian adolescents between 2011 and 2017. *Tob Control*. 2019 Aug; 28(e1): e77–e84.
50. Dunlop S, Perez D, Dessaix A, Currow D. Australia's plain tobacco packs: anticipated and actual responses among adolescents and young adults 2010-2013. *Tob Control*. 2016 Nov 15: tobaccocontrol-2016-053166.
51. Australian Institute of Health and Welfare (AIHW). National Drug Strategy Household Survey 2019. Drug Statistics series no. 32. PHE 270. Canberra: AIHW, 2020.
52. Australian Institute of Health and Welfare. National Drug Strategy Household Survey 2019 - Data. Dostopano 18. 3. 2022 na: <https://www.aihw.gov.au/reports/illicit-use-of-drugs/national-drug-strategy-household-survey-2019/data>.
53. Greenhalgh, EM, Bayly, M & Scollo MM. 1.3 Prevalence of smoking—adults. In Greenhalgh, EM, Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2021. Dostopano 18. 3. 2022 na: <http://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-1-prevalence/1-3-prevalence-of-smoking-adults>.
54. Guerin N, White V. ASSAD 2017 Statistics & Trends: Trends in Substance Use Among Australian Secondary Students. Second Edition. Melbourne: Cancer Council Victoria, 2020.
55. Guerin N, White V. ASSAD 2017 Statistics & Trends: Australian Secondary Students' Use of Tobacco, Alcohol, Over-the-counter Drugs, and Illicit Substances. Second Edition. Melbourne: Cancer Council Victoria, 2020.
56. Australian Government, Department of Health. Tobacco control key facts and figures: Tobacco sales. Page last updated: 10 May 2018. Dostopano 15. 2. 2022 na: <https://www1.health.gov.au/internet/publications/publishing.nsf/Content/tobacco-control-toc~tobacco-sales>.
57. Preece R, Neher A. The extent of the illicit cigarette market in Australia: using publicly available data in a 'top-down' approach to estimation. *World Customs J* 2020; (14)1: 3–16.
58. Scollo, MM, & Bayly, M. 2.5 Industry sales figures as estimates for consumption. In Greenhalgh, EM, Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2022. Dostopano 18. 3. 2022 na: <http://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-2-consumption/2-5-industry-sales-figures-as-estimates-for-consum>.
59. Bayly, M and Scollo M 2.4 Expenditure on tobacco products. In Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2021. Dostopano 18. 3. 2022 na: <http://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-2-consumption/2-4-expenditure-on-tobacco-products>.
60. Scollo, MM, 2.2 Dutiable tobacco products as an estimate of tobacco consumption. In Greenhalgh, EM, Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2017. Dostopano 18. 3. 2022 na: <https://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-2-consumption/2-2-dutiable-tobacco-products-as-an-estimate-of-to>.
61. Greenhalgh, EM, Scollo, MM, & Bayly, M. 2.3 Self-reported measures of tobacco consumption. In Greenhalgh, EM, Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2021. Dostopano 18. 3. 2022 na: <http://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-2-consumption/2-3-self-reported-measures-of-tobacco-consumption>.
62. Scollo M, Zacher M, Coomber K, Bayly M, Wakefield M. Changes in use of types of tobacco products by pack sizes and price segments, prices paid and consumption following the introduction of plain packaging in Australia. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii66–ii75.
63. Scollo M, Zacher M, Coomber K, Wakefield M. Use of illicit tobacco following introduction of standardised packaging of tobacco products in Australia: results from a national cross-sectional survey. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii76–ii81.
64. Scollo M, Bayly M, Wakefield M. Availability of illicit tobacco in small retail outlets before and after the implementation of Australian plain packaging legislation. *Tob Control*. 2015 Mar; 24(e1): e45–51. (povzetek).

65. Scollo M, Zacher M, Durkin S, Wakefield M. Early evidence about the predicted unintended consequences of standardised packaging of tobacco products in Australia: a cross-sectional study of the place of purchase, regular brands and use of illicit tobacco. *BMJ Open*. 2014 Jul 18; 4(8): e005873.
66. Wise J. No increase in Australia's illicit tobacco trade is seen after plain packs are introduced. *BMJ*. 2015 Apr 1; 350: h1781.
67. Australian Crime Commission. Organized crime in Australia. Published May 2015. Dostopano 28. 2. 2022 na: <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2015-05/apo-nid54772.pdf>.
68. World Bank Group. Confronting illicit tobacco trade, 2019. A global review of country experiences. Dostopano 28. 2. 2022 na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/677451548260528135/pdf/133959-REPL-PUBLIC-6-2-2019-19-59-24-WBGTobaccoIllicitTradeFINALweb.pdf>.
69. Scollo M, Bayly M, Wakefield M. The advertised price of cigarette packs in retail outlets across Australia before and after the implementation of plain packaging: a repeated measures observational study. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii82–ii89.
70. Scollo M, Bayly M, Wakefield M. Did the recommended retail price of tobacco products fall in Australia following the implementation of plain packaging? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii90–ii93.
71. Egger S, Burton S, Ireland R, Walsberger SC. Observed retail price of Australia's market-leading cigarette brand before and up to 3 years after the implementation of plain packaging. *Tob Control*. 2019 Dec; 28(e2): e86–e91. (povzetek).
72. Swift E, Borland R, Cummings KM, Fong GT, McNeill A, Hammond D, Thrasher JF, Partos TR, Yong HH. Australian smokers' support for plain or standardised packs before and after implementation: findings from the ITC Four Country Survey. *Tob Control*. 2015 Nov; 24(6): 616–21.
73. Young JM, Stacey I, Dobbins TA, Dunlop S, Dessaix AL, Currow DC. Association between tobacco plain packaging and Quitline calls: a population-based, interrupted time-series analysis. *Med J Aust*. 2014 Jan 20; 200(1): 29–32.
74. Scollo M, Coomber K, Zacher M, Wakefield M. Did smokers shift from small mixed businesses to discount outlets following the introduction of plain packaging in Australia? A national cross-sectional survey. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii98–ii100.
75. Carter OB, Mills BW, Phan T, Bremner JR. Measuring the effect of cigarette plain packaging on transaction times and selection errors in a simulation experiment. *Tob Control*. 2012 Nov; 21(6): 572–7. (povzetek).
76. Carter O, Welch M, Mills B, Phan T, Chang P. Plain packaging for cigarettes improves retail transaction times. *BMJ*. 2013 Feb 19; 346: f1063.
77. Wakefield M, Bayly M, Scollo M. Product retrieval time in small tobacco retail outlets before and after the Australian plain packaging policy: real-world study. *Tob Control*. 2014 Jan; 23(1): 70–6. (povzetek).
78. Greenhalgh, EM & Scollo, MM. InDepth 11A.9 Real-world research on the effects of plain packaging. In Scollo, MM and Winstanley, MH [editors]. *Tobacco in Australia: Facts and issues*. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2019. Dostopano 18. 3. 2022 na: <http://www.tobaccoaustralia.org.au/chapter-11-advertising/11a-9-real-world-research-on-the-effects-of-plain->.
79. Zacher M, Bayly M, Brennan E, Dono J, Miller C, Durkin S, Scollo M, Wakefield M. Personal tobacco pack display before and after the introduction of plain packaging with larger pictorial health warnings in Australia: an observational study of outdoor café strips. *Addiction*. 2014 Apr; 109(4): 653–62.
80. Zacher M, Bayly M, Brennan E, Dono J, Miller C, Durkin S, Scollo M, Wakefield M. Personal pack display and active smoking at outdoor café strips: assessing the impact of plain packaging 1 year postimplementation. *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii94–ii97.
81. Brennan E, Bayly M, Scollo M, Zacher M, Wakefield MA. Observed smoking and tobacco pack display in Australian outdoor cafés 2 years after implementation of plain packaging. *Eur J Public Health*. 2018 Aug 1; 28(4): 702–707.
82. Greenland SJ. The Australian experience following plain packaging: the impact on tobacco branding. *Addiction*. 2016 Dec; 111(12): 2248–58. (povzetek).

83. Scollo M, Bayly M, White S, Lindorff K, Wakefield M. Tobacco product developments in the Australian market in the 4 years following plain packaging. *Tob Control*. 2018 Sep; 27(5): 580–4.
84. Pasquereau A, Andler R, Jean-Baptiste R, Nguyen-Thanh V. Smokers' perception of cigarette packaging in France before and after the implementation of plain packaging. *Tobacco Prevention & Cessation*. 2020; 6(Supplement): A75.
85. Pasquereau A, Guignard R, Andler R, Gallopel-Morvan K, Nguyen-Thanh V. Plain packaging on tobacco products in France: Effectiveness on smokers' attitudes one year after implementation. *Tob Induc Dis*. 2022 Apr 7; 20: 35.
86. Khoury F, Melchior M. Smoking-related perceptions after plain tobacco packaging in France: DePICT a representative study. *Eur J Pub Health*. 2018; 28(Suppl 4).
87. Pasquereau A, Andler R, Guignard R, Nguyen-Thanh V. Tobacco use among adults: A 5-year assessment of the national program for smoking reduction. *Tob. Prev. Cessation* 2020; 6(Supplement): A74.
88. Pasquereau A, Andler R, Guignard R, Soullier N, Gautier A, Jean-Baptiste R, Nguyen-Thanh V. Consommation de tabac parmi les adultes en 2020 : résultats du Baromètre de Santé publique France./Tobacco use among adults in 2020: Results from the Santé publique France Health Barometer. *BEH*. 2021; 8: 132–9.
89. Moodie C, Brose LS, Lee HS, Power E, Bauld L. How did smokers respond to standardised cigarette packaging with new, larger health warnings in the United Kingdom during the transition period? A cross-sectional online survey. *Addict Res Theory*. 2020; 28(1): 53–61.
90. Hiscock R, Augustin NH, Branston JR, Gilmore AB. Standardised packaging, minimum excise tax, and RYO focussed tax rise implications for UK tobacco pricing. *PLoS One*. 2020 Feb 13; 15(2): e0228069.
91. Opazo Breton M, Britton J, Brown J, Beard E, Bogdanovica I. Was the implementation of standardised tobacco packaging legislation in England associated with changes in smoking prevalence? A segmented regression analysis between 2006 and 2019. *Tob Control*. 2021 Jul 29.
92. Critchlow N, Stead M, Moodie C, Eadie D, MacKintosh AM. Introduction of Standardized Tobacco Packaging During a 12-Month Transition Period: Findings From Small Retailers in the United Kingdom. *Nicotine Tob Res*. 2019 Jun 21; 21(7): 871–8.
93. Moodie C, Angus K, Mitchell D, Critchlow N. How tobacco companies in the United Kingdom prepared for, and responded to, standardised packaging of cigarettes and rolling tobacco. *Tob Control*. 2018 Jul; 27(e1): e85–e92. (povzetek).
94. International Tobacco Control Policy Evaluation Project. Standardised Packaging for Tobacco Products in England. Evidence of Policy Impact From the International Tobacco Control Policy Evaluation Project, February 2020. Dostopano 15. 12. 2021 na: <https://itcproject.org/findings/reports/standardised-packaging-tobacco-products-england-evidence-policy-impact-international-tobacco-control-policy-evaluation-project-feb-2020/>.
95. Moodie C, Best C, Hitchman SC, Critchlow N, MacKintosh AM, McNeill A, Stead M. Impact of standardised packaging in the UK on warning salience, appeal, harm perceptions and cessation-related behaviours: a longitudinal online survey. *Tob Control*. 2021 Jul 16. (povzetek).
96. Moodie C, Best C, Lund I, Scheffels J, Critchlow N, Stead M, McNeill A, Hitchman S, Mackintosh AM. The Response of Smokers to Health Warnings on Packs in the United Kingdom and Norway Following the Introduction of Standardized Packaging. *Nicotine Tob Res*. 2021 Aug 18; 23(9): 1551–8.
97. Mitchell D, Critchlow N, Moodie C, Bauld L. Reactions to Standardized Cigarette Packs With Varying Structural Designs, and the Association With Smoking Susceptibility: A Postimplementation Cross-Sectional Survey With Never-Smoking Adolescents in Scotland. *Nicotine Tob Res*. 2020 Oct 29; 22(11): 2041–50. (povzetek).
98. Moodie C, Best C, Critchlow N, Stead M, Hitchman SC, McNeill A. Increased support for standardised packaging in the UK: a longitudinal online survey. *Tob Control*. 2020 Sep 23.
99. Hiscock R, Augustin NH, Branston JR, Gilmore AB. Longitudinal evaluation of the impact of standardised packaging and minimum excise tax on tobacco sales and industry revenue in the UK. *Tob Control*. 2021 Sep; 30(5): 515–22. Epub 2020 Jul 12.

100. Opazo Breton M, Britton J, Bogdanovica I. Changes in roll-your-own tobacco and cigarette sales volume and prices before, during and after plain packaging legislation in the UK. *Tob Control*. 2020 May; 29(3): 263–8. Epub 2019 May 9.
101. Breton MO, Britton J, Huang Y, Bogdanovica I. Cigarette brand diversity and price changes during the implementation of plain packaging in the United Kingdom. *Addiction*. 2018 Oct; 113(10): 1883–94.
102. Critchlow N, Stead M, Moodie C, Angus K, Eadie D, MacKintosh AM. Pricing of tobacco products during, and after, the introduction of standardized packaging: an observational study of retail price data from independent and convenience (small) retailers in the United Kingdom. *Addiction*. 2019 Mar; 114(3): 523–33.
103. Purves RI, Moodie C, Eadie D, Stead M. The Response of Retailers in Scotland to the Standardised Packaging of Tobacco Products Regulations and Tobacco Products Directive. *Nicotine Tob Res*. 2019 Feb 18; 21(3): 309–13.
104. Critchlow N, Stead M, Moodie C, Angus K, Eadie D, MacKintosh AM. Difference between recommended retail price and sales price for tobacco products in independent and convenience (small) retailers before and after the introduction of standardised tobacco packaging in the UK. *Tob Control*. 2019 Jul; 28(4): 449–56. (povzetek).
105. Opazo Breton M, Britton J, Bogdanovica I. Effect of UK plain tobacco packaging and minimum pack size legislation on tobacco and nicotine product switching behaviour. *Addiction*. 2020 Oct; 115(10): 1913–23.
106. Moodie C, Hoek J, Hammond D, Gallopel-Morvan K, Sendoya D, Rosen L, Mucan Özcan B, van der Eijk Y. Plain tobacco packaging: progress, challenges, learning and opportunities. *Tob Control*. 2022 Mar; 31(2): 263–71.
107. Office for National Statistics. Adult smoking habits in Great Britain dataset. 2020 edition. Dostopano 23. 12. 2021 na: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/drugusealcoholandsmoking/datasets/adultsmokinghabitsingreatbritain>.
108. Nee-Nee J, Sutherland K, Holland R, Wilson M, Ackland S, Boccock C, Cartmell A, Earp J, Grove C, Hewson C, Jefferies W, Keefe L, Lockyer J, Patel S, Quintans M, Robbie M, Teape L, Yang J, Wilson N, Hoek J, Thomson G. Tobacco pack display at hospitality venues after the introduction of standardised tobacco packaging in New Zealand: a field observation study. *BMJ Open*. 2019 Sep 6; 9(9): e027868.
109. New Zealand Health Survey, Annual Data Explorer. Published December 2021. Dostopano 8. 12. 2021 na: https://minhealthnz.shinyapps.io/nz-health-survey-2020-21-annual-data-explorer/_w_e53fc2a6/#/.
110. Halkjelsvik T, Gasparrini A, Vedøy TF. The short-term impact of standardised packaging on smoking and snus use in Norway. *Nicotine Tob Res*. 2021 Sep 24: ntab194 (povzetek).
111. Norway Helsedirektoratet. Tobacco Control in Norway. Dostopano 15. 10. 2021 na: <https://www.helsedirektoratet.no/english/tobacco-control-in-norway#standardisedtobaccopackaginginnorway>.
112. Statistics Norway. Tobacco, alcohol and other drugs. Dostopano 15. 10. 2021 na: <https://www.ssb.no/en/helse/helseforhold-og-levevaner/statistikk/royk-alkohol-og-andre-rusmidler>.
113. HEALTHY IRELAND Summary Report 2019. Dublin: Government Publications, 2019. Dostopano 15. 10. 2021 na: <https://www.gov.ie/en/collection/231c02-healthy-ireland-survey-wave/>.
114. Ireland's Health Services. Smoking in Ireland 2021 - Summary. Dostopano 9. 8. 2022 na: <https://www.hse.ie/eng/about/who/tobaccocontrol/research/smoking-in-ireland-2021.pdf>.
115. Gravelly S, Chung-Hall J, Craig LV, Fong GT, Cummings KM, Borland R, Yong HH, Loewen R, Martin N, Quah ACK, Hammond D, Ouimet J, Boudreau C, Thompson ME, Driezen P. Evaluating the impact of plain packaging among Canadian smokers: findings from the 2018 and 2020 ITC Smoking and Vaping Surveys. *Tob Control*. 2021 Sep 21.
116. van der Eijk Y, Yang AY. Tobacco industry marketing adaptations to Singapore plain packaging. *Tob Control*. 2021 May 12: tobaccocontrol-2020-056324. (povzetek).

3 VPLIVI UVEDBE NOVIH UKREPOV ZAKONA O OMEJEVANJU UPORABE TOBAČNIH IN POVEZANIH IZDELKOV V SLOVENIJI NA MLADOSTNIKE

3.1 SLIKOVNA ZDRAVSTVENA OPOZORILA NA EMBALAŽI TOBAČNIH IZDELKOV ZA KAJENJE IN ENOTNA EMBALAŽA CIGARET IN TOBAKA ZA ZVIJANJE

3.1.1 Uvod

V skladu z novo evropsko tobačno direktivo (1) in z *Zakonom o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* (2) so bila v Sloveniji 20. maja 2017 uveljavljena slikovna zdravstvena opozorila na embalaži tobačnih izdelkov za kajenje. Številni proizvajalci so sicer slikovna zdravstvena opozorila namestili že pred zakonsko določenim rokom. S 1. januarjem 2020 pa je postala obvezna tudi enotna embalaža za cigarete in tobak za zvijanje (2). Pogoje za enotno embalažo v Sloveniji natančneje opisuje *Pravilnik o enotni embalaži tobačnih izdelkov* (3).

Namen poglavja je predstaviti najnovejše podatke o učinkih uvedbe slikovnih zdravstvenih opozoril na embalaži tobačnih izdelkov za kajenje ter kasnejše uvedbe enotne embalaže cigaret in tobaka za zvijanje med anketiranimi dijaki 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starimi v povprečju 16 let.

3.1.2 Opis kazalnikov

Pri vseh kazalnikih primerjamo besedilna zdravstvena opozorila v letu 2017 z večjimi, slikovnimi opozorili v 2018 in 2021, ki se jim v letu 2021 pridruži še enotna embalaža.

Na vsa vprašanja, z eno izjemo opisano spodaj, so odgovarjali anketirani dijaki, ki so nazadnje videli škatlico cigaret ali embalažo tobaka za zvijanje cigaret v zadnjih 6 mesecih. To smo preverjali z vprašanjem: »Kdaj si nazadnje videl/a škatlico cigaret ali embalažo tobaka za zvijanje cigaret?« z možnimi odgovori: »V zadnjih 6 mesecih«, »Več kot 6 mesecev nazaj«, »Nikoli«. Raziskava v letu 2017 je bila sicer opravljena v času pred obvezno uvedbo slikovnih opozoril (20. maj 2017), vendar pa so nekateri proizvajalci že pred tem datumom prostovoljno namestili slikovna opozorila na embalažo cigaret in tobaka za zvijanje. Pri vseh spodaj navedenih kazalnikih smo zato v letu 2017 v primerjavo vključili anketirane dijake, katerih zadnje škatlice cigaret ali embalaža tobaka za zvijanje niso imele slikovnih opozoril, v letih 2018 in 2021 pa tiste, pri katerih so zadnje škatlice cigaret ali embalaža tobaka za zvijanje imele slikovna opozorila. To smo preverjali z vprašanjem »Ali je imela katera od zadnjih škatlic cigaret ali embalaže tobaka za zvijanje cigaret, ki si jih videl, zdravstvena opozorila s slikami?« z možnima odgovoroma: »Da«, »Ne«.

Na vprašanje za pridobitev povprečne ocene embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje, pri katerem so prikazane fotografije štirih znamk tobačnih izdelkov, pa so odgovarjali vsi anketirani dijaki.

Opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Pozornost, branje, razmišljanje, pogovarjanje o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 6 mesecih...prebral/a zdravstvena opozorila; bil/a zelo pozoren/na zdravstvena opozorila; razmišljal/a o zdravstvenih opozorilih; se pogovarjal/a o zdravstvenih opozorilih na škatlici cigaret oziroma embalaži tobaka za zvijanje cigaret?« Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«, »1x ali 2x«, »Včasih«, »Pogosto«, »Vsakokrat, ko sem videl/a škatlico cigaret oz. embalažo tobaka za zvijanje cigaret«. Odgovore smo združili v dve kategoriji (*Nikoli; Vsaj 1x do 2x*) ter 3 kategorije (*Nikoli; Redko (1x ali 2x; Včasih); Pogosto (Pogosto; Vsakokrat, ko sem videl/a škatlico cigaret oz. embalažo tobaka za zvijanje cigaret)*). Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Razmišljanje o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto v zadnjih 6 mesecih si zaradi zdravstvenih opozoril na škatlicah cigaret oziroma embalaži tobaka za zvijanje cigaret razmišljal/a, da bi opustil/a kajenje in nikoli več kadil/a?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v zadnjih 12 mesecih kadili. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »1x ali 2x«; »Včasih«; »Pogosto«; »Vsakokrat, ko sem videl/a škatlico cigaret oziroma embalažo tobaka za zvijanje cigaret«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje in kajenja

Povprečna ocena embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje in privlačnosti kajenja teh tržnih znamk: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »V nadaljevanju prikazujemo 3 škatlice cigaret in eno embalažo tobaka za zvijanje cigaret različnih tržnih znamk. Prosim, razmisli o zapisanih trditvah in pri posameznih embalažah označi, koliko se strinjaš z njimi«. V letu 2017 je bilo na embalaži nameščeno besedilno zdravstveno opozorilo, v 2018 in 2021 pa naključno izbrano slikovno zdravstveno opozorilo, ki ni bilo nujno enako besedilnemu. Za odgovore smo vključili dve skupini trditev. Prva skupina je vključevala naslednje tri trditve: »Ta znamka me privlači«; »Škatlica je lepa«; »Škatlica je grda«. Druga skupina pa je vključevala trditve: »Ljudje, ki kadijo to znamko cigaret: so kul; so uspešni; niso kul«. Svoje (ne)strinjanje s trditvami so anketirani dijaki izrazili s pomočjo 5-stopenjske lestvice (»Sploh se ne strinjam«; »Se ne strinjam«; »Niti se ne strinjam, niti se strinjam«; »Se strinjam«; »Zelo se strinjam«). Za vsako znamko posebej smo nato izračunali seštevek ocen na osnovi šestih trditev. Vrednosti odgovorov so bile med 1 (»Sploh se ne strinjam«) in 5 (»Zelo se strinjam«), za prvi dve trditvi v vsaki skupini in za zadnji trditvi v vsaki skupini pa obratno med 1 (»Zelo se strinjam«) in 5 (»Sploh se ne strinjam«). Seštevek za posamezno tržno znamko je lahko segal od najmanj 6 do največ 30, nato smo izračunali povprečje seštevkov. Višje povprečje kaže na bolj pozitivna stališča oziroma zaznave prikazane tržne znamke in embalaže. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Povprečna ocena za trditve glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje (pozitivna in negativna stališča glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje ter kajenja): Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ko pomisliš na škatlice cigaret ali embalažo tobaka za zvijanje cigaret – koliko se strinjaš s spodaj navedenimi trditvami?«. Trditve so bile razporejene v dve skupini – tiste, ki spodbujajo h kajenju (»Videti so kul«; »Videti so dobro«; »Naredijo kajenje zanimivo«; »Naredijo kajenje vznemirljivo«; »Spodbujajo me k nakupu«; »Spodbujajo me k začetku kajenja«) in tiste, ki odvrtaajo od kajenja (»So grde«; »Videti so ogabno«; »Izgledajo dolgočasno«; »Niso videti kul«; »Odvrtaajo me od kajenja«; »Videti so odurno«). Svoje (ne)strinjanje s trditvami so anketirani dijaki izrazili s pomočjo 5-stopenjske lestvice (»Zelo se strinjam«; »Se strinjam«; »Niti se ne strinjam, niti se strinjam«; »Se ne strinjam«; »Sploh se ne strinjam«). Za vsak odgovor smo določili vrednost, ki je bila med 1 (»Zelo se strinjam«) in 5 (»Sploh se ne strinjam«), nato pa smo za vsako skupino trditev posebej izračunali povprečje odgovorov. Nižja kot je ocena pri trditvah iz obeh skupin, večje je strinjanje z navedenimi trditvami. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Razlike v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret in tobaka za zvijanje: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Navajamo nekaj trditev kadilcev različnih blagovnih znamk. Koliko se strinjaš z navedenimi trditvami?«, pri čemer je bila trditev: »Nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret imajo lepše škatlice oziroma embalažo kot druge«. Svoje (ne)strinjanje s trditvijo so lahko anketirani dijaki izrazili s pomočjo 5-stopenjske lestvice (»Sploh se ne strinjam«; »Se ne strinjam«; »Niti se ne strinjam, niti se strinjam«; »Se strinjam«; »Zelo se strinjam«). Odgovore smo združili v tri kategorije, in sicer: *Se strinjam*; *Niti, niti*; *Se ne strinjam*. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Zaznavanje razlik med različnimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi

Zaznavanje razlik med tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Navajamo nekaj trditev kadilcev različnih blagovnih znamk. Koliko se strinjaš z navedenimi trditvami?«, trditve pa so bile: »Nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret je lažje kaditi kot druge/bolj zasvojijo kot druge/je lažje opustiti kot druge/vsebujejo več škodljivih snovi«. Svoje (ne)strinjanje s trditvami so anketirani dijaki izrazili s pomočjo 5-stopenjske lestvice (»Sploh se ne strinjam«; »Se ne strinjam«; »Niti se ne strinjam, niti se strinjam«; »Se strinjam«; »Zelo se strinjam«). Odgovore smo združili v tri kategorije, in sicer: *Se strinjam*; *Niti, niti*; *Se ne strinjam*. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Znanje o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Strinjanje s škodljivimi učinki kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko se strinjaš z naslednjimi trditvami glede kajenja?« V odgovorih je bilo navedenih 19 trditev glede škodljivosti kajenja, ki so bile pripravljene na osnovi besedil v zdravstvenih opozorilih, med njimi so bila nova opozorila (prvič so se pojavila na slikovnih opozorilih), stara opozorila (so bila prisotna/podobna že v besedilnih opozorilih) in ukinjena opozorila (bila so prisotna v besedilnih opozorilih, na slikovnih jih ni več). Vse tri skupine trditev so prikazane v Tabeli 3.1.1. Svoje (ne)strinjanje s trditvami so anketirani dijaki izrazili s pomočjo 5-stopenjske lestvice (»Sploh se ne strinjam«; »Se ne strinjam«; »Niti se ne strinjam«, »Niti se strinjam«; »Se strinjam«; »Zelo se strinjam«). Odgovore smo združili v tri kategorije, in sicer: *Se strinjam*; *Niti, niti*; *Se ne strinjam*. Prikazujemo odstotke anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo z navedbami v zdravstvenih opozorilih. Odstotke prikazujemo skupno.

Tabela 3.1.1: Trditve o škodljivosti kajenja glede na status zdravstvenih opozoril (nova, stara, ukinjena zdravstvena opozorila).

NOVA OPOZORILA	STARA OPOZORILA	UKINJENA OPOZORILA
Tobačni dim vsebuje več kot 70 snovi, ki povzročajo raka.	Vdihavanje tobačnega dima škodljivo vpliva na zdravje tistih, ki ne kadijo.	Kajenje lahko povzroči počasno in boleče umiranje.
Kajenje škoduje pljučem.	Kajenje povzroča 9 od 10 primerov pljučnega raka.	Kajenje povzroča staranje kože.
Kajenje povzroča raka ust in žrela.	Kajenje povzroča srčni infarkt.	Kadilci umirajo mlajši.
Kajenje povečuje tveganje za slepoto.	Kajenje povzroča možgansko kap in invalidnost.	Kajenje povzroča hudo zasvojenost.
Kajenje škoduje zobem in dlesnim.	Kajenje maši žile.	Opustitev kajenja zmanjša tveganje za smrt zaradi bolezni srca in pljuč.
Otroci kadilcev pogosteje tudi sami začnejo kaditi.	Kajenje med nosečnostjo škoduje še nerojenemu otroku.	
	Kajenje zmanjšuje plodnost.	
	Kajenje povečuje tveganje za impotenco.	

Povprečna ocena znanja o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje: Naknadno smo pri vsaki posamezni trditvi stopnjo strinjanja prekodirali v vrednosti od -2 (*Sploh se ne strinjam*) do 2 (*Zelo se strinjam*). Za vse anketirane dijake, ki so odgovorili pri vseh trditvah, smo izračunali seštevek vrednosti odgovorov za vse trditve skupaj ter za vsako od treh skupin trditev (nove, stare, ukinjene), za vse anketirane dijake skupaj ali za posamezen spol pa smo nato izračunali še povprečje seštevkov oziroma povprečno oceno. Višja kot je povprečna ocena pri posamezni trditvi, višje je strinjanje s trditvijo, in večje je poznavanje škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih. Skupen seštevek za vseh 19 trditev je lahko najmanj -38, največ pa 38, pri skupini novih opozoril od -12 do 12, pri skupini starih opozoril od -16 do 16, pri ukinjenih opozorilih pa od -10 do 10. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Kadilsko vedenje v povezavi z zdravstvenimi opozorili na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Pokajena ali nepokajena cigareta zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 6 mesecih... pokadil/a cigareto, ker si videl/a zdravstvena opozorila na škatlici cigaret oziroma embalaži tobaka za zvijanje cigaret; nisi pokadil/a cigarete zaradi zdravstvenih opozoril na škatlici cigaret oziroma embalaži tobaka za zvijanje cigaret?« Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »1x ali 2x«; »Včasih«; »Pogosto«; »Vsakokrat, ko sem videl/a škatlico cigaret oz. embalažo tobaka za zvijanje cigaret«. Odgovore smo združili v dve kategoriji (*Nikoli*; *Vsaj 1x do 2x*) ter 3 kategorije (*Nikoli*; *Redko* (1x ali 2x; Včasih); *Pogosto* (Pogosto; Vsakokrat, ko sem videl/a škatlico cigaret oz. embalažo tobaka za zvijanje cigaret)). Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

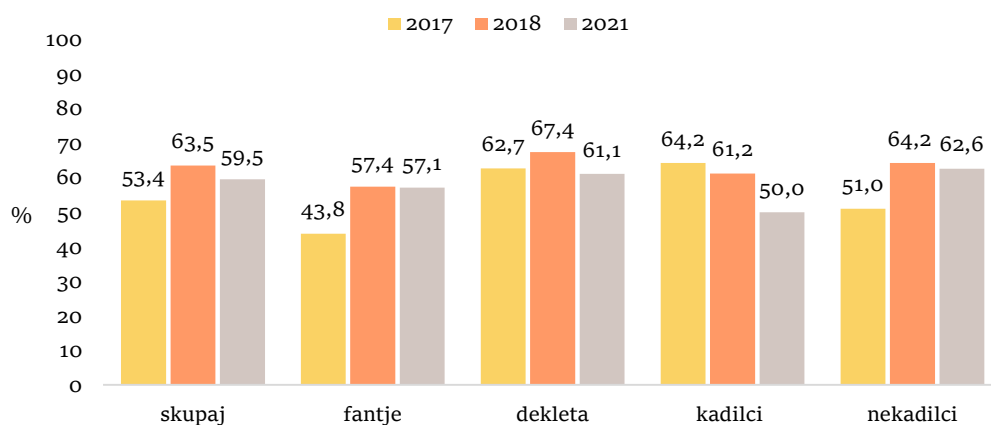
3.1.3 Opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Pozornost na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek anketiranih dijakov, ki so bili vsaj enkrat ali dvakrat v zadnjih šestih mesecih zelo pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.1), statistično značilno zvišal ($p = 0,002$). Med letoma 2018 in 2021 se odstotek sicer ni statistično značilno spremenil, se pa v letu 2021 ne razlikuje več statistično značilno od tistega v letu 2017.

Med anketiranimi fanti (Slika 3.1.1) se je med letoma 2017 in 2018 odstotek statistično značilno zvišal ($p = 0,005$), med letoma 2018 in 2021 se ni statistično značilno spremenil, a v letu 2021 ostaja statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Med anketiranimi dekleti se odstotek med letoma 2017 in 2018 ni statistično značilno spremenil, se je pa statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,030$), a se v letu 2021 ne razlikuje statistično značilno od tistega v letu 2017.

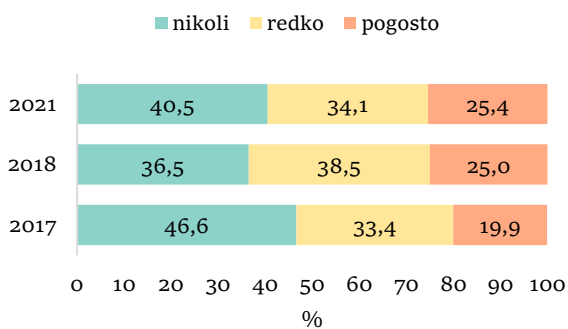
Med anketiranimi nekadilci (Slika 3.1.1) se je odstotek med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal ($p < 0,001$), med letoma 2018 in 2021 pa se ni statistično značilno spremenil in v letu 2021 ostaja statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Med anketiranimi kadilci se je odstotek po nespremenjenem stanju med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,014$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.1: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj enkrat do dvakrat zelo pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Pri pogostosti pozornosti na zdravstvena opozorila (Slika 3.1.2) se je med letoma 2017 in 2018 med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal odstotek tistih, ki niso bili nikoli pozorni na zdravstvena opozorila ($p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 v pogostosti pozornosti ni statistično značilnih sprememb.

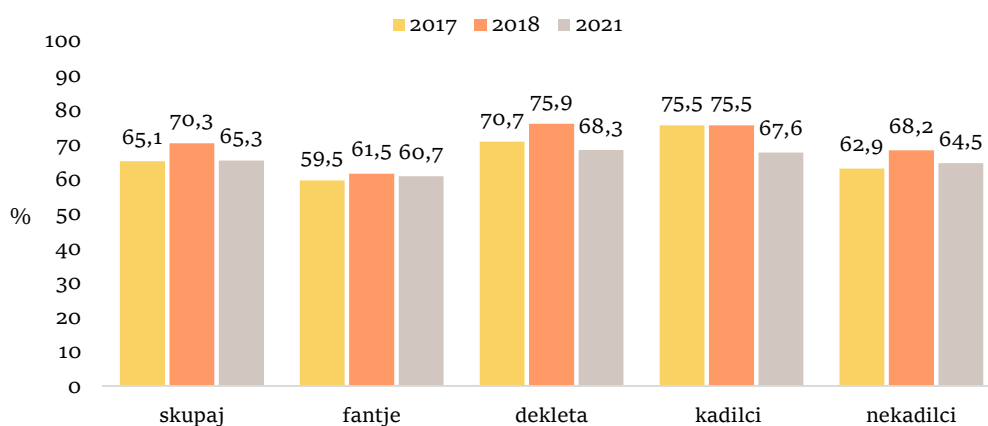

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.2: Odstotki dijakov, ki so bili nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) zelo pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Branje zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

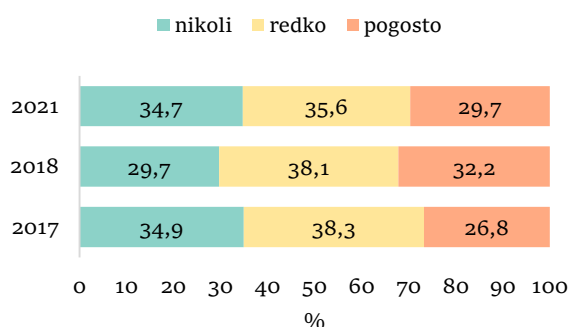
Med letoma 2017 in 2018 se odstotek anketiranih dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat v zadnjih šestih mesecih prebrali zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.3), ni statistično značilno spremenil, med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno znižal ($p = 0,020$), a se v letu 2021 ne razlikuje statistično značilno od tistega v letu 2017 ($p < 0,05$). Tudi med anketiranimi dekletimi beležimo statistično značilno znižanje tega odstotka med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,004$). Pri anketiranih fantih, anketiranih kadilcih in nekadilcih pa v vseh treh valovih raziskave ne beležimo statistično značilnih sprememb v odstotkih.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.3: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat prebrali zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

V pogostosti branja zdravstvenih opozoril (Slika 3.1.4) le med letoma 2018 in 2021 beležimo statistično značilno zvišanje odstotka anketiranih dijakov, ki niso nikoli prebrali zdravstvenega opozorila v zadnjih 6 mesecih ($p < 0,05$).

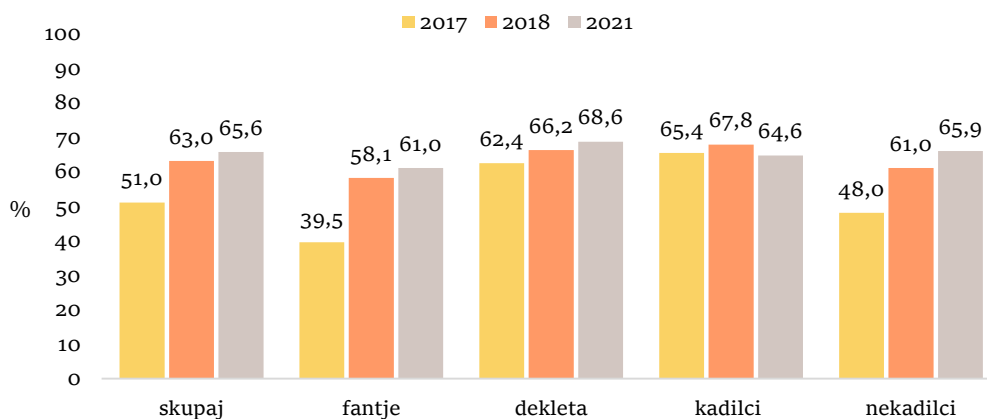

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.4: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) prebrali zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Razmišljanje o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

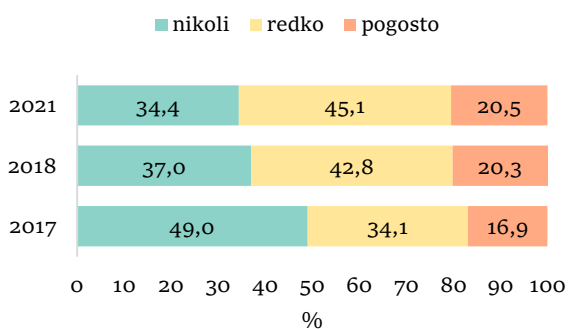
Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek anketiranih dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat v zadnjih šestih mesecih razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.5), statistično značilno zvišal ($p < 0,001$), tudi med anketiranimi fanti ($p < 0,001$) in anketiranimi nekadilci ($p < 0,001$). Med letoma 2018 in 2021 v nobeni od skupin ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotka.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.5: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

V pogostosti razmišljanja o zdravstvenih opozorilih (Slika 3.1.6) med letoma 2017 in 2018 beležimo statistično značilno znižanje odstotka anketiranih dijakov, ki niso nikoli razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje ($p < 0,05$) in statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki so redko razmišljali o njih ($p < 0,05$).

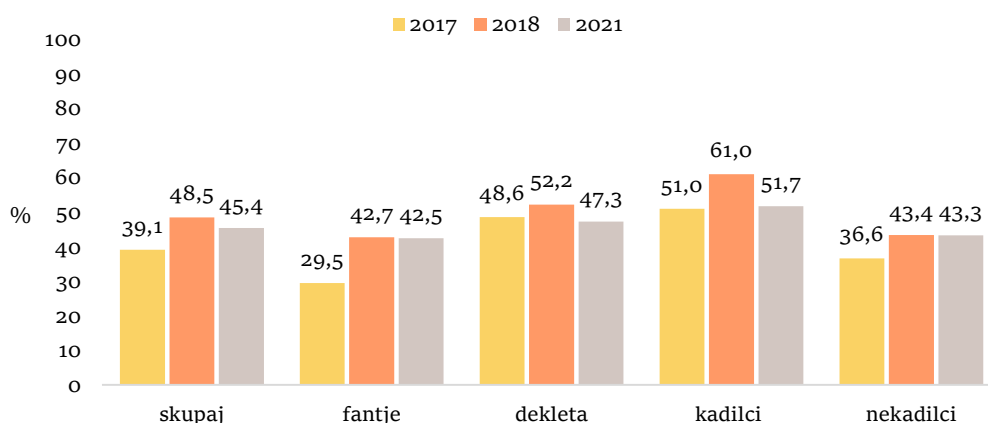

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.6: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Pogovarjanje z drugimi o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

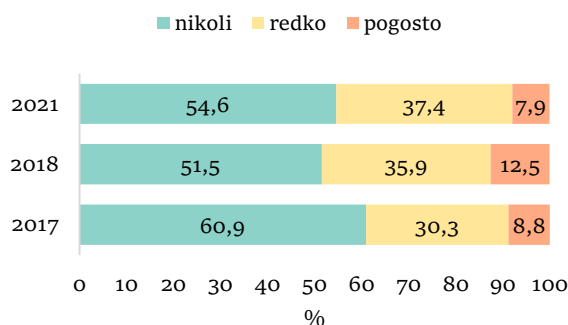
Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek anketiranih dijakov, ki so se vsaj enkrat ali dvakrat v zadnjih šestih mesecih pogovarjali z drugimi o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.7), statistično značilno zvišal skupno ($p = 0,005$) in med anketiranimi fanti ($p = 0,005$). Med letoma 2018 in 2021 se je odstotek statistično značilno spremenil med anketiranimi kadilci, in sicer se je statistično značilno znižal ($p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 se skupni odstotek in odstotek med anketiranimi fanti sicer ni statistično značilno spremenil, a se prvi ne razlikuje več statistično značilno od tistega v letu 2017, medtem ko odstotek med anketiranimi fanti v letu 2021 ostaja statistično značilno višji kot v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.7: Odstotki dijakov, ki so se vsaj enkrat ali dvakrat pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.8) se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki se niso nikoli v zadnjih šestih mesecih z drugimi pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje ($p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki so se v zadnjih šestih mesecih z drugimi pogosto pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje ($p < 0,05$), in se povrnil na raven v letu 2017 (Slika 3.1.8).

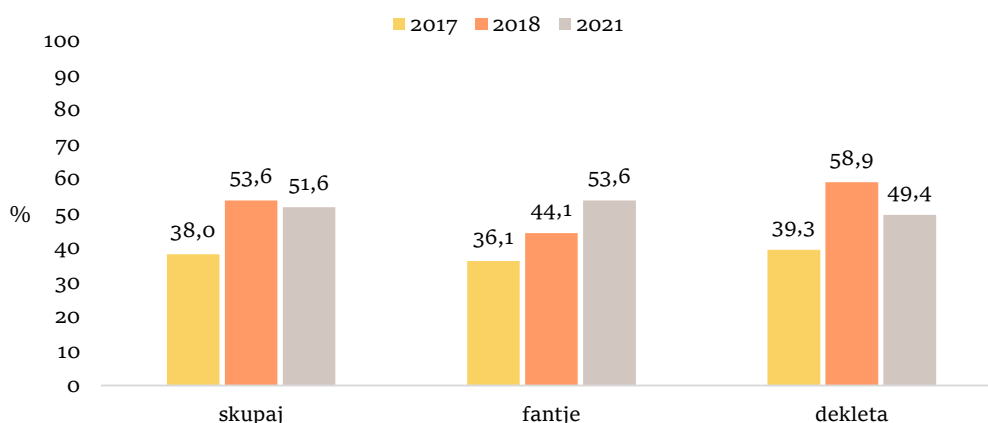

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.8: Odstotki dijakov, ki so se nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Razmišljanje o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

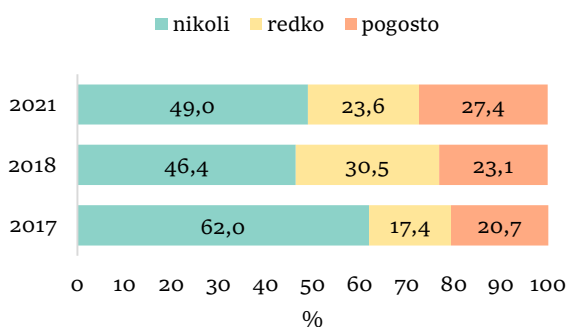
Odstotek anketiranih dijakov, ki so kadarkoli kadili cigarete (tovarniške ali ročno zvite) v zadnjih 12 mesecih, in so zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje vsaj enkrat ali dvakrat razmišljali o opustitvi kajenja (Slika 3.1.9), se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal skupno ($p = 0,008$) in med anketiranimi dekleti ($p = 0,008$). Med letoma 2018 in 2021 v odstotkih ne beležimo statistično značilnih sprememb ne skupno, ne pri posameznem spolu, odstotki se v letu 2021 skupno in med anketiranimi dekleti tudi ne razlikujejo več statistično značilno od tistih v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.9: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete kadarkoli v zadnjih 12 mesecih in so zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje vsaj enkrat ali dvakrat razmišljali o opustitvi kajenja v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

V pogostosti razmišljanja o opustitvi kajenja zaradi slikovnih opozoril beležimo spremembe med prvima dvema valoma raziskave. Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.10) se je statistično značilno zvišal odstotek anketiranih dijakov, ki so kadili cigarete kadarkoli v zadnjih 12 mesecih in so zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih redko razmišljali o opustitvi kajenja, ter statistično značilno znižal odstotek tistih, ki niso nikoli razmišljali o opustitvi kajenja (povsod $p < 0,05$).

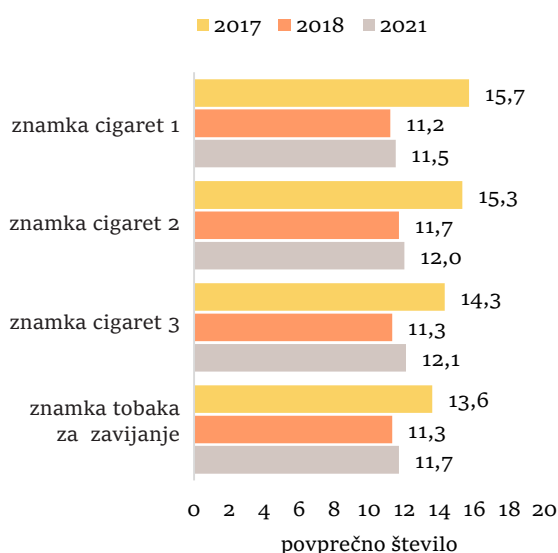
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.10: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) razmišljali o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

3.1.4 Privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter kajenja

Povprečna ocena embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje in privlačnosti kajenja teh tržnih znamk

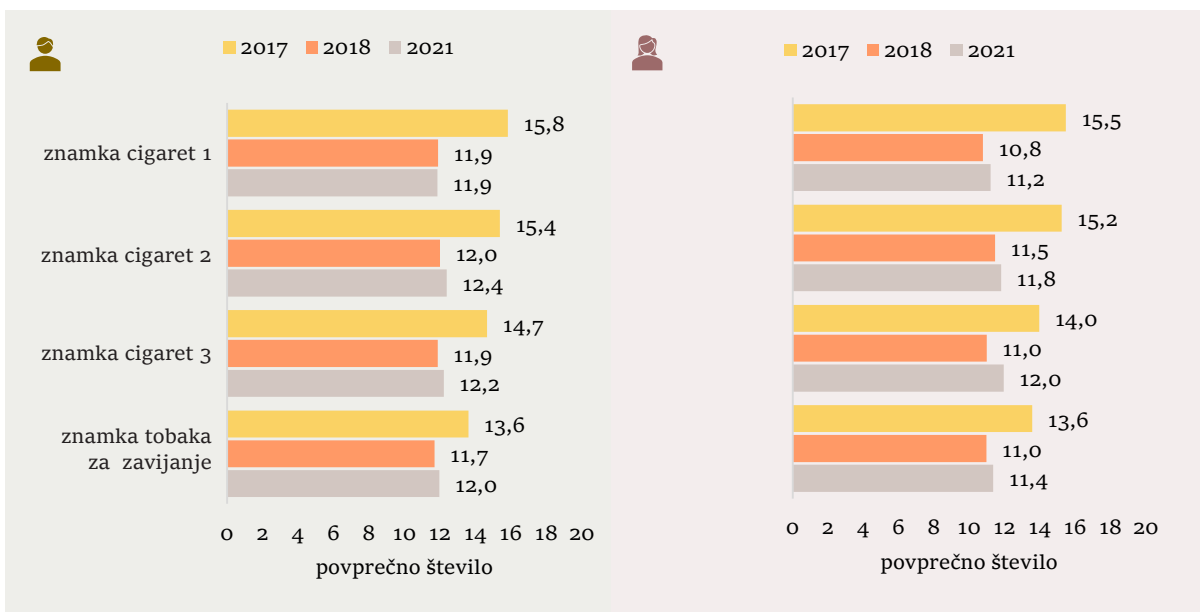
Pri vseh prikazanih slikah embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje (Slika 3.1.11 in Slika 3.1.12) se je povprečna ocena embalaže med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižala skupno in pri obeh spolih (povsod $p < 0,001$). Med letoma 2018 in 2021, to je nekaj manj kot dve leti po uvedbi enotne embalaže, se je povprečna ocena statistično značilno spremenila le pri eni tržni znamki cigaret, in sicer se je statistično značilno zvišala povprečna ocena pri znamki cigaret 3 ($p = 0,002$), kar je povezano s statistično značilnim zvišanjem ocene med anketiranimi dekleti ($p = 0,001$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

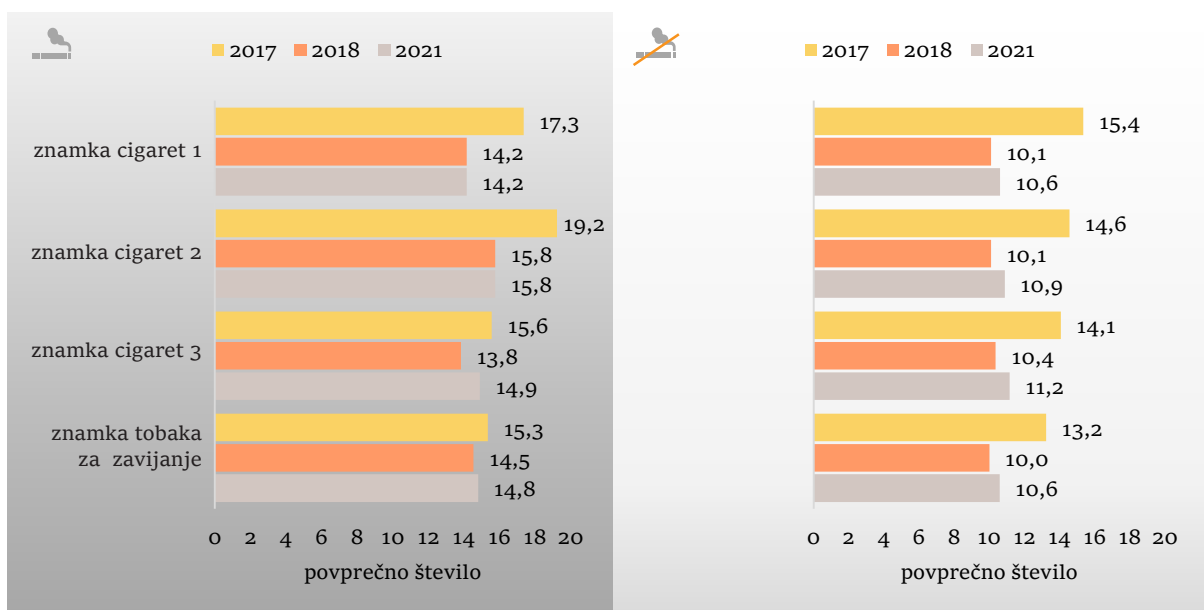
Slika 3.1.11: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Med anketiranimi kadilci in nekadilci (Slika 3.1.13) so se med letoma 2017 in 2018 povprečne ocene pri vseh tržnih znamkah statistično značilno znižale, razen pri anketiranih kadilcih pri tržni znamki tobaka za zvijanje (kadilci: znamka cigaret 1 $p < 0,001$, znamka cigaret 2 $p < 0,001$, znamka cigaret 1 $p = 0,024$; nekadilci povsod $p < 0,001$). Med letoma 2018 in 2021 so se pri anketiranih nekadilcih ocene pri vseh tržnih znamkah statistično značilno zvišale (znamka cigaret 1: $p = 0,029$; znamka cigaret 2: $p = 0,001$; znamka cigaret 3: $p = 0,001$; znamka tobaka za zvijanje: $p = 0,018$). Med anketiranimi kadilci pa se med letoma 2018 in 2021 povprečne ocene niso statistično značilno spremenile, z izjemo ocene za tržno znamko 3, kjer se je povprečna ocena statistično značilno zvišala ($p = 0,021$). Povprečne ocene različnih tržnih znamk so v letu 2021 med anketiranimi kadilci za okoli 4 točke višje od tistih med anketiranimi nekadilci. Seštevek za posamezno tržno znamko je lahko segal do največ 30, povprečne ocene v letu 2021 dosega več kot tretjino maksimalne možne povprečne ocene, skupno in pri obeh spolih ter nekadilcih, pri kadilcih pa približno polovico.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.12: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zavijanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

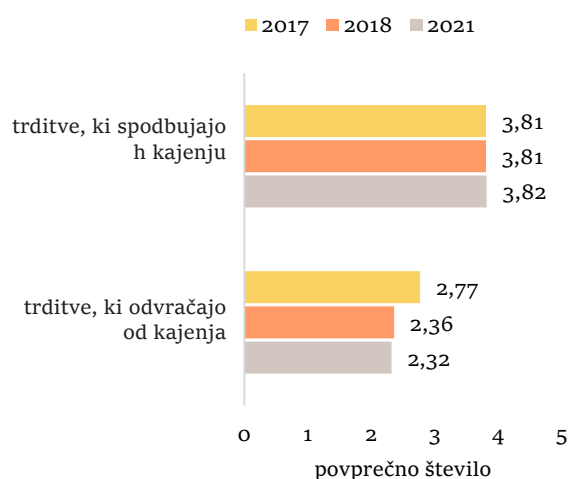
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.13: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zavijanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Povprečna ocena za trditve glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje (pozitivna in negativna stališča glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje ter kajenja)

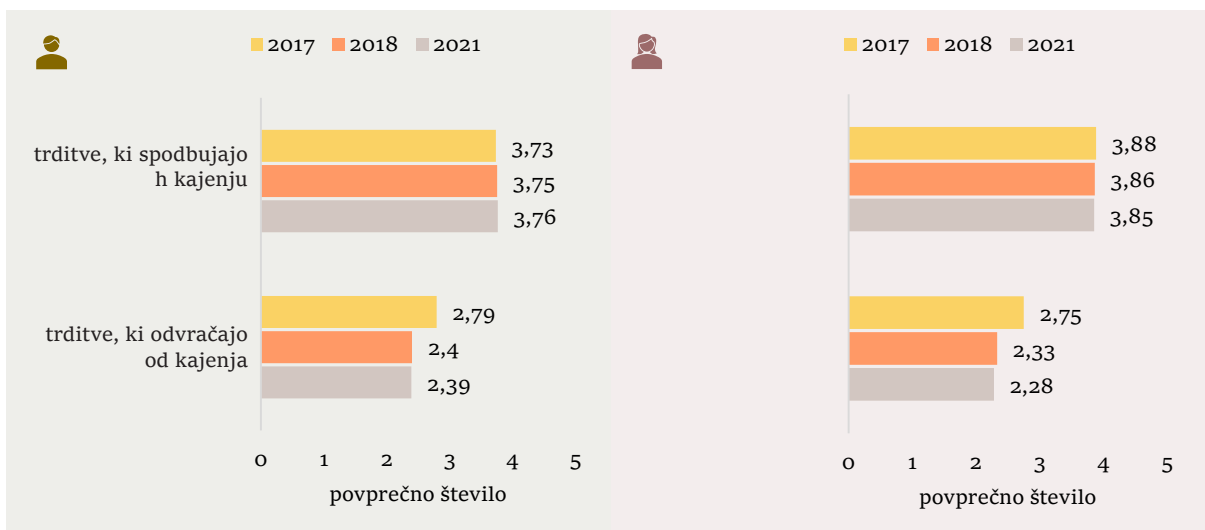
Povprečna ocena za trditve glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje, ki spodbujajo h kajenju (pozitivna stališča), se med leti 2017, 2018 in 2021 ni statistično značilno spremenila, ne skupno, ne pri posameznem spolu (Slika 3.1.14). Povprečna ocena za trditve, ki spodbujajo h kajenju, je 3,8 v vseh treh valovih raziskave, torej se anketirani dijaki s trditvami glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje v vseh treh valovih bolj ne strinjajo kot strinjajo.

Do statistično značilnih sprememb med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.14) je prišlo pri povprečni oceni za trditve, ki odvrčajo od kajenja (negativna stališča). Povprečna ocena se je statistično značilno znižala ($p < 0,001$), kar pomeni, da se s trditvami, ki odvrčajo od kajenja, anketirani dijaki strinjajo v večji meri. Med letoma 2018 in 2021 pa se povprečna ocena ni statistično značilno spremenila, ne skupno, ne pri posameznem spolu, znižanje se torej vzdržuje. Podobne spremembe beležimo tudi pri obeh spolih (Slika 3.1.15) in med anketiranimi nekadilci (Slika 3.1.16), med katerimi se je povprečna ocena za trditve, ki odvrčajo od kajenja, med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižala (povsod $p < 0,001$).

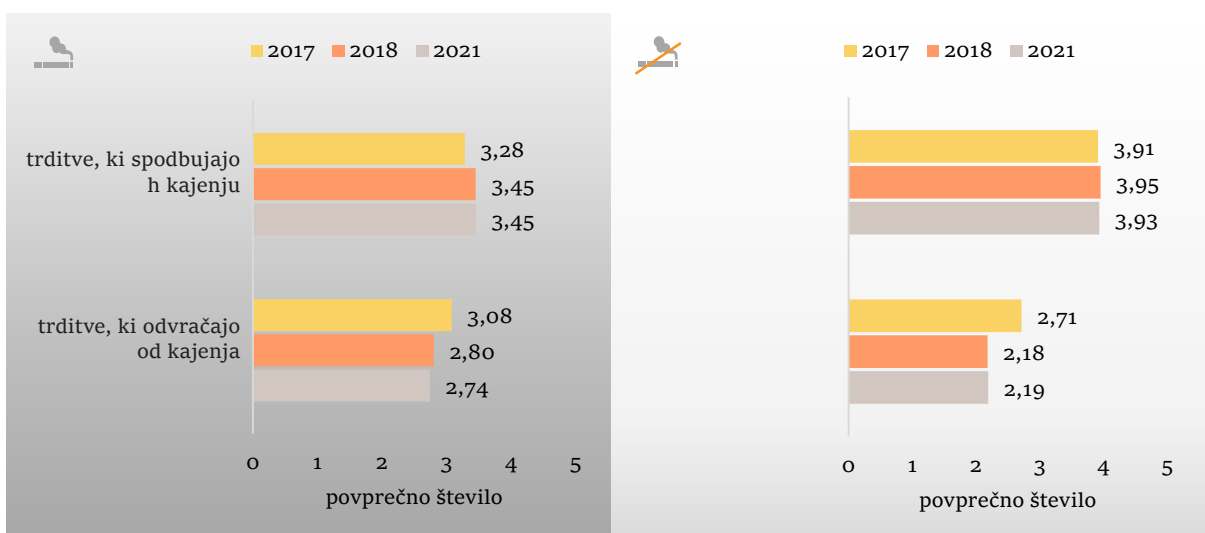
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.14: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.15: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

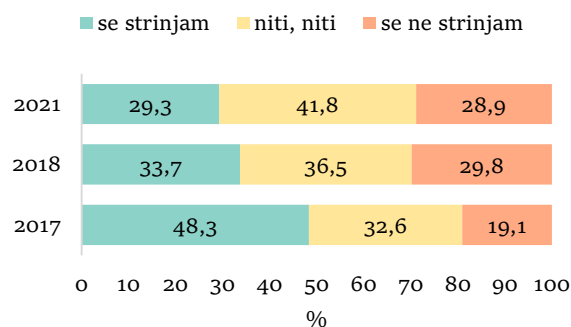

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.16: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Razlike v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje

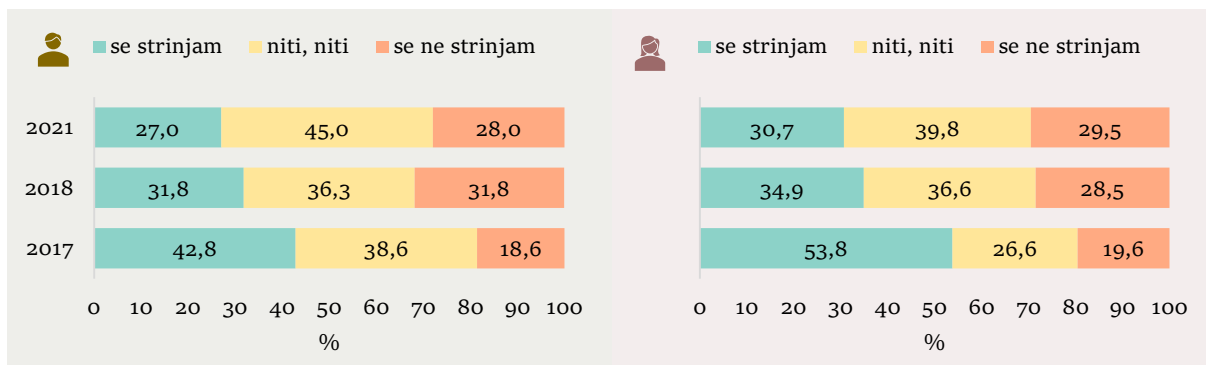
Med letoma 2017 in 2018 se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki se strinjajo, da imajo nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret lepše škatlice oziroma embalažo kot druge in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki se s tem ne strinjajo (v obeh primerih $p < 0,05$) (Slika 3.1.17). Med letoma 2018 in 2021 pa se je še dodatno statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki se strinjajo z razlikami, in statistično značilno zvišal odstotek neodločenih (v obeh primerih $p < 0,05$). Vsi trije odstotki se v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od odstotkov v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.17: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

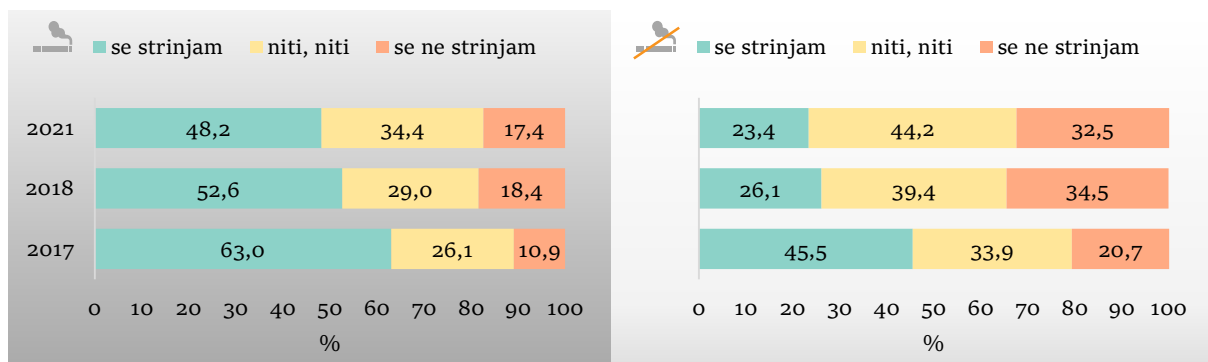
Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.18) med anketiranimi fanti in anketiranimi dekleti beležimo statistično značilno znižanje odstotka anketiranih, ki se strinjajo, da imajo nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret lepše škatlice oziroma embalažo kot druge in statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki se s tem ne strinjajo, med anketiranimi dekleti beležimo tudi statistično značilno zvišanje odstotka neodločenih (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 beležimo le statistično značilno zvišanje odstotka neodločenih med anketiranimi fanti ($p < 0,05$). Med anketiranimi fanti je odstotek tistih, ki se strinjajo, da imajo nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret lepše škatlice oziroma embalažo kot druge, v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017, prav tako med anketiranimi dekleti (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi dekleti je v letu 2021 glede na leto 2017 statistično značilno višji odstotek neodločenih.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.18: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

V vseh treh valovih raziskave med anketiranimi kadilci ne beležimo statistično značilnih razlik v odstotkih (Slika 3.1.19). Med anketiranimi nekadilci pa med letoma 2017 in 2018 beležimo statistično značilno znižanje odstotka anketiranih, ki se strinjajo, da imajo nekatere znamke cigaret ali tobaka za zvijanje cigaret lepše škatlice oziroma embalažo kot druge, ter statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki se s tem ne strinjajo (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 v odstotkih med anketiranimi nekadilci ni statistično značilnih sprememb, se pa v letu 2021 vsi trije odstotki statistično značilno razlikujejo od tistih v letu 2017.

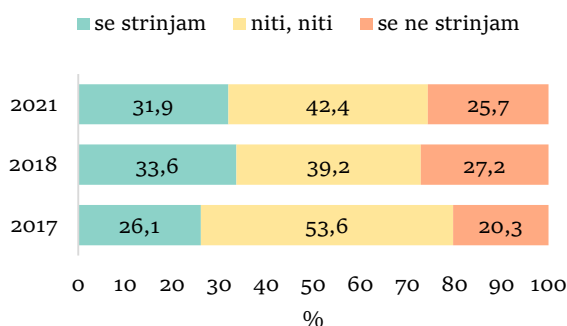
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.19: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.1.5 Zaznavanje razlik med različnimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahкости kajenja, zasvojljivosti, lahкости opustitve in vsebnosti škodljivih snovi

Zaznavanje razlik v lahкости kajenja med različnimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje («Nekatere tržne znamke je lažje kaditi kot druge»)

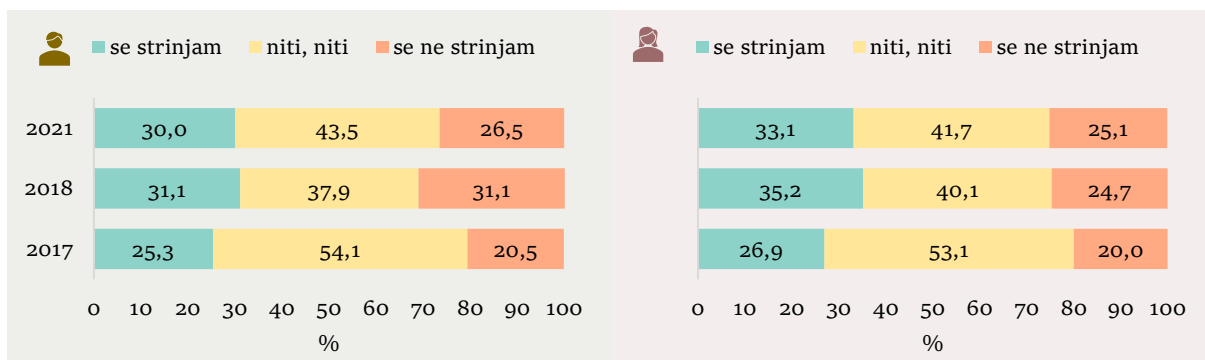
Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.20) sta se statistično značilno zvišala odstotka anketiranih dijakov, ki se strinjajo, da je nekatere tržne znamke lažje kaditi kot druge in tistih, ki se ne strinjajo s tem, statistično značilno pa se je znižal odstotek tistih, ki so neodločeni (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 se zaznave niso statistično značilno spremenile. V letu 2021 se od odstotka v letu 2017 razlikuje le odstotek neodločenih, ki je statistično značilno nižji v primerjavi z 2017 ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.20: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahкости kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

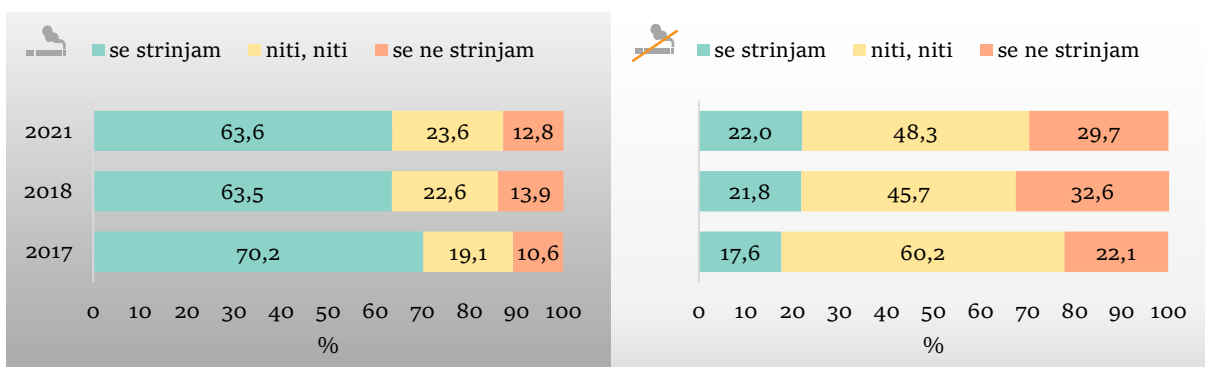
Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.21) se je med anketiranimi fanti statistično značilno znižal odstotek anketiranih, ki so neodločeni, in obenem statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki se ne strinjajo z razlikami (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi dekletmi se je statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so neodločene ($p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 pri nobenem od spolov ni statistično značilnih razlik v odstotkih. V letu 2021 se v primerjavi z letom 2017 statistično značilno razlikuje le odstotek anketiranih deklet, ki so neodločene ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.21: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Med anketiranimi kadilci v odstotkih v vseh valovih raziskave ne beležimo statistično značilnih razlik (Slika 3.1.22). Med anketiranimi nekadilci pa se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek neodločenih in obenem statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki se ne strinjajo z razlikami (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 med anketiranimi kadilci ne beležimo statistično značilnih razlik v zaznavi razlik v odstotkih, se pa med njimi v letu 2021 v primerjavi z letom 2017 statistično značilno razlikuje odstotek neodločenih ($p < 0,05$).

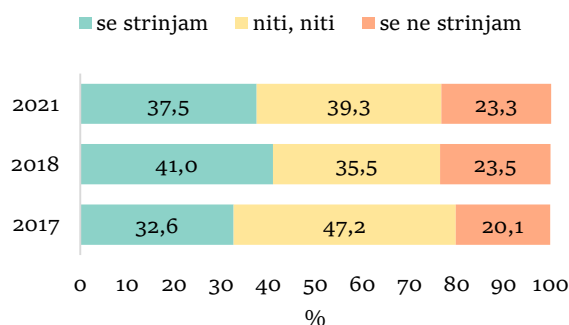

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.22: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Zaznavanje razlik v zasvojljivosti različnih tržnih znamk cigaret oziroma tobaka za zvijanje («Nekatere tržne znamke bolj zasvojijo kot druge»)

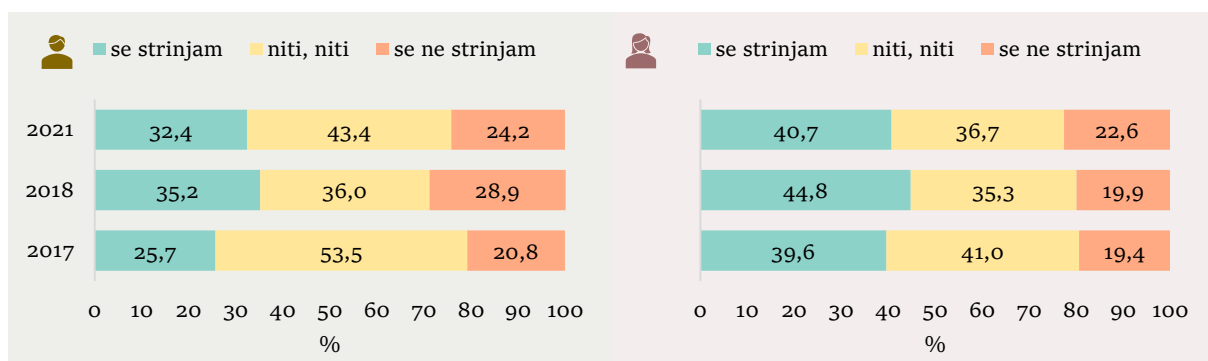
Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.23) se je statistično značilno zvišal odstotek anketiranih dijakov, ki se strinjajo, da nekatere tržne znamke bolj zasvojijo kot druge in statistično značilno znižal odstotek neodločenih (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021, torej po uvedbi enotne embalaže, se zaznave niso statistično značilno spremenile, spremenjeni odstotki pa se v letu 2021 več ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.23: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

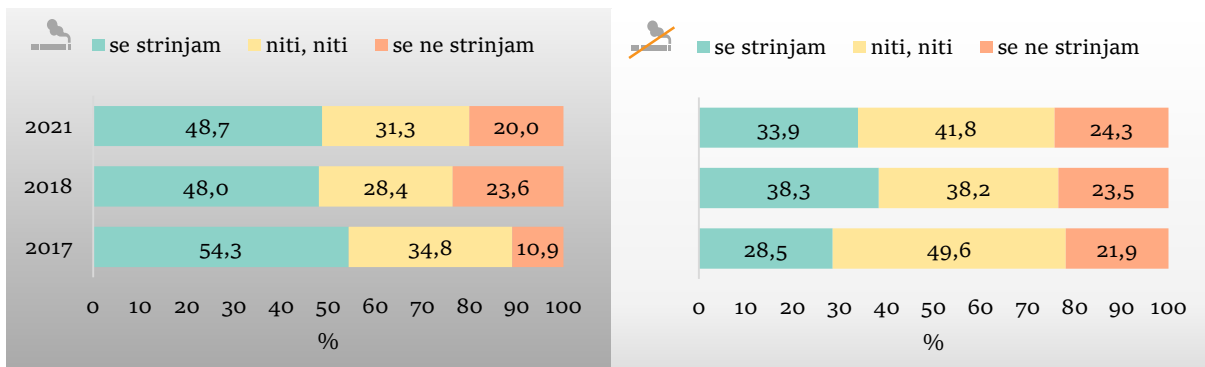
Med anketiranimi fanti (Slika 3.1.24) se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki se strinjajo, da med tržnimi znamkami obstajajo razlike v zasvojljivosti, obenem pa tudi statistično značilno znižal odstotek neodločenih, ki se je nato med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal (povsod $p < 0,05$). Med anketiranimi fanti se med letoma 2021 in 2017 odstotki ne razlikujejo statistično značilno. Med anketiranimi dekleti v nobenem od valov raziskave ne beležimo statistično značilnih razlik v odstotkih.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.24: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Glede na kadilski status (Slika 3.1.25) beležimo le razlike med anketiranimi nekadilci in to le med letoma 2017 in 2018. Med njimi se je med omenjenima letoma statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki se strinjajo z razlikami in statistično značilno znižal odstotek neodločenih (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi nekadilci se spremenjeni odstotki v letu 2021 več ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

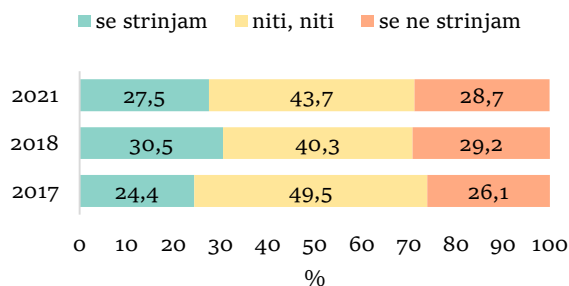

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.25: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

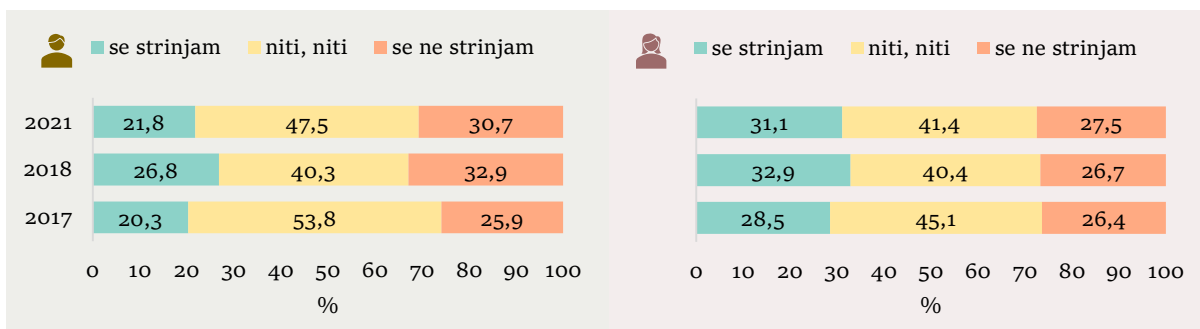
Zaznavanje razlik v lahkosti opustitve različnih tržnih znamk cigaret oziroma tobaka za zvižanje («Nekatere tržne znamke je lažje opustiti kot druge»)

Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.26, Slika 3.1.27 in Slika 3.1.28) se je statistično značilno zvišal skupni odstotek anketiranih dijakov, ki se strinjajo z razlikami med različnimi tržnimi znamkami v lahkosti opustitve in statistično značilno znižali odstotki neodločenih med anketiranimi dijaki skupno, med anketiranimi fanti in med anketiranimi nekadilci (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 ne beležimo statistično značilnih razlik v zaznavi razlik. V letu 2021 se nikjer odstotki ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

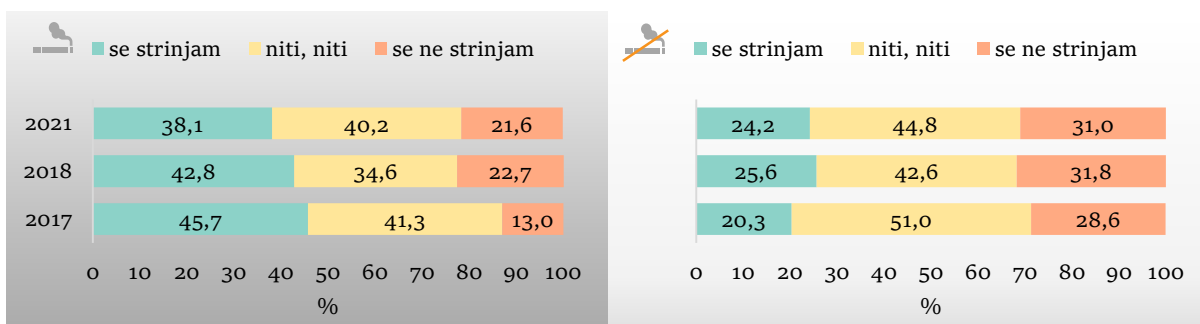
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.26: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.27: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

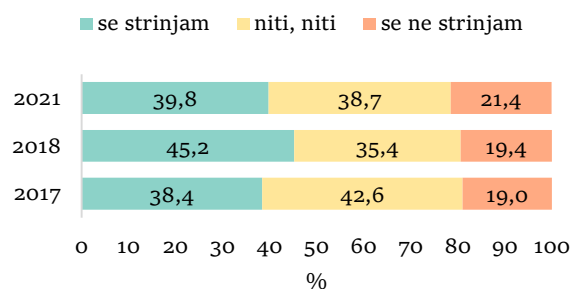

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.28: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

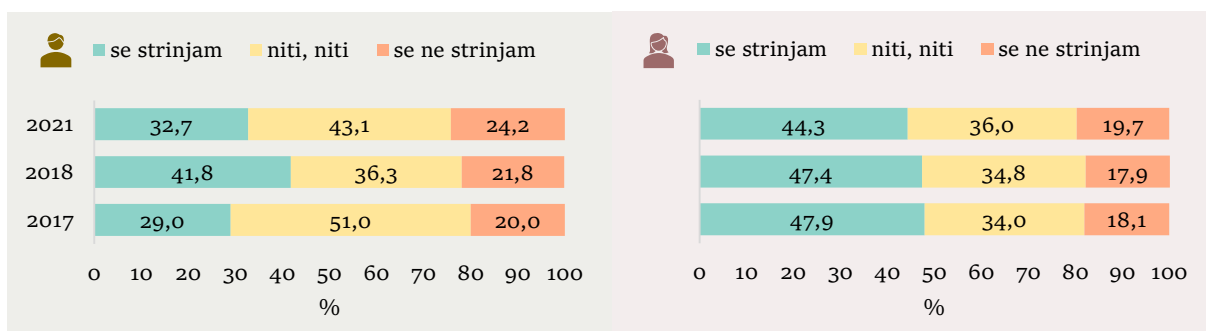
Zaznavanje razlik v vsebnosti škodljivih snovi med različnimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje (»Nekatere tržne znamke vsebujejo več škodljivih snovi kot druge«)

Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.1.29, Slika 3.1.30 in Slika 3.1.31) so se statistično značilno zvišali odstotki anketiranih dijakov, ki se strinjajo z razlikami v vsebnosti škodljivih snovi skupno, med anketiranimi fanti in anketiranimi nekadilci, nato pa so se med letoma 2018 in 2021 statistično značilno znižali v vseh treh omenjenih skupinah (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2017 in 2018 so se v treh omenjenih skupinah tudi statistično značilno znižali odstotki neodločenih (povsod $p < 0,05$). V letu 2021 se nikjer odstotki ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

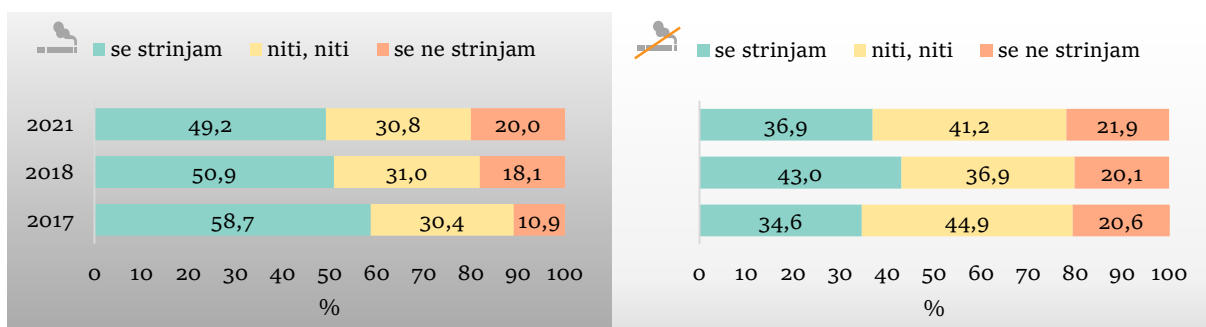
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.29: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.30: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.31: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.1.6 Znanje o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Strinjanje s škodljivimi učinki kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

S posameznimi trditvami o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril se strinja od najmanj tretjina anketiranih dijakov do največ 94 % (Slika 3.1.32). Le pri 4 trditvah od 19 je odstotek nižji od polovice, pri osmih pa je višji od treh četrtin.

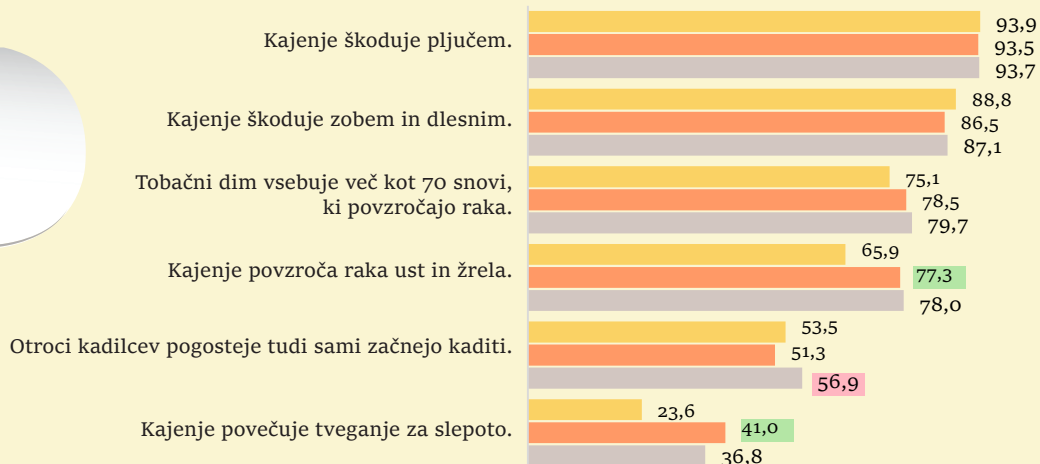
Nove trditve: Pri treh novih trditvah v velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih, uvedenih leta 2017, v letih 2017, 2018 in 2021 (Slika 3.1.32) ne beležimo statistično značilnih sprememb v odstotkih anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s trditvami, to so trditve, kjer so odstotki strinjanja najvišji. Pri treh pa beležimo statistično značilne spremembe. Med letoma 2017 in 2018 pri dveh trditvah (»Kajenje povzroča raka ust in žrela«; »Kajenje povečuje tveganje za slepoto«) beležimo statistično značilno zvišanje odstotka anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s temi trditvami, zvišanje se vzdržuje tudi v letu 2021 (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 pa beležimo statistično značilno zvišanje odstotka anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s trditvijo »Otroci kadilcev začnejo tudi sami pogosteje kaditi« ($p < 0,05$).

Stare trditve: Pri večini starih trditev v velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih v letih 2017, 2018 in 2021 (Slika 3.1.32) beležimo statistično značilne spremembe v odstotkih anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s trditvami. Le pri dveh trditvah statistično značilnih sprememb ne beležimo, a so pri obeh odstotki anketiranih dijakov, ki se z njimi (zelo) strinjajo, visoki. Pri trditvah, kjer je prišlo do sprememb med leti 2017 in 2018 (»Kajenje maši žile«; »Kajenje povzroča srčni infarkt«; »Kajenje povzroča možgansko kap in invalidnost«), beležimo statistično značilna zvišanja odstotkov (povsod $p < 0,05$). Pri dveh od teh treh trditev je odstotek v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 (»Kajenje maši žile«; »Kajenje povzroča možgansko kap in invalidnost«) (v obeh primerih $p < 0,05$). Pri dveh drugih trditvah pa je prišlo do statistično značilnih sprememb med letoma 2018 in 2021 (»Kajenje zmanjšuje plodnost«; »Kajenje povečuje tveganje za impotenco«), tu pa beležimo statistično značilni znižanji odstotkov (v obeh primerih $p < 0,05$), statistično značilnih razlik v letu 2021 glede na 2017 pa ni. Pri eni od trditev se odstotek v letu 2021 statistično značilno razlikuje od tistega v letu 2017 (»Vdihavanje tobačnega dima škodljivo vpliva na zdravje tistih, ki ne kadijo«), in sicer je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$).

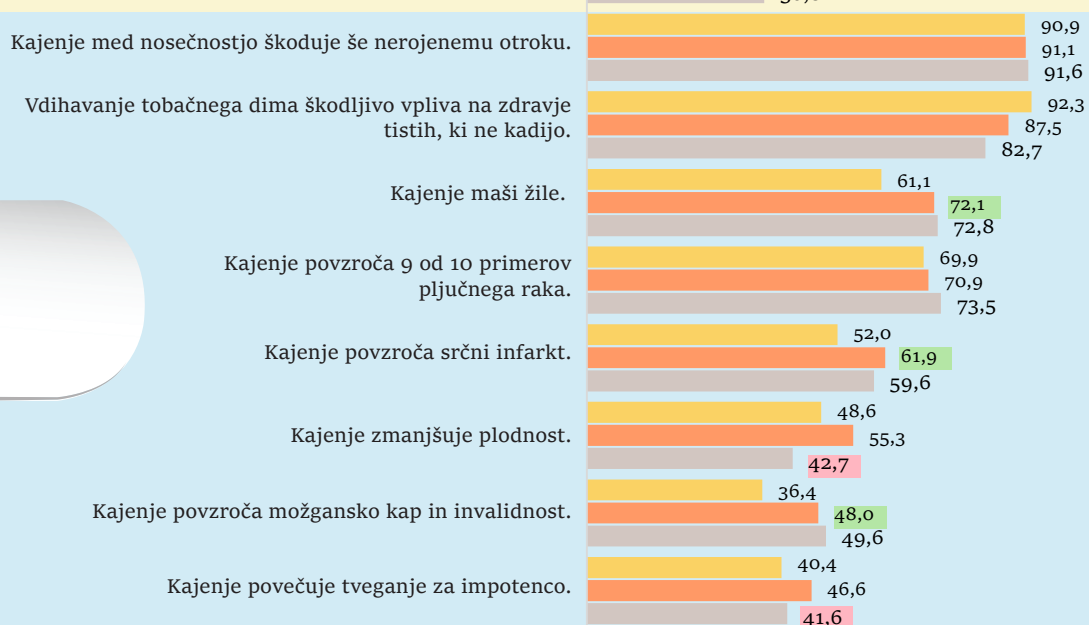
Ukinjene trditve: V letih 2017, 2018 in 2021 pri treh ukinjenih trditvah (Slika 3.1.32) ne beležimo statistično značilnih sprememb v odstotkih anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s trditvami. Pri dveh (»Kajenje povzroča staranje kože«; »Kadilci umirajo mlajši«) pa beležimo statistično značilno znižanje odstotkov anketiranih dijakov, ki se (zelo) strinjajo s trditvama, in sicer med letoma 2018 in 2021, odstotka sta v letu 2021 statistično značilno nižja kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

NOVA OPOZORILA

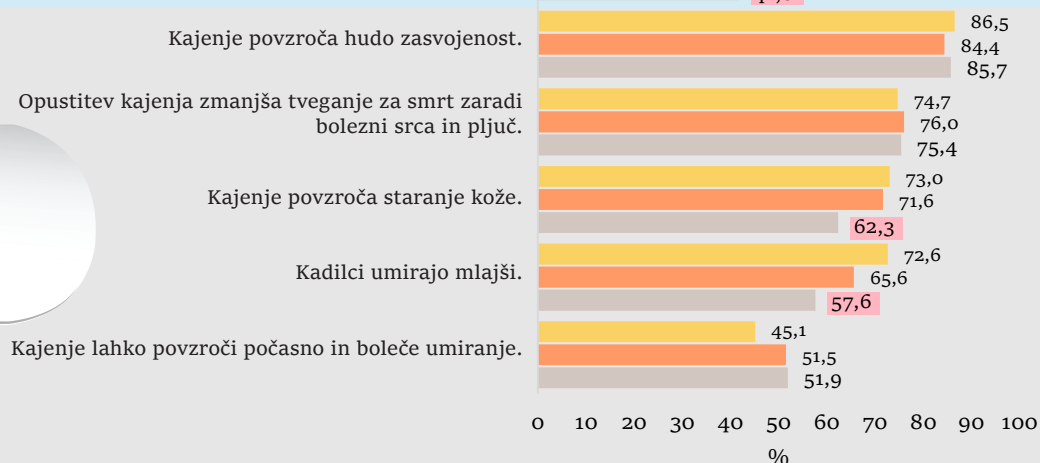
■ 2017 ■ 2018 ■ 2021

STARA OPOZORILA

UKINJENA OPOZORILA

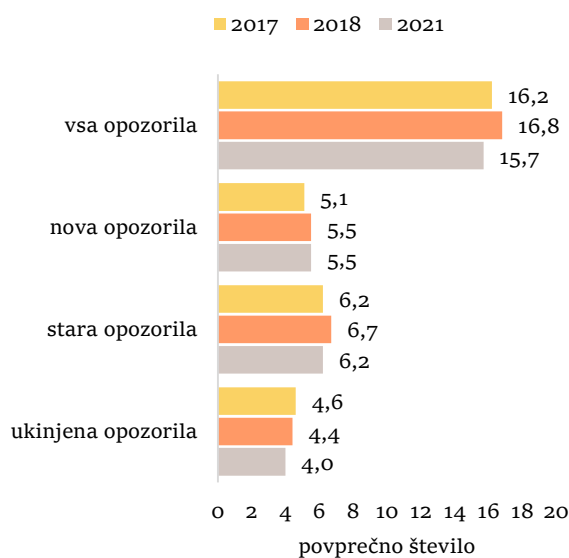
Opomba: Z zeleno so označene statistično značilne spremembe med letoma 2017 in 2018, z rožnato med 2018 in 2021 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.32: Odstotki dijakov, ki se (zelo) strinjajo s posameznimi trditvami glede škodljivosti kajenja, navedenih v zdravstvenih opozorilih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

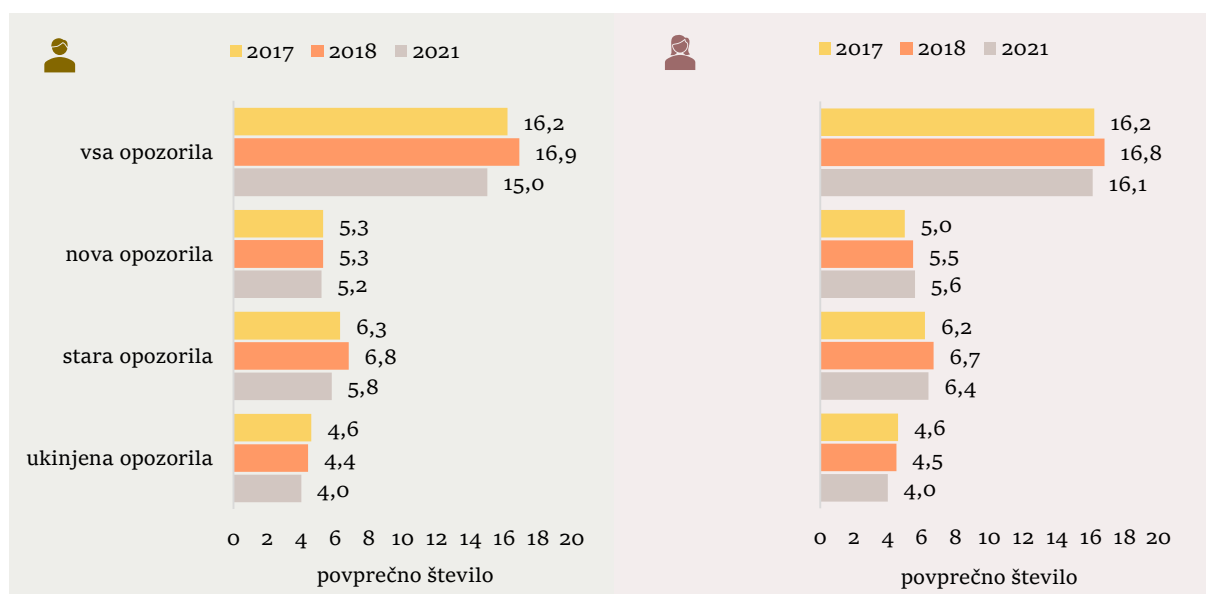
Povprečna ocena znanja o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Povprečne ocene znanja za vsa opozorila skupaj, za nova, stara in ukinjena opozorila, se med letoma 2017 in 2018 niso statistično značilno spremenile, ne skupno ne pri posameznem spolu (Slika 3.1.33 in Slika 3.1.34). Med letoma 2018 in 2021 pa beležimo statistično značilne razlike, in sicer statistično značilno znižanje ocene pri ukinjenih opozorilih ($p = 0,014$) in starih opozorilih ($p = 0,026$) skupno, statistično značilno znižanje ocene pri starih opozorilih med anketiranimi fanti ($p = 0,033$) in statistično značilno znižanje ocene pri ukinjenih opozorilih med anketiranimi dekletmi ($p = 0,028$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

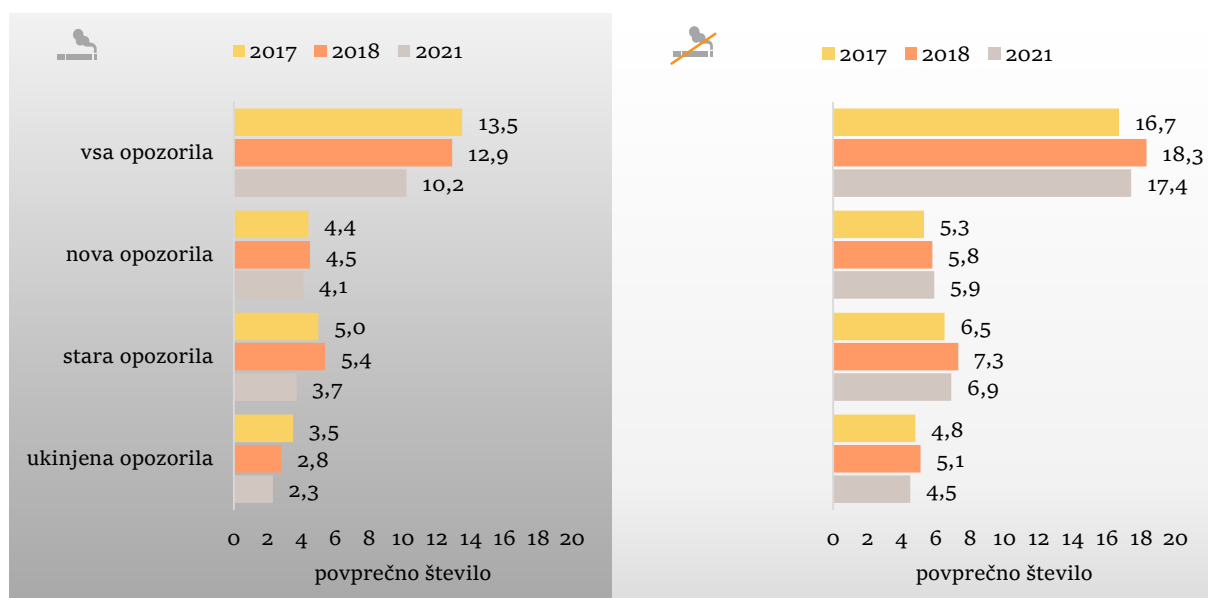
Slika 3.1.33: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.34: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Glede na kadilski status (Slika 3.1.35) med letoma 2017 in 2018 nikjer ne beležimo statistično značilnih sprememb, med letoma 2018 in 2021 pa beležimo statistično značilna znižanja ocen med anketiranimi kadilci pri vseh opozorilih skupno ($p = 0,045$) in pri starih opozorilih ($p = 0,006$), med anketiranimi nekadilci pa pri ukinjenih opozorilih ($p = 0,002$).

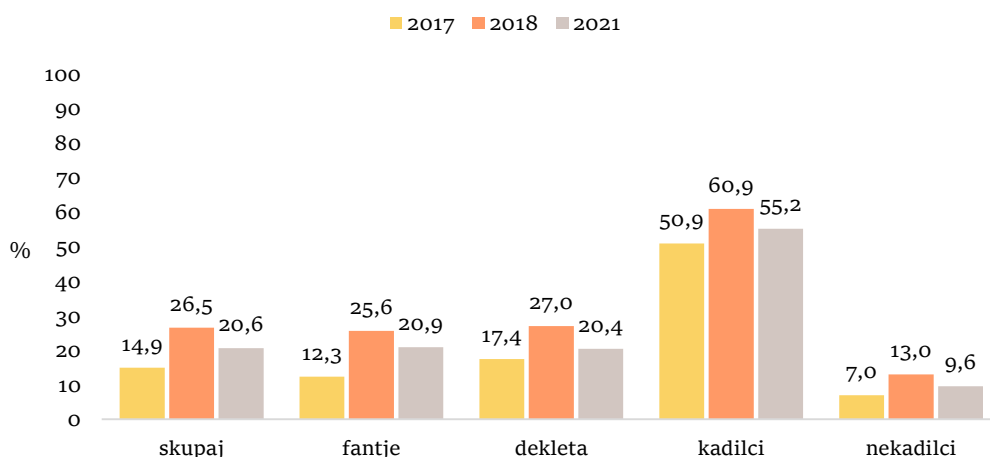
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.35: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.1.7 Kadilsko vedenje v povezavi z zdravstvenimi opozorili na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Pokajena cigareta zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

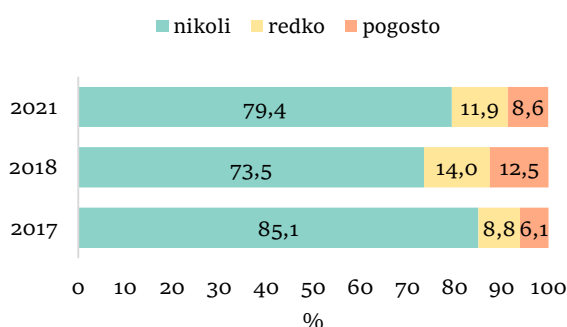
Odstotki anketiranih dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat pokadili cigareto, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.36), so se med letoma 2017 in 2018, statistično značilno zvišali skupno ($p < 0,001$), med anketiranimi fanti ($p = 0,001$), anketiranimi dekletmi ($p = 0,016$) in anketiranimi nekadilci ($p = 0,011$). Statistično značilne razlike beležimo tudi med letoma 2018 in 2021, ko pa so se odstotki statistično značilno znižali skupno ($p = 0,003$), med anketiranimi dekletmi ($p = 0,009$) in med anketiranimi nekadilci ($p < 0,05$). Odstotki se v vseh spremljanih skupinah v letu 2021 več statistično značilno ne razlikujejo od tistih v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.36: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat pokadili cigareto, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Pri pogostosti pokajene cigarete zaradi zdravstvenih opozoril (Slika 3.1.37) med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižanje odstotka anketiranih dijakov, ki niso nikoli pokadili cigarete, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje, ter statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki so to storili pogosto (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 pa je prišlo do obratnih sprememb, saj se je statistično značilno zvišal odstotek anketiranih dijakov, ki niso nikoli pokadili cigarete, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje, statistično značilno pa znižal odstotek tistih, ki so to storili pogosto (povsod $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno več ne razlikujeta od tistih v letu 2017.

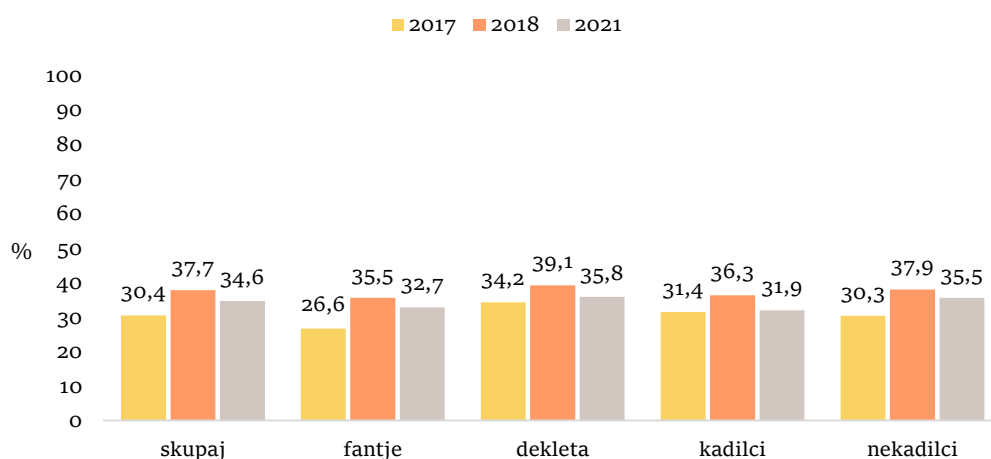

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.37: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali vsaj pogosto (pogosto, vedno) pokadili cigareto zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Nepokajena cigareta zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

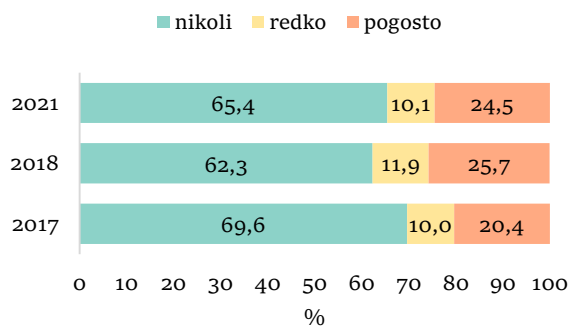
Odstotek anketiranih dijakov, ki vsaj enkrat ali dvakrat niso pokadili cigarete, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje (Slika 3.1.38), se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal skupno ($p = 0,025$) in med anketiranimi nekadilci ($p = 0,034$). Med letoma 2018 in 2021 ne skupno, ne glede na spol in ne glede na kajenje v zadnjih 30 dneh, ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotka. Odstotki se v letu 2021 ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.38: Odstotki dijakov, ki vsaj enkrat ali dvakrat niso pokadili cigarete, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Pri pogostosti nepokajene cigarete zaradi zdravstvenih opozoril (Slika 3.1.39) beležimo v treh valovih raziskave le statistično značilno znižanje odstotka anketiranih dijakov, ki cigarete zaradi zdravstvenih opozoril niso nikoli opustili ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.1.39: Odstotki dijakov, ki niso nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) pokadili cigarete zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

3.1.8 Razprava in zaključki

V poglavju prikazujemo podatke o učinkih velikih slikovnih zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje približno leto in pol (2018) ter štiri leta in pol (2021) po njihovi uvedbi ter učinke enotne embalaže cigaret in tobaka za zvijanje skoraj dve leti (2021) po uvedbi tega ukrepa v Sloveniji. Prikazujemo učinke obeh ukrepov na opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril, na privlačnost embalaže, zaznavanje razlik med tržnimi znamkami, znanje o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril in kadilsko vedenje zaradi zdravstvenih opozoril med anketiranimi 16-letnimi dijaki srednjih šol. Gre za specifične kazalnike učinkov zdravstvenih opozoril in enotne embalaže, torej učinke, ki jih lahko pripišemo obema ukrepoma.

Embalažo cigaret in tobaka za zvijanje vidi precejšen odstotek mladostnikov. V naši raziskavi jo je v zadnjih 6 mesecih v vseh treh valovih raziskave videlo med 85 in 87 % anketiranih 16-letnih dijakov, nikoli pa le med 7 in 9 %. Embalaža cigaret in tobaka za zvijanje ima torej potencial, da doseže visok delež mladostnikov.

V vseh treh valovih raziskave so anketirani 16-letni dijaki večinoma videli embalažo z velikimi slikovnimi zdravstvenimi opozorili. Raziskava je bila v letu 2017 sicer izvedena v času pred obvezno uvedbo slikovnih opozoril (20. maj 2017), vendar pa so nekateri proizvajalci že pred tem datumom prostovoljno namestili slikovna opozorila na embalažo cigaret in tobaka za zvijanje. Tako je že v letu 2017 kar 70 % tistih, ki so videli embalažo cigaret ali tobaka za zvijanje v zadnjih 6 mesecih, na eni od zadnjih videlih embalaž cigaret ali tobaka za zvijanje že videlo velika slikovna zdravstvena opozorila, zato smo v primerjave vključili le anketirane 16-letne dijake, ki slikovnih zdravstvenih opozoril v prvem valu raziskave še niso videli. V kasnejših valovih raziskave pa je velika slikovna zdravstvena opozorila videlo skoraj 96 % vseh anketiranih 16-letnih dijakov. O tem, koliko anketiranih 16-letnih dijakov je v letu 2021 videlo embalažo cigaret ali tobaka za zvijanje, ki ni bila v skladu z ukrepom enotne embalaže, nismo poizvedovali.

Opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

V raziskavi smo spremljali, kako so bili 16-letni anketirani dijaki pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje, ali so o njih razmišljali, jih brali in se o njih pogovarjali, med anketiranimi 16-letnimi dijaki, ki so kadili, pa tudi, ali so razmišljali o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril.

Približno leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril so se statistično značilno zvišali odstotki anketiranih 16-letnih dijakov, ki so bili zelo pozorni na zdravstvena opozorila, ki so o njih razmišljali, se o njih pogovarjali. Med anketiranimi 16-letnimi dijaki, ki so kadili, se je statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki so razmišljali o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril. Ni pa se statistično značilno spremenil odstotek tistih, ki so prebrali zdravstveno opozorilo. V letu 2021, skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže (in štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril), pa ni bilo dodatnih statistično značilnih zvišanj odstotkov, ponekod smo zabeležili celo statistično značilno znižanje. Zato se v letu 2021 večina spremljanih odstotkov več ne razlikuje statistično značilno od tistih v letu 2017, to je pred uvedbo velikih slikovnih zdravstvenih opozoril. V letu 2021 je statistično značilno višji od tistega v letu 2017 le še odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, ki so razmišljali o zdravstvenih opozorilih.

O podobnih rezultatih, kot smo jih zabeležili v naši raziskavi, so poročali tudi iz Avstralije. V Avstraliji so sicer po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril v letu 2006 med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, zabeležili povečanje opaznosti in kognitivnega procesiranja zdravstvenih opozoril, a so se kazalniki pet let kasneje, to je v letu 2011, vrnili na izhodiščne ravni – zdravstvena opozorila so torej izgubila svoj učinek (4). Sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže v letu 2012

pa med mladostniki niso zabeležili sprememb v opaznosti in kognitivnem procesiranju slikovnih zdravstvenih opozoril, kljub določenim spremembam zdravstvenih opozoril (4). Med mladostniki kadilci se tudi ni spremenila pogostost razmišljanja o opustitvi kajenja (4). Avtorji zaključujejo, da enotna embalaža ne more povečati opaznosti in kognitivnega procesiranja zdravstvenih opozoril, ki niso bila obsežno spremenjena, izpostavljajo pa tudi vprašanje relevantnosti zdravstvenih opozoril za mlade, saj ne vključujejo kratkotrajnejših škodljivih učinkov kajenja (4). V Avstraliji tudi šest let po uvedbi enotne embalaže ne beležijo sprememb v opaznosti in kognitivnem procesiranju slikovnih zdravstvenih opozoril med mladostniki (5). Tudi tuje raziskave med odraslimi kažejo, da uvedba enotne embalaže lahko predvsem poveča učinkovitost novih, okrepljenih zdravstvenih opozoril, ne more pa obuditi učinkovitosti dlje časa prisotnih zdravstvenih opozoril, ki se niso spremenila ob uvedbi enotne embalaže, kot kažeta primera iz Norveške in Kanade (6, 7). Zdravstvena opozorila tudi že sama po sebi z leti izgubljajo učinek (4, 8), kar se v evropskem prostoru sicer skuša zmanjšati z vsakoletno rotacijo treh setov slik zdravstvenih opozoril, ki imajo sicer ista besedilna sporočila, a druge slike. A morda tudi to ne zadošča več in bi bilo potrebno zdravstvena opozorila dodatno spremeniti in okrepiti. Glede na navedeno, trenutno stanje nespremenjene opaznosti in kognitivnega procesiranja zdravstvenih opozoril štiri leta in pol po uvedbi zdravstvenih opozoril in skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže, ni presenetljivo. Morda je uvedba enotne embalaže celo preprečila hitrejše zmanjševanje učinkov slikovnih zdravstvenih opozoril.

Pri kazalnikih opaznosti in procesiranja zdravstvenih opozoril v grobem opažamo, da so se odstotki praviloma ugodneje spreminjali med anketiranimi 16-letnimi fanti. Med njimi je v letu 2021 glede na leto 2017, torej pred in po uvedbi obeh ukrepov, statistično značilno višji odstotek tistih, ki so bili pozorni na zdravstvena opozorila in so o njih razmišljali, med anketiranimi 16-letnimi dekletimi pa se med letoma 2017 in 2021 noben odstotek ne razlikuje statistično značilno. Vendar pa so se anketirani 16-letni fantje v letu 2021 v odstotkih le približali anketiranim 16-letnim dekletom, med katerimi so bili odstotki že predhodno višji.

Glede na kadilski status pred in po uvedbi obeh ukrepov ne beležimo obsežnih statistično značilnih razlik pri kazalnikih opaznosti in procesiranja zdravstvenih opozoril. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci je sicer v letu 2021 glede na leto 2017 statistično značilno nižji odstotek tistih, ki so bili zelo pozorni na zdravstvena opozorila, med anketiranimi 16-letnimi nekadilci pa statistično značilno višji odstotek tistih, ki so razmišljali o zdravstvenih opozorilih. Pri večini kazalnikov v letu 2021 sicer ni posebnih razlik med anketiranimi 16-letnimi kadilci in anketiranimi 16-letnimi nekadilci.

V letu 2021 je tako v Sloveniji od nekaj manj kot polovice do približno dveh tretjin anketiranih 16-letnih dijakov vsaj včasih bilo zelo pozornih na zdravstvena opozorila, razmišljalo o zdravstvenih opozorilih, prebralo zdravstveno opozorilo ali se pogovarjalo z drugimi o zdravstvenih opozorilih. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci jih je nekaj več kot polovica zaradi zdravstvenih opozoril vsaj včasih razmišljala o opustitvi kajenja.

Povzamemo lahko, da v opaznosti in kognitivnem procesiranju zdravstvenih opozoril v naši raziskavi beležimo ugodne spremembe leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, kar je tudi skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže, pa pri spremljanih kazalnikih skoraj ni več razlik glede na izhodiščne ravni pred uvedbo obeh ukrepov. Enotna embalaža ni privedla do povečanja opaznosti in kognitivnega procesiranja velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, je pa morda preprečila hitrejše zmanjševanje učinkov slikovnih zdravstvenih opozoril. Naše ugotovitve so skladne z dostopnimi iz tujine. Oba ukrepa sta imela praviloma večje učinke med anketiranimi 16-letnimi fanti kot med anketiranimi 16-letnimi dekletimi, a so se po uvedbi obeh ukrepov anketirani 16-letni fantje v odstotkih v letu 2021 pravzaprav večinoma le približali anketiranim 16-letnim dekletom, med katerimi so bili odstotki že predhodno praviloma višji. Glede na kadilski status ni možno izpostaviti večjega učinka ukrepov na anketirane 16-letne kadilce ali anketirane 16-letne nekadilce, prav tako med obema skupinama v letu 2021 ni posebnih razlik pri večini kazalnikov.

Privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje in kajenja

V okviru sprememb privlačnosti embalaže cigaret in tobaka za zvijanje smo med anketiranimi 16-letnimi dijaki analizirali povprečne ocene embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter kajenja na osnovi fotografij treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje, povprečne ocene dveh skupin trditve glede embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje (trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrtaajo od kajenja), ter zaznave razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje.

Povprečna ocena embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje so se v letu in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril statistično značilno znižale skupno in pri obeh spolih, anketiranih 16-letnih nekadilcih in pri večini tržnih znamk tudi med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Zmanjšala se je torej privlačnost embalaže cigaret in tobaka za zvijanje. Štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril in skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže pa se kazalniki praviloma vzdržujejo na podobnih ravneh kot leto in pol po uvedbi velikih slikovnih opozoril. Podatki iz Avstralije kažejo, da se je sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže povprečna ocena embalaže štirih popularnih tržnih znamk cigaret med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, statistično značilno znižala, vendar pa je bilo znižanje skromno (9). Povprečna ocena embalaže se je počasi še naprej zniževala vse do leta 2017, ko so na voljo zadnji podatki (5). Kazalnik bo potrebno nadalje spremljati, saj bomo morda učinke zabeležili v naslednjih valovih. V naši raziskavi v letu 2021 v povprečnih ocenah embalaže med spoloma ni posebnih razlik, prav tako ne v obsegu razlik med posameznimi valovi raziskave, medtem ko med anketiranimi 16-letnimi kadilci beležimo višjo privlačnost embalaže kot med anketiranimi 16-letnimi nekadilci in tudi manj izrazite spremembe med prvima dvema valoma raziskave. Presenetljivo pa smo pri eni od tržnih znamk cigaret med letoma 2018 in 2021 pri večini spremljanih skupin zabeležili statistično značilno zvišanje povprečne ocene skupno, to je med anketiranimi 16-letnimi dekletimi ter anketiranimi 16-letnimi kadilci in anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Potrebno bi bilo raziskati, kaj se pri tej tržni znamki cigaret dogaja, ali morda proizvajalec kljub enotni embalaži z določenimi posegi vpliva na privlačnost embalaže.

Povprečna ocena pozitivnih stališč glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje ter kajenja se v času vseh treh valov raziskave ni statistično značilno spremenila, ne skupno, ne pri posameznem spolu. Povprečna ocena kaže, da se anketirani 16-letni dijaki s temi trditvami v vseh treh valovih bolj ne strinjajo kot strinjajo, ne glede na uvedbo slikovnih opozoril in enotne embalaže. Leto in pol po uvedbi velikih slikovnih opozoril pa se je statistično značilno spremenila povprečna ocena negativnih stališč glede embalaže cigaret in tobaka za zvijanje ter kajenja, in sicer se s temi trditvami anketirani 16-letni dijaki strinjajo v večji meri kot prej. Navedene spremembe beležimo skupno, pri obeh spolih in anketiranih 16-letnih nekadilcih, ne pa pri anketiranih 16-letnih kadilcih. Štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril oziroma skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže pa se povprečna ocena negativnih stališč ni statistično značilno spremenila, ne skupno, ne pri posameznem spolu in tudi ne glede na kadilski status – znižanje se torej vzdržuje. Med spoloma ne beležimo posebnih razlik v povprečnih ocenah v letu 2021 ali obsegu njihovih sprememb med valovi raziskave. Anketirani 16-letni kadilci pa v letu 2021 izražajo več pozitivnih in manj negativnih stališč, tudi obseg sprememb med prvima valoma raziskave je med njimi manjši kot med anketiranimi 16-letnimi nekadilci. V Avstraliji so sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže zabeležili zvišanje negativnih stališč glede embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje in kajenja ter znižanje pozitivnih (9), te spremembe so se nadaljevale do leta 2014, torej dve leti po uvedbi enotne embalaže, potem pa so se spremembe vzdrževale še do leta 2017 (5). Tudi v Avstraliji beležijo, da imajo kadilci o embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter kajenju več pozitivnih in manj negativnih stališč (5).

Zaznave razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje so bile leto in pol po uvedbi večjih slikovnih opozoril manjše in so se še dodatno zmanjšale skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže. Tudi v Avstraliji so sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže zabeležili znatne spremembe v zaznavah razlik v privlačnosti embalaže med tržnimi

znamkami (9), ki so se vzdrževale vse do leta 2017 (5). V naši raziskavi statistično značilne spremembe beležimo predvsem skupno, posamezne pri obeh spolih in anketiranih 16-letnih nekadilcih, nobenih pa med anketiranimi 16-letnimi kadilci. V letu 2021 je zaznavanje razlik v privlačnosti embalaže podobno pri obeh spolih, med anketiranimi 16-letnimi kadilci in anketiranimi 16-letnimi nekadilci pa so prisotne znatne razlike, in sicer je zaznavanje razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami večje med anketiranimi 16-letnimi kadilci kot anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Podobne razlike glede na kadilski status beležijo tudi v Avstraliji (5).

V letu 2021 tako beležimo, da povprečne ocene embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvijanje dosegajo skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilcih nekaj več kot tretjino maksimalne možne ocene, med anketiranimi 16-letnimi kadilci pa približno polovico. Anketirani 16-letni kadilci torej embalažo ocenjujejo kot privlačnejšo. Povprečna ocena negativnih stališč glede embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter glede kajenja je skoraj 4 od največ 5, kar pomeni, da se anketirani 16-letni dijaki ne strinjajo s temi trditvami, nekaj nižja je le med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Povprečna ocena pozitivnih stališč glede embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter glede kajenja pa znaša nekaj več kot 2 od največ 5, kar pomeni, da se anketirani 16-letni dijaki bolj strinjajo s temi trditvami, kot ne strinjajo. Nekaj višja je ocena med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Približno 29 % anketiranih 16-letnih dijakov meni, da imajo nekatere tržne znamke cigaret in/ali tobaka za zvijanje lepšo embalažo, prav toliko se jih s tem ne strinja, 42 % je neodločenih, podobno je pri obeh spolih. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci pa jih skoraj polovica (48 %) meni, da imajo nekatere tržne znamke cigaret in/ali tobaka za zvijanje lepšo embalažo, manj kot petina (17 %) se jih s tem ne strinja, medtem ko med anketiranimi 16-letnimi nekadilci skoraj četrtina (23 %) meni, da imajo nekatere tržne znamke cigaret in/ali tobaka za zvijanje lepšo embalažo, približno tretjina (32 %) pa se jih s tem ne strinja.

Povzamemo lahko, da se je privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje in kajenja v naši raziskavi v letu in pol po uvedbi večjih slikovnih opozoril, znižala skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci, pri večini kazalnikov tudi med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril oziroma skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže se spremljani kazalniki privlačnosti embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje praviloma vzdržujejo na isti ravni kot leto in pol po uvedbi večjih slikovnih opozoril, zmanjšale pa so se zaznave razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje. Spremembe so delno skladne z dostopnimi iz tujine. Ukrepa sta imela podobne učinke pri obeh spolih, glede na kadilski status pa večje učinke med anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Medtem ko med spoloma posebnih razlik glede privlačnosti embalaže v letu 2021 ne beležimo, anketirani 16-letni kadilci tudi po uvedbi obeh ukrepov še vedno privlačnost embalaže ocenjujejo višje kot anketirani 16-letni nekadilci in pogosteje zaznavajo razlike v privlačnosti embalaže med tržnimi znamkami.

Zaznavanje razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi

V okviru sprememb zaznavanja razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje smo med anketiranimi 16-letnimi dijaki preverjali zaznave razlik glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje.

Leto in pol po uvedbi velikih slikovnih opozoril beležimo skupno statistično značilno zvišanje odstotka anketiranih 16-letnih dijakov, ki zaznavajo razlike med tržnimi znamkami v smislu lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi. Kako so med anketiranimi 16-letnimi dijaki velika slikovna zdravstvena opozorila tako vplivala na omenjene zaznave razlik med

posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje, ni jasno, sprašujemo se, ali je to morda povezano z morebitnimi razlikami v vsečnosti posameznih opozoril med mladostniki. Skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže, pri kateri je pričakovani učinek zmanjšanje zaznav razlik med različnimi tržnimi znamkami, beležimo statistično značilno znižanje zaznavanja razlik glede vsebnosti škodljivih snovi, pri drugih področjih pa se znižanja nakazujejo, kar kaže na učinke enotne embalaže. Zato kljub prvotnim zvišanjem v obdobju med 2017 in 2021 ne beležimo statistično značilnih razlik v zaznavanju razlik med posameznimi tržnimi znamkami (lahkost kajenja, zasvojljivost, lahkost opustitve, vsebnost škodljivih snovi) skupno, pri obeh spolih ter med anketiranimi 16-letnimi kadilci in anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Spremembe zaznav razlik med tržnimi znamkami so spremljali tudi v Avstraliji, kjer so sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže zabeležili statistično značilno znižanje zaznav razlik pri vseh področjih (zasvojljivost, lahkost opustitve, vsebnost škodljivih snovi), razen pri zaznavi razlik v lahkosti kajenja (9). Statistično značilno zniževanje zaznav razlik se je nadaljevalo vse do leta 2017 pri treh področjih, pri zaznavi razlik v lahkosti kajenja pa ni bilo statistično značilnih sprememb (5). Tudi v Franciji so približno leto dni po uvedbi enotne embalaže zabeležili statistično značilno zmanjšanje zaznav, da so določene tržne znamke cigaret manj škodljive (10).

Podobne spremembe kot skupno beležimo pri obeh spolih in anketiranih 16-letnih nekadilcih, medtem ko med anketiranimi 16-letnimi kadilci med valovi raziskav ni bilo statistično značilnih sprememb.

V letu 2021 skoraj tretjina (32 %) anketiranih 16-letnih dijakov zaznava razlike med tržnimi znamkami v smislu lahkosti kajenja, več kot tretjina (38 %) v smislu zasvojljivosti, več kot četrtnina (28 %) v smislu lahkosti opustitve in skoraj 40 % v smislu vsebnosti škodljivih snovi. Razen pri zaznanih razlikah v lahkosti kajenja pri ostalih kazalnikih beležimo, da anketirana 16-letna dekleta pogosteje zaznavajo razlike med tržnimi znamkami kot anketirani 16-letni fantje, glede na kadilski status pa pri vseh kazalnikih beležimo, da anketirani 16-letni kadilci pogosteje zaznavajo razlike med tržnimi znamkami kot anketirani 16-letni nekadilci. Tudi v Avstraliji beležijo podobne razlike glede na kadilski status (5).

Povzamemo lahko, da so se po zvečanju zaznav razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, le-ta po uvedbi enotne embalaže vrnila na prvotne ravni, podobne tistim pred uvedbo slikovnih zdravstvenih opozoril. Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje v lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi so pogostejše med anketiranimi 16-letnimi dekleti in anketiranimi 16-letnimi kadilci. Ukrepa nista imela učinka na zaznave razlik med anketiranimi 16-letnimi kadilci.

Znanje o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

V okviru sprememb znanja o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril smo med anketiranimi 16-letnimi dijaki spremljali strinjanje s trditvami o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril in povprečno skupno oceno poznavanja škodljivih učinkov kajenja iz zdravstvenih opozoril.

V strinjanju s posameznimi trditvami iz zdravstvenih opozoril med leti 2017, 2018 in 2021 beležimo tako ugodne kot neugodne spremembe. Ugodne spremembe beležimo pri polovici tistih trditev, ki so se prvič (na novo) pojavile v velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih leta 2017. Statistično značilna zvišanja strinjanja beležimo pri treh od novih trditev, ki so imele, in še imajo najnižje odstotke strinjanja. Pri dveh so odstotki tudi v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 («Kajenje povzroča raka ust in žrela»; «Kajenje povečuje tveganje za slepoto»). Z ostalimi novimi trditvami, pri katerih ne beležimo statistično značilnih sprememb v strinjanju, pa se je že sicer strinjalo 80 % ali več anketiranih 16-letnih dijakov. Med osmimi starimi trditvami, to je tistimi, ki so bila že prisotne

v besedilnih zdravstvenih opozorilih in so še vedno prisotne v novih velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih, pa pri več kot polovici, to je petih, ne beležimo statistično značilnih razlik med prvim in zadnjim valom raziskave. Pri dveh trditvah je v letu 2021 odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, ki se strinjajo z njima, statistično značilno višji kot v letu 2017 (»Kajenje maši žile«; »Kajenje povzroča možgansko kap in invalidnost«), pri eni pa statistično značilno nižji (»Vdihavanje tobačnega dima škodljivo vpliva na zdravje tistih, ki ne kadijo«). Pri starih trditvah torej beležimo bolj mešane rezultate. Med petimi ukinjenimi trditvami (ki jih ni več v velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih) pri treh ne beležimo statistično značilnih sprememb med prvim in zadnjim valom raziskave, pri dveh pa statistično značilno znižanje odstotka anketiranih 16-letnih dijakov, ki se z njimi strinjajo (»Kajenje povzroča staranje kože«; »Kadilci umirajo mlajši«). Podobno, kot smo zabeležili v naši raziskavi, tudi v Avstraliji po uvedbi enotne embalaže beležijo statistično značilna zvišanja strinjanja predvsem s trditvami v novih zdravstvenih opozorilih. Pri starih večinoma ne beležijo sprememb, je pa stopnja strinjanja z njimi že sicer visoka (4). Zmanjševanje učinkov starejših zdravstvenih opozoril je v skladu s podatki iz literature, ki kažejo, da zdravstvena opozorila s časom izgubljajo učinek (8).

Povprečne ocene poznavanja škodljivih učinkov kajenja iz trditev v slikovnih opozorilih se med anketiranimi 16-letnimi dijaki v nobenem od valov raziskave niso statistično značilno spremenile, ne skupno ne pri posameznem spolu ali anketiranih 16-letnih nekadilcih. So se pa med zadnjima valoma raziskave statistično značilno znižale med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Skladno s predhodno navedenimi opažanji s časom beležimo zmanjševanje znanja glede ukinjenih trditev, skupno, med anketiranimi 16-letnimi dekleti, in anketiranimi 16-letnimi nekadilci, ter pri starih opozorilih med anketiranimi 16-letnimi kadilci.

V letu 2021 se s posameznimi trditvami o škodljivih učinkih kajenja iz obstoječih zdravstvenih opozoril strinja od 37 % anketiranih 16-letnih dijakov do največ 94 %. Le pri 4 trditvah od 14 je odstotek nižji od polovice, pri osmih pa je višji od treh četrtin. Povprečna ocena poznavanja trditev o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril je skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci nekaj manj kot polovica najvišje možne, medtem ko je med anketiranimi 16-letnimi kadilci manj kot tretjina najvišje možne. Skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci so tudi povprečne ocene pri vseh različnih skupinah zdravstvenih opozoril (nove, stare in ukinjene trditve) nekaj manj kot polovica najvišje možne, medtem ko so ocene med anketiranimi 16-letnimi kadilci različne in predvsem nižje. Pri novih opozorilih so ocene med anketiranimi 16-letnimi kadilci nekaj manj kot tretjina najvišje možne, pri starih nekaj manj kot četrtnina najvišje možne in pri ukinjenih manj kot petina najvišje možne. Iz tega je razvidno, da je znanje med anketiranimi 16-letnimi kadilci slabše in da predvsem med anketiranimi 16-letnimi kadilci zdravstvena opozorila s časom izgubljajo učinek.

Povzamemo lahko, da se poznavanje škodljivih učinkov kajenja iz trditev v slikovnih opozorilih v glavnem ne spreminja skupno in pri novih trditvah v velikih slikovnih zdravstvenih opozorilih. Pri nekaterih novih trditvah beležimo tudi zvišanje strinjanja z njimi, to sta trditvi »Kajenje povzroča raka ust in žrela« in »Kajenje povečuje tveganje za slepoto«, ki sta bila manj sporočana in poznana škodljiva učinka kajenja pred uvrstitvijo med trditve v zdravstvenih opozorilih. Pri ukinjenih trditvah skladno s pričakovanji beležimo zmanjševanje poznavanja v večini spremljanih skupin. Pri starih trditvah pa imamo mešane rezultate in predvsem je očitno zmanjšanje znanja med anketiranimi 16-letnimi kadilci, ki so se nanje očitno navadili, saj so v zdravstvenih opozorilih že dolga leta. Na splošno ugotavljamo, da je poznavanje škodljivih učinkov kajenja iz trditev v slikovnih opozorilih dosti manjše med anketiranimi 16-letnimi kadilci v primerjavi z ostalimi spremljanimi skupinami.

Kadilsko vedenje v povezavi z zdravstveni opozorili na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

V okviru sprememb kadilskega vedenja zaradi zdravstvenih opozoril smo med anketiranimi 16-letnimi dijaki spremljali odstotke tistih, ki so oziroma niso pokadili cigarete zaradi zdravstvenih opozoril.

Leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril beležimo skupno, med anketiranimi 16-letnimi fanti, dekleti in nekadilci statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki so zaradi zdravstvenih opozoril pokadili cigareto, skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže pa statistično značilno znižanje odstotkov v istih skupinah razen med anketiranimi 16-letnimi fanti, med katerimi pa se nakazuje znižanje odstotka. Odstotki so se večinoma približali ravnem pred uvedbo obeh ukrepov. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci se nakazujejo podobne spremembe. Odstotek se v letu 2021 pri nobeni od spremljanih skupin ne razlikuje več statistično značilno od tistega v letu 2017. Spremembe odstotka so bile predvsem posledica sprememb v odstotku tistih, ki so pogosto prižgali cigareto zaradi zdravstvenih opozoril. Medtem ko med anketiranimi 16-letnimi fanti in anketiranimi 16-letnimi dekleti ni posebnih sprememb v odstotkih tistih, ki so zaradi zdravstvenih opozoril vsaj enkrat prižgali cigareto, so ti odstotki znatno višji med anketiranimi 16-letnimi kadilci kot anketiranimi 16-letnimi nekadilci (spremljamo nekadilce v zadnjih 30 dneh, a jih o pokajeni cigareti sprašujemo za obdobje zadnjih 6 mesecev).

Odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, ki zaradi zdravstvenega opozorila niso pokadili cigarete, pa se je manj spreminjal – zabeležili smo statistično značilno zvišanje skupno in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci med letoma 2017 in 2018, sicer pa v odstotku nismo zabeležili drugih statistično značilnih sprememb. V teh odstotkih tudi ne beležimo posebnih sprememb med spoloma ali glede na kadilski status. Tudi v Avstraliji sedem do dvanajst mesecev po uvedbi enotne embalaže ne beležijo statistično značilnih sprememb v odstotku mladostnikov, ki zaradi zdravstvenega opozorila niso pokadili cigarete (4).

V letu 2021 je o tem, da so vsaj enkrat zaradi zdravstvenih opozoril pokadili cigareto, poročalo 21 % anketiranih 16-letnih dijakov, da cigarete zaradi zdravstvenih opozoril niso pokadili, pa višji odstotek, to je 35 %.

Povzamemo lahko, da se je leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril zvišal odstotek tistih, ki so pokadili cigareto zaradi zdravstvenih opozoril, prav tako tudi odstotek tistih, ki niso pokadili cigarete zaradi zdravstvenih opozoril. Štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril oziroma skoraj dve leti in pol po uvedbi enotne embalaže pa se oba odstotka ne razlikujeta več statistično značilno od tistih v letu 2017, torej pred uvedbo obeh ukrepov.

Povzetek učinkov enotne embalaže na učinke zdravstvenih opozoril, privlačnost embalaže, zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami, znanje o škodljivih učinkih kajenja iz zdravstvenih opozoril in kadilsko vedenje v povezavi z zdravstvenimi opozorili na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje

Pričakovani učinki enotne embalaže so zmanjšanje privlačnosti tobačnih izdelkov, zmanjšanje napačnega zaznavanja škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže in povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril. Uvedba enotne embalaže, dolgoročno naravnane ukrepa, je glede na rezultate naše raziskave v skoraj dveh letih po uvedbi že delno dosegla te cilje. Po uvedbi enotne embalaže beležimo vzdrževanje znižanja privlačnosti embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter kajenja, do katerih je prišlo skoraj leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril. Skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže se je tudi zmanjšalo zaznavanje razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje. Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti

opustitve in vsebnosti škodljivih snovi, ki so se po uvedbi slikovnih zdravstvenih opozoril povečale, so se po uvedbi enotne embalaže vrstile na ravni, podobne tistim pred uvedbo obeh ukrepov. Skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže pa ne beležimo povečanja opaznosti in kognitivnega procesiranja zdravstvenih opozoril med anketiranimi 16-letnimi dijaki, kar pa je glede na podatke iz tujine povezano z dejstvom, da ob uvedbi enotne embalaže niso bila dodatno spremenjena oziroma okrepljena tudi zdravstvena opozorila.

V poglavju prikazujemo specifične kazalnike učinkov zdravstvenih opozoril in enotne embalaže. Koliko je kateri od ukrepov doprinesel k zabeleženim spremembam, ni možno natančneje določiti, a vendar glede na dejstvo, da zdravstvena opozorila s časom izgubljajo na učinku (8), lahko učinke med drugim in tretjim valom (po uvedbi enotne embalaže) večinoma pripišemo enotni embalaži. Verjetno je uvedba enotne embalaže tudi preprečila hitrejše zmanjševanje učinkov slikovnih zdravstvenih opozoril, a tega iz dostopnih podatkov ne moremo oceniti. Je pa bila naša raziskava izvedena skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže, zato nimamo vpogleda v kratkotrajnejše učinke enotne embalaže, ki bi morda pokazali drugačno sliko, obenem pa sta skoraj dve leti še prekratek čas, da bi prikazali največje možne učinke tega dolgoročno naravnane ukrepa. Največje učinke bomo verjetno beležili, ko prva celotna generacija mladostnikov sploh nikoli v življenju ne bo videla drugačne embalaže tobanih izdelkov, kot je enotna embalaža. Zato je ključno dolgoročno spremljanje učinkov enotne embalaže.

Zaključki

Štiri leta in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril in skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže v naši raziskavi med anketiranimi 16-letnimi mladostniki beležimo nekatere ugodne spremembe specifičnih kazalnikov učinkov obeh ukrepov, pri nekaterih kazalnikih pa ne beležimo sprememb glede na izhodiščne ravni.

Privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvižanje ter kajenja se je zmanjšala po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril in to zmanjšanje se vzdržuje tudi skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže. Po uvedbi obeh ukrepov beležimo zmanjšanje zaznav razlik v privlačnosti embalaže različnih tržnih znamk cigaret oziroma tobaka za zvižanje. Pri zaznavah drugih razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvižanje (zasvojljivost, vsebnost škodljivih snovi, lahkost kajenja, lahkost opustitve) je po uvedbi enotne embalaže prišlo do povrnitve na izhodiščne ravni po prvotnem zvižanju zaznav razlik leto in pol po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril. Pri poznavanju škodljivih učinkov kajenja iz trditve v slikovnih opozorilih po uvedbi obeh ukrepov ne beležimo velikih premikov, se pa zmanjšuje poznavanje o škodljivih učinkih iz ukinjenih trditve v zdravstvenih opozorilih. V opaznosti in kognitivnem procesiranju zdravstvenih opozoril štiri leta in pol po uvedbi obeh ukrepov skoraj ni več razlik glede na izhodiščne ravni pred uvedbo obeh ukrepov, prav tako ne v kadilskem vedenju kot odzivu na velika slikovna opozorila. V vseh primerih gre za specifične kazalnike obeh ukrepov, tako da lahko učinke večinoma pripišemo posameznima ukrepoma. Kjer so dostopni podatki iz tujine, primerjave pokažejo, da so ugotovitve naše raziskave kar precej skladne z njimi.

To, da pri določenih kazalnikih skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže ne beležimo več razlik glede na izhodiščne vrednosti kazalnikov, po naši oceni ni pokazatelj, da ukrepa nimata (več) učinkov. Znano je, da se učinki zdravstvenih opozoril s časom zmanjšujejo in uvedba enotne embalaže je lahko to zmanjševanje pravzaprav upočasnila. Za večjo učinkovitost zdravstvenih opozoril bi le-te bilo potrebno dodatno okrepiti in dodati tudi trditve, ki bi bolj ciljale na mlade. Učinke obeh ukrepov je potrebno nadalje spremljati, predvsem učinke enotne embalaže, ki je dolgoročno naravnani ukrep in bo svoje največje učinke šele pokazal.

Glede na spol pri nekaterih kazalnikih beležimo podobne učinke ukrepov na oba spola, ponekod pa večje na anketirane 16-letne fante, glede na kadilski status pa v grobem večje učinke na anketirane 16-letne nekadilce. Kar izstopa je, da anketirani 16-letni kadilci tudi po uvedbi obeh ukrepov še vedno privlačnost embalaže ocenjujejo višje kot anketirani 16-letni nekadilci in pogosteje zaznavajo razlike v privlačnosti embalaže med tržnimi znamkami ter, da je njihovo poznavanje škodljivih učinkov kajenja iz trditev v slikovnih opozorilih dosti manjše v primerjavi z ostalimi spremljanimi skupinami. Naj omenimo še, da so zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi pogostejše med anketiranimi 16-letnimi dekleti in anketiranimi 16-letnimi kadilci.

Za doseganje čim večjih učinkov obeh ukrepov bi bilo smiselno dodatno okrepiti zdravstvena opozorila, vključno z dodajanjem trditev, ki bi bolj ciljale na mlade, ter razširiti enotno embalažo tudi na vse druge tobačne in povezane izdelke.

1.

Privlačnost embalaže cigaret oziroma tobaka za zvijanje ter kajenja se je med 16-letnimi dijaki zmanjšala po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, zmanjšanje se vzdržuje skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže oziroma štiri leta in pol po uvedbi slikovnih zdravstvenih opozoril. Po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril in dodatno tudi po uvedbi enotne embalaže med 16-letnimi dijaki beležimo tudi zmanjšanje zaznav razlik v privlačnosti embalaže posameznih tržnih znamk cigaret oziroma tobaka.

2.

Zaznave razlik med posameznimi tržnimi znamkami cigaret oziroma tobaka za zvijanje glede lahkosti kajenja, zasvojljivosti, lahkosti opustitve in vsebnosti škodljivih snovi so se med 16-letnimi dijaki povečale po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril, po uvedbi enotne embalaže pa znižale in vrstile na izhodiščne ravni pred uvedbo obeh ukrepov.

3.

Pri poznavanju škodljivih učinkov kajenja iz trditev v slikovnih opozorilih po uvedbi obeh ukrepov med 16-letnimi dijaki ne beležimo obsežnejših sprememb, se pa zmanjšuje poznavanje o škodljivih učinkih iz ukinjenih trditev v zdravstvenih opozorilih.

4.

Po uvedbi velikih slikovnih zdravstvenih opozoril sta se med 16-letnimi dijaki povečala opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril, štiri leta in pol po njihovi uvedbi in skoraj dve leti po uvedbi enotne embalaže pa se je opaznost in kognitivno procesiranje zdravstvenih opozoril vrnilo na izhodiščne ravni pred uvedbo obeh ukrepov.

5.

Po uvedbi velikih slikovnih opozoril se je povečal odstotek 16-letnih dijakov, ki so oziroma niso pokadili cigarete zaradi zdravstvenih opozoril, po uvedbi enotne embalaže so se odstotki vrnili na izhodiščne ravni pred uvedbo obeh ukrepov.

6.

Pričakovani učinki enotne embalaže so zmanjšanje privlačnosti tobačnih izdelkov, zmanjševanje napačnega zaznavanja škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže in povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril. Uvedba enotne embalaže, dolgoročno naravnane ukrepa, je glede na rezultate naše raziskave v skoraj dveh letih po uvedbi med 16-letnimi dijaki že delno dosegla te cilje.

3.1.9 Viri

1. Evropski parlament in Svet. Direktiva 2014/40/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic o proizvodnji, predstavitvi in prodaji tobačnih in povezanih izdelkov in razveljavitvi Direktive 2001/37/ES / DIRECTIVE 2014/40/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 3 April 2014 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning the manufacture, presentation and sale of tobacco and related products and repealing Directive 2001/37/EC. Official Journal of the European Union L 127/1, 29. 4. 2014. Pridobljeno 9. 11. 2022 s spletne strani: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0040&from=EN>.
2. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
3. Pravilnik o enotni embalaži tobačnih izdelkov (Uradni list RS, št. 22/19).
4. White V, Williams T, Faulkner A, Wakefield M. Do larger graphic health warnings on standardised cigarette packs increase adolescents' cognitive processing of consumer health information and beliefs about smoking-related harms? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii50–ii57.
5. White VM, Guerin N, Williams T, Wakefield MA. Long-term impact of plain packaging of cigarettes with larger graphic health warnings: findings from cross-sectional surveys of Australian adolescents between 2011 and 2017. *Tob Control*. 2019 Aug; 28(e1): e77–e84.
6. Moodie C, Best C, Lund I, Scheffels J, Critchlow N, Stead M, McNeill A, Hitchman S, Mackintosh AM. The Response of Smokers to Health Warnings on Packs in the United Kingdom and Norway Following the Introduction of Standardized Packaging. *Nicotine Tob Res*. 2021 Aug 18; 23(9): 1551–8.
7. Gravely S, Chung-Hall J, Craig LV, Fong GT, Cummings KM, Borland R, Yong HH, Loewen R, Martin N, Quah ACK, Hammond D, Ouimet J, Boudreau C, Thompson ME, Driezen P. Evaluating the impact of plain packaging among Canadian smokers: findings from the 2018 and 2020 ITC Smoking and Vaping Surveys. *Tob Control*. 2021 Sep 21.
8. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.
9. White V, Williams T, Wakefield M. Has the introduction of plain packaging with larger graphic health warnings changed adolescents' perceptions of cigarette packs and brands? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii42–ii49.
10. El-Khoury Lesueur F, Bolze C, Gomajee R, White V, Melchior M; DePICT study group. Plain tobacco packaging, increased graphic health warnings and adolescents' perceptions and initiation of smoking: DePICT, a French nationwide study. *Tob Control*. 2019 Aug; 28(e1): e31–e36.

3.2 POPOLNA PREPOVED OGLAŠEVANJA, RAZSTAVLJANJA IN PROMOCIJE TOBAČNIH IN POVEZANIH IZDELKOV

3.2.1 Uvod

Od junija 2017 v Sloveniji velja popolna prepoved oglaševanja tobaka, tobačnih in povezanih izdelkov (elektronske cigarete, tobačni izdelki, v katerih se tobak segreva, in zeliščni izdelki za kajenje), od marca 2018 pa tudi popolna prepoved razstavljanja teh izdelkov. Prepovedano je kakršnokoli posredno in neposredno oglaševanje ter promocija tobaka, tobačnih in povezanih izdelkov, tudi prek storitev informacijske družbe, prav tako vsako doniranje ter sponzoriranje dogodka, dejavnosti ali posameznika. Prodajalci morajo izdelke shranjevati tako, da javnosti niso niti vidni niti dostopni (1).

Pred letom 2017 so veljale izjeme za oglaševanje tobaka in tobačnih izdelkov v obliki in podobi zaščitene blagovne znamke, in sicer na priboru za kajenje, v in na poslovnih prostorih gospodarskih družb, ki se ukvarjajo s proizvodnjo, distribucijo in prodajo tobačnih izdelkov na debelo v skupni površini do 7 m² ter na zunanjih in notranjih izveskih prodajaln tobačnih izdelkov v skupni površini do 7 m². Oglaševanje tobačnih izdelkov je bilo dovoljeno v obliki znaka, ki je zaščiten in ki ne omenja in ne prikazuje tobačnega izdelka, njegove embalaže ali njegove uporabe (2). Promocija tobaka in tobačnih izdelkov pa je prepovedana že vse od leta 2005 (promocijska darila, darilni boni, znamkice in kuponi za popust ali kakršnekoli druge podobne ponudbe v povezavi z nakupom tobaka, tobačnih izdelkov in povezanih izdelkov), prav tako tudi spodbujanje prodaje tobaka, tobačnih in povezanih izdelkov (3).

Pred letom 2017 oziroma od časa njihovega vstopa na slovenski trg sta bila prepovedana tudi oglaševanje in promocija elektronskih cigaret in novih tobačnih izdelkov, in sicer na osnovi člena, ki prepoveduje oglaševanje izdelkov, ki bi s svojim videzom in namenom uporabe lahko spodbujali k potrošnji tobaka, tobačnih in povezanih izdelkov. Razstavljanje povezanih izdelkov pa pred marcem 2018 ni bilo omejeno (2).

Namen poglavja je predstavitev najnovejših podatkov o izpostavljenosti oglaševanju tobačnih in povezanih izdelkov, razstavljenim tobačnim in povezanim izdelkom ter promocijskim aktivnostim za pospeševanje prodaje teh izdelkov ter učinkov uvedbe popolne prepovedi oglaševanja tobaka in tobačnih izdelkov ter popolne prepovedi razstavljanja tobaka, tobačnih in povezanih izdelkov na izpostavljenost oglaševanju tobačnih in povezanih izdelkov, razstavljenim tobačnim in povezanim izdelkom ter promocijskim aktivnostim za pospeševanje prodaje teh izdelkov med anketiranimi dijaki 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starimi v povprečju 16 let.

3.2.2 Opis kazalnikov

Tobačni izdelki

Pri **oglaševanju** tobačnih izdelkov s kazalniki primerjamo stanje pred (prvi val raziskave v letu 2017) uvedbo popolne prepovedi oglaševanja, ko so veljale izjeme za oglaševanje na prodajnih mestih, s stanjem po uvedbi popolne prepovedi oglaševanja (drugi in tretji val raziskave v letih 2018 in 2021). Pri **razstavljanju** tobačnih izdelkov s kazalniki primerjamo stanje pred (prvi val raziskave v letu 2017) uvedbo popolne prepovedi razstavljanja s stanjem po uvedbi popolne prepovedi (drugi in tretji val raziskave v letih 2018 in 2021). Pri **promociji** tobačnih izdelkov s kazalniki le prikazujemo stanje v posameznih valovih raziskave, saj je bila prepoved promocije tobačnih izdelkov uvedena že leta 2005 (3).

Izpostavljenost oglaševanju tobачnih izdelkov na prodajnih mestih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 30 dneh v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo tobачne izdelke, videl/a reklame za tobачne izdelke?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »Enkrat«; »Dvakrat«; »Od 3- do 5-krat«; »Od 6- do 9-krat«; »10-krat ali pogosteje«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Odgovore smo združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj 1-krat*) in tako dobili odstotek tistih, ki so bili v zadnjih 30 dneh izpostavljeni oglaševanju tobачnih izdelkov na prodajnih mestih. Odstotke vsaj enkrat izpostavljenih prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, pogostost izpostavljenosti pa skupno. V letu 2021 smo v vprašalnik vključili odprto vprašanje »Prosim na kratko opiši, kakšne reklame za tobачne izdelke si videl/a v zadnjih 30 dneh v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo tobачne izdelke«, kjer so anketirani dijaki lahko opisali, kaj smatrajo kot reklame za tobачne izdelke.

Izpostavljenost razstavljenim tobачnim izdelkom na prodajnih mestih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 30 dneh v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo tobачne izdelke, videl/a razstavljene tobачne izdelke?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »Enkrat«; »Dvakrat«; »Od 3- do 5-krat«; »Od 6- do 9-krat«; »10-krat ali pogosteje«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Odgovore smo združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj 1-krat*) in tako dobili odstotek tistih, ki so bili v zadnjih 30 dneh izpostavljeni razstavljanju tobачnih izdelkov na prodajnih mestih. Odstotke vsaj enkrat izpostavljenih prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, pogostost izpostavljenosti pa skupno. V letu 2021 smo v vprašalnik vključili odprto vprašanje »Prosim na kratko opiši, kako in kje so bili tobачni izdelki razstavljeni oziroma, v kateri situaciji so bili vidni, v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo tobачne izdelke v zadnjih 30 dneh«, kjer so anketirani dijaki lahko opisali, kaj smatrajo za razstavljene tobачne izdelke.

Izpostavljenost promociji tobачnih izdelkov: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh zasledil/a katero od navedenih vrst promocije tobачnih izdelkov?«. Ponujene oblike promocije tobачnih izdelkov so bile: »Brezplačni vzorci tobачnih izdelkov«; »Znižana cena tobачnih izdelkov«; »Kuponi za tobачne izdelke«; »Darilo ali druga ponudba za nakup drugega, cenejšega, izdelka«; »Obleke ali drug izdelek z logom tobачnih izdelkov«; »Oglaševanje tobачnih izdelkov po pošti, mobilnem telefonu, elektronski pošti«. Pri vsaki obliki promocije sta bila možna odgovora »Da« in »Ne«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Odgovore smo dodatno združili v dve kategoriji (*Niso zasledili nobene vrste promocije tobачnih izdelkov*, *So zasledili vsaj eno vrsto promocije tobачnih izdelkov*) in tako dobili odstotek tistih, ki so bili v zadnjih 30 dneh izpostavljeni promociji tobачnih izdelkov na prodajnih mestih. Odstotke izpostavljenosti posameznim oblikam promocije prikazujemo skupno, odstotke izpostavljenih vsaj eni vrsti promocije pa prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Izpostavljenost marketingu tobачnih izdelkov (oglaševanje na prodajnih mestih/razstavljanje na prodajnih mestih/promocija): S kombinacijo vprašanj o izpostavljenosti oglaševanju ter razstavljanju na prodajnih mestih in promociji tobачnih izdelkov smo pridobili odstotek anketiranih dijakov, ki so bili izpostavljeni vsaj eni obliki marketinga na prodajnih mestih.

Elektronske cigarete

Pri **oglaševanju** elektronskih cigaret le prikazujemo stanje v posameznih valovih raziskave, saj je bila prepoved oglaševanja v skladu z 10. členom (2), ki določa, da je prepovedano oglaševanje izdelkov, ki ne sodijo med tobak in tobачne izdelke, vendar s svojim videzom in namenom uporabe neposredno vzpodbujajo k potrošnji tobaka in tobачnih izdelkov (2), v veljavi že pred prvim valom raziskave v letu 2017. Pri **razstavljanju** elektronskih cigaret s kazalniki primerjamo stanje pred (prvi val raziskave v letu 2017) uvedbo popolne prepovedi razstavljanja s stanjem po njeni uvedbi (drugi in tretji val raziskave v letih 2018 in 2021). Pri **promociji** elektronskih cigaret s kazalniki le prikazujemo stanje v posameznih valovih raziskave, saj je bila prepoved promocije v skladu z 10. členom ZOUTI-C 2007 (2) v veljavi že pred prvim valom raziskave v letu 2017.

Izpostavljenost oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 30 dneh v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo elektronske cigarete, videl/a reklame za elektronske cigarete?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »Enkrat«; »Dvakrat«; »Od 3- do 5-krat«; »Od 6- do 9-krat«; »10-krat ali pogosteje«; »V zadnjih 30 dneh nisem bil/a v trgovini, kjer prodajajo elektronske cigarete«. Odgovore smo združili v dve kategoriji: *Nikoli* (kamor smo združili odgovora Nikoli in V zadnjih 30 dneh nisem bil/a v trgovini, kjer prodajajo elektronske cigarete) in *Vsaj 1-krat* (kamor smo združili ostale odgovore). Na vprašanje so odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Za prikaz odstotka izpostavljenih med vsemi anketiranimi dijaki smo tiste, ki še niso slišali za elektronske cigarete, vključili v kategorijo *Nikoli*. Odstotke vsaj enkrat izpostavljenih prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, pogostost izpostavljenosti pa skupno.

Izpostavljenost razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 30 dneh v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo elektronske cigarete, videl/a razstavljenih elektronske cigarete?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nikoli«; »Enkrat«; »Dvakrat«; »Od 3- do 5-krat«; »Od 6- do 9-krat«; »10-krat ali pogosteje«; »V zadnjih 30 dneh nisem bil/a v trgovini, kjer prodajajo elektronske cigarete«. Odgovore smo združili v dve kategoriji: *Nikoli* (kamor smo združili odgovora Nikoli in V zadnjih 30 dneh nisem bil/a v trgovini, kjer prodajajo elektronske cigarete) in *Vsaj 1-krat* (kamor smo združili ostale odgovore). Na vprašanje so odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Za prikaz odstotka izpostavljenih med vsemi anketiranimi dijaki smo tiste, ki še niso slišali za elektronske cigarete, vključili v kategorijo *Nikoli*. Odstotke vsaj enkrat izpostavljenih prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, pogostost izpostavljenosti pa skupno.

Izpostavljenost promociji elektronskih cigaret: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh zasledil/a katero od navedenih vrst promocije elektronskih cigaret?«. Ponujene oblike promocije elektronskih cigaret so bile: »Brezplačni vzorci elektronskih cigaret ali tekočin zanje«; »Znižana cena elektronskih cigaret ali tekočin zanje«; »Kuponi za elektronske cigarete ali tekočine zanje«; »Darilo ali druga ponudba za nakup drugega, cenejšega, izdelka«; »Obleke ali drug izdelek z logom elektronskih cigaret«; »Oglaševanje elektronskih cigaret po pošti, mobilnem telefonu, elektronski pošti«. Pri vsaki obliki promocije sta bila možna odgovora »Da« in »Ne«. Odgovore smo dodatno združili v dve kategoriji (*Niso zasledili nobene vrste promocije elektronskih cigaret* in *Zasledili so vsaj eno vrsto promocije elektronskih cigaret*). Na vprašanje so odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Za prikaz odstotka izpostavljenih med vsemi anketiranimi dijaki smo tiste, ki še niso slišali za elektronske cigarete, vključili v kategorijo *Nikoli*. Odstotke izpostavljenosti posameznim oblikam promocije prikazujemo skupno, odstotke izpostavljenih vsaj eni vrsti promocije pa prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

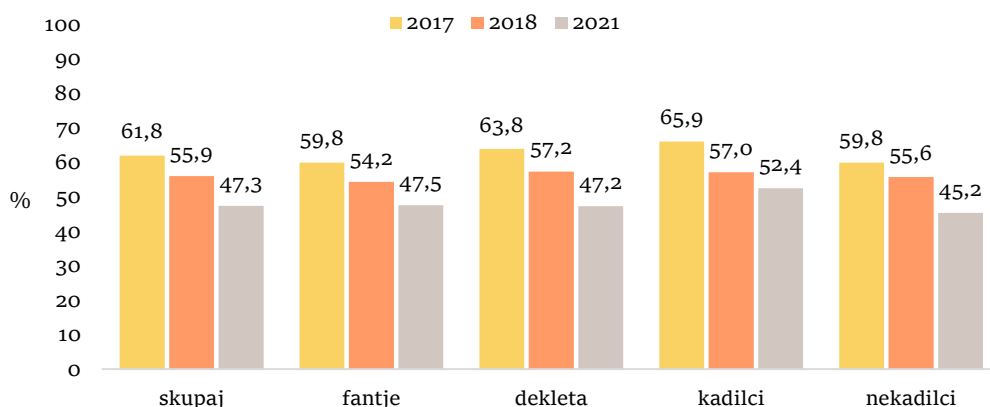
Izpostavljenost marketingu elektronskih cigaret (oglaševanje na prodajnih mestih/razstavljanje na prodajnih mestih/promocija): S kombinacijo vprašanj o izpostavljenosti oglaševanju ter razstavljanju na prodajnih mestih in promociji elektronskih cigaret smo pridobili odstotek anketiranih dijakov, ki so bili izpostavljeni vsaj eni obliki marketinga na prodajnih mestih.

3.2.3 Tobačni izdelki

Izpostavljenost oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih

Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih (Slika 3.2.1) med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal ($p = 0,003$), prav tako med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,001$). Podobno beležimo med anketiranimi dekleti (med 2017 in 2018: $p = 0,014$; med 2018 in 2021: $p < 0,001$). Med anketiranimi fanti se med letoma 2017 in 2018 odstotek ni statistično značilno spremenil, se je pa statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021

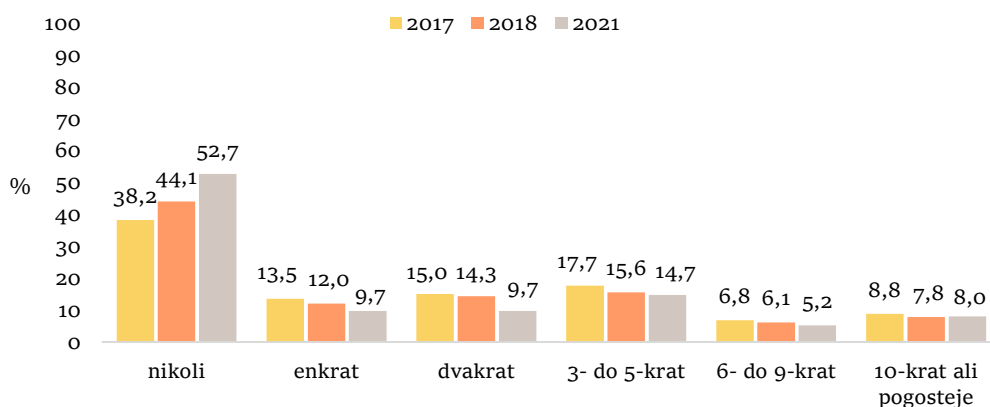
($p = 0,036$). Med anketiranimi kadilci se je odstotek statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p = 0,014$), med anketiranimi nekadilci pa med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,001$). Odstotki so skupno, pri obeh spolih, anketiranih kadilcih in nekadilcih v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.1: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

V pogostosti izpostavljenosti oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih (Slika 3.2.2) beležimo med valovi raziskave statistično značilne razlike v odstotkih enkrat ali dvakrat izpostavljenih anketiranih dijakov (enkrat: med letoma 2017 in 2018; dvakrat: med letoma 2018 in 2021 ter med letoma 2017 in 2021 – v vseh primerih $p < 0,05$), pri pogostejši izpostavljenosti statistično značilnih razlik ni.

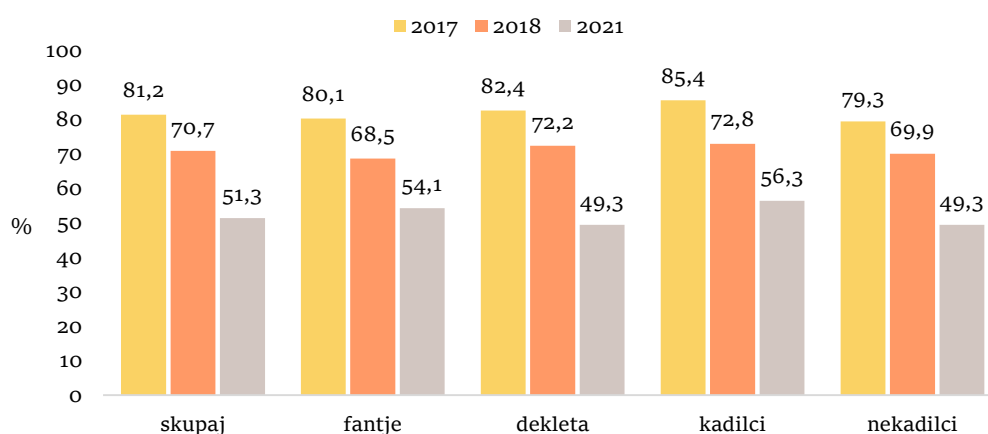
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.2: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Na vprašanje, kaj anketirani dijaki v času popolne prepovedi smatrajo za oglaševanje tobačnih izdelkov (reklame za tobačne izdelke), smo dobili 422 opisnih odgovorov, od tega jih je bilo ustreznih 294. Med ustreznimi so anketirani dijaki v 41 % navajali reklame za spodbujanje nakupov in kajenja, v 59 % pa sporočila o škodljivosti kajenja in spodbujanju opuščanja. Nekaj anketiranih dijakov je spregledalo, da sprašujemo o prodajnih mestih in so navajali splet in družbena omrežja.

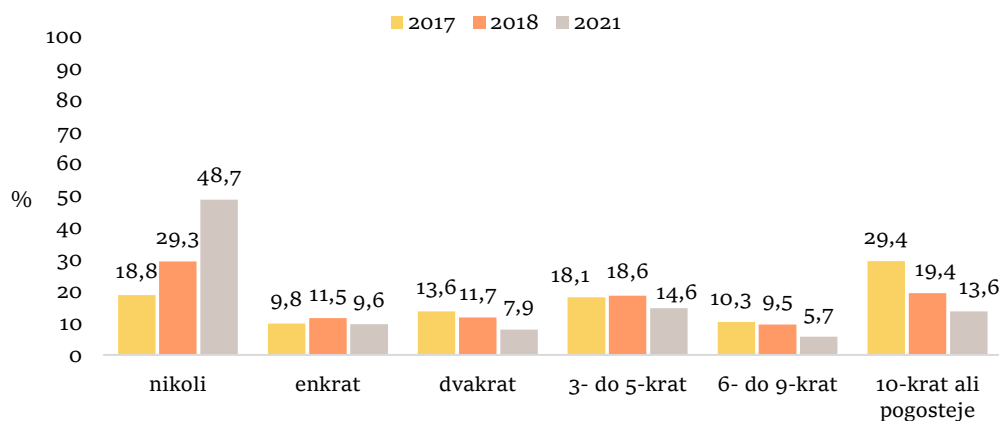
Izpostavljenost razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih

Odstotek izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih (Slika 3.2.3) se je med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,001$) ter med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,001$). Podobne spremembe beležimo pri obeh spolih in glede na kadilski status (med letoma 2017 in 2018: fantje: $p < 0,001$; dekleta $p < 0,001$; kadilci: $p < 0,001$; nekadilci: $p < 0,001$; med letoma 2018 in 2021: fantje: $p < 0,001$; dekleta $p < 0,001$; kadilci: $p < 0,001$; nekadilci: $p < 0,001$). Odstotki so skupno, pri obeh spolih, anketiranih kadilcih in nekadilcih v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.3: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

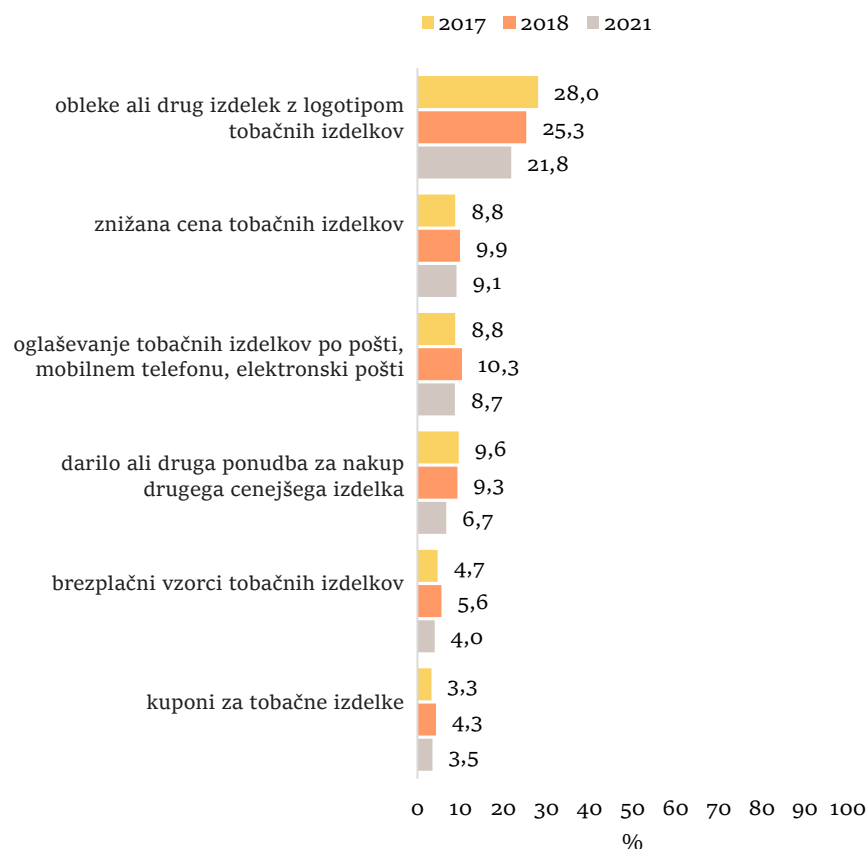
Slika 3.2.4: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Pri pogostosti izpostavljenosti razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih (Slika 3.2.4) beležimo razlike med letoma 2017 in 2018 in letoma 2018 in 2021, in sicer statistično značilna znižanja beležimo predvsem pri višjih pogostostih izpostavljenosti (dvakrat: med letoma 2018 in 2021 ter med 2017 in 2021; 3- do 5-krat: med letoma 2018 in 2021; 6- do 9-krat: med letoma 2018 in 2021 ter med 2017 in 2021; 10-krat ali pogosteje: med letoma 2017 in 2018, letoma 2018 in 2021 ter med letoma 2017 in 2021 – povsod $p < 0,05$).

Tudi v tem primeru smo anketirane dijake v tretjem valu raziskave spraševali, kaj v času popolne prepovedi smatrajo za razstavljene tobačne izdelke. Od 485 opisnih odgovorov jih je bilo 338 ustreznih (med 147 neustreznimi so odgovori »Ne vem«, nejasni odgovori, odgovori glede drugih vrst reklam za tobačne izdelke, 5 jih navaja protitobačne informacije). Večina anketiranih dijakov ($n = 327$) navaja vidne izdelke v škatli nad blagajno ali na policah, ki niso bile zastrte zaradi nakupa ali ker prodajalci nenamerno ali namerno niso zaprli škatel oziroma omaric. Posamezniki ($n = 11$) navajajo nekatere druge situacije z razstavljenimi izdelki, kot so postavitve izdelkov na police z drugimi izdelki, na vidno mesto, na policah pri vhodu/izhodu iz trgovine, na blagajniškem pultu ipd.

Izpostavljenost promociji tobačnih izdelkov

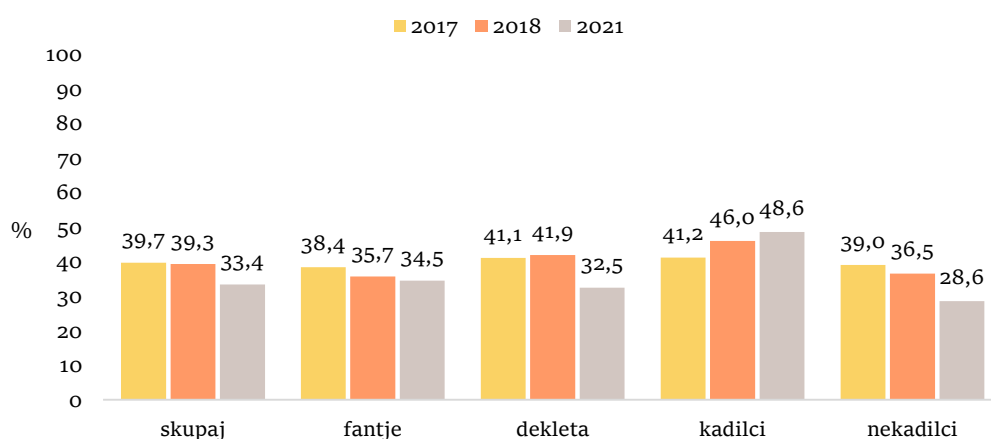
Med letoma 2017 in 2018 pri nobeni od oblik promocije tobačnih izdelkov (Slika 3.2.5) ni prišlo do statistično značilnih razlik v odstotkih, med letoma 2018 in 2021 pa beležimo statistično značilno znižanje najpogostejše oblike promocije, to so obleke ali drugi izdelki z logom tobačnih izdelkov ($p = 0,049$) in ene manj pogostih oblik, to so darila ali druga ponudba za nakup drugega, cenejšega izdelka ($p = 0,023$). V obeh primerih je v letu 2021 odstotek statistično značilno nižji kot v prvem valu raziskave, to je letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.5: Odstotki dijakov, izpostavljenih različnim vrstam promocije tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Odstotek izpostavljenih vsaj eni vrsti promocije tobačnih izdelkov (Slika 3.2.6) se je med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,003$) in je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). To je odraz sprememb med anketiranimi dekleti, medtem ko med anketiranimi fanti ne beležimo statistično značilnih sprememb med valovi raziskav. Med anketiranimi dekleti se je odstotek izpostavljenih statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,001$) in je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Med anketiranimi kadilci sicer ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotka izpostavljenih med letoma 2017 in 2018, a je odstotek v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Med anketiranimi nekadilci beležimo statistično značilno znižanje odstotka med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 (povsod $p < 0,001$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.6: Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni vrsti promocije tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

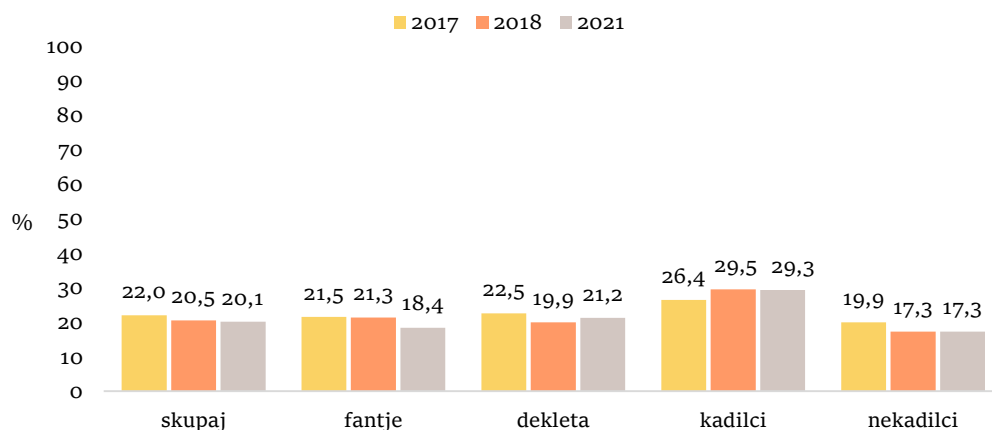
Izpostavljenost marketingu tobačnih izdelkov (oglaševanje na prodajnih mestih/ razstavljanje na prodajnih mestih/promocija)

Odločili smo se, da zaradi predhodno navedenih razlogov pri odstotkih izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov, kombiniranega kazalnika o izpostavljenosti marketingu (izpostavljenost vsaj eni obliki marketinga, to je oglaševanje/razstavljanje/promocija) ne prikazujemo, saj ne bi prikazoval realnih odstotkov izpostavljenih. Želimo pa opisati smer sprememb kazalnika. Skupno, pri obeh spolih in pri anketiranih nekadilcih se je odstotek statistično značilno znižal tako med letoma 2017 in 2018 kot tudi med letoma 2018 in 2021 (med letoma 2017 in 2018: skupaj: $p < 0,001$; fantje: $p < 0,001$; dekleta: $p = 0,006$; nekadilci: $p = 0,001$; med letoma 2018 in 2021: skupaj: $p < 0,001$; fantje: $p = 0,003$; dekleta: $p < 0,001$; nekadilci: $p < 0,001$), med anketiranimi kadilci pa med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,001$). V vseh spremljanih skupinah, tudi med anketiranimi kadilci, je odstotek statistično značilno nižji v letu 2021 kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

3.2.4 Elektronske cigarete

Izpostavljenost oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih

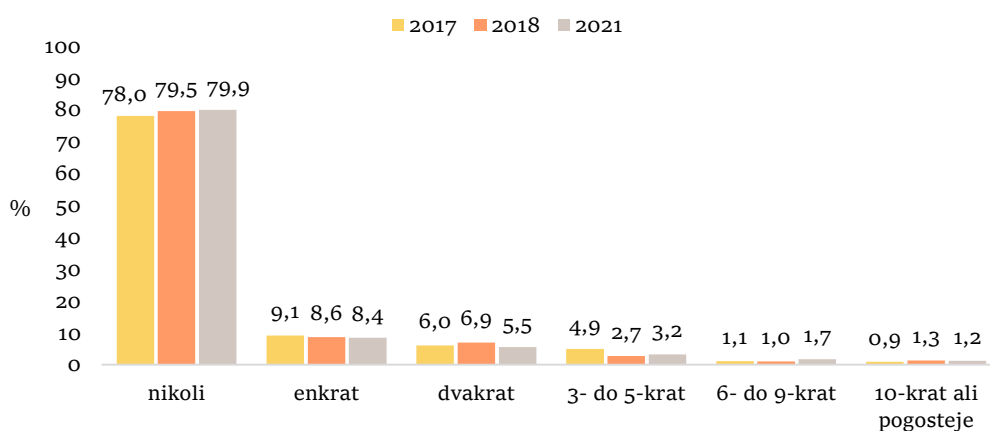
Skupno, pri obeh spolih in glede na kadilski status med posameznimi valovi raziskave med anketiranimi dijaki ni bilo statistično značilnih sprememb v odstotkih izpostavljenih oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih (Slika 3.2.7).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.7: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

V treh valovih raziskave ne beležimo znatnejših sprememb v pogostosti izpostavljenosti (Slika 3.2.8), le med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižanje odstotka tistih, ki so bili od 3- do 5-krat izpostavljeni ($p < 0,05$), a se odstotek v letu 2021 več ne razlikuje statistično značilno od tistega v letu 2017.

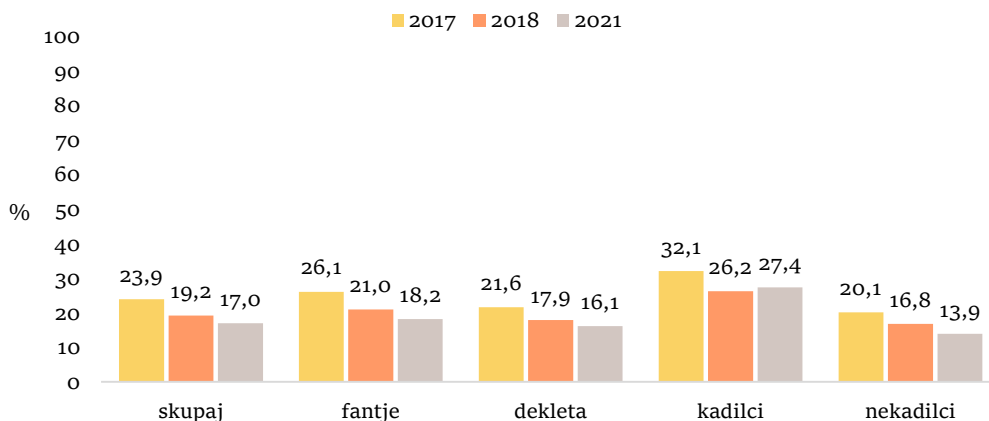

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.8: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Izpostavljenost razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih

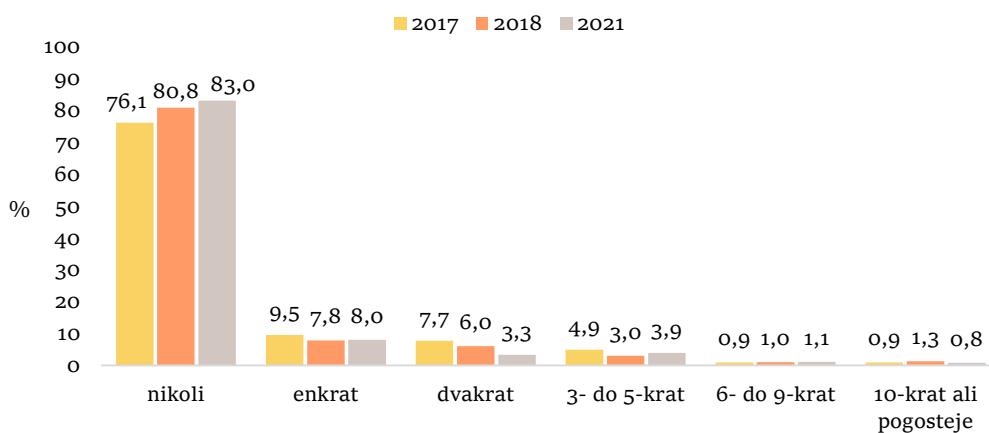
Odstotek izpostavljenih razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih (Slika 3.2.9) se je statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p = 0,005$). Kasneje ne beležimo statistično značilnih sprememb, a v letu 2021 odstotek ostaja statistično značilno nižji kot v letu 2017. Pri obeh spolih in med anketiranimi kadilci in nekadilci med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotkov izpostavljenih, a so nakazana znižanja v tem obdobju privedla do tega, da je v letu 2021 pri obeh spolih in med anketiranimi nekadilci odstotek statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.9: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Med tremi valovi raziskave ni znatnejših sprememb v različnih pogostostih izpostavljenosti (Slika 3.2.10), razen statistično značilno nižjega odstotka tistih, ki so bili dvakrat izpostavljeni, v letu 2021 glede na leti 2017 in 2018 (povsod $p < 0,05$).

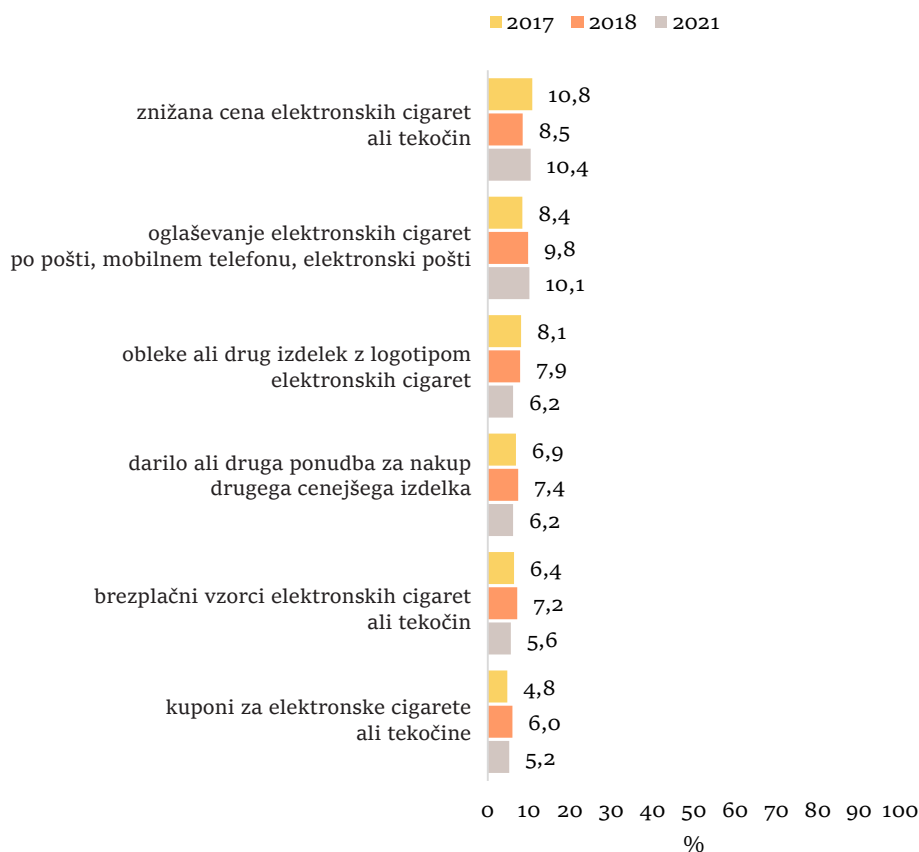

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.10: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Izpostavljenost promociji elektronskih cigaret

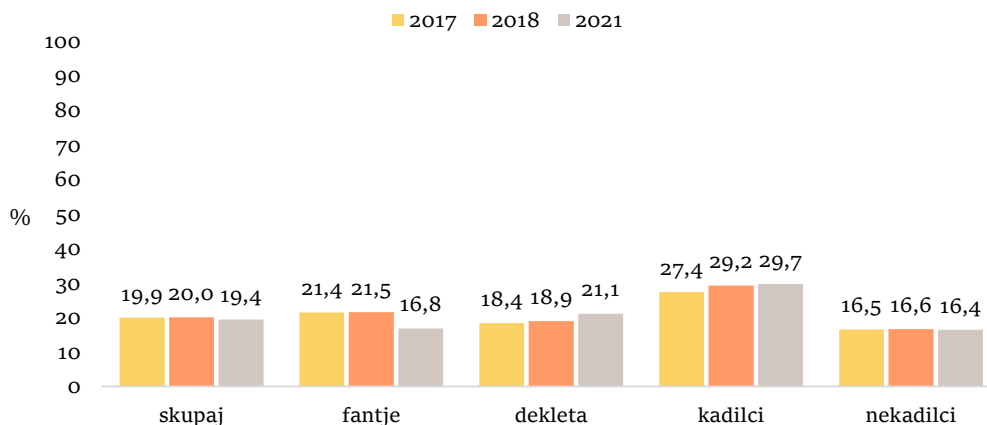
Med letoma 2017 in 2018 ter letoma 2018 in 2021 med anketiranimi dijaki pri nobeni od posameznih vrst promocije elektronskih cigaret ni prišlo do statistično značilnih razlik v odstotkih izpostavljenih (Slika 3.2.11), prav tako ne beležimo statistično značilnih razlik v odstotkih med letoma 2017 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.11: Odstotki dijakov, izpostavljenih različnim vrstam promocije elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Tudi odstotki izpostavljenih vsaj eni obliki promocije elektronskih cigaret se med posameznimi valovi raziskave niso statistično značilno spremenili ne skupno, ne glede na spol in ne glede na kadilski status (Slika 3.2.12). Odstotki izpostavljenih se v nobeni od skupin v letu 2021 ne razlikujejo statistično značilno od tistih v letu 2017.

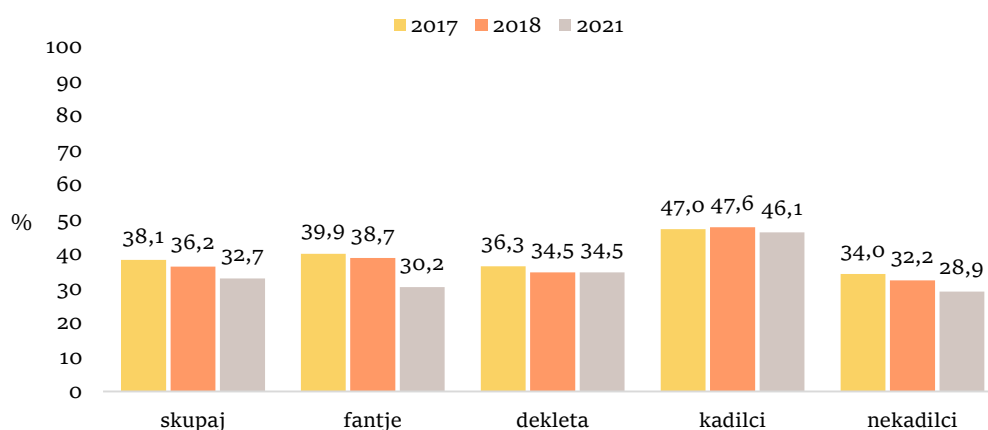

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.12: Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni obliki promocije elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Izpostavljenost marketingu elektronskih cigaret (oglaševanje na prodajnih mestih/ razstavljanje na prodajnih mestih/promocija)

Odstotek izpostavljenih marketingu elektronskih cigaret (Slika 3.2.13) se je med posameznimi valovi raziskave statistično značilno znižal le med anketiranimi fanti med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,008$). Odstotki izpostavljenih pa so skupno in med anketiranimi fanti v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Drugih statistično značilnih razlik ne beležimo.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.2.13: Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni obliki marketinga elektronskih cigaret na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.2.5 Razprava in zaključki

Izpostavljenost oglaševanju, razstavljanju in promociji tobačnih izdelkov

Naša raziskava pri **oglaševanju** tobačnih izdelkov na prodajnih mestih omogoča primerjavo stanja pred in po uvedbi ukrepa popolne prepovedi oglaševanja, s katero so prenehale veljati izjeme za oglaševanje na prodajnih mestih, ki so bile v veljavi do marca 2017. Raziskava je pokazala, da se je po uvedbi prepovedi odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih, statistično značilno znižal in je v letu 2021 skupno, pri obeh spolih, anketiranih 16-letnih kadilcih in nekadilcih statistično značilno nižji kot v letu 2017. Ob izvedbi raziskave v letu 2018 smo se zaradi presenetljivo visokih odstotkov izpostavljenih odločili, da med anketiranimi 16-letnimi dijaki v naslednjem valu raziskave preverimo, kaj smatrajo kot oblike oglaševanja oziroma reklam za tobačne izdelke na prodajnih mestih. To smo izvedli v tretjem valu raziskave v letu 2021 in ugotavljamo, da anketirani 16-letni dijaki kot oglaševanje oziroma reklame smatrajo poleg tistih za spodbujanje prodaje tudi tiste, ki imajo sporočila glede škodljivosti kajenja in spodbujanja k opuščanju kajenja. Nekaj manj kot polovica anketiranih 16-letnih dijakov, ki so odgovorili na naše vprašanje, dejansko opisuje oglaševanje tobačnih izdelkov, nekaj več kot polovica pa navaja protitobačna sporočila. Torej bi glede na podatke iz naše raziskave lahko na grobo ocenili, da ostaja oglaševanju tobačnih izdelkov izpostavljenih najverjetneje okoli petina anketiranih 16-letnih dijakov. Ostaja pa vprašanje, čemu bi lahko pripisali spremembe odstotka izpostavljenih v treh valovih naše raziskave – ali bolj spremembam odstotka izpostavljenih oglaševanju ali spremembam odstotka tistih, ki so bili izpostavljeni protitobačnim sporočilom. Natančneje tega ni možno oceniti, navajamo pa po naši oceni najverjetnejšo razlago. Po naši oceni se obseg protitobačnih sporočil na prodajnih mestih v tem času ni bistveno spreminjal, niti povečal, niti zmanjšal, saj v tem času niso bili uvedeni novi ali obsežnejši

programi na tem področju. Zaradi prepovedi pa se je močno znižal obseg oglaševanja na prodajnih mestih. Zato lahko zelo verjetno večji delež opisanih sprememb pripišemo ukrepu popolne prepovedi oglaševanja. Ocenjujemo torej, da je ukrep popolne prepovedi oglaševanja tobačnih izdelkov privedel do ugodnih sprememb v odstotku izpostavljenih anketiranih 16-letnih dijakov. Odločili pa smo se, da za naslednji val raziskave preuredimo vprašanje, ki ga o izpostavljenosti oglaševanju tobačnih izdelkov zastavljamo anketiranim 16-letnim dijakom, in sicer tako, da bomo dodali jasno označbo, da sprašujemo o reklamah, ki spodbujajo kajenje oziroma nakup tobačnih izdelkov. Četudi primerjave s predhodnimi valovi raziskave zaradi spremembe vprašanja ne bodo možne, pa bomo imeli bolj realne podatke o izpostavljenosti oglaševanju, torej o obsegu kršitev popolne prepovedi oglaševanja. Raziskav iz posameznih držav glede sprememb obsega izpostavljenosti oglaševanju tobačnih izdelkov pred in po uvedbi ukrepa za primerjavo z našimi podatki nismo zasledili.

Pri **razstavljanju** tobačnih izdelkov nam raziskava prav tako omogoča primerjavo stanja pred in po uvedbi popolne prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov. Pri tem ni podobnih ovir kot pri oglaševanju, saj kot kaže naša raziskava, anketirani 16-letni dijaki ustrezno navajajo, kaj zanje pomeni razstavljen tobačni izdelek. Podatki dosledno kažejo, da se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki odstotek izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom po uvedbi prepovedi razstavljanja skupno, pri obeh spolih, anketiranih 16-letnih kadilcih in nekadilcih statistično značilno znižal že v prvem letu po uvedbi ukrepa in dodatno statistično značilno znižal še do leta 2021. Skupno se je odstotek izpostavljenih med prvim in tretjim valom naše raziskave, to je v štirih letih in pol, znižal za kar 30 odstotnih točk, a je razstavljenim izdelkom v letu 2021 še vedno izpostavljena približno polovica anketiranih 16-letnih dijakov. Ne beležimo znatnejših razlik med spoloma, so pa odstotki nekaj višji med anketiranimi 16-letnimi kadilci kot nekadilci. Do ugodnih sprememb je prišlo tudi v pogostosti izpostavljenosti, saj beležimo statistično značilno znižanje pogostejše izpostavljenosti, to je 6-krat in več mesečno. Za primerjavo imamo na voljo nekaj tujih raziskav, njihovi rezultati o obsegu sprememb odstotka izpostavljenih mladostnikov po uvedbi prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov pa se precej razlikujejo. Raziskava s Finske kaže na znatno znižanje odstotka izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih med 12–16 let starimi mladostniki približno leto dni po uvedbi prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov. Odstotek se je znižal z nekaj več kot 80 % na približno tretjino. Pet let po uvedbi je odstotek izpostavljenih še vedno znatno nižji kot v času pred uvedbo prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov (4). V Združenem kraljestvu so pred uveljavitvijo prepovedi med 11–16 let starimi mladostniki beležili 81 % izpostavljenih, v času delne prepovedi (na določenih prodajnih mestih) 66 %, leto dni po uvedbi popolne prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov pa 28 % (5). V Angliji, kjer so raziskovali le odstotek izpostavljenih v supermarketih, se je odstotek izpostavljenih 11–16 let starih mladostnikov v enem letu po uvedbi prepovedi znižal s 60 na 46 % (6). Na Irskem so v prvih mesecih po uvedbi prepovedi zabeležili znatnejše znižanje odstotka, in sicer z 81 na 22 % izpostavljenih 13–15 let starih mladostnikov (7). Manjše spremembe odstotka izpostavljenih so zabeležili v Avstraliji; med 12–24 let starimi mladostniki se je odstotek v enem do dveh letih po uvedbi znižal z 80 na 64 % (8). Tako kot v večini navedenih raziskav je bil tudi v naši raziskavi odstotek izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih med anketiranimi 16-letnimi dijaki pred popolno prepovedjo nekaj nad 80 %, v prvem letu po uvedbi se je znižal na 70 % in v štirih letih in pol na približno 50 %. V Sloveniji tako nismo izkusili tako znatnih znižanj odstotkov izpostavljenih kot na Finskem, Irskem in v Združenem kraljestvu. Med razlogi bi poleg višje starosti anketirancev lahko bilo manjše spoštovanje ukrepa, morda tudi razlike v hranjenju tobačnih izdelkov, ki v času nakupa vplivajo na vidnost izdelkov, npr. škatle nad blagajno. Vidnost v času nakupa in posebne oblike hranjenja izdelkov izpostavljajo tudi na Finskem (4). Na Finskem so tudi spremljali stanje v posameznih vrstah prodajnih mest ter ugotavljali, kje so kršitve najpogostejše in kje je potreben poostren nadzor (4), o tem v naši raziskavi nismo poizvedovali.

Pri **promociji** tobačnih izdelkov ni možna primerjava s časom pred uvedbo ukrepa, saj je bila prepoved uvedena že leta 2005 (3). Tako smo spremljali le stanje na tem področju. Vsaj eni od oblik promocije tobačnih izdelkov je v letu 2021 izpostavljena tretjina anketiranih 16-letnih dijakov. Odstotek je v letu

2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 skupno, med anketiranimi 16-letnimi dekleti in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci pa se je odstotek statistično značilno zvišal in je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017. To najverjetneje kaže na taktiko tobačne industrije, da se osredotoči na tiste, ki so že začeli s kajenjem, ter na večjo odzivnost in zaznavanje promocijskih aktivnosti med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Odstotek izpostavljenih je med anketiranimi 16-letnimi kadilci v letu 2021 za kar 20 odstotnih točk višji kot med anketiranimi 16-letnimi nekadilci, medtem ko med spoloma v odstotku ne beležimo večjih razlik. Najpogostejše oblike promocije so obleke ali drugi izdelki z logom tobačnih izdelkov (o tem poroča nekaj več kot petina anketiranih 16-letnih dijakov), sledita znižana cena tobačnih izdelkov ter oglaševanje tobačnih izdelkov po pošti, mobilnem telefonu, elektronski pošti (o obeh poroča nekaj manj kot desetina anketiranih 16-letnih dijakov). V naši raziskavi smo zabeležili le omejene spremembe v odstotku izpostavljenih posameznim oblikam promocije tobačnih izdelkov, omembe vredno je statistično značilno znižanje odstotka anketiranih 16-letnih dijakov, ki so izpostavljeni najpogostejši obliki promocije (obleke ali drugi izdelki z logom tobačnih izdelkov), ki je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letih 2017 in 2018.

Zaradi prej navedenih omejitev pri podatkih o odstotku izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov smo se odločili, da skupnega kazalnika o izpostavljenosti **marketingu** tobačnih izdelkov (izpostavljenost vsaj eni obliki marketinga, to je oglaševanja/razstavljanja/promocije) ne prikazujemo, saj tak skupni kazalnik ne bi prikazoval realnih odstotkov izpostavljenih. Opisujemo le smer sprememb skupnega kazalnika izpostavljenosti marketingu tobačnih izdelkov, ki so ugodne, saj so se odstotki v vseh spremljanih skupinah (skupno, oba spola in glede na kadilski status) statistično značilno znižali in so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017, kar kaže na pozitivne učinke ukrepov novega zakona, sprejetega v letu 2017.

Navedbe anketiranih 16-letnih dijakov o tem, kaj smatrajo kot oglaševanje na prodajnih mestih, v skoraj polovici odgovorov kažejo na kršitve popolne prepovedi oglaševanja tobačnih izdelkov. Izvajanje ukrepa prepovedi oglaševanja nadzoruje Tržni inšpektorat, ki v letnih poročilih za leti 2018 in 2019 poroča o ugotovljenih kršitvah oglaševanja (9, 10). V letih 2020 in 2021 pa Tržni inšpektorat poroča, da kršitev niso zaznali, a je bil obseg nadzora znatno manjši zaradi povečanja nadzora v povezavi s pandemijo covid-19 (11, 12). Nadzor dodatno omejuje tudi zelo visoko število prodajnih mest. Poleti 2022 je v Sloveniji prodajnih mest z izdanimi dovoljenji za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov po podatkih Ministrstva za zdravje, ki ta dovoljenja izdaja, okoli 6.300. Dostopnih podatkov o številu prodajnih mest v drugih državah je sicer malo (13). V Sloveniji imamo v letu 2022 eno prodajno mesto na 284 prebivalcev, starih 15 let in več. V Franciji imajo eno prodajno mesto na 1.970 prebivalcev, starih 15 let in več, na Madžarskem na 1.307, v Kanadi na 1.180, v Angliji na 787, v Novi Zelandiji eno prodajno mesto na 644, na Finskem na vsaj 428, na Nizozemskem na 345, na Irskem na vsaj 270, na Norveškem na 273 prebivalcev, starih 15 let in več (13). Število prodajnih mest na prebivalca je v letu 2022 v Sloveniji 3,5. Število je nekaj višje na Irskem in Norveškem (3,7), znatno nižje pa v večini drugih držav z dostopnimi podatki (Nizozemska 2,9; Finska 2,3; Nova Zelandija 1,6; Anglija 1,3; Kanada 0,8; Madžarska 0,8; Francija 0,5) (13). Obstajajo torej precejšnje razlike med državami, Slovenija pa se uvršča med države z višjim številom prodajnih mest. Tako visoko število prodajnih mest otežuje nadzor nad izvajanjem popolne prepovedi oglaševanja, pa tudi prepovedi razstavljanja in promocije tobačnih izdelkov. Razstavljeni tobačni izdelki so glede na opise anketiranih 16-letnih dijakov najpogosteje vidni v škatli nad blagajno ali na policah, zato ker niso zastrte zaradi nakupa ali zato ker prodajalci nenamerno ali namerno ne zaprejo škatel oziroma omaric. Posamezni anketirani 16-letni dijaki opisujejo tudi postavitve izdelkov na police z drugimi izdelki, na vidno mesto, na policah pri vhodu oziroma izhodu iz trgovine, na blagajniškem pultu. Razen vidnosti izdelkov v času nakupa, ostale navedbe kažejo na kršitve prepovedi. V prvem letu po uvedbi prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov je Tržni inšpektorat opravil poseben nadzor spoštovanja tega ukrepa, a kršitev niso zaznali. V kasnejših poročilih posebej o nadzoru tega ukrepa ne poročajo, pač pa v okviru nadzora prepovedi oglaševanja (10–12). Po podatkih naše raziskave

ostajajo prisotne tudi različne vrste promocije, in sicer v nezanemarljivem odstotku. Glede promocije tobačnih izdelkov v letnih poročilih Tržnega inšpektorata ni ločenih informacij (9–12). Glede na zapisano bi lahko povzeli, da je kršitev več, kot jih lahko zaznavajo inšpektorji, k čemer prispeva predvsem visoko število prodajnih mest. Tržni inšpektorat v letnih poročilih tudi navaja, da je z uveljavitvijo novega zakona glede oglaševanja tobačnih izdelkov zaznanih bistveno manj kršitev kot v preteklosti, se pa posamezni trgovci oziroma proizvajalci poslužujejo bolj prikritih oblik oglaševanja oziroma pospeševanja prodaje tobačnih izdelkov kot na primer sponzoriranje, prikazovanje raznih barvnih kombinacij in drugih znakov za označevanje tobaka na predmetih, ki ne sodijo med tobačne in povezane izdelke (9, 10). Popolno prepoved oglaševanja, razstavljanja in promocije bi bilo glede na zapisano potrebno okrepiti z večjim zmanjšanjem števila prodajnih mest teh izdelkov, s čemer bi zagotovili lažji nadzor in manjši obseg kršitev prepovedi. Zmanjšanje števila oziroma gostote prodajnih mest je povezano tudi z zmanjšanjem kajenja med odraslimi (14) ter kadilskega vedenja med mladimi (15).

Izpostavljenost oglaševanju, razstavljanju in promociji elektronskih cigaret

Pri **oglaševanju in promociji** elektronskih cigaret ni možna primerjava pred in po uvedbi prepovedi, saj sta prepovedi v veljavi od njihovega prihoda na trg v Sloveniji, to je že več kot desetletje. Prepovedi sta bili takrat uvedeni v skladu z 10. členom ZOUI-C 2007, ki določa, da je prepovedano oglaševanje in tudi promocija izdelkov, ki ne sodijo med tobak in tobačne izdelke, vendar s svojim videzom in namenom uporabe neposredno vzpodbujajo k potrošnji tobaka in tobačnih izdelkov (2). Odstotki izpostavljenih oglaševanju ter odstotki izpostavljenih vsaj eni obliki promocije elektronskih cigaret se med anketiranimi 16-letnimi dijaki v štirih letih in pol od prvega vala raziskave v letu 2017 niso statistično značilno spremenili ne skupno, ne pri posameznem spolu in tudi ne glede na kadilski status, prav tako ni pomembnejših statistično značilnih sprememb v pogostosti izpostavljenosti. V letu 2021 o izpostavljenosti oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih poroča okoli petina anketiranih 16-letnih dijakov, prav tako o izpostavljenosti vsaj eni od oblik promocije. Najpogosteje so anketirani 16-letni dijaki poročali o tem, da so zasledili znižane cene elektronskih cigaret ali tekočin zanje ter oglaševanje elektronskih cigaret po pošti, mobilnem telefonu ali elektronski pošti (približno desetina anketiranih 16-letnih dijakov).

Naša raziskava pa omogoča primerjavo stanja pred in po uvedbi prepovedi **razstavljanja** elektronskih cigaret. V odstotku anketiranih 16-letnih dijakov, izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom, beležimo ugodne spremembe. Odstotki izpostavljenih so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci, medtem ko med anketiranimi 16-letnimi kadilci ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotka izpostavljenih. V pogostosti izpostavljenosti razstavljenim elektronskim cigaretam ne beležimo pomembnejših sprememb. V letu 2021 o izpostavljenosti razstavljenim elektronskim cigaretam poroča vsak šesti anketirani 16-letni dijak, med anketiranimi 16-letnimi kadilci pa kar več kot vsak četrti. Prepovedi razstavljanja elektronskih cigaret so v drugih državah redke in člankov iz tujine o izpostavljenosti pred in po uvedbi prepovedi razstavljanja elektronskih cigaret nismo našli. Podatki iz raziskav v Angliji in na Škotskem, kjer tovrstne prepovedi nimajo, kažejo, da so razstavljene elektronske cigarete zelo razširjene (16, 17).

Skupno je bila v letu 2021 katerikoli obliki marketinga elektronskih cigaret izpostavljena tretjina anketiranih 16-letnih dijakov. Odstotki izpostavljenih so skupno in med anketiranimi fanti v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017, kar je seveda povezano z znižanjem odstotka izpostavljenih razstavljenim elektronskim cigaretam.

Primerjava kazalnikov za tobačne izdelke in elektronske cigarete

Zabeleženi odstotki izpostavljenih oglaševanju in razstavljanju so podobno kot v drugem valu raziskave tudi v tretjem znatno višji pri tobačnih izdelkih kot pri elektronskih cigaretah, in sicer so v letu 2021 kar od 2- do 3-krat višji. V odstotku izpostavljenih promociji obeh izdelkov pa ni znatnejših razlik. Razlike lahko zelo verjetno pripišemo temu, da večina prodajnih mest ponuja tobačne izdelke, manj pa se jih osredotoča na povezane izdelke oziroma elektronske cigarete, saj tobačni izdelki še vedno predstavljajo večino prodaje in jim je tudi namenjen večji obseg marketinga (18). O manjši izpostavljenosti razstavljenim elektronskim cigaretam kot tobačnim izdelkom po uvedbi prepovedi razstavljanja obeh vrst izdelkov poročajo tudi v raziskavi s Finske in to prav tako pripisujejo manjšemu številu prodajnih mest teh izdelkov (4).

Učinkovitost ukrepa in predlogi nadaljnega ukrepanja

Podatki iz različnih raziskav kažejo na pozitivne učinke prepovedi oglaševanja, razstavljanja in promocije na prodajnih mestih med otroki, mladostniki in mladimi odraslimi. Kažejo na zmanjšanje izpostavljenosti marketingu tobačnih izdelkov, pa tudi na zmanjšanje precenjevanja kajenja med vrstniki, zmanjšanje dovzetnosti za kajenje in ugodne spremembe različnih kazalnikov kadilskega vedenja, tudi prevalence kajenja. Zmanjšanje oglaševanja zaradi prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov zmanjšuje zaznavo, da so tobačni izdelki dostopni, normalni in prepoznavni ter lahko prepreči začetek kajenja med mladimi. Prepoved marketinških aktivnosti za tobačne izdelke na prodajnih mestih ima postopen učinek, je torej dolgoročno naravnan ukrep, velikost učinkov pa je zmerna. Kot navajajo številni raziskovalci, bo imel ukrep učinek predvsem na začetek kajenja ter na uspešnost opustitve kajenja med kadilci, ki so se odločili, da opustijo kajenje.ocene učinkov so omejene zaradi manjšega števila raziskav in praviloma krajšega trajanja spremljanja, pa tudi s tem, da je pogosto v istem času uvedenih več ukrepov nadzora nad tobakom in je učinke izključno enega ukrepa težko ali nemogoče določiti (18).

Da ima prepoved razstavljanja tobačnih izdelkov med mladostniki ugodne učinke tudi na izide, povezane s kajenjem, potrjujejo tudi najnoveše raziskave iz posameznih držav, ki so ukrep uvedle. S Finske poročajo, da se je v času po uvedbi ukrepa odstotek kadilcev med finskimi adolescenti znižal s 16 na 12 % in ocenjujejo, da je prepoved razstavljanja prispevala k znižanju (4). Na Škotskem so se med mladostniki, starimi 12–17 let, zmanjšale ozaveščenost o tržnih znamkah tobačnih izdelkov, precenjevanje kajenja med vrstniki in odraslimi, dovzetnost za kajenje, pozitivna stališča glede kajenja (16, 19), začetki kajenja (16) in zaznana dostopnost teh izdelkov (16, 19). V Združenem kraljestvu sta se po uvedbi ukrepa med mladostniki, starimi 11–16 let, zmanjšali ozaveščenost o tržnih znamkah tobačnih izdelkov in dovzetnost za kajenje (5). V evropskih državah s prepovedjo razstavljanja tobačnih izdelkov na prodajnih mestih so prikazali 15 % večje znižanje obetov za redno kajenje med 15–16 let starimi mladostniki kot v tistih brez prepovedi (20). Raziskovalci ocenjujejo, da je to predvsem posledica nadaljnje denormalizacije tobačnih izdelkov zaradi ukrepa in le v manjši meri posledica znižanja zaznane dostopnosti tobačnih izdelkov (20).

Raziskave med mladostniki kažejo, da je potrebno za učinkovito prepoved marketinških aktivnosti na prodajnih mestih vanjo vključiti vse oblike marketinga ter da je smiselno v prepovedi vključiti različne oziroma vse izdelke, tudi elektronske cigarete (18). To smo v Sloveniji tudi uveljavili, saj popolna prepoved oglaševanja (neposrednega in posrednega), razstavljanja in promocije velja za tobak, tobačne in povezane izdelke (1). Pri elektronskih cigaretah prepoved velja za tekočine in napravo (1). Tudi pripomočki za uporabo izdelkov (npr. tube, papirčki ...) spadajo med izdelke, ki s svojim videzom in namenom uporabe lahko spodbujajo k potrošnji tobaka, tobačnih izdelkov in povezanih izdelkov, zato jih je potrebno na prodajnih mestih razstavljati na način, ki ne predstavlja oglaševanja, kot ga definira zakon, in ne spodbuja uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (21). Vžigalniki in vžigalice, ki niso označeni z blagovno znamko oziroma drugim znakom za označevanje

tobaka, tobačnega izdelka ali povezanega izdelka, so lahko vidni (21). Podatki iz raziskave v Angliji kažejo, da je razstavljanje pripomočkov za kajenje (npr. vžigalniki) zelo razširjeno (17), podatkov o tem za Slovenijo nimamo. V prihodnje bi bilo smiselno raziskati, kaj se od tega, kar je dovoljeno (ali nedovoljeno) razstavlja, kako se razstavlja in kakšno je stanje na različnih vrstah prodajnih mest v Sloveniji ter na osnovi tega predlagati ukrepe. Nikotinskih vrečk, ki so najnovejši izdelek z nikotinom na slovenskem trgu, pa trenutno veljavni zakon ne ureja, a se jih prav tako ne sme oglaševati v skladu z 29. členom Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov, ki prepoveduje oglaševanje izdelkov, ki bi s svojim videzom in namenom uporabe lahko spodbujali k potrošnji tobaka, tobačnih izdelkov in povezanih izdelkov (1). Ali so pri tem prisotne kršitve in v kakšnem obsegu, ni znano. Stremeti bi morali k temu, da v okolju ni namigov za uporabo tobačnih, povezanih in drugih izdelkov z nikotinom (z izjemo nikotinskega nadomestnega zdravljenja) in sprejeti ustrezne ukrepe tudi za izdelke, ki niso jasno regulirani v obstoječi zakonodaji. Kako urediti stanje na področju oglaševanja in vidnosti izdelkov na spletu ter družbenih omrežjih, pa ostaja izziv (22). Oglaševanje in vidnost izdelkov na spletu in družbenih omrežjih je zelo obsežna in povezana z zvišanimi obeti za kajenje (22).

Zaključki

Naša raziskava tudi v tretjem valu (v letu 2021) potrjuje, da so se na področjih, kjer je prišlo do zaostrovanja zakonodaje, med anketiranimi 16-letnimi dijaki znižali odstotki izpostavljenosti posameznim oblikam marketinga tobačnih in povezanih izdelkov. Prepoved razstavljanja tobačnih izdelkov in elektronskih cigaret je privedla do statistično značilnega znižanja odstotka izpostavljenih anketiranih 16-letnih dijakov razstavljenim tobačnim izdelkom oziroma elektronskim cigaretam med vsemi anketiranimi 16-letnimi dijaki skupno in v večini spremljanih skupin. Znižanje odstotka izpostavljenih anketiranih 16-letnih dijakov je še posebej izrazito pri prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov. Pri popolni prepovedi oglaševanja tobačnih izdelkov pa uporabo podatkov za prikaz učinkovitosti ukrepa omejuje pogosto zaznavanje anketiranih 16-letnih dijakov, da pod reklame za tobačne izdelke sodijo tudi protitobačne informacije. Kljub tej omejitvi ocenjujemo, da je tudi ukrep popolne prepovedi oglaševanja tobačnih izdelkih privedel do ugodnih sprememb v odstotku izpostavljenih. Odstotek izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki v štirih letih in pol od prve izvedbe raziskave statistično značilno znižal skupno in v vseh spremljanih skupinah. Na področjih, kjer zaostritev zakonodaje ni bilo, ker so prepovedi veljale že precej let pred letom 2017 (prepoved promocije tobačnih izdelkov ter prepoved oglaševanja in promocije elektronskih cigaret), smo zabeležili le malo sprememb v odstotku izpostavljenih. Kot kažejo podatki naše raziskave, so kršitve popolne prepovedi oglaševanja, razstavljanja in promocije pogoste, saj odstotki anketiranih 16-letnih dijakov, izpostavljenih oglaševanju, razstavljanju in promociji tobačnih izdelkov in elektronskih cigaret na prodajnih mestih ostajajo tudi v letu 2021 znatni. Nadzor nad izvajanjem ukrepov pa je otežen zaradi visokega števila prodajnih mest. Ključna je dodatna regulacija maloprodajnega trga predvsem v smislu obsežnejšega zmanjševanja števila in vrst prodajnih mest ter omejitve lokacij prodajnih mest tobačnih in povezanih izdelkov, npr. prepovedi prodajnih mest v bližini šol oziroma mest, kjer se zbirajo mladi.

1.

Po uveljavitvi prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov ter prepovedi razstavljanja elektronskih cigaret se je znižal odstotek 16-letnih dijakov, izpostavljenih razstavljanju teh izdelkov. Znižal se je tudi odstotek izpostavljenih oglaševanju tobačnih izdelkov.

2.

Po uvedbi popolne prepovedi razstavljanja tobačnih izdelkov se je odstotek 16-letnih dijakov, izpostavljenih razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih, znižal z 81 % v letu 2017 na 51 % v letu 2021.

3.

Po uvedbi popolne prepovedi razstavljanja elektronskih cigaret se je odstotek 16-letnih dijakov, izpostavljenih razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih, znižal s 24 na 17 %.

4.

Na področjih, na katerih v obdobju raziskave ni bilo zaostrovanja zakonodaje (prepoved oglaševanja elektronskih cigaret ter prepoved oglaševanja tobačnih izdelkov in elektronskih cigaret), sprememb odstotka izpostavljenih med 16-letnimi dijaki ni bilo.

5.

Odstotki 16-letnih dijakov, izpostavljenih oglaševanju, razstavljanju in promociji tobačnih izdelkov in elektronskih cigaret, pa ostajajo tudi v letu 2021 znatni. Ključna je dodatna regulacija maloprodajnega trga tobačnih in povezanih izdelkov v smislu zmanjševanja števila in vrst prodajnih mest ter omejitve lokacije prodajnih mest.

3.2.6 Viri

1. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
2. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (ZOUTI-C). Uradni list RS, št. 60/2007.
3. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (ZOUTI-B). Uradni list RS, št. 101/2005.
4. Kinnunen JM, Ollila H, Linnansaari A, Timberlake DS, Kuipers MAG, Rimpelä AH. Adolescents notice fewer tobacco displays after implementation of the point-of-sale tobacco display ban in Finland. *Tob Prev Cessat*. 2019 Feb 28; 5: 8.
5. Ford A, MacKintosh AM, Moodie C, Kuipers MAG, Hastings GB, Bauld L. Impact of a ban on the open display of tobacco products in retail outlets on never smoking youth in the UK: findings from a repeat cross-sectional survey before, during and after implementation. *Tob Control*. 2020 May; 29(3): 282–8.
6. Bogdanovica I, McNeill A, Britton J. Cohort study investigating the effects of first stage of the English tobacco point-of-sale display ban on awareness, susceptibility and smoking uptake among adolescents. *BMJ Open*. 2017 Jan 23; 7(1): e012451.
7. McNeill A, Lewis S, Quinn C, Mulcahy M, Clancy L, Hastings G, Edwards R. Evaluation of the removal of point-of-sale tobacco displays in Ireland. *Tob Control*. 2011 Mar; 20(2): 137–43.
8. Dunlop S, Kite J, Grunseit AC, Rissel C, Perez DA, Dessaix A, Cotter T, Bauman A, Young J, Currow D. Out of Sight and Out of Mind? Evaluating the Impact of Point-of-Sale Tobacco Display Bans on Smoking-Related Beliefs and Behaviors in a Sample of Australian Adolescents and Young Adults. *Nicotine Tob Res*. 2015 Jul; 17(7): 761–8.
9. Tržni inšpektorat RS. Poslovno poročilo Tržnega inšpektorata Republike Slovenije 2018. Dostopano 14. 9. 2022 na: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/TIRS/Poslovna-porocila/87a83e60e9/TirsPoslovnoPorocilo2018.pdf>.
10. Tržni inšpektorat RS. Poslovno poročilo Tržnega inšpektorata Republike Slovenije 2019. Dostopano 14. 9. 2022 na: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/TIRS/Poslovna-porocila/TirsPoslovnoPorocilo2019.pdf>.
11. Tržni inšpektorat RS. Poslovno poročilo Tržnega inšpektorata Republike Slovenije 2020. Dostopano 14. 9. 2022 na: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/TIRS/Poslovna-porocila/TirsPoslovnoPorocilo2020.pdf>.
12. Tržni inšpektorat RS. Poslovno poročilo Tržnega inšpektorata Republike Slovenije 2021. Dostopano 14. 9. 2022 na: <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/TIRS/Poslovna-porocila/TirsPoslovnoPorocilo2021.pdf>.
13. Koprivnikar H, Zupanič T, Korošec A, Lavtar D, Rehberger M. Na poti do Slovenije brez tobaka 2040. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2021.
14. Lee JGL, Kong AY, Sewell KB, Golden SD, Combs TB, Ribisl KM, Henriksen L. Associations of tobacco retailer density and proximity with adult tobacco use behaviours and health outcomes: a meta-analysis. *Tob Control*. 2021 Sep 3: tobaccocontrol-2021-056717.
15. Marsh L, Vaneckova P, Robertson L, Johnson TO, Doscher C, Raskind IG, Schleicher NC, Henriksen L. Association between density and proximity of tobacco retail outlets with smoking: A systematic review of youth studies. *Health Place*. 2021 Jan; 67: 102275.
16. Haw S, Currie D, Eadie D, Pearce J, MacGregor A, Stead M, Amos A, Best C, Wilson M, Cherrie M, Purves R, Ozakinci G, MacKintosh AM. The impact of the point-of-sale tobacco display ban on young people in Scotland: before-and-after study. Southampton (UK): NIHR Journals Library; 2020 Jan.
17. Brocklebank LA, Blackwell AKM, Marteau TM, De-Loyde K, Morris RW, Burgoine T, Hobson A, Ventsel M, Munafo MR. Electronic cigarette and smoking paraphernalia point of sale displays: an observational study in England. *Tob Control*. 2021 Sep 13: tobaccocontrol-2020-056314.
18. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.

19. Kuipers MA, Best C, Wilson M, Currie D, Ozakinci G, MacKintosh AM, Stead M, Eadie D, MacGregor A, Pearce J, Amos A, Haw S. Adolescents' perceptions of tobacco accessibility and smoking norms and attitudes in response to the tobacco point-of-sale display ban in Scotland: results from the DISPLAY Study. *Tob Control*. 2020 May; 29(3): 348–56.
20. Van Hurck MM, Nuyts PAW, Monshouwer K, Kunst AE, Kuipers MAG. Impact of removing point-of-sale tobacco displays on smoking behaviour among adolescents in Europe: a quasi-experimental study. *Tob Control*. 2019 Jul; 28(4): 401–8.
21. Ministrstvo za zdravje RS, Trgovinska zbornica Slovenije, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo RS. Smernice za izvajanje Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov, maj 2017. Dostopano 14. 9. 2022 na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZ/DOKUMENTI/DJZ-Preventiva-in-skrb-za-zdravje/kajenje/smernice_za_izvajanje_ZOUTPI.pdf.
22. Donaldson SI, Dormanesh A, Perez C, Majmundar A, Allem JP. Association Between Exposure to Tobacco Content on Social Media and Tobacco Use: A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatr*. 2022 Sep 1; 176(9): 878–85.

3.3 PREPOVED KAJENJA V PREVOZNIH SREDSTVIH V PRISOTNOSTI MLADOLETNE OSEBE

3.3.1 Uvod

Od leta 2007 je v Sloveniji prepovedano kajenje v vseh zaprtih javnih in delovnih prostorih ter na pripadajočih funkcionalnih zemljiščih objektov, v katerih se opravlja dejavnost vzgoje ali izobraževanja (1). Od 11. marca 2017 je v navedenih prostorih prepovedana tudi uporaba povezanih izdelkov (elektronske cigarete, ogrevani tobačni izdelki in zeliščni izdelki za kajenje) in prepovedano kajenje in uporaba povezanih izdelkov v vseh vozilih v navzočnosti oseb, mlajših od 18 let (2).

Namen poglavja je predstavitev podatkov o učinkih uvedbe ukrepa prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe na izpostavljenost tobačnemu dimu ter najnovejših podatkov o izpostavljenosti tobačnemu dimu med anketiranimi dijaki 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starimi v povprečju 16 let.

3.3.2 Opis kazalnikov

Raziskava omogoča primerjavo pred in po uvedbi ukrepa prepovedi kajenja v vseh prevoznih sredstvih. Raziskavo smo sicer v letu 2017 izvedli med 3. in 14. aprilom, torej že po uvedbi ukrepa, a ker smo v vprašanih glede izpostavljenosti tobačnemu dimu spraševali o izpostavljenosti v preteklem letu, lahko pri primerjavah odstotkov izpostavljenih tobačnemu dimu med leti govorimo o izpostavljenosti pred in po uvedbi ukrepa.

Prevozna sredstva

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli prevoznih sredstvih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko si bil/a običajno v lanskem letu izpostavljen/a tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Več kot 1 uro dnevno«, »Manj kot 1 uro dnevno«, »Vsaj 1x na teden, a ne vsak dan«, »Vsaj 1x na mesec, a ne vsak teden«, »Redkeje kot mesečno«, »Nikoli«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Odstotek vseh izpostavljenih tobačnemu dimu ne glede na pogostost smo pridobili z združevanjem vseh, ki so odgovorili, da so bili vsaj kdaj izpostavljeni tobačnemu dimu v katerihkoli prevoznih sredstvih.

Pravila glede kajenja v družinskem avtomobilu: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kakšna so pravila glede kajenja v vašem družinskem avtomobilu?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Nihče ne sme kaditi v njem«, »V avtomobilu se lahko kadi, če v njih ni mladoletnih otrok«, »Ne veljajo nikakršne omejitve ali pravila«, »V družini nihče ne kadi, zato se s temi pravili posebej ne ukvarjamo«, »Drugo (prosim, opiši)«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki.

Zaprti prostori

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, razen v prevoznih sredstvih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko si bil/a običajno v lanskem letu doma ali v drugih zaprtih prostorih (razen v avtomobilu ali drugih prevoznih sredstvih) izpostavljen/a tobačnemu dimu drugih?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Več kot 5 ur dnevno«, »Od 1 do 5 ur dnevno«, »Manj kot 1 uro dnevno«, »Vsaj 1x na teden, a ne vsak dan«, »Vsaj 1x na mesec, a ne vsak teden«, »Redkeje kot mesečno«, »Nikoli«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Odstotek vseh izpostavljenih tobačnemu dimu ne glede na pogostost smo pridobili z združevanjem vseh, ki so odgovorili, da so bili vsaj kdaj izpostavljeni tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, razen v prevoznih sredstvih.

Pravila glede kajenja v mladostnikovem domačem bivalnem okolju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kakšna so pravila glede kajenja v tvojem domu?«. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Ne sme se kaditi v notranjih prostorih in tudi ne zunaj (npr. na balkonu ipd.)«; »Nihče ne sme kaditi v notranjih prostorih, lahko pa se kadi zunaj (npr. na balkonu ipd.)«; »Kadi se lahko le v določenih notranjih prostorih«; »Kadi se lahko kjerkoli v notranjih prostorih«; »V družini nihče ne kadi, zato se s temi pravili posebej ne ukvarjamo«; »Drugo (prosim, opiši)«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki.

Zaprta prostora in prevozna sredstva

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu: Podatke smo pridobili z združevanjem odgovorov iz vprašanj: »Koliko si bil/a običajno v lanskem letu doma ali v drugih zaprtih prostorih (razen v avtomobilu ali drugih prevoznih sredstvih) izpostavljen/a tobačnemu dimu drugih?« ter »Koliko si bil/a običajno v lanskem letu izpostavljen/a tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih?«. Med neizpostavljene smo vključili tiste, ki so pri obeh vprašanjih odgovorili, da niso bili nikoli izpostavljeni. Kot izpostavljene smo upoštevali vse anketirane dijake, ki so vsaj pri enem od obeh vprašanj odgovorili, da so bili izpostavljeni tobačnemu dimu, in sicer ne glede na pogostost. Za prikaz pogostosti izpostavljenosti smo upoštevali odgovor z višjo pogostostjo izpostavljenosti. Odstotke izpostavljenih prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih.

3.3.3 Prevozna sredstva

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli prevoznih sredstvih

Odstotek izpostavljenih tobačnemu dimu v katerihkoli prevoznih sredstvih (Tabela 3.3.1) se je med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018, v letu 2021 pa ostaja podoben tistemu v letu 2018.

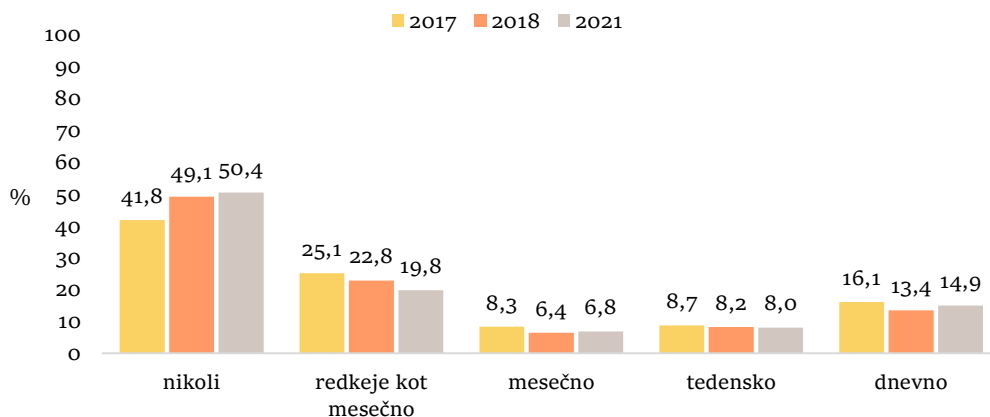
Tabela 3.3.1: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

	%	p med leti
2017	58,2	
2018	50,9	* < 0,001
2021	49,6	0,538

*Statistično značilna sprememba glede na predhodno leto.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Pogostost izpostavljenosti (Slika 3.3.1) se med letoma 2017 in 2018 ni statistično značilno spremenila (razen statistično značilnega znižanja odstotka nikoli izpostavljenih), prav tako ne med letoma 2018 in 2021, v letu 2021 pa je odstotek izpostavljenih redkeje kot mesečno statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$).

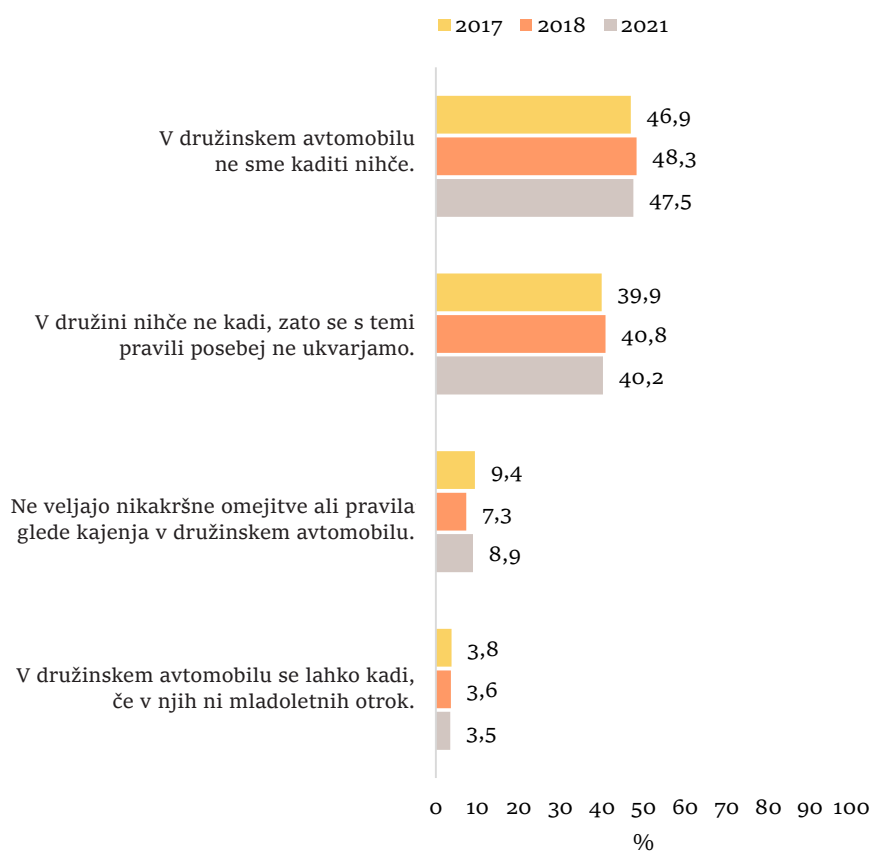

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.1: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Pravila glede kajenja v družinskem avtomobilu

Pravila glede kajenja v družinskih avtomobilih se v družinah anketiranih dijakov med leti 2017, 2018 in 2021 niso statistično značilno spremenila (Slika 3.3.2).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.2: Odstotki dijakov glede na pravila o kajenju v družinskem avtomobilu med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

3.3.4 Zaprti prostori

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, razen v prevoznih sredstvih

Odstotek izpostavljenih v katerihkoli zaprtih prostorih, razen v prevoznih sredstvih (Tabela 3.3.2) se med anketiranimi dijaki po letu 2017 znižuje, statistično značilno znižanje beležimo tako med letoma 2017 in 2018, kot tudi med 2018 in 2021. V štirih letih in pol se je odstotek izpostavljenih znižal za skoraj deset odstotnih točk, a ostaja visok.

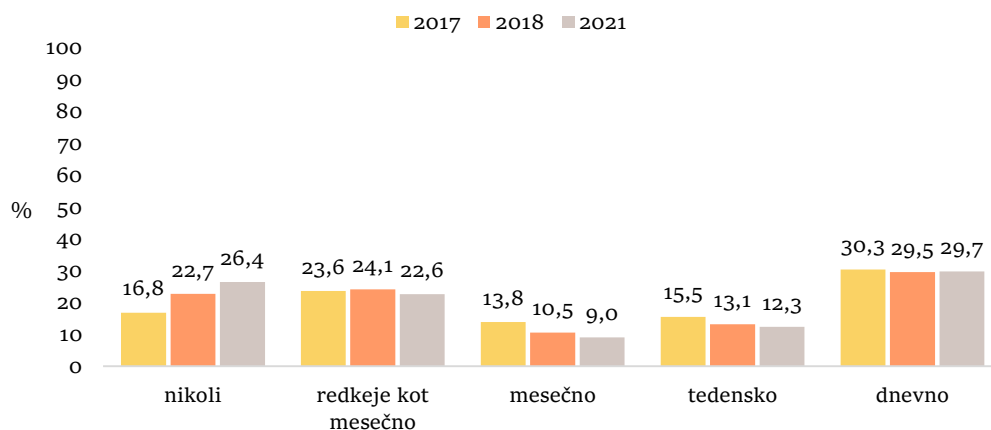
Tabela 3.3.2: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih v preteklem letu, razen v prevoznih sredstvih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

	%	p med leti
2017	83,2	
2018	77,3	* < 0,001
2021	73,6	* 0,032

*Statistično značilna sprememba glede na predhodno leto.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Pri pogostosti izpostavljenosti (Slika 3.3.3) se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek mesečno izpostavljenih in statistično značilno zvišal odstotek nikoli izpostavljenih (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2021 glede na leto 2018 se je statistično značilno zvišal le odstotek nikoli izpostavljenih ($p < 0,05$).

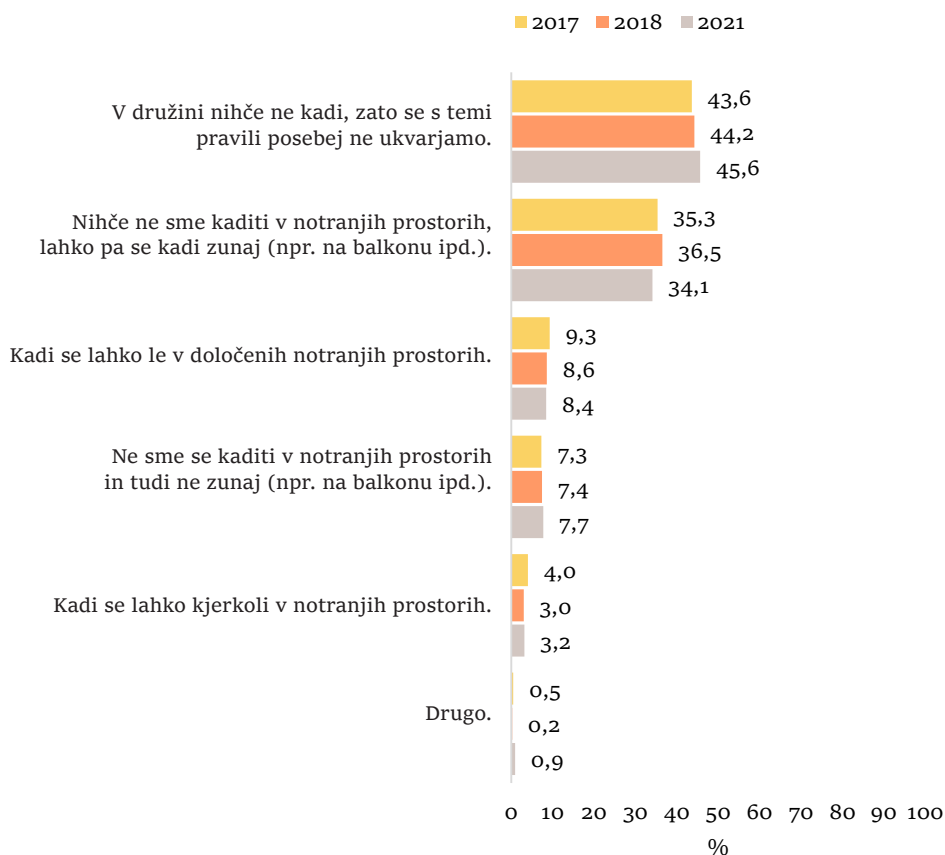

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.3: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih v preteklem letu, razen v prevoznih sredstvih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Pravila glede kajenja v mladostnikovem domačem bivalnem okolju

Pravila glede kajenja v mladostnikovem domačem bivalnem okolju se v družinah anketiranih dijakov med leti 2017, 2018 in 2021 niso statistično značilno spremenila (Slika 3.3.4).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.4: Odstotki dijakov glede na pravila o kajenju v domačem bivalnem okolju med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

3.3.5 Zaprti prostori in prevozna sredstva

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih

Odstotek izpostavljenih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih (Tabela 3.3.3) se med anketiranimi dijaki od leta 2017 naprej statistično značilno znižuje in se je v štirih letih in pol znižal za nekaj več kot osem odstotnih točk.

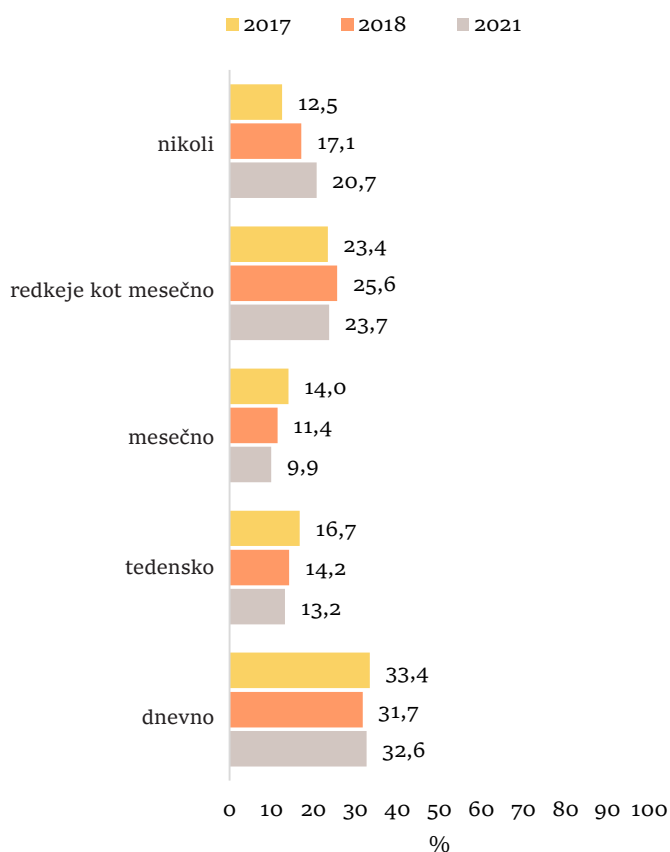
Tabela 3.3.3: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

	%	p med leti
2017	87,5	
2018	82,9	*0,001
2021	79,3	*0,025

*Statistično značilna sprememba glede na predhodno leto.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

V treh valovih raziskave ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotkov različno pogosto izpostavljenih anketiranih dijakov (Slika 3.3.5), razen v odstotku nikoli izpostavljenih ($p < 0,05$). V letu 2021 pa je odstotek mesečno izpostavljenih statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.5: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih glede na spol

Odstotek izpostavljenih tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih se je med anketiranimi fanti znižal med prvim in drugim valom raziskave, med anketiranimi dekleti pa med drugim in tretjim valom raziskave (Tabela 3.3.4).

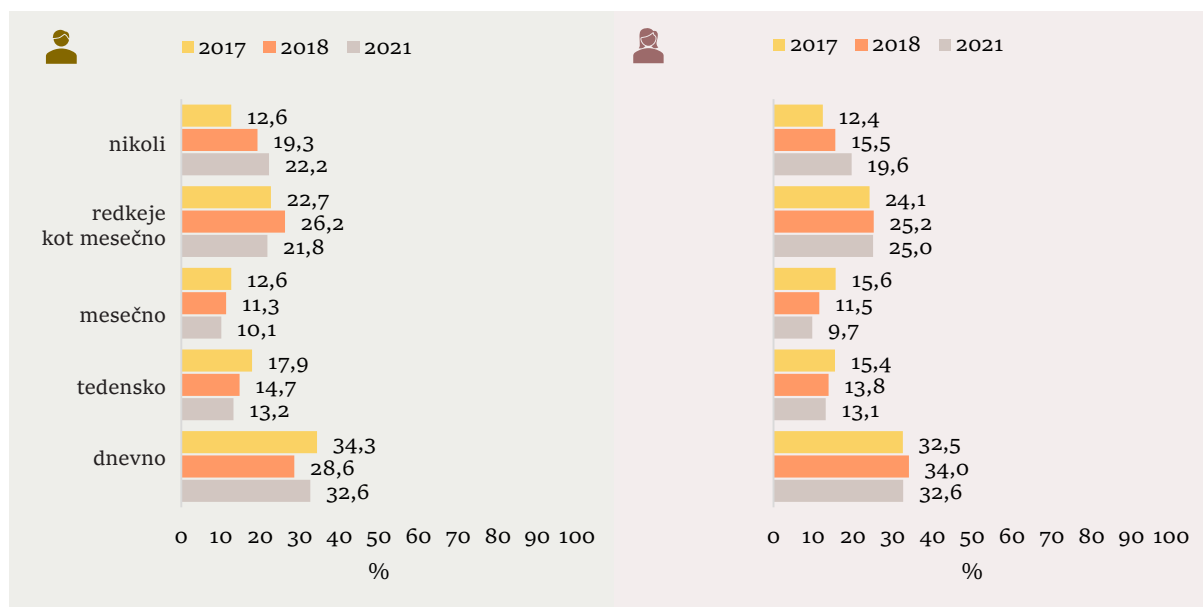
Tabela 3.3.4: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji glede na spol, 2017, 2018 in 2021.

	♂		♀	
	%	p med leti	%	p med leti
2017	87,4		87,6	
2018	80,7	*0,002	84,5	0,101
2021	77,8	0,252	80,4	*0,047

*Statistično značilna sprememba glede na predhodno leto.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

V pogostosti izpostavljenosti med anketiranimi fanti in dekleti (Slika 3.3.6) beležimo statistično značilne spremembe v odstotku nikoli izpostavljenih, v odstotkih posameznih pogostosti izpostavljenosti pa le statistično značilno znižanje odstotka mesečno izpostavljenih med letoma 2017 in 2021 med anketiranimi dekleti (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.6: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih

Odstotek izpostavljenih tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih (Tabela 3.3.5) se je statistično značilno znižal tako med kadilci kot tudi nekadilci med letoma 2017 in 2018, med letoma 2018 in 2021 pa le med tistimi, ki v zadnjih 12 mesecih niso kadili.

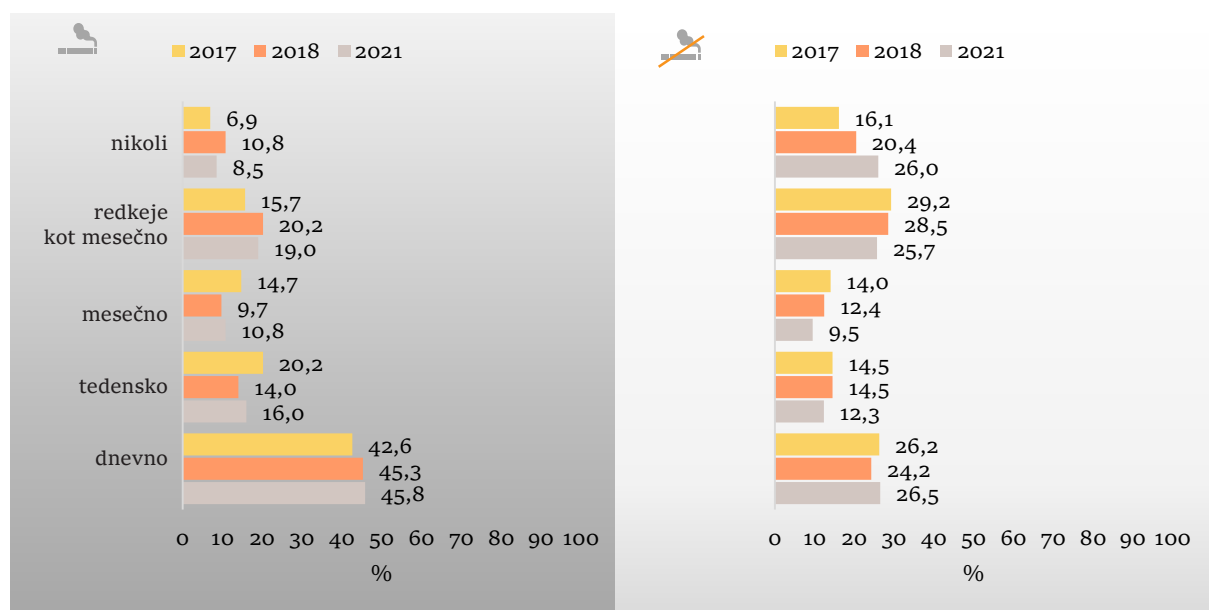
Tabela 3.3.5: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.

				
	%	p med leti	%	p med leti
2017	93,1		83,9	
2018	89,2	*0,037	79,6	*0,031
2021	91,5	0,299	74,0	*0,009

*Statistično značilna sprememba glede na predhodno leto.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

V pogostosti izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih v treh valovih raziskave beležimo le posamezne statistično značilne spremembe (Slika 3.3.7) poleg tistih v odstotku nikoli izpostavljenih. Med anketiranimi dijaki, ki so kadili v zadnjih 12 mesecih, se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek tedensko izpostavljenih, med tistimi, ki v zadnjih 12 mesecih niso kadili, pa se je med letoma 2017 in 2021 statistično značilno znižal odstotek mesečno izpostavljenih (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.3.7: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.

3.3.6 Razprava in zaključki

Izpostavljenost tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih ali v zaprtih prostorih ter učinki ukrepa prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe

O izpostavljenosti tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih poroča polovica (51 %) anketiranih 16-letnih dijakov, skoraj četrtina (23 %) pa je izpostavljenih vsaj tedensko ali pogosteje. O izpostavljenosti v različnih zaprtih prostorih (razen prevoznih sredstvih) pa poroča višji odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, to je skoraj tri četrtine (74 %), 42 % jih je izpostavljenih tedensko ali pogosteje. Odstotek izpostavljenih v zaprtih prostorih (razen prevoznih sredstvih) se od prvega vala raziskave leta 2017 naprej statistično značilno znižuje, medtem ko se je odstotek izpostavljenih v prevoznih sredstvih statistično značilno znižal le med letoma 2017 in 2018, to je v prvem letu in pol po uvedbi prepovedi kajenja v vseh prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe. Po letu 2018 se odstotek izpostavljenih v prevoznih sredstvih ni statistično značilno spremenil, a ostaja na podobni ravni kot v letu 2018. Učinek ukrepa se torej vzdržuje.

Raziskave iz tujine (3, 4) in prvi sistematični pregledni članek z meta-analizo (5) kažejo na zmanjševanje izpostavljenosti tobačnemu dimu med mladoletnimi po uvedbi ukrepa prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe. Raziskave niso številne, kar je pričakovano, saj je tudi ukrep prepovedi kajenja v vseh oziroma v privatnih prevoznih sredstvih še vedno uveljavljen v maloštevilnih državah (3, 4). Prva meta-analiza kaže na takojšnje 31-% znižanje izpostavljenosti tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih med otroki, mlajšimi od 17 let (5), pri nas pa v prvem letu po uvedbi ukrepa med 16-letnimi dijaki beležimo okoli 13-% relativno znižanje odstotka izpostavljenih tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih. Novejša raziskava iz Anglije, Walesa in Škotske je po uvedbi ukrepa zabeležila 22-% zmanjšanje izpostavljenosti tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih med mladostniki, starimi od 11 do 17 let (povprečno 14 let), in sicer ne glede na njihov kadilski status (4). V letu 2020 je bilo tobačnemu dimu v avtomobilih v Angliji, Walesu in Škotski izpostavljenih med 13 in 14 % mladostnikov, starih od 11 do 17 let (4). Razlika v raziskave vključenih starostnih skupinah je pri obsegu učinka ključna, saj lahko pričakujemo večji obseg učinka, kadar so vključeni tudi mlajši otroci. Raziskave tudi kažejo, da se učinki ukrepa lahko pokažejo v zelo različnih obdobjih, že v času pred uvedbo ukrepa (zaradi zvečanja medijske prisotnosti in razprav), kmalu po uvedbi ali do nekaj let po uvedbi ukrepa (3–5). V Sloveniji nismo spremljali sprememb pred uvedbo ukrepa, zato ne vemo, ali je v tem času že morda prišlo do sprememb.

Podatki iz maloštevilnih raziskav kažejo, da se ob uvedbi prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe ne zveča obseg kajenja oziroma izpostavljenosti v domačem bivalnem okolju (3), kar kaže tudi naša raziskava. Ukrep prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletnika je morda lahko prispeval k manjši družbeni sprejemljivosti kajenja v pričo otrok oziroma mladoletnih oseb in posledično k zmanjšanju izpostavljenosti tudi v drugih zaprtih prostorih.

Med raziskanimi drugimi učinki ukrepa prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe so tudi izidi glede zdravja dihal. Pred letom 2020 smo našli dve raziskavi, ki sta proučevali spremembe v zdravju dihal med otroki in mladostniki po uvedbi tovrstne prepovedi, a sta imeli različne rezultate (3). Novejša raziskava po prepovedi kajenja v avtomobilih v prisotnosti mladoletnih oseb na Škotskem kaže na zmerno zmanjšanje hospitalizacij zaradi hudih poslabšanj astme med predšolskimi otroci, ne pa skupno med otroci do 16. leta starosti (6). Po drugih podatkih bi zmanjšanje izpostavljenosti tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih lahko prevedlo do 2,4-% znižanja diagnoz astme med otroci, torej do manjših izboljšanj v zdravju dihal (5).

Večina, okoli 90 %, anketiranih 16-letnih dijakov je v vseh treh letih raziskave poročala, da se v družinskem avtomobilu ne kadi, podobno so poročali tudi za domače bivalno okolje. V splošni populaciji je v letu 2020 med prebivalci, starimi 18–74 let, 9 % vseh poročalo, da oni ali katerikoli drug

član njihove družine kadi v stanovanju oziroma v bivalnih prostorih v gospodinjstvih, v katerih živijo tudi mladoletne osebe (7). To je dokaj skladno s poročanjem dijakov v naši raziskavi, glede na to, da jih 12 % poroča, da se v zaprtih prostorih njihovega domačega bivalnega okolju lahko kadi. Manj skladni so podatki glede kajenja v družinskih avtomobilih, kjer okoli 6 % splošne populacije poroča, da oni ali katerakoli druga oseba kadi v družinskem prevoznem sredstvu, pri čemer jih približno 1 % kadi tudi v prisotnosti mladoletne osebe (7). V naši raziskavi 9 % anketiranih 16-letnih dijakov poroča, da se v družinskih prevoznih sredstvih lahko kadi, nekaj manj kot 4 % pa tudi, da se v družinskih prevoznih sredstvih lahko kadi, če je v njih prisoten mladoletni otrok.

Odstotek odraslih prebivalcev, ki poročajo, da oni ali katerakoli druga oseba kadi v družinskem prevoznem sredstvu, se je po uvedbi prepovedi znižal (7). Med anketiranimi 16-letnimi dijaki pa v obsegu pravil glede kajenja v domačem bivalnem okolju in družinskih avtomobilih v treh valovih raziskave ne beležimo statistično značilnih sprememb. Primerljivih raziskav iz tujine ni veliko in niso najnovejše. Raziskava iz Združenih držav Amerike je med odraslimi po uvedbi ukrepa zabeležila zvišanje odstotka tistih, ki v svojih avtomobilih prepovedujejo kajenje, pa tudi v svojih domovih (8), v naši raziskavi tega nismo zabeležili, a so odstotki tovrstnih okolij brez tobačnega dima pri nas že sedaj zelo visoki in višji kot v omenjeni raziskavi.

Nadzor nad spoštovanjem prepovedi kajenja in uporabe povezanih izdelkov (razen tobaka za žvečenje in tobaka za njuhanje) v vseh vozilih v navzočnosti mladoletnih oseb izvajata policija in redarske službe. Na voljo imamo podatek o številu kršitev prepovedi, ki ga beleži Policija v času nadzora prometa. Leta 2017 so zabeležili 466 kršitev, leta 2018 382, leta 2019 402, leta 2020 352, leta 2021 389, do 3. 8. 2022 pa 156 kršitev. Podatkov nadzora redarskih služb nimamo na voljo in tako ni možna ocena, ali kršitve upadajo, naraščajo ali ostajajo na podobni ravni.

Glede na odstotek izpostavljenih v zaprtih prostorih in prevoznih sredstvih ter pravilih glede kajenja v obeh vrstah zaprtih prostorov lahko sklepamo, da so mladi tobačnemu dimu obsežneje izpostavljeni v zaprtih prostorih izven domačega bivalnega okolja in družinskega avtomobila. Potrebno bi bilo raziskati, kje so poleg domačega bivalnega okolja in družinskih prevoznih sredstev, mladostniki najpogosteje izpostavljeni tobačnemu dimu.

Izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, vključno s prevoznimi sredstvi

Odstotek anketiranih 16-letnih dijakov, ki poročajo o izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih, se je po letu 2017 statistično značilno znižal skupno, pri obeh spolih in med nekadilci, medtem ko se med kadilci odstotek v štirih letih in pol spremljanja ni statistično značilno spremenil. Tudi odstotek tobačnemu dimu izpostavljenih nekadilcev v splošni populaciji v Sloveniji se zmanjšuje (7). V pogostosti izpostavljenosti (dnevna, tedenska, mesečna, redkeje kot mesečna) v treh valovih raziskave med 16-letnimi dijaki ne beležimo pomembnejših sprememb.

V naši raziskavi kljub ugodnim spremembam odstotek izpostavljenih tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih med anketiranimi 16-letnimi dijaki ostaja visok; v letu 2021 je še vedno večina (79 %) poročala o tovrstni izpostavljenosti. Kar 39 % nekadilcev med anketiranimi 16-letnimi dijaki je izpostavljenih vsaj tedensko ali pogosteje, ta odstotek pa se v zadnjih letih ni spremenil. V zadnji primerljivi raziskavi, to je *Nacionalna prehranska raziskava v Sloveniji* (SI.Menu) 2017/18, je 34 % mladostnikov nekadilcev, starih od 10 do 17 let, poročalo o izpostavljenosti tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih (7). Nižji odstotek izpostavljenih je v tej raziskavi najverjetneje povezan z razlikami v starostni skupini in načinu življenja starejših mladostnikov. V primerjavi z odstotkom izpostavljenih tobačnemu dimu med splošno populacijo v Sloveniji je odstotek izpostavljenih med anketiranimi 16-letnimi dijaki

prav tako višji. V splošni populaciji je v letu 2019 med nekadilci, starimi 15 let in več, 17 % poročalo o izpostavljenosti tobačnemu dimu. Odstotek se je zniževal s starostjo in je bil najvišji v najmlajši starostni skupini (od 15 do 24 let), in sicer 36 % (7). V naši raziskavi je torej odstotek tobačnemu dimu izpostavljenih anketiranih 16-letnih dijakov, ki niso kadili v zadnjih 12 mesecih, kar 2-krat višji kot v najmlajši starostni skupini splošne populacije. Dnevno izpostavljenih pa je v splošni populaciji med vsemi tobačnemu dimu izpostavljenimi nekadilci približno četrtnina, med 16-letnimi dijaki pa je takih nekaj več kot tretjina. Ker smo v raziskavi med splošno populacijo spraševali o izpostavljenosti tobačnemu dimu v zaprtih prostorih in nismo posebej poudarili, da sodijo sem tudi prevozna sredstva, morda ni bilo v celoti razumljeno, da med zaprte prostore sodijo tudi prevozna sredstva, kar bi lahko delno obrazložilo razliko v odstotku izpostavljenih. Odstotek je lahko višji tudi zato, ker smo 16-letne dijake spraševali o izpostavljenosti v preteklem letu, medtem ko v vprašanju za splošno populacijo ni časovne opredelitve in se vprašanje razume v smislu izpostavljenosti v krajšem preteklem časovnem obdobju. V naši raziskavi je 60 % anketiranih 16-letnih dijakov poročalo, da med njihovimi petimi najozjim prijatelji vsaj eden kadi, v širši družbi pa ima vsaj enega kadilca verjetno še višji odstotek mladostnikov. Torej ob druženju z vrstniki, ki je v tem obdobju zelo pogosto, to sovпада z visokim odstotkom izpostavljenih. Vprašanje, ki smo ga zastavili dijakom, posebej poudarja preverjanje izpostavljenosti v zaprtih prostorih, zato smatramo, da ni večjega obsega napačnega poročanja, morda poročanja o izpostavljenosti kjerkoli, tudi v odprtih prostorih.

Medtem ko v naši raziskavi med spoloma ni znatnih razlik v odstotku izpostavljenih, pa razlike beležimo glede na kadilski status. Odstotek izpostavljenih je med anketiranimi 16-letnimi kadilci višji kot med nekadilci, in sicer za skoraj 18 odstotnih točk (92 % in 74 %). Med anketiranimi 16-letnimi kadilci je tudi odstotek tistih, ki so tobačnemu dimu izpostavljeni vsak dan, znatno višji (46 %) kot med anketiranimi 16-letnimi nekadilci (27 %). Naša raziskava kaže, da so kadilci pogostejše v družbi kadilcev, kar lahko delno obrazloži razlike. Vprašanje posebej poudarja preverjanje izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih, zato smatramo, da ni večjega obsega napačnega poročanja, morda poročanja o izpostavljenosti tobačnemu dimu ob lastnem kajenju. Podatki pa jasno sporočajo, da z zmanjševanjem odstotka kadilcev med mladostniki lahko pomembno vplivamo na obseg izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih.

Zaključki

Raziskave, vključno z našo, kažejo, da je ukrep prepovedi kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe povezan s pomembnim znižanjem obsega izpostavljenosti tobačnemu dimu med mladoletnimi osebami. Izpostavljenost tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki statistično značilno zmanjšala v prvem letu in pol po uvedbi ukrepa, nato pa nadaljnja tri leta ostaja na podobni ravni. V vseh obdobjih raziskave pa se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki zniževala izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, razen prevoznih sredstvih, in izpostavljenost tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih, vključno s prevoznimi sredstvi.

Ne glede na večletno zniževanje obsega izpostavljenosti tobačnemu dimu med mladostniki in v splošni populaciji v Sloveniji so odstotki izpostavljenih še vedno zelo visoki. Nadaljnje znižanje izpostavljenosti lahko dosežemo z širjenjem ukrepa na izbrane polodprte in odprte prostore, z ukinitvijo kadilnic, kjer beležimo veliko kršitev (7), z zaostritvijo definicije zaprtega prostora na definicijo, ki jo v smernicah za 8. člen *Okvirne konvencije Svetovne zdravstvene organizacije za nadzor nad tobakom* predlaga Svetovna zdravstvena organizacija (9), ter dodatnimi programi in komunikacijskimi kampanjami za ozaveščanje širše javnosti in ključnih ciljnih skupin, kot so npr. (bodoči) starši in drugi družinski člani. Glede na višje odstotke izpostavljenih med kadilci, so ključni tudi vsi ukrepi nadzora nad tobakom, usmerjeni v zniževanje odstotka kadilcev.

1.

V letu 2021 je v prevoznih sredstvih tobačnemu dimu drugih različno pogosto izpostavljena polovica 16-letnih dijakov. Odstotek se je znižal v letu po uvedbi prepovedi kajenja v vseh prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe, po letu 2018 ostaja na isti ravni. Prepoved je torej imela učinke takoj po uvedbi, zdaj se ta učinek vzdržuje.

2.

Skoraj 90 % 16-letnih dijakov poroča, da se v njihovem družinskem avtomobilu ne kadi. Glede na to, da o izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v prevoznih sredstvih poroča polovica 16-letnih dijakov, so torej večji vir izpostavljenosti druga prevozna sredstva kot družinska.

3.

V katerihkoli zaprtih prostorih, razen v prevoznih sredstvih, so tobačnemu dimu drugih različno pogosto izpostavljene tri četrtine 16-letnih dijakov, odstotek se od leta 2017 naprej znižuje, a ostaja visok.

4.

Skoraj 90 % 16-letnih dijakov poroča, da se v njihovem domačem bivalnem okolju ne kadi. Glede na to, da o izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v zaprtih prostorih poročajo skoraj tri četrtine 16-letnih dijakov, so torej večji vir izpostavljenosti drugi zaprti prostori kot domači bivalni zaprti prostori.

5.

Odstotek 16-letnih dijakov nekadilcev, ki so izpostavljeni tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih, je visok in znaša 74 %. Vsak dan je tobačnemu dimu v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih izpostavljenih 27 % 16-letnih dijakov nekadilcev, tedensko 12 %, mesečno 10 % in redkeje kot mesečno 26 %.

6.

Od leta 2017 do leta 2021 se odstotek 16-letnih dijakov nekadilcev, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih, zmanjšuje. V pogostosti izpostavljenosti ni pomembnejših sprememb.

3.3.7 Viri

1. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o omejevanju uporabe tobačnih izdelkov (ZOUTI-C). Uradni list RS, št. 60/2007.
2. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
3. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.
4. Lavery AA, Filippidis FT, Been JV, Campbell F, Cheeseman H, Hopkinson NS. Smoke-free vehicles: impact of legislation on child smoke exposure across three countries. *Eur Respir J.* 2021 Dec 2; 58(6): 2004600.
5. Radó MK, Mölénberg FJM, Westenberg LEH, Sheikh A, Millett C, Burdorf A, van Lenthe FJ, Been JV. Effect of smoke-free policies in outdoor areas and private places on children's tobacco smoke exposure and respiratory health: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Public Health.* 2021 Aug; 6(8): e566–e578.
6. Mackay DF, Turner SW, Semple SE, Dick S, Pell JP. Associations between smoke-free vehicle legislation and childhood admissions to hospital for asthma in Scotland: an interrupted time-series analysis of whole-population data. *Lancet Public Health.* 2021 Aug; 6(8): e579–e586.
7. Koprivnikar H, Korošec A, Rehberger M, Lavtar D, Zupanič T, Delfar N, Rudolf A. Izpostavljenost tobačnemu dimu v Sloveniji – stanje in ukrepi za zmanjševanje. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2021.
8. Murphy-Hoefer R, Madden P, Maines D, Coles C. Prevalence of smoke-free car and home rules in Maine before and after passage of a smoke-free vehicle law, 2007-2010. *Prev Chronic Dis.* 2014 Jan 16; 11: 130132.
9. World Health Organization. WHO Framework Convention on Tobacco Control: guidelines for implementation of the WHO FCTC Article 5.3, Article 8, Articles 9 and 10, Article 11, Article 12, Article 13, Article 14. Geneva: WHO Regional Office for Europe, 2013.

3.4 PREPOVED ZNAČILNIH AROM V CIGARETAH IN TOBAKU ZA ZVIJANJE

3.4.1 Uvod

V skladu novo evropsko tobačno direktivo (1) in z *Zakonom o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* (2) je bila v Sloveniji 11. marca 2017 uveljavljena prepoved značilnih arom (razen mentola), 20. maja 2020 pa še prepoved značilne arome mentola. Prepoved značilnih arom velja izključno za cigarete in tobak za zvijanje (2). Značilna aroma je definirana kot jasno prepoznaven vonj ali okus, razen vonja ali okusa tobaka, ki nastane z dodatkom ali kombinacijo dodatkov, vključno, vendar ne izključno, z aromo sadja, začimb, zelišč, alkohola, bombonov, mentola ali vanilje, in ki jo je mogoče zaznati pred ali med uporabo tobačnega izdelka (2).

Namen poglavja je predstavitev najnovejših podatkov o kajenju cigaret, tovarniških in ročno zvutih, z značilnimi aromami in učinkih prepovedi značilnih arom, uveljavljenih v letu 2017, in prepovedi značilne arome mentola, uveljavljene v letu 2020, med anketiranimi dijaki 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starimi v povprečju 16 let.

3.4.2 Opis kazalnikov

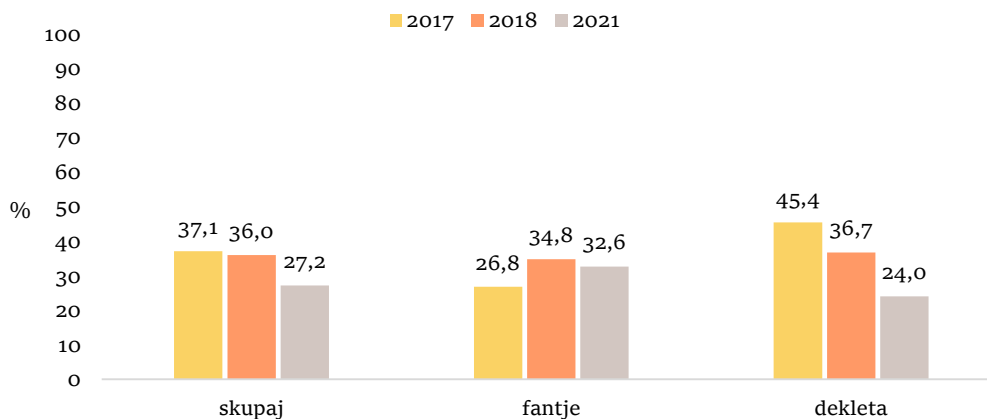
Pri kajenju cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) z značilnimi aromami, razen mentola, primerjavo stanja pred in po uvedbi prepovedi značilnih arom otežuje to, da je prvi val raziskave potekal med 3. in 14. aprilom 2017, torej že po uveljavitvi prepovedi značilnih arom, razen mentola. Pri primerjavi prvega in drugega vala raziskave tako ne moremo govoriti o primerjavi stanja pred in po uvedbi prepovedi, ker pa smo mladostnike spraševali o kajenju cigaret z aromami v zadnjih 30 dneh, smo morda vsaj delno zajeli čas pred uvedbo ukrepa. Pri prepovedi značilne arome mentola pa raziskava omogoča primerjavo pred in po uvedbi ukrepa (pred ukrepom v letih 2017 in 2018, po ukrepu v letu 2021).

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) z značilnimi aromami: Podatke smo pridobili z vprašanjem »Ali so imele cigarete (tovarniške ali ročno zvite), ki si jih uporabljal/a v zadnjih 30 dneh, dodane okuse oziroma arome (mentol, sladki, sadni in drugi okusi oziroma arome)?«. Na vprašanje so odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so kadili cigarete v zadnjih 30 dneh. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Da, kadil/a sem samo take cigarete, ki imajo dodane okuse oziroma arome«; »Da, vendar sem kadil/a tudi cigarete brez dodanih okusov oziroma arom«; »Ne, nisem kadil/a cigaret z dodanimi okusi oziroma aromami«; »Ne vem«. Med tiste, ki so v zadnjih 30 dneh kadili cigarete z značilnimi aromami, smo vključili vse anketirane dijake, ki so izbrali odgovora »Da, kadil/a sem samo take cigarete, ki imajo dodane okuse oziroma arome« in »Da, vendar sem kadil/a tudi cigarete brez dodanih okusov oziroma arom«. Vse, ki so odgovoril z »Ne vem«, smo uvrstili med tiste, ki ne kadijo cigaret z značilnimi aromami (dodali smo jih k odgovoru »Ne«). Odstotki odstopajo od objavljenih v predhodni publikaciji, saj smo takrat odgovore »Ne vem« izločili iz analiz. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

3.4.3 Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) z značilnimi aromami

Odstotek anketiranih kadilcev cigaret z značilnimi aromami (Slika 3.4.1) se med letoma 2017 in 2018 ni statistično značilno spremenil skupno ali pri posameznem spolu; med letoma 2018 in 2021, to je po uveljavitvi prepovedi značilne arome mentola, pa se je odstotek statistično značilno znižal skupno ($p = 0,027$) in med anketiranimi dekletimi ($p = 0,011$). V letu 2021 je odstotek anketiranih kadilcev

cigaret z značilnimi aromami skupno in med anketiranimi dekleti statistično značilno nižji kot v letu 2017, pri anketiranih fantih pa ne. Medtem ko je odstotek v letu 2017 statistično značilno višji med anketiranimi dekleti kot anketiranimi fanti ($p < 0,001$), v letih 2018 in 2021 med spoloma ni statistično značilnih razlik v odstotku.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.4.1: Odstotki kadilcev cigaret z značilnimi aromami med kadilci cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.4.4 Razprava in zaključki

Med anketiranimi 16-letnimi dijaki srednjih šol se je po uveljavitvi prepovedi značilne arome mentola odstotek kadilcev tovarniških ali ročno zvitih cigaret (v nadaljevanju cigaret) z značilnimi aromami statistično značilno znižal, medtem ko se odstotek med prvim in drugim valom raziskave ni spremenil. Med prvim in drugim valom ne moremo govoriti o spremljanju učinkov prepovedi značilnih arom, razen mentola, v cigaretah in tobaku za zvižanje pred in po uvedbi ukrepa, saj je prvi val raziskave *Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi* potekal med 3. in 14. aprilom 2017, torej že po uveljavitvi prepovedi. Ker pa smo mladostnike spraševali o kajenju cigaret z aromami v zadnjih 30 dneh, smo morda vseeno delno zajeli čas pred uvedbo ukrepa in tako verjetno še zajeli del učinka ukrepa. To bi bilo še bolj verjetno v primeru, če so morda nekateri anketirani 16-letni dijaki kadili cigarete, ki so jih kupili pred uvedbo prepovedi, a o tem nimamo podatka. Spremembe, ki jih beležimo v naši raziskavi, so skladne s prodajnimi deleži različnih značilnih arom in z izkušnjami drugih držav, ki so prepovedi uveljavile pred Slovenijo. Aroma mentola je v Evropski uniji imela največji prodajni delež med vsemi značilnimi aromami, kar je bil tudi razlog za triletni zamik prepovedi značilne arome mentola. Evropska tobačna direktiva namreč določa, da se v primeru, da imajo izdelki z določeno aromo več kot 3-% tržni delež, prepoved uveljavi v letu 2020 (1). Ostale značilne arome so imele nižji prodajni delež in je tako njihova prepoved najverjetneje lahko imela le manjši vpliv na odstotke uporabnikov značilnih arom. Lahko pa je določen del uporabnikov leta 2017 po prepovedi značilnih arom, razen mentola, prešel na izdelke z značilno aromo mentola; po podatkih naše raziskave se to lahko nakazuje med fanti. Zato so se znatnejše spremembe lahko pojavile šele po dodatni prepovedi značilne arome mentola, a tega ne moremo podkrepiti s podatki, ker tega v Sloveniji nismo raziskovali. So pa to pokazali podatki iz drugih držav, ki kažejo, da se je po uvedbi prepovedi značilnih arom, z izjemo mentola, zvišala uporaba cigaret z značilno aromo mentola, pa tudi uporaba drugih tobačnih in povezanih izdelkov, v katerih so bile značilne arome še dovoljene (3). Kljub omenjenim prehodom so v drugih državah po uvedbi prepovedi značilnih arom v cigaretah brez prepovedi značilne arome mentola imele ugodne učinke, privedle so do znižanja prevalence kajenja cigaret v splošni populaciji, zmanjšanja razširjenosti kajenja med mladostniki in

znižanja prodaje teh izdelkov (3), kar potrjujejo tudi novejša raziskava. V Združenih državah Amerike so po prepovedi značilnih arom z izjemo mentola zabeležili zmanjšanje kajenja cigaret (tistih z značilno aromo mentola in vseh cigaret) med mladostniki, mladimi odraslimi in odraslimi. Učinki so bili največji med mladoletnimi, med starejšimi odraslimi (50 let in več) pa sprememb ni bilo. Zabeležili pa so tudi prehod na tiste tobačne izdelke, v katerih so bile arome še dovoljene (4). Podatki iz raziskave v izbranih državah članicah Evropske unije iz časa po prepovedi značilnih arom z izjemo mentola kažejo, da se je odstotek kadilcev cigaret z značilno aromo med odraslimi kadilci zmanjšal, a predvsem zaradi prehoda na izdelke brez značilnih arom, manj zaradi opustitve kajenja. Že pred prepovedjo značilne arome mentola so kadilci cigaret z značilno aromo začeli prehajati na cigarete brez značilnih arom. Raziskava sicer tudi kaže, da kadilci cigaret z značilnimi aromami med letoma 2016 in 2018 niso bolj verjetno opustili ali zmanjšali kajenja kot kadilci cigaret brez značilnih arom (5). V Kanadi pa so že ugotavljali, da prepoved, ki ne vključuje tudi značilne arome mentola, deluje delno, saj so v posameznih provincah, kjer so prepovedali tudi značilno aromo mentola, zabeležili znatnejše učinke (3). Ker so bile prepovedi značilne arome mentola večinoma uveljavljene kasneje kot prepovedi drugih značilnih arom (sladke, sadne idr.), je bilo do leta 2020 malo objavljenih podatkov o (dodatnih) učinkih prepovedi značilne arome mentola (3).

Od leta 2020 naprej je na voljo največ novih podatkov o učinkih prepovedi vseh značilnih arom, tudi mentola, v splošni populaciji. Pregled literature, objavljene do konca novembra 2020, kaže, da prepoved značilne arome mentola zmanjša prodajo izdelkov z značilnimi aromami in zveča opustitev kajenja, zamenjava za cigarete brez mentola pa je delna. Raziskave nakazujejo, da prepoved katerihkoli značilnih arom (vključno z mentolom) lahko privede do 6-% zmanjšanja začetkov kajenja. Prepoved značilne arome mentola ima torej obsežen vpliv na začetek kajenja in opuščanje kajenja (6). Več raziskav in podatkov je na voljo iz Kanade, kjer pa imajo raziskave raznolike rezultate. Glede na rezultate ene novejših raziskav iz Kanade 31 % anketiranih bivših kadilcev cigaret z značilno aromo mentola verjame, da jim je prepoved značilne arome mentola pomagala pri opustitvi kajenja (7). Druga raziskava iz Kanade kaže, da so številni kadilci cigaret z značilno aromo mentola v enem letu po uveljavitvi prepovedi prešli na druge tobačne izdelke, v katerih so značilne arome še dovoljene. Le malokateri kadilec je izkazal interes za ločene izdelke za zagotavljanje arome mentola (to so npr. spreji, kapljice, tekočine ipd.), kar kaže, da ti izdelki morda ne bodo zanimivi za kadilce (8). Tretja raziskava iz Kanade pa kaže, da so kadilci cigaret z značilno aromo mentola najpogosteje prešli na izdelke brez značilnih arom, imeli pa so tudi višje stopnje poskusov opustitve kajenja in uspešnosti opustitve kot kadilci cigaret brez značilne arome mentola. Prepoved je verjetno pomagala tudi pri preprečevanju relapsov h kajenju med tistimi, ki so kajenje opustili že pred prepovedjo (9). Pregled, ki vključuje raziskave učinkov lokalnih prepovedi tobačnih izdelkov z značilnimi aromami, vključno z mentolom, v Združenih državah Amerike, objavljenih vse do maja 2020, kaže, da so ti ukrepi dosegli kratkoročne obetavne učinke, kot so znatno zmanjšanje dostopnosti in prodaje teh izdelkov. Ker pa se raziskave med seboj zelo razlikujejo, so številčno omejene in imajo določene metodološke pomanjkljivosti, so potrebne nadaljnje, bolj rigorozne raziskave (10). V Kanadi po prepovedi cigaret z značilno aromo mentola beležijo znatno znižanje prodaje cigaret z značilno aromo mentola, pa tudi skupne prodaje cigaret (11). Na znižanje prodaje in dostopnosti izdelkov z značilnimi aromami po uvedbi prepovedi kažejo tudi druge raziskave iz Združenih držav Amerike in Poljske (12, 13). V Evropski uniji je Poljska ena od držav, ki je pred prepovedjo značilne arome mentola imela enega najvišjih deležev kadilcev cigaret z značilno aromo mentola. Medtem ko je prodaja cigaret z značilno aromo mentola padla za 97 % v prvem letu po uvedbi prepovedi, pa se nacionalno celokupna prodaja cigaret ni zmanjšala (znižala se je sicer za 3 %, kar pa ni statistično značilno znižanje). Znižanje celokupne prodaje cigaret pa so zabeležili v regijah z višjim deležem kadilcev cigaret z značilno aromo mentola (13).

Za mladostnike je v tuji literaturi po letu 2020 na voljo manj podatkov o učinkih prepovedi značilnih arom, vključno z mentolom. Pregled, ki vključuje raziskave učinkov lokalnih prepovedi tobačnih izdelkov z značilnimi aromami, vključno z mentolom, objavljene vse do maja 2020, kaže da so ti ukrepi dosegli tudi znižanje prevalence kajenja med mladimi (10). Raziskava iz Anglije kaže na

znižanje odstotka kadilcev cigaret z značilno aromo mentola med mladostniki, starimi od 16 do 19 let, pri čemer ni razlik glede na spol, starost, raso, oziroma etnično skupino. Rezultati jasno kažejo na povezavo med prepovedjo značilne arome mentola in zmanjšanjem kajenja cigaret z značilno aromo mentola med mladostniki. Vpliva prepovedi na celokupno prevalenco kajenja med mladostniki pa v tej raziskavi niso spremljali (14).

V naši raziskavi je statistično značilno znižanje odstotka kadilcev cigaret z značilnimi aromami v celoti posledica znižanja odstotka med anketiranimi dekleti. Zakaj med anketiranimi fanti ni prišlo do sprememb, iz raziskave ne moremo sklepati. Med anketiranimi dekleti, ki so v zadnjih 30 dneh kadile cigarete, se je že med letoma 2017 in 2018 nakazovalo znižanje odstotka kadilk cigaret z značilnimi aromami, po prepovedi značilne arome mentola pa se je odstotek statistično značilno znižal; skupno se je med letoma 2017 in 2021 skoraj razpolovil. Med anketiranimi fanti pa ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotka v nobenem od valov raziskave, nakazuje se celo zvišanje med letoma 2017 in 2018. Medtem ko je bil v letu 2017 odstotek kadilk cigaret z značilnimi aromami med anketiranimi dekleti statistično značilno višji kot med anketiranimi fanti, v drugem in tretjem valu več ne beležimo razlik med spoloma. V letu 2021 je o kajenju cigaret z značilnimi aromami še vedno poročala okoli tretjina vseh anketiranih fantov in četrtnina vseh anketiranih deklet, ki so kadile cigarete v zadnjih 30 dneh. Za primerjavo podatkov naše raziskave z drugimi raziskavami v Sloveniji ni na voljo novejših podatkov od tistih, ki smo jih že predstavili v predhodni publikaciji (3), in so starejšega datuma, za leti 2017 in 2018 (15).

Odstotek kadilcev cigaret z značilnimi aromami med anketiranimi 16-letnimi dijaki v Sloveniji torej ostaja znaten (27 %) in presega pričakovanja o razširjenosti kajenja cigaret z značilnimi aromami po njihovi popolni prepovedi v cigaretah in tobaku za zvijanje. A podobno kažejo tudi raziskave iz drugih držav. V Angliji je letu dni po uvedbi prepovedi značilne arome mentola, še vedno znaten odstotek (16 %) kadilcev poročal o kajenju cigaret z mentolom, predvsem mladih in žensk (16). Tudi druga raziskava kaže, da kljub prepovedim kadi cigarete z značilno aromo znaten delež mladostnikov, tako v Angliji (44 %) kot v Kanadi (34–39 %) (14). Z Danske poročajo, da tudi po prepovedi vseh značilnih arom v cigaretah, o kajenju cigaret z značilno aromo še vedno poroča 20 % mladostnikov in mladih odraslih (17). Razlogov za tako stanje je lahko več. Številne države izven Evropske unije niso prepovedale značilnih arom v cigaretah in tobaku za zvijanje, kar seveda predstavlja možnost za čezmejne nakupe posameznikov in nezakonito trgovino s temi izdelki (14, 18). Še posebej pa so ključne aktivnosti tobačne industrije, ki skušajo na različne načine zaobiti prepovedi značilnih arom (6, 18). Trenutno je po veljavni zakonodaji prepovedana prodaja cigaret in tobaka za zvijanje, ki vsebujejo aromatične snovi v katerikoli od komponent, ne le v tobaku, torej tudi v filtrih, papirju, ovojih in kapsulah, ali imajo tehnične značilnosti, ki omogočajo spreminjanje vonja ali okusa tobačnega izdelka ali jakosti dima (2). Prodaja ločenih izdelkov, ki lahko zagotovijo značilno aromo, pa ni prepovedana. O tem, da je industrija začela ponujati različne izdelke, ki se prodajajo ločeno od cigaret in tobaka za zvijanje (kot so npr. spreji, kapljice in tekočine, kroglice ali kapsule, ki jih kadilec sam vstavi v cigareto, kartice, ki jih kadilec vstavi v škatlico, posebni filtri, ki jih kadilec vstavi v filter tovarniško izdelane cigarete, papirčki za zvijanje in filtri za ročno zvite cigarete), ki zagotovijo značilno aromo cigaretam in tobaku za zvijanje, poročajo že številne države (17, 19). Imperial Tobacco, proizvajalec papirja za zvijanje Rizla, npr. že dolgo časa v nekaterih državah prodaja filtre z aromo mentola za ročno zvite cigarete, ki jih je verjetno že začel prodajati v državah članicah Evropske unije (18). Na Danskem so zato prepovedali prodajo izdelkov, ki lahko spremenijo aromo oziroma okus tobačnih izdelkov, prepoved je začela veljati aprila 2022. Danska je tako ena od prvih držav, ki so uveljavile tako prepoved, in sicer na osnovi dejstva, da mentol in sorodne snovi olajšajo vdihavanje tobačnega dima, kar omogoča tudi evropska tobačna direktiva (17). Industrija je izkoristila tudi zapleten proces ugotavljanja in potrjevanja prisotnosti značilnih arom s prodajo novih različic izdelkov, za katere je težje določiti prisotnost značilnih arom, saj imajo večinoma nižje ravni arom, in tako zagotovila, da se ti izdelki še vedno prodajajo. Industrija lahko tudi z različnimi dodatki imenu tržne znamke namiguje na aromo in manipulira s kadilčevo zaznavo arome, v kolikor še ni uveljavljena enotna

embalaža, pa tudi s spremembami barv in dodatki na embalaži (17). Pred uveljavitvijo prepovedi značilne arome mentola je industrija tudi intenzivno promovirala izdelke z mentolom in so tako npr. v Združenem kraljestvu močno zvišali prodajni delež teh izdelkov (17, 19). Ker v večini držav prepovedi značilnih arom vključujejo le cigarete, izvajajo tudi intenzivno promocijo drugih izdelkov z značilnimi aromami, in sicer so že pred prepovedmi in tudi po njih spodbujali kupce k prehodu na izdelke, v katerih značilne arome ostajajo dovoljene, to so cigarilosi, majhne cigare, cigare, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki, elektronske cigarete in ogrevani tobačni izdelki (17–19). Na Danskem se npr. prodajajo cigarilosi z značilnimi aromami, ki so po velikosti in obliki zelo podobni cigaretam (17). Naj tu omenimo, da bodo tudi v ogrevanih tobačnih izdelkih v Evropski uniji predvidoma leta 2023 prav tako začele veljati prepovedi značilnih arom, v skladu s prihajajočo *Delegirano direktivo Komisije* (EU) z dne 29. junija 2022 o spremembi *Direktive 2014/40/EU Evropskega parlamenta in Sveta* glede umika nekaterih izjem v zvezi z ogrevanimi tobačnimi izdelki.

Industrija torej uporablja številne strategije za spodkopavanje ukrepa prepovedi značilnih arom in izkorišča dejstvo, da so prepovedane značilne arome, ne pa vsakršno dodajanje arom v izdelke. Nekaterе države so tudi zato uveljavile obsežnejše prepovedi, npr. Brazilija, ki je prepovedala vse dodatke, ki spremenijo okus tobačnih izdelkov, pa Kanada, ki je prepovedala uporabo mentola v cigaretah in večini cigar, ter Nemčija, ki je prepovedala uporabo mentola kot dodatka v cigaretah in tobaku za zvijanje (17). Evropska tobačna direktiva in trenutna slovenska zakonodaja (1, 2) omogočata v cigaretah in tobaku za zvijanje popolno prepoved dodajanja snovi, ki olajšujejo vdihavanje, kar so učinki mentola in sorodnih snovi. Zato sta oziroma bosta v kratkem v Evropski uniji poleg Nemčije in Finske tudi Belgija in Avstrija uvedli popolno prepoved dodajanja mentola v te izdelke. Ta ukrep lahko brez sprememb veljavnega zakona uvedemo tudi v Sloveniji.

Prepovedi značilnih arom so torej učinkovit ukrep za zmanjševanje uporabe tobačnih izdelkov, tudi med mladostniki in mladimi odraslimi, in privedejo do znatnih koristi za javno zdravje. V Sloveniji smo v krajšem času uvedli številne ukrepe nadzora nad tobakom, zato izključnega učinka prepovedi značilnih arom na kadilsko vedenje mladostnikov na osnovi obstoječih podatkov ni možno ovrednotiti. Učinke vseh ukrepov na kadilsko vedenje 16-letnikov prikazujemo v poglavju 3.6.

Zaključki

Po uvedbi prepovedi značilne arome mentola v cigaretah in tobaku za zvijanje smo v naši raziskavi zabeležili statistično značilno znižanje odstotka kadilcev cigaret z značilnimi aromami, in sicer na račun sprememb med dekleti, medtem ko med fanti sprememb ni. Odstotek kadilcev cigaret z aromami ostaja znaten, saj jih med kadilci cigaret še vedno kadi okoli četrtnina anketiranih 16-letnih dijakinj in okoli tretjina anketiranih 16-letnih dijakov. Razloge lahko najverjetneje iščemo v kršitvah, zamudnih postopkih dokazovanja značilnih arom ter številnih taktikah tobačne industrije za prilagajanje prepovedim. Kadilci imajo še vedno na voljo tobačne in povezane izdelke, v katerih so značilne arome še dovoljene, zato lahko prehajajo na kajenje/uporabo drugih tobačnih in povezanih izdelkov. Prepovedi značilnih arom je zato smiselno razširiti na vse različne tobačne in povezane izdelke, da preprečimo prehajanje na druge izdelke, v katerih so arome še dovoljene. Ker je ugotavljanje in potrjevanje značilnih arom težaven proces, in ker tudi manjše količine arom olajšajo kajenje in ga naredijo prijetnejšega (20), bi bila smiselna popolna prepoved dodajanja mentola in drugih arom v tobačne izdelke. Industriji bi tako onemogočili številne strategije izogibanja ukrepom prepovedi značilnih arom ter izkoriščanje ugodnih učinkov malih količin dodanih arom. Obenem bi se izognili tudi težavnemu procesu ugotavljanja in potrditve značilnih arom ter sledenja izdelkom na trgu ter tako dosegli največje učinke ukrepa. Omejeno delovanje v tej smeri, to je popolna prepoved mentola in sorodnih snovi v cigaretah in tobaku za zvijanje, omogoča že trenutna zakonodaja na osnovi dejstva, da mentol in sorodne snovi lajšajo vdihavanje tobačnega dima.

1.

Po uvedbi prepovedi značilne arome mentola se je med 16-letnimi dijakinjami, ki kadijo cigarete (tovarniške ali ročno izdelane), znižal odstotek tistih, ki kadijo cigarete z značilnimi aromami, med 16-letnimi dijaki pa se odstotek ni spremenil.

2.

V letu 2021 je o kajenju cigaret z značilnimi aromami še vedno poročala okoli četrtnina 16-letnih dijakinj in okoli tretjina 16-letnih dijakov, ki kadijo cigarete.

3.4.5 Viri

1. Evropski parlament in Svet. Direktiva 2014/40/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 3. aprila 2014 o približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic o proizvodnji, predstavitvi in prodaji tobačnih in povezanih izdelkov in razveljavitvi Direktive 2001/37/ES / DIRECTIVE 2014/40/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 3 April 2014 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning the manufacture, presentation and sale of tobacco and related products and repealing Directive 2001/37/EC. Official Journal of the European Union L 127/1, 29. 4. 2014. Dostopano 29. 7. 2022 na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0040&from=EN>.
2. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
3. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.
4. Rosshiem ME, Livingston MD, Krall JR, Barnett TE, Thombs DL, McDonald KK, Gimm GW. Cigarette Use Before and After the 2009 Flavored Cigarette Ban. J Adolesc Health. 2020 Sep; 67(3): 432–7.
5. Zatoński M, Herbec A, Zatoński W, Janik-Koncewicz K, Driezen P, Demjén T, Fernández E, Fong GT, Quah ACK, Kyriakos CN, McNeill A, Willemsen M, Mons U, Tountas Y, Trofor AC, Vardavas CI, Przewoźniak K; EUREST-PLUS Consortium. Cessation behaviours among smokers of menthol and flavoured cigarettes following the implementation of the EU Tobacco Products Directive: findings from the EUREST-PLUS ITC Europe Surveys. Eur J Public Health. 2020 Jul 1; 30(Suppl_3): iii34–iii37.
6. Cadham CJ, Sanchez-Romero LM, Fleischer NL, Mistry R, Hirschtick JL, Meza R, Levy DT. The actual and anticipated effects of a menthol cigarette ban: a scoping review. BMC Public Health. 2020 Jul 9; 20(1): 1055.
7. Soule EK, Dubray J, Cohen JE, Schwartz R, Chaiton M. Smoking cessation strategies used by former menthol cigarette smokers after a menthol ban. Addict Behav. 2021 Dec; 123: 107046.

8. Chaiton M, Papadhima I, Schwartz R, Cohen JE, Soule EK, Zhang B, Eissenberg T. Product Substitution After A Real-World Menthol Ban: A Cohort Study. *Tob Regul Sci.* 2020 May; 6(3): 205–12.
9. Chung-Hall J, Fong GT, Meng G, Cummings KM, Hyland A, O'Connor RJ, Quah ACK, Craig LV. Evaluating the impact of menthol cigarette bans on cessation and smoking behaviours in Canada: longitudinal findings from the Canadian arm of the 2016-2018 ITC Four Country Smoking and Vaping Surveys. *Tob Control.* 2022 Jul; 31(4): 556–63.
10. Rogers T, Brown EM, Siegel-Reamer L, Rahman B, Feld AL, Patel M, Vallone D, Schillo BA. A Comprehensive Qualitative Review of Studies Evaluating the Impact of Local US Laws Restricting the Sale of Flavored and Menthol Tobacco Products. *Nicotine Tob Res.* 2022 Mar 1; 24(4): 433–43.
11. Chaiton M, Schwartz R, Kundu A, Houston C, Nugent R. Analysis of Wholesale Cigarette Sales in Canada After Menthol Cigarette Bans. *JAMA Netw Open.* 2021 Nov 1; 4(11): e2133673.
12. Welwean RA, Andersen-Rodgers E, Akintunde A, Zhang X. Evaluating the Impact of Strong and Weak California Flavored Tobacco Sales Restriction Policies on the Tobacco Retail Environment. *Am J Health Promot.* 2022 May; 36(4): 687–96. (povzetek)
13. Liber AC, Stoklosa M, Levy DT, Sánchez-Romero LM, Cadham CJ, Pesko MF. An analysis of cigarette sales during Poland's menthol cigarette sales ban: small effects with large policy implications. *Eur J Public Health.* 2022 Jun 9: ckac063. Epub ahead of print.
14. East KA, Reid JL, Burkhalter R, Kock L, Hyland A, Fong GT, Hammond D. Evaluating the Outcomes of the Menthol Cigarette Ban in England by Comparing Menthol Cigarette Smoking Among Youth in England, Canada, and the US, 2018-2020. *JAMA Netw Open.* 2022 May 2; 5(5): e2210029.
15. European Commission. Special Eurobarometer 458: Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes (Report), 2017. Dostopano 29. 7. 2022 na: https://www.drugsandalcohol.ie/27368/1/Eurobarometer_Attitudes_towards_tobacco_and_electronic_cigarettes.pdf.
16. Kock L, Shahab L, Bogdanovica I, Brown J. Profile of menthol cigarette smokers in the months following the removal of these products from the market: a cross-sectional population survey in England. *Tob Control.* 2021 Nov 17: tobaccocontrol-2021-057005.
17. Brink AL, Glahn AS, Kjaer NT. Tobacco companies' exploitation of loopholes in the EU ban on menthol cigarettes: a case study from Denmark. *Tob Control.* 2022 Mar 21: tobaccocontrol-2021-057213.
18. European Network for Smoking and Tobacco Prevention. Ban on menthol cigarettes: European Union member states shall prohibit the placing on the market of tobacco products with a characterising flavour. *Tob Prev Cessat.* 2020 Jul 1; 6: 40.
19. STOP. Flavors (Including Menthol) in Tobacco Products. Issue Brief, May 2022. Dostopano 29. 7. 2022 na: <https://exposetobacco.org/wp-content/uploads/Flavors-Including-Menthol-In-Tobacco-Products-FINAL.pdf>.
20. Koprivnikar H. Zakonodajni ukrepi za nadaljnje zmanjševanje razširjenosti kajenja v Sloveniji – strokovne podlage. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2013.

3.5 UKREPI ZA ZMANJŠANJE DOSTOPNOSTI TOBAČNIH IN POVEZANIH IZDELKOV MLADOLETNIM NA PRODAJNIH MESTIH

3.5.1 Uvod

Na področju zmanjševanja dostopnosti tobačnih in povezanih izdelkov mladoletnim na prodajnih mestih je bil prvi ukrep *Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov*, sprejetega leta 2017, prepoved prodaje povezanih izdelkov mladoletnikom (povezani izdelki vključujejo elektronske cigarete z in brez nikotina, nove tobačne izdelke in zeliščne izdelke za kajenje). Prepoved je začela veljati 11. marca 2017. Drugi ukrep, ki je začel veljati konec leta 2018, pa so obvezna dovoljenja za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov. Tobak, tobačne izdelke in povezane izdelke lahko prodaja le, kdor ima dovoljenje za prodajo v posameznem poslovnem prostoru, navedenem v dovoljenju. Dovoljenje velja pet let od dneva izdaje z možnostjo podaljšanja. Ministrstvo za zdravje poslovnemu subjektu začasno prepove prodajo tobaka, tobačnih izdelkov in povezanih izdelkov, če so bile v poslovnem prostoru, za katerega mu je bilo izdano dovoljenje, s pravnomočno odločbo ugotovljene kršitve določb zakona glede prepovedi oglaševanja (popolna prepoved oglaševanja, razstavljanja, promocije, sponzorstev, donacij) ali prepovedi prodaje (prepoved prodaje mladoletnim, prodaje iz avtomatov, preko interneta idr.), ki so navedene v 29. in 30. členu zakona. Po prvi kršitvi traja začasna prepoved prodaje šest mesecev, ob naslednji tri leta, pri tretji pa se izreče trajna prepoved prodaje (1). Po podatkih Ministrstva za zdravje so morali zainteresirani trgovci vložiti vloge za izdajo dovoljenj najkasneje do 11. novembra 2018. Dovoljenja so bila nato izdana v prvi polovici 2019, nadzor nad dovoljenji s pomočjo pristopa Skriti kupec je TIRS v sodelovanju z nevladnimi organizacijami in mladoletnimi kupci prav tako začel v letu 2019 (2).

Namen poglavja je poleg predstavitve najnovejših podatkov o dostopnosti cigaret, tobaka za zvijanje in elektronskih cigaret mladoletnim osebam, predvsem predstavitev učinkov uvedbe dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov ter prepovedi prodaje elektronskih cigaret mladoletnim na dostopnost teh izdelkov mladoletnim anketiranim dijakom 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starih v povprečju 16 let.

3.5.2 Opis kazalnikov

Ukrep prepovedi prodaje se nanaša izključno na mladoletne, zato smo v analize učinkov ukrepov v tem poglavju vključili le **mladoletne anketirane dijake**. Med njimi smo spremljali različne kazalnike dostopnosti cigaret, tobaka za zvijanje in elektronskih cigaret mladoletnim osebam.

Pri **prepovedi prodaje elektronskih cigaret mladoletnim** primerjavo stanja pred in po uvedbi ukrepa otežuje to, da je prvi val raziskave potekal med 3. in 14. aprilom 2017, torej približno en mesec po uveljavitvi prepovedi 11. marca 2017. Pri primerjavi prvega in drugega vala raziskave tako ne moremo govoriti o primerjavi stanja pred in po uvedbi prepovedi pri zaznani dostopnosti, ker pri teh vprašanih nismo navajali časovnih rokov, a vendar smo zelo verjetno glede na to, da gre za splošno zaznavo dostopnosti teh izdelkov, zajeli tudi čas pred uvedbo prepovedi. Vprašanja glede nakupov, zavrnitev nakupov in zahtev po osebem dokumentu s strani trgovca pa se nanašajo na obdobje zadnjih 12 mesecev, tako da smo zajeli čas pred uvedbo ukrepa in lahko govorimo o primerjavi prej in potem.

Pri **dovoljenjih za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov** (elektronske cigarete) raziskava omogoča primerjavo pred in po uvedbi ukrepa (pred ukrepom v letih 2017 in 2018, po ukrepu v letu 2021). Drugi val raziskave smo namreč izvedli med 5. novembrom in 10. decembrom, ukrep pa je začel veljati konec leta 2018, ko je Ministrstvo začelo z izdajo prvih dovoljenj, nadzor pa se je začel izvajati v začetku leta 2019.

Prepoved prodaje tobačnih izdelkov mladoletnim je bila uveljavljena že leta 2007, zato pri tem ukrepu niso možne časovne primerjave učinkov.

Zaznana dostopnost cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki pri lastnem nakupu oziroma s pomočjo nadomestnega kupca

Zaznana dostopnost cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki pri lastnem nakupu oziroma s pomočjo nadomestnega kupca: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako težko ali lahko bi v trgovinah ali drugje, kjer prodajajo tobačne izdelke: kupil/a cigarete ali tobak za zvijanje cigaret oziroma našel/našla nekoga drugega, da jih kupi zate?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi mladoletni anketirani dijaki. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Zelo lahko«, »Lahko«, »Niti težko/niti lahko«, »Težko«, in »Zelo težko«. Odgovore smo združili v tri skupine: »Zelo lahko« in »Lahko« skupaj, »Zelo težko« in »Težko« skupaj ter posebej še odgovor »Niti težko, niti lahko«. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih.

Nakupi cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki (poskusi nakupov, prodajna mesta, zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje)

Poskusi nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 12 mesecih sam/a poskusil/a kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«, »Enkrat«, »Dvakrat«, »3- do 5-krat«, »6- do 9-krat«, »10-krat ali več«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so kadili cigarete kadarkoli v življenju. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup, nato pa še v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti nakupov. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Mesta poskusov nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kje si v zadnjih 12 mesecih poskusil/a kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret?«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret. Možni odgovori so bili: »Trgovina«, »Kiosk«, »Bencinska črpalka«, »Internet«, »Gostinski lokal (vključno s hoteli, nočnimi klubi, bari)«, »Drugo«, kjer so lahko sami navedli tudi drugo vrsto prodajnega mesta. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje med mladoletniki: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kakšne so po tvojem mnenju cene cigaret in tobaka za zvijanje?«. Za vsak izdelek posebej (cigarete, tobaka za zvijanje) so bili možni odgovori: »Zelo visoke«, »Visoke«, »Niti visoke, niti nizke«, »Nizke«, »Zelo nizke«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo v vprašalnik vključili prvič v 3. valu raziskave, zato so na voljo le podatki za leto 2021.

Navedbe mladoletnikov o ravnanju trgovcev pri poskusih nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje (zavrnitev nakupa, zahteva po osebnem dokumentu za potrditev polnoletnosti)

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje s strani trgovca: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ko si poskušal/a kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret, ali je trgovec kadarkoli zavrnil, da bi ti jih prodal?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »Enkrat ali dvakrat«; »Pogosto«; »Vedno«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil nakupa ter v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti zavrnitve nakupov. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Zahteva trgovca po osebnem dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje za potrditev polnoletnosti: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto je trgovec od tebe zahteval osebni dokument (za potrditev, ali si polnoleten/na), ko si želel/a kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »Enkrat ali dvakrat«; »Pogosto«; »Vedno«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, ter v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti zahtev po osebnem dokumentu. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Zaznana dostopnost elektronskih cigaret med mladoletniki pri lastnem nakupu

Zaznana dostopnost elektronskih cigaret med mladoletniki pri lastnem nakupu: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako težko ali lahko bi kupil/a elektronske cigarete tam, kjer jih prodajajo?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi mladoletni anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Zelo lahko«; »Lahko«; »Niti težko/niti lahko«; »Težko«; in »Zelo težko«. Odgovore smo združili v tri skupine: »Zelo lahko« in »Lahko« skupaj, »Zelo težko« in »Težko« skupaj ter posebej še odgovor »Niti težko, niti lahko«. Prikazujemo odstotke med vsemi dijaki, dodali smo tudi odstotek tistih, ki za elektronske cigarete še niso slišali. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Nakupi elektronskih cigaret med mladoletniki (poskusi nakupov, prodajna mesta)

Poskusi nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si v zadnjih 12 mesecih sam/a poskusil/a kupiti elektronske cigarete?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »Enkrat«; »Dvakrat«; »3- do 5-krat«; »6- do 9-krat«; »10-krat ali več«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup, nato pa še v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti nakupov. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Mesta poskusov nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kje si v zadnjih 12 mesecih poskusil/a kupiti elektronske cigarete?«. Na vprašanje so odgovarjali mladoletni anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti elektronske cigarete. Možni odgovori so bili: »Specializirana trgovina z elektronskimi cigaretami«; »Trgovina«; »Kiosk«; »Bencinska črpalka«; »Internet«; »Gostinski lokal (vključno s hoteli, nočnimi klubi, bari)«; »Drugo«, kjer so lahko sami navedli tudi drugo vrsto prodajnega mesta. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Navedbe mladoletnikov o ravnanju trgovcev pri poskusih nakupov elektronskih cigaret (zavrnitev nakupa, zahteva po osebem dokumentu za potrditev polnoletnosti)

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ko si poskušal/a kupiti elektronske cigarete, ali je trgovec kadarkoli zavrnil, da bi ti jih prodal?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »Enkrat ali dvakrat«; »Pogosto«; »Vedno«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani mladoletni dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti elektronske cigarete. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil nakupa, ter v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti zavrnitve nakupov. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Zahteva trgovca po osebem dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa elektronskih cigaret za potrditev polnoletnosti: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto je trgovec zahteval osebni dokument (za potrditev, ali si polnoleten/na), ko si želel/a kupiti elektronske cigarete?«. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »Enkrat ali dvakrat«; »Pogosto«; »Vedno«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani mladoletni dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti elektronske cigarete. Odgovore smo najprej združili v dve kategoriji (*Nikoli* in *Vsaj enkrat*) in tako dobili odstotek tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, ter v tri kategorije (*Nikoli*, *Enkrat do petkrat*, *Več kot petkrat*) za oceno sprememb v pogostosti zahtev po osebem dokumentu. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

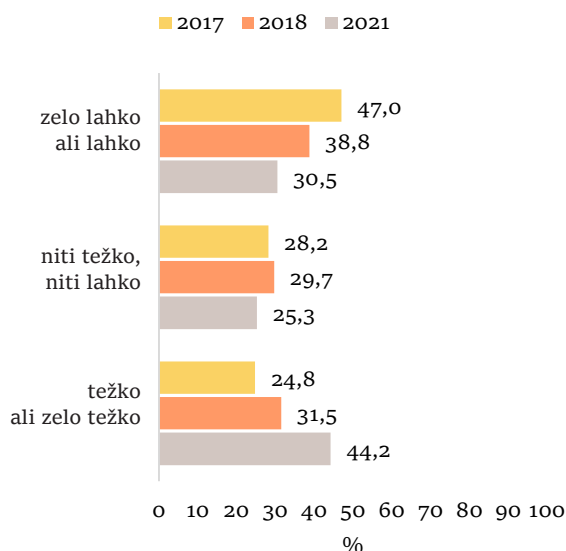
3.5.3 Zaznana dostopnost cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki pri lastnem nakupu oziroma s pomočjo nadomestnega kupca

Zaznana dostopnost cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki pri lastnem nakupu

Med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 (Slika 3.5.1) je med anketiranimi mladoletnimi dijaki prišlo do statistično značilnih sprememb v odstotkih zaznane dostopnosti cigaret in tobaka za zvijanje pri lastnem nakupu (v obeh primerih $p < 0,001$). V obeh obdobjih se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, odstotek neodločenih pa se je statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 (povsod $p < 0,05$). Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017, odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje pa statistično značilno višji (v obeh primerih $p < 0,05$).

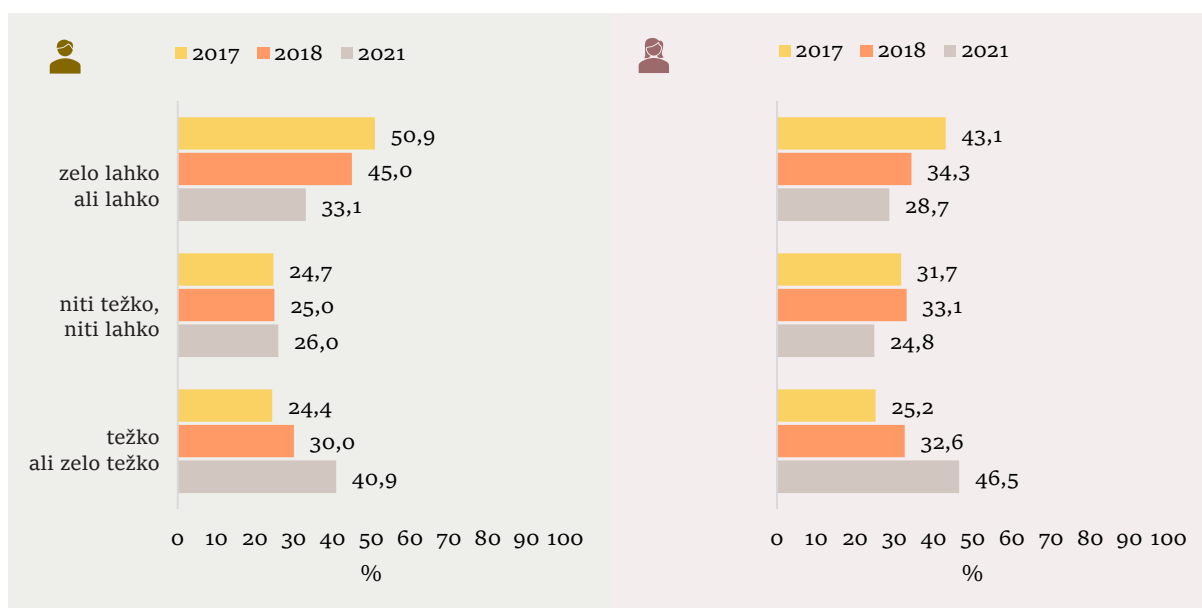
Med anketiranimi mladoletnimi fanti se je med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje (Slika 3.5.2), med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno znižal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje (povsod $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi mladoletnimi dekletmi se je med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 statistično značilno znižal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko same kupile cigarete ali tobak za zvijanje, in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi same (zelo) težko kupile cigarete ali tobak za zvijanje (povsod $p < 0,05$).

Statistično značilno pa se je spremenil tudi odstotek neodločenih anketiranih mladoletnih deklet, in sicer se je statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,05$). Pri anketiranih mladoletnih dekletih se vsi odstotki v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od tistih v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

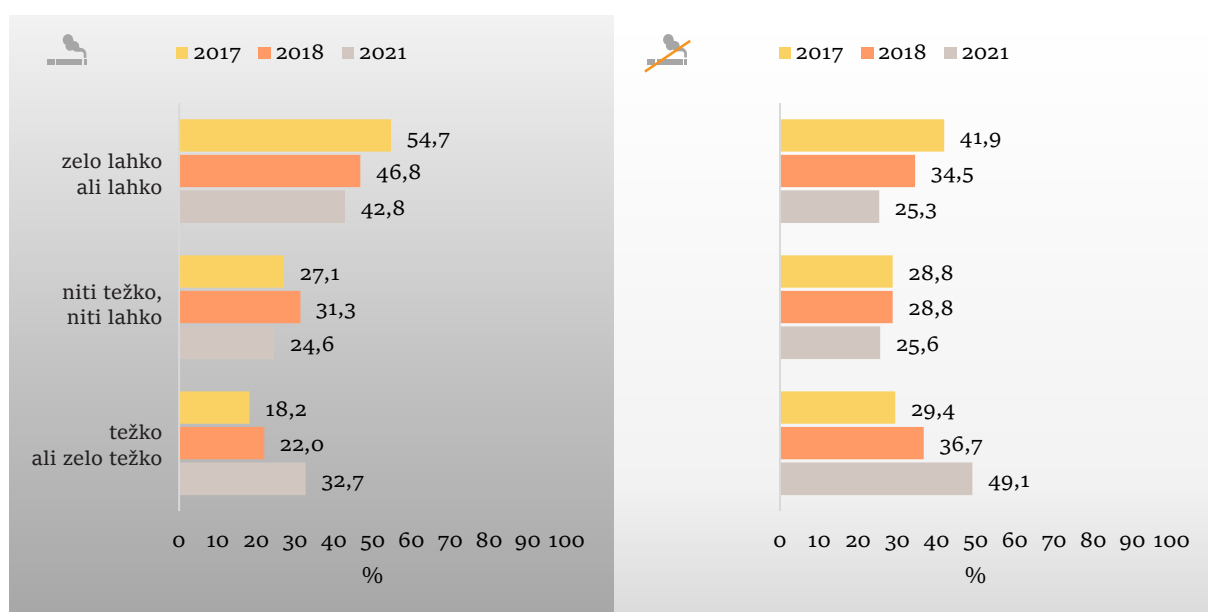
Slika 3.5.1: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.2: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Med anketiranimi mladoletnimi dijaki, ki so kadili v zadnjih 12 mesecih, se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko kupili cigarete ali tobak za zvijanje (Slika 3.5.3), odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, pa se je statistično značilno zvišal med letoma 2018 in 2021 (v obeh primerih $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi mladoletnimi dijaki, ki niso kadili v zadnjih 12 mesecih, pa se je med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 statistično značilno znižal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, pa se je v obeh obdobjih statistično značilno zvišal (povsod $p < 0,05$). Tako se oba odstotka v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

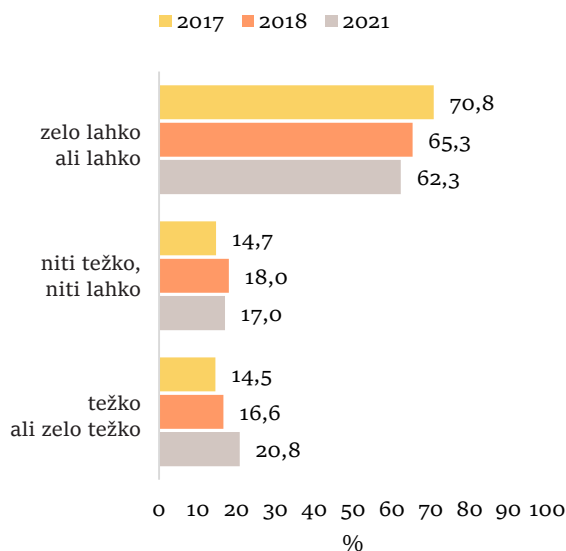
Slika 3.5.3: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.

Zaznana dostopnost cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki s pomočjo nadomestnega kupca

Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca (zelo) lahko kupili cigarete ali tobak za zvijanje (Slika 3.5.4), se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal, med letoma 2018 in 2021 pa se ni statistično značilno spremenil, a v letu 2021 ostaja statistično značilno nižji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2017 in 2018 se je statistično značilno zvišal odstotek neodločenih ($p < 0,05$), ki se prav tako ni statistično značilno spremenil v naslednjem obdobju, a se odstotek v letu 2021 statistično značilno več ne razlikuje od tistega v letu 2017. Med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno zvišal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca (zelo) težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje in odstotek je v letu 2021 tudi statistično značilno višji kot v letu 2017 (v obeh primerih je $p < 0,05$).

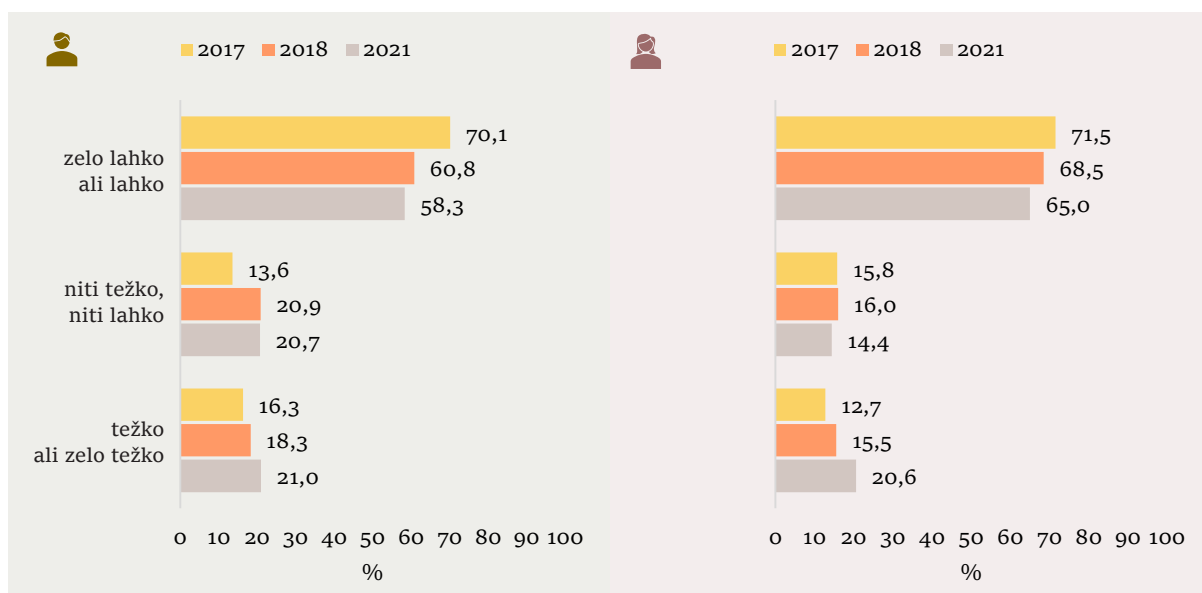
Do statistično značilnih razlik v odstotkih je med letoma 2017 in 2018 prišlo med anketiranimi mladoletnimi fanti (Slika 3.5.5), in sicer se je statistično značilno znižal odstotek tistih, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca (zelo) lahko kupili cigarete ali tobak za zvijanje in statistično značilno zvišal odstotek neodločenih (v obeh primerih je $p < 0,05$).

Oba odstotka se v letu 2021 še vedno statistično značilno razlikujeta od tistega v letu 2017 (v obeh primerih je $p < 0,05$). Pri anketiranih mladoletnih dekletih med letoma 2017 in 2018 ni bilo statistično značilnih razlik v odstotkih, se je pa med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca (zelo) težko kupile cigarete ali tobak za zvijanje. Odstotek je v letu 2021 tudi statistično značilno višji od tistega v letu 2017 ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

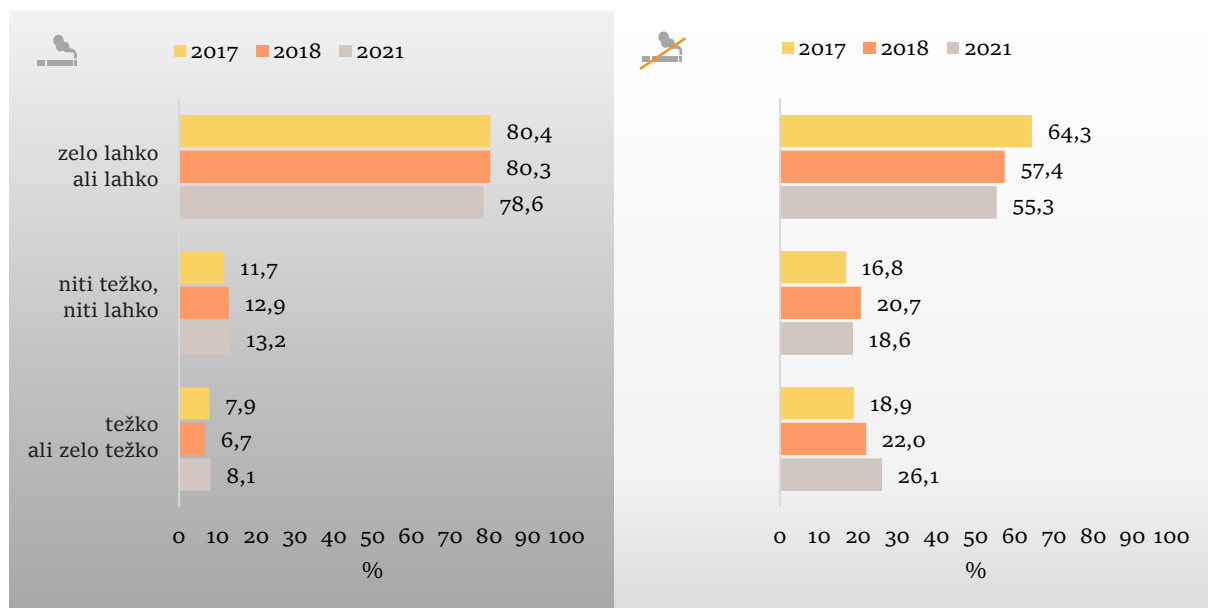
Slika 3.5.4: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.5: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Med anketiranimi mladoletnimi kadilci med vsemi tremi valovi raziskave ne beležimo statistično značilnih sprememb zaznane dostopnosti cigaret ali tobaka za zvijanje (Slika 3.5.6). Med anketiranimi mladoletnimi nekadilci se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) lahko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med letoma 2018 in 2021 se ta odstotek ni spremenil, a v letu 2021 ostaja statistično značilno nižji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi nekadilci je v letu 2021 tudi odstotek tistih, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$), med posameznimi valovi raziskave v tem odstotku sicer ne beležimo statistično značilnih sprememb.

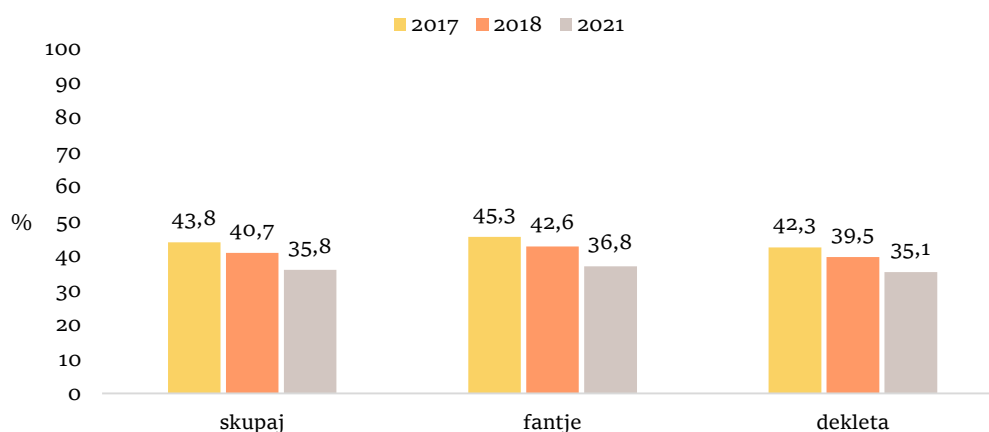
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.6: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.

3.5.4 Nakupi cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki (poskusi nakupov, prodajna mesta, zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje)

Poskusi nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

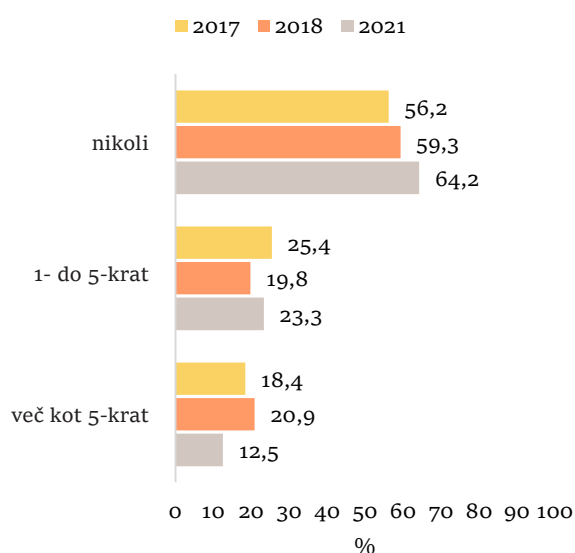
Odstotki anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, se med posameznimi valovi raziskave niso spremenili skupno ali pri posameznem spolu (Slika 3.5.7). V letu 2021 pa je skupni odstotek statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$), kar pa ne velja za posamezni spol.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.7: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

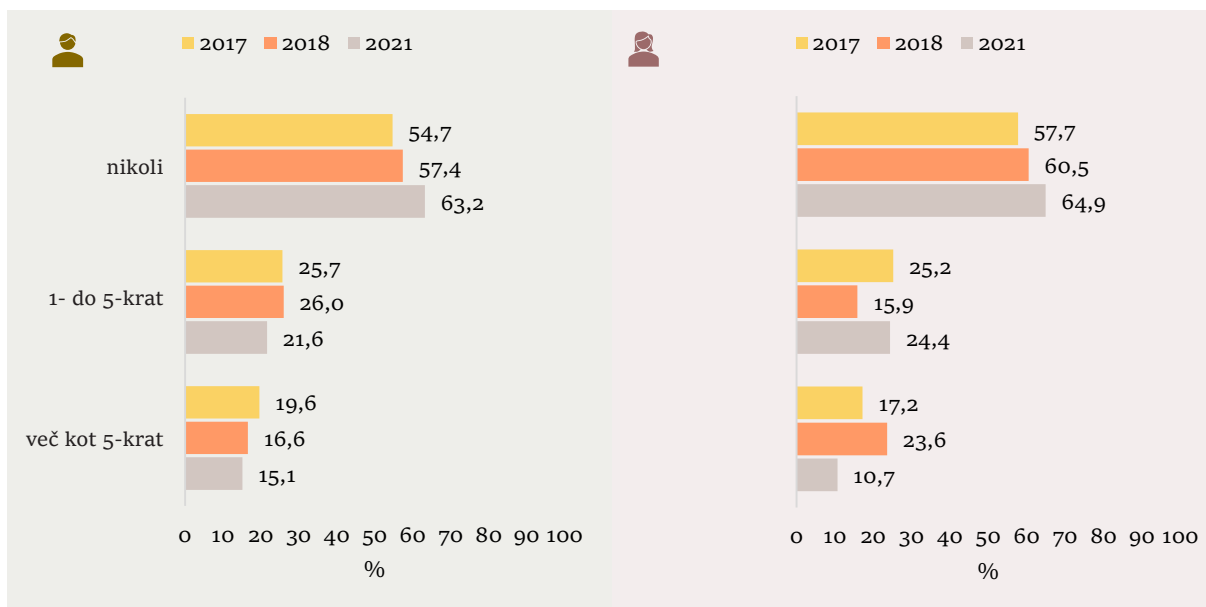
Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in ki niso nikoli v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, se med posameznimi valovi raziskave ni statistično značilno spremenil (Slika 3.5.8), vendar pa je v letu 2021 odstotek statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih več kot 5-krat poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, odstotek je tudi statistično značilno nižji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.8: Odstotki mladoletnih dijakov, ki v zadnjih 12 mesecih niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, 2017, 2018 in 2021.

Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in ki so v zadnjih 12 mesecih od 1- do 5-krat poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, se je med dekleti med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal (Slika 3.5.9), med letoma 2018 in 2021 pa statistično značilno zvišal (v obeh primerih $p < 0,05$). Med dekleti se je med letoma 2018 in 2021 tudi statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakinj, ki so kadarkoli v življenju kadile cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih več kot 5-krat poskusile kupiti cigarete ali tobak za zvijanje ($p < 0,05$).

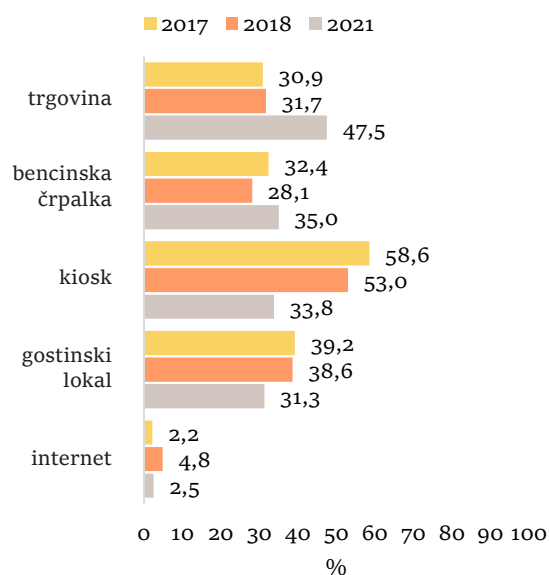
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.9: Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Mesta poskusov nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

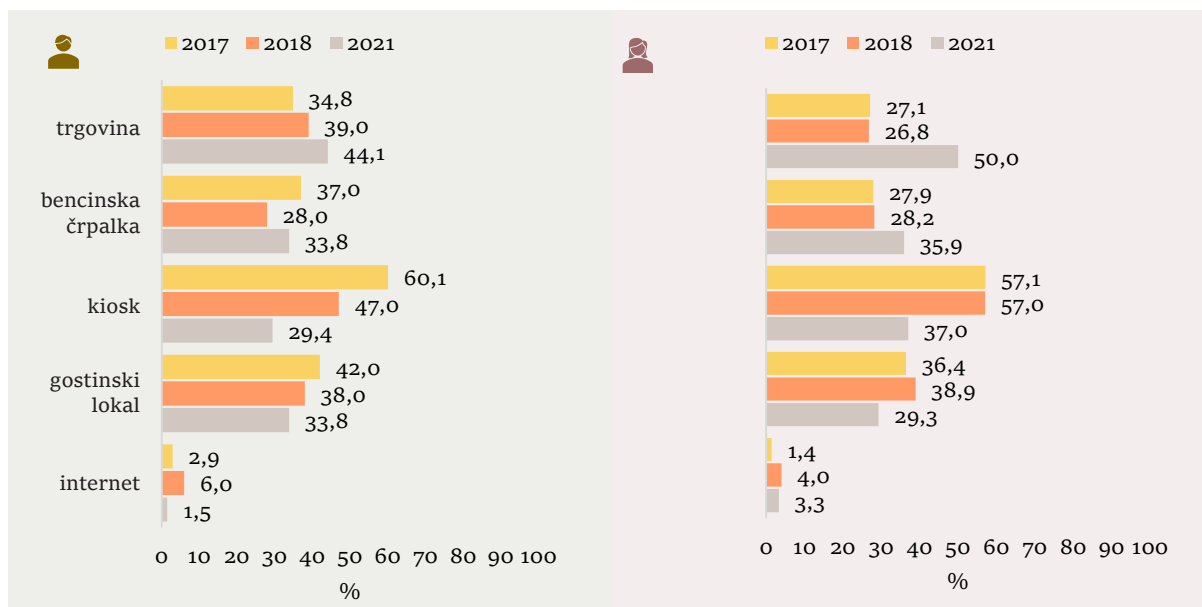
Medtem ko med letoma 2017 in 2018 pri nobenem od prodajnih mest ni prišlo do statistično značilnih sprememb (Slika 3.5.10), pa se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete in tobak za zvijanje v kioskih, in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki so te izdelke poskusili kupiti v trgovinah. Oba odstotka se v letu 2021 tudi statistično značilno razlikujeta od odstotka v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Glede na spol so statistično značilne spremembe med letoma 2017 in 2018 prisotne le pri enem prodajnem mestu med anketiranimi mladoletnimi fanti, to so kioski (Slika 3.5.11). Med letoma 2017 in 2018 se je namreč odstotek fantov, ki so kupovali cigarete in tobak za zvijanje v kioskih, statistično značilno znižal ($p = 0,044$). Med letoma 2018 in 2021 se je odstotek kupcev v kioskih med anketiranimi mladoletnimi fanti ponovno statistično značilno znižal ($p = 0,002$), statistično značilno pa se je znižal tudi med anketiranimi mladoletnimi dekletmi ($p = 0,002$). Med letoma 2018 in 2021 se je med anketiranimi mladoletnimi dekletmi tudi statistično značilno zvišal odstotek nakupovalk v trgovinah ($p < 0,001$). Vsi trije odstotki se v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od tistih v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.10: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, 2017, 2018 in 2021.

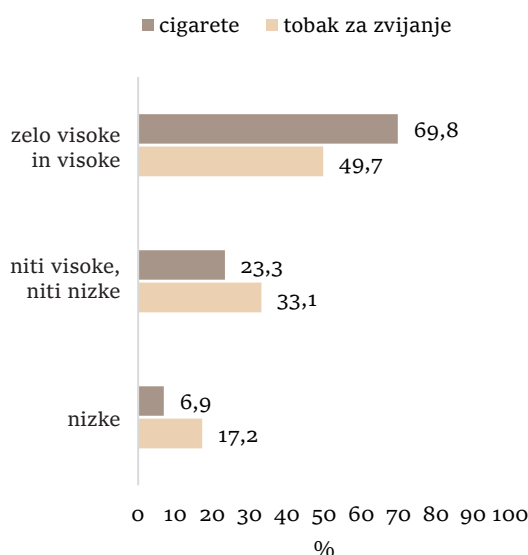

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.11: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete in tobak za zvijanje na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

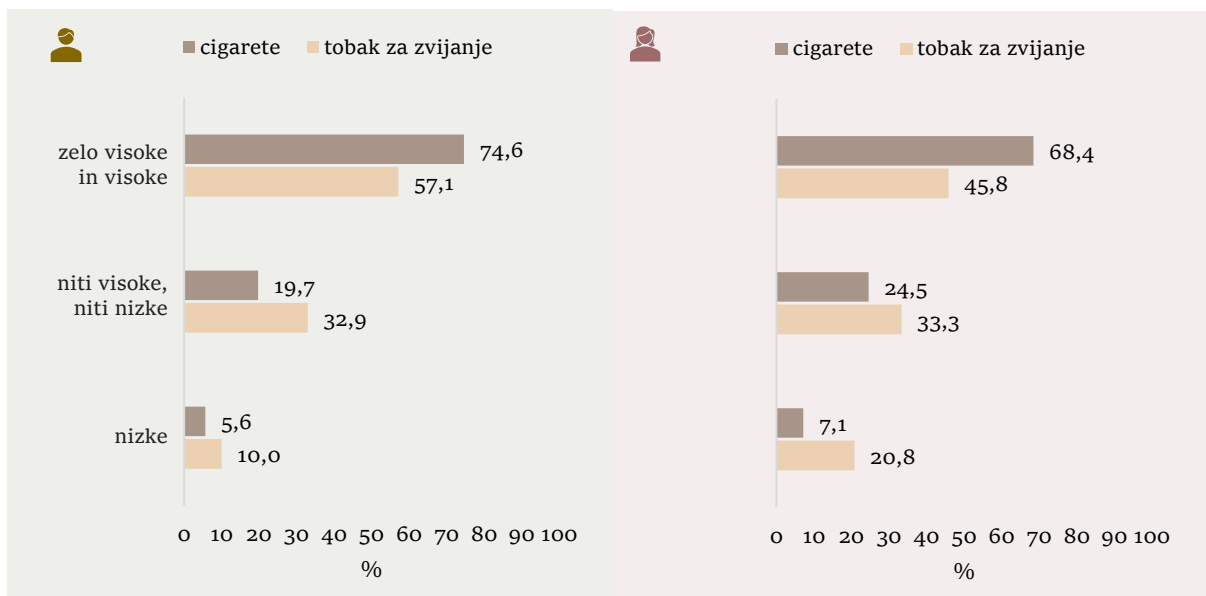
Zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje med mladoletniki

Med anketiranimi mladoletnimi dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, se zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje statistično značilno razlikujejo (Slika 3.5.12 in Slika 3.5.13). Odstotek tistih, ki cene zaznavajo kot (zelo) visoke, je pri cigaretah statistično značilno višji kot pri tobaku za zvijanje, odstotek tistih, ki zaznavajo cene kot (zelo) nizke, pa je pri tobaku za zvijanje statistično značilno višji kot pri cigaretah (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.12: Odstotki mladoletnih dijakov z različnimi zaznavami cen cigaret in tobaka za zvijanje (zelo visoke in visoke; niti visoke, niti nizke; nizke in zelo nizke) med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

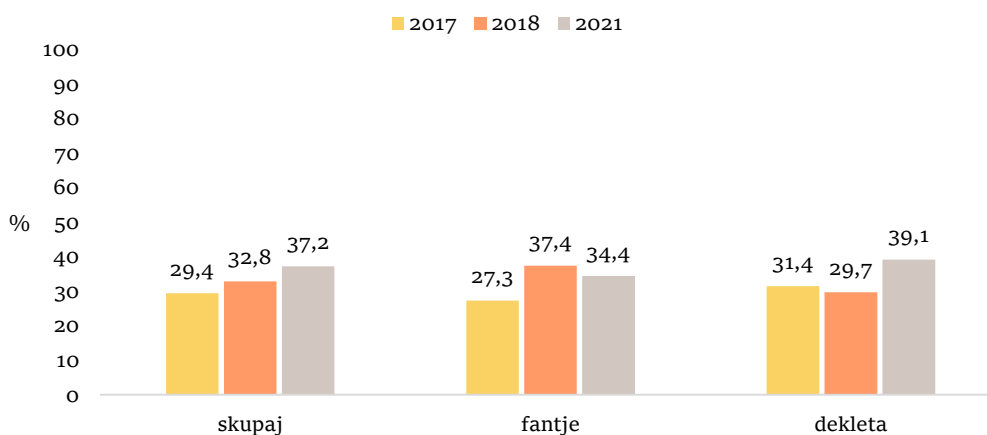
Slika 3.5.13: Odstotki mladoletnih dijakov z različnimi zaznavami cen cigaret in tobaka za zvijanje (zelo visoke in visoke; niti visoke, niti nizke; nizke in zelo nizke) med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, po spolu, 2021.

3.5.5 Navedbe mladoletnikov o ravnanju trgovcev pri poskusih nakupov cigaret ali tobaka za zvižanje (zavrnitev nakupa, zahteva po osebnem dokumentu za potrditev polnoletnosti)

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje s strani trgovca

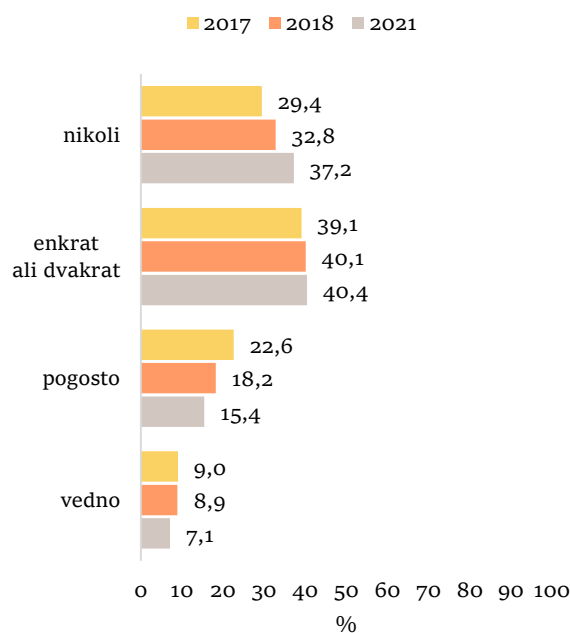
Odstotki anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, in poročajo, da jim trgovec ni nikoli zavrnil nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje, se med tremi valovi niso statistično značilno spremenili, ne skupno ne pri posameznem spolu, prav tako ni razlik med letoma 2017 in 2021 (Slika 3.5.14).

Pogostost trgovčeve zavrnitve mladoletnikovega nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje se med posameznimi valovi raziskave prav tako ni statistično značilno spremenila (Slika 3.5.15). Pri anketiranih mladoletnih fantih (Slika 3.5.16) beležimo le statistično značilne razlike med letoma 2018 in 2021, in sicer se je odstotek od enkrat do dvakrat zavrjenih statistično značilno zvišal, odstotek tistih, ki so bili vedno zavrjeni, pa statistično značilno znižal (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi mladoletnimi dekleti statistično značilnih razlik ne beležimo.

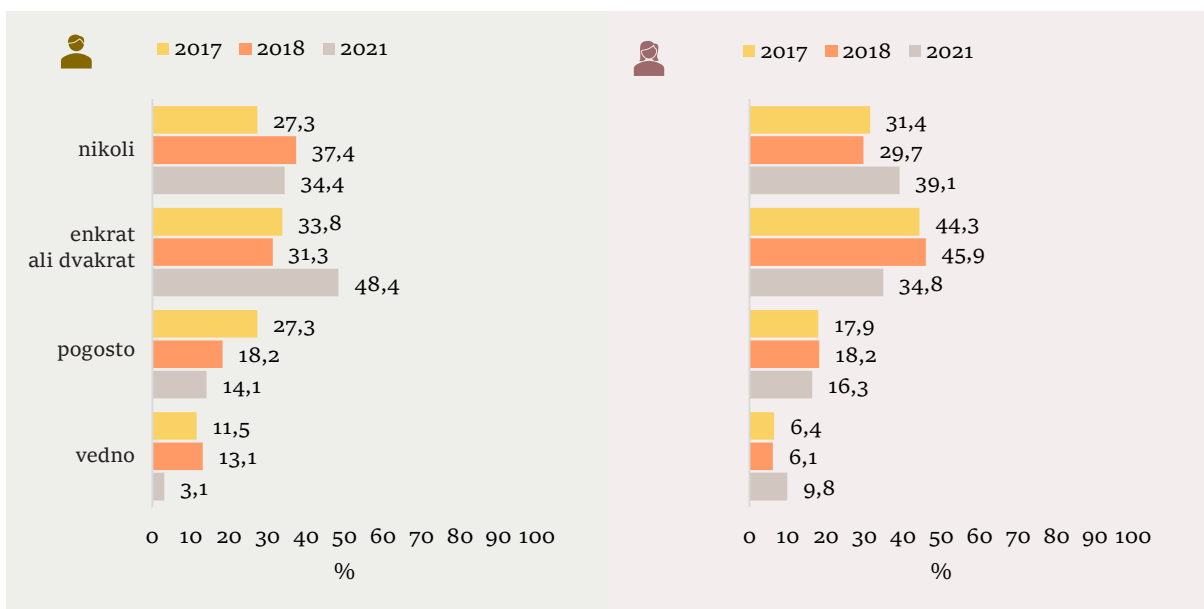
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.14: Odstotki mladoletnih dijakov, ki jim ni trgovec nikoli zavrnil nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.15: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, 2017, 2018 in 2021.

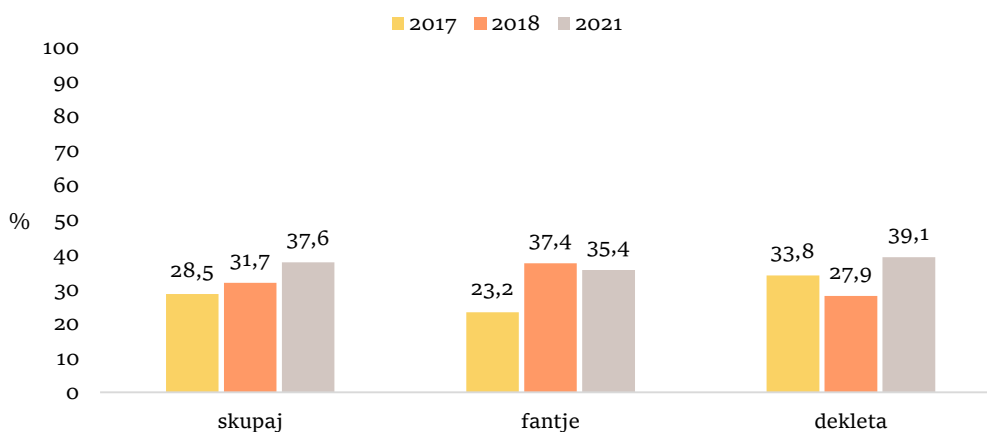
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi (2017, 2018).

Slika 3.5.16: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Zahteva trgovca po osebni dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje za potrditev polnoletnosti

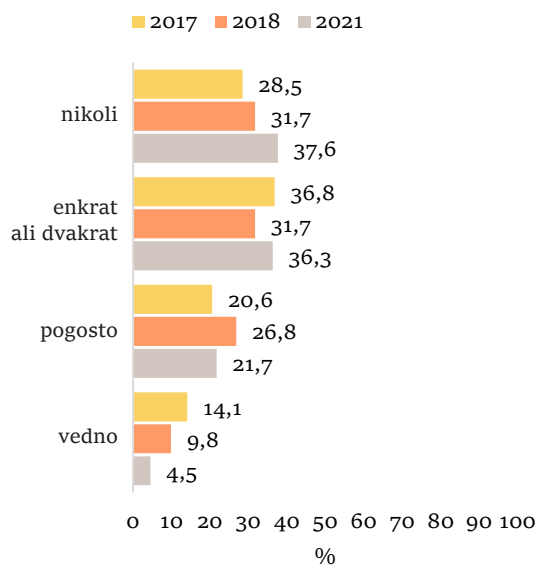
Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, ter poročajo o tem, da trgovec od njih ob poskusu nakupa ni nikoli zahteval osebnega dokumenta za potrditev polnoletnosti (Slika 3.5.17), se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal med anketiranimi mladoletnimi fanti ($p = 0,018$). Drugih statistično značilnih sprememb v odstotku skupno in glede na spol ne beležimo.

Pri pogostosti zahteve po osebni dokumentu (Slika 3.5.18) beležimo statistično značilno razliko med letoma 2017 in 2021 v odstotku tistih, ki jim je trgovec vedno zavrnil nakup cigaret oziroma tobaka za zvijanje. Pri posameznem spolu (Slika 3.5.19) beležimo v pogostosti zahteve po osebni dokumentu statistično značilne razlike le med anketiranimi mladoletnimi fanti. Med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 se je statistično značilno spremenil odstotek enkrat ali dvakrat zavrnenih, med letoma 2017 in 2021 pa se statistično značilno razlikuje odstotek vedno zavrnenih.

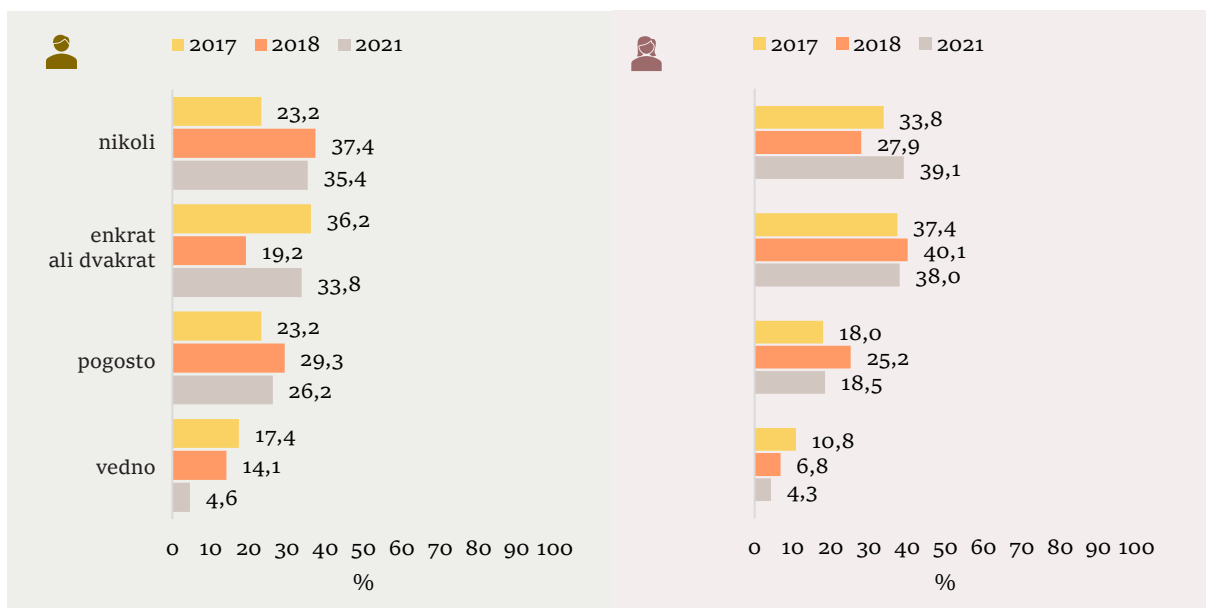
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.17: Odstotki mladoletnih dijakov, od katerih ni trgovec nikoli zahteval dokumenta ob nakupu, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.18: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, 2017, 2018 in 2021.

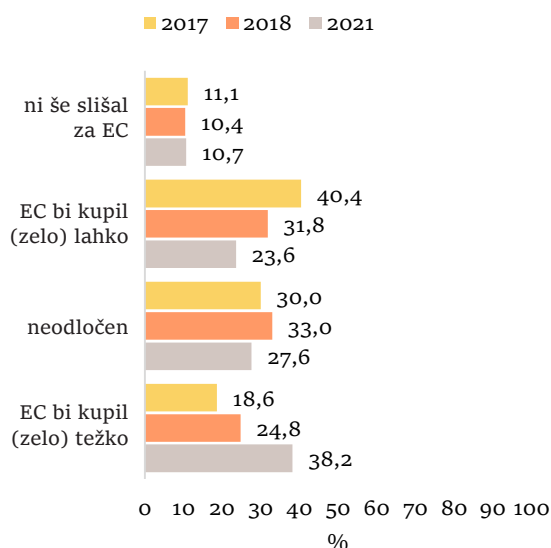

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.19: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.5.6 Zaznana dostopnost elektronskih cigaret med mladoletniki pri lastnem nakupu

Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupili (zelo) lahko, se med posameznimi valovi raziskave statistično značilno znižuje (Slika 3.5.20), statistično značilno se je znižal med letoma 2017 in 2018 ter letoma 2018 in 2021; odstotek je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Obratno se odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupili (zelo) težko, med posameznimi valovi raziskave statistično značilno zvišuje, statistično značilno se je zvišal med letoma 2017 in 2018 ter letoma 2018 in 2021; odstotek je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Odstotek neodločenih se je statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,05$), a se statistično značilno ne razlikuje od tistega v letu 2017. Odstotek tistih, ki še niso slišali za elektronske cigarete, se med leti ne spreminja.

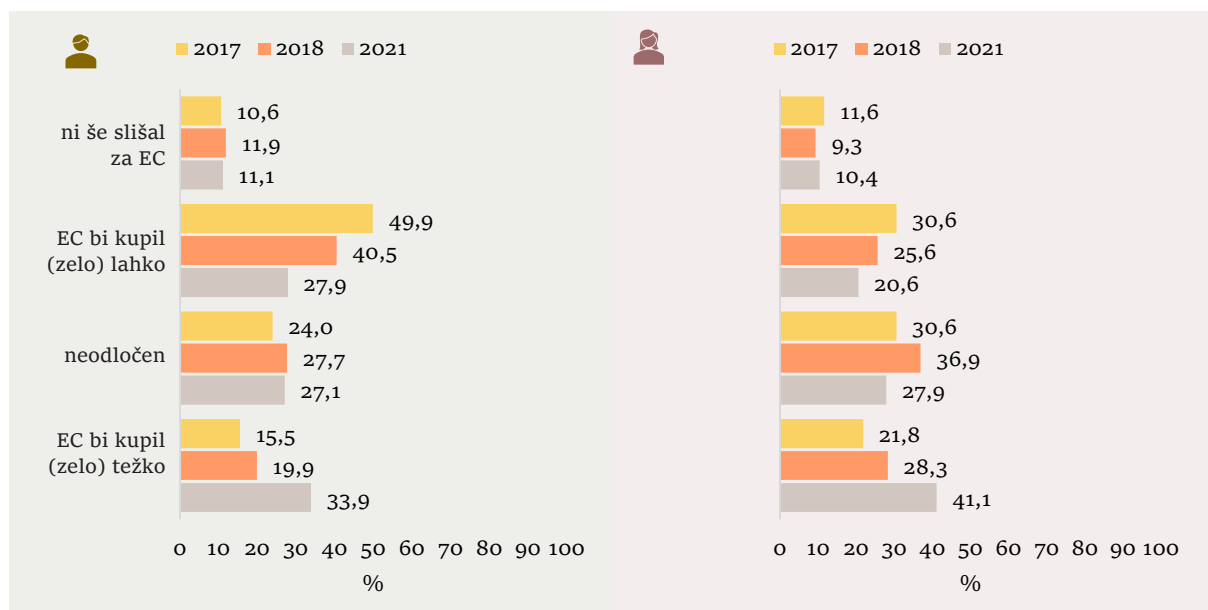
EC – elektronska cigareta.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.20: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili elektronske cigarete, ter tistih, ki še niso slišali za elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Podobne spremembe beležimo tudi pri obeh spolih (Slika 3.5.21). Odstotek anketiranih mladoletnih fantov, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupili (zelo) lahko, se med posameznimi valovi raziskave statistično značilno znižuje, statistično značilno se je znižal med letoma 2017 in 2018 ter letoma 2018 in 2021; odstotek je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Odstotek anketiranih mladoletnih fantov, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupili (zelo) težko, se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal in je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Odstotka neodločenih in tistih, ki še niso slišali za elektronske cigarete, se med valovi raziskave med anketiranimi mladoletnimi fanti nista spreminjala. Odstotek anketiranih mladoletnih deklet, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupile (zelo) lahko, se je statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 in je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Obratno se je odstotek anketiranih mladoletnih deklet, ki menijo, da bi elektronske cigarete kupile (zelo) težko, statistično značilno zvišal med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 in je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Odstotek neodločenih se je med anketiranimi mladoletnimi dekleti statistično

značilno znižal med letoma 2018 in 2021 in tudi tu je odstotek v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Odstotek tistih, ki še niso slišali za elektronske cigarete, pa se tudi med anketiranimi mladoletnimi dekleti ni spremenil.

EC – elektronska cigareta.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

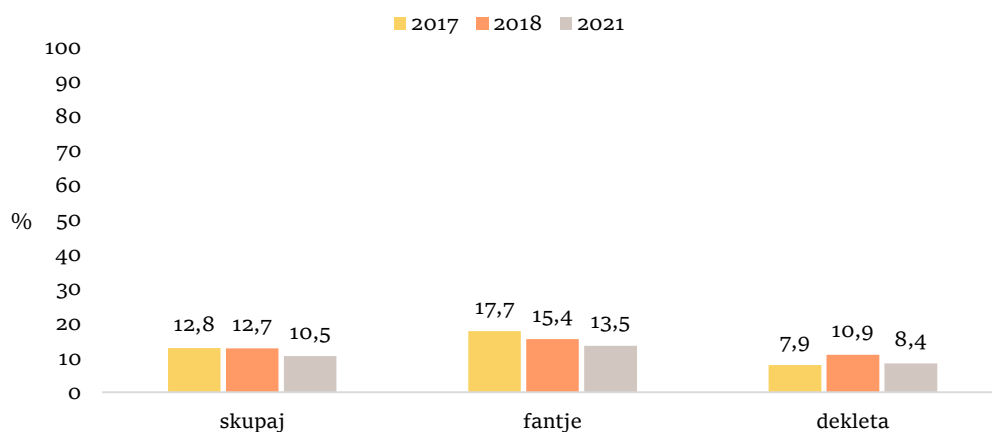
Slika 3.5.21: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.5.7 Nakupi elektronskih cigaret med mladoletniki (pogostost nakupov, prodajna mesta)

Poskusi nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

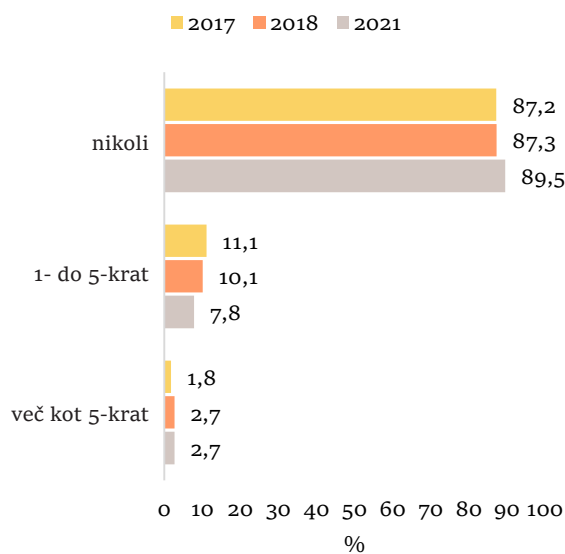
Med mladoletnimi anketiranimi dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete, se odstotek tistih, ki so v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti elektronske cigarete, ni statistično značilno spremenil med posameznimi valovi raziskave, ne skupno, ne pri posameznem spolu (Slika 3.5.22).

V pogostosti nakupov (Slika 3.5.23) je med valovi raziskave prisotna le razlika v odstotku anketiranih mladoletnih dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so poskusili v zadnjih 12 mesecih elektronske cigarete kupiti od 1- do 5-krat. Odstotek je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 ($p < 0,05$). Pri posameznem spolu ne beležimo sprememb med valovi raziskave (Slika 3.5.24).

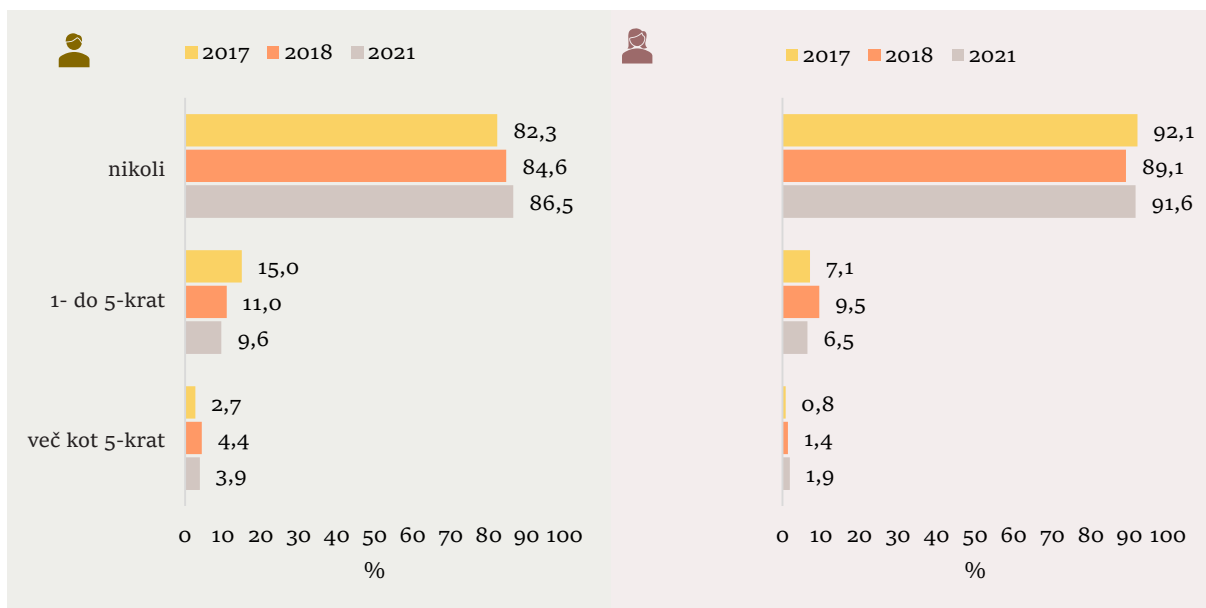
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.22: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih kupiti elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.23: Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, 2017, 2018 in 2021.

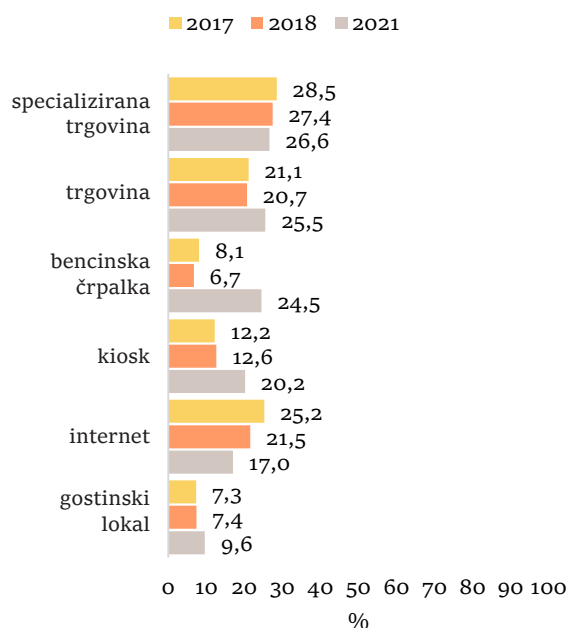
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.24: Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Mesta nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

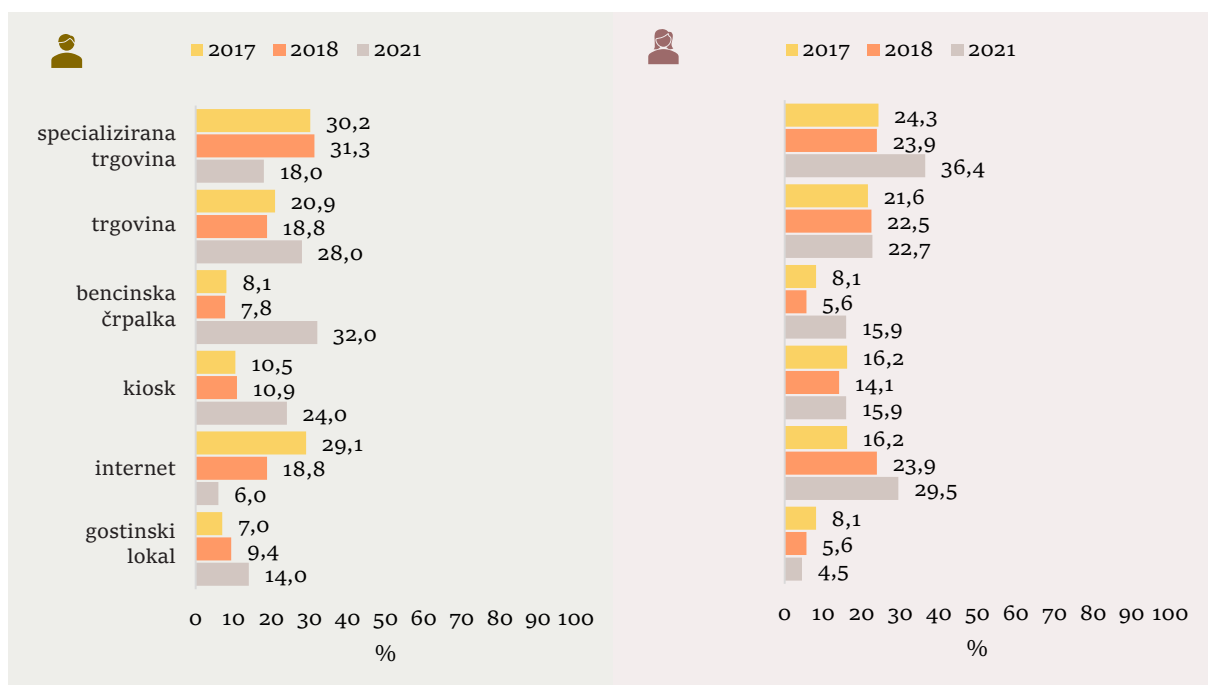
V odstotku anketiranih mladoletnih dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete in so v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih (Slika 3.5.25), beležimo med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki so nakup poskusili opraviti na bencinskih črpalkah ($p < 0,001$); odstotek je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 ($p < 0,05$).

Med anketiranimi mladoletnimi fanti, ki so že slišali za elektronske cigarete in so v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih (Slika 3.5.25), sta se med letoma 2018 in 2021 statistično značilno spremenila odstotka pri dveh prodajnih mestih, in sicer bencinskih črpalkah ($p = 0,001$) in internetu ($p = 0,046$). V obeh primerih se odstotka v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od odstotka v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi mladoletnimi dekletmi ni statistično značilnih sprememb v odstotkih poskusov nakupov na posameznih prodajnih mestih.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.25: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.

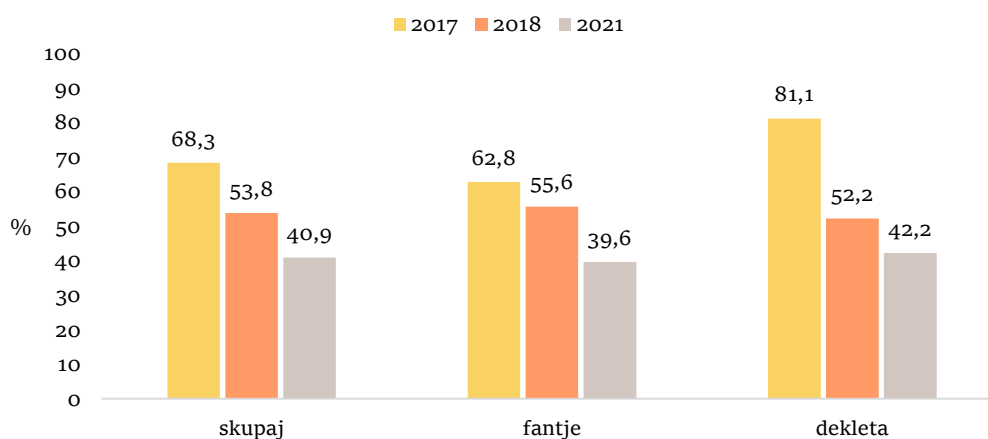
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.26: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.5.8 Navedbe mladoletnikov o ravnanju trgovcev pri poskusih nakupov elektronskih cigaret (zavrnitev nakupa, zahteva po osebnem dokumentu za potrditev polnoletnosti)

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca

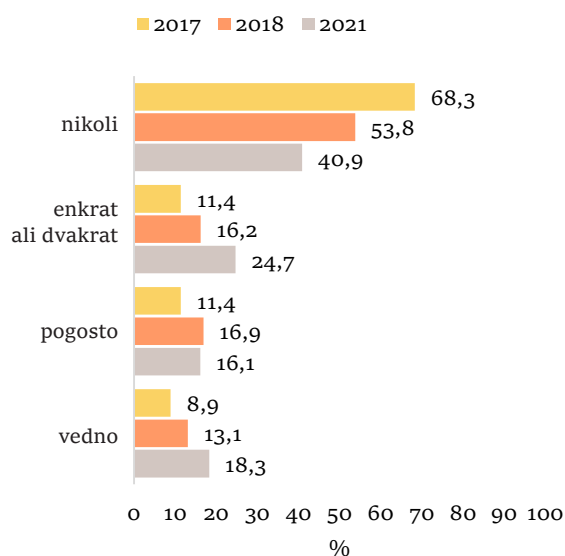
Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov (ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti elektronske cigarete), ki jim trgovec ni nikoli zavrnil nakupa (Slika 3.5.27), se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal skupno ($p = 0,019$) in pri anketiranih mladoletnih dekletih ($p = 0,004$). Med letoma 2018 in 2021 ni statistično značilnih sprememb v odstotkih, ne skupno ne pri posameznem spolu, so pa odstotki skupno in pri obeh spolih v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

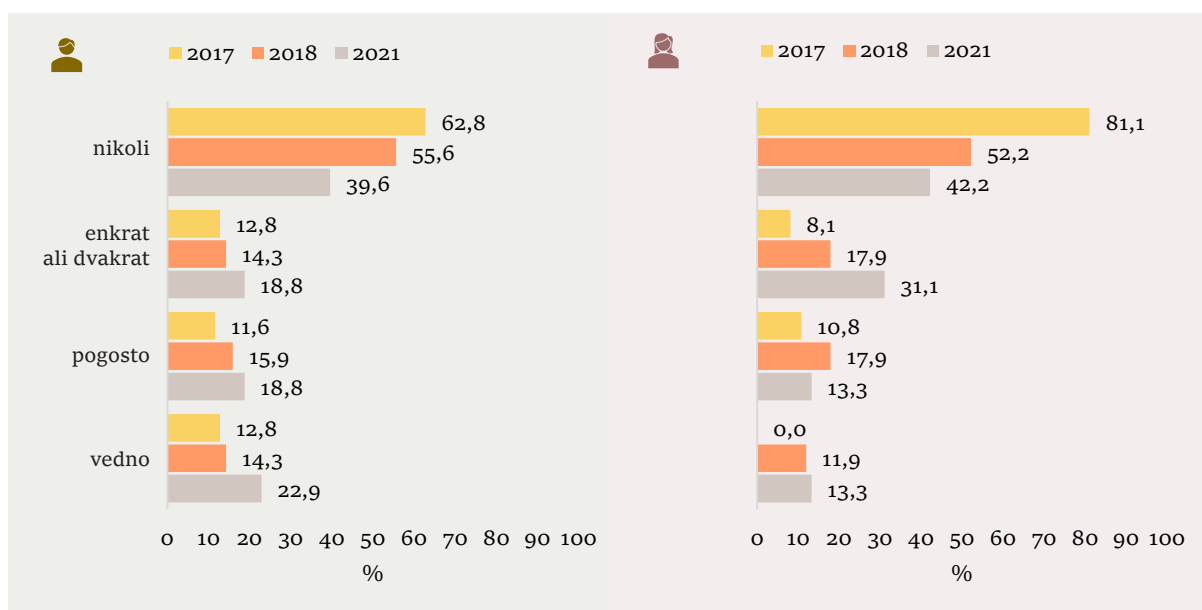
Slika 3.5.27: Odstotki mladoletnih dijakov, ki jim trgovec nikoli ni zavrnil nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Pri pogostosti zavrnitev poskusov nakupov anketiranih mladoletnih dijakov (Slika 3.5.28) beležimo le v letu 2021 statistično značilno višji odstotek tistih, ki so bili zavrjnjeni enkrat ali dvakrat v primerjavi z letom 2017 ($p < 0,05$). Tako spremembo beležimo tudi med anketiranimi mladoletnimi dekleti, ne pa fanti (Slika 3.5.29).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.28: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.

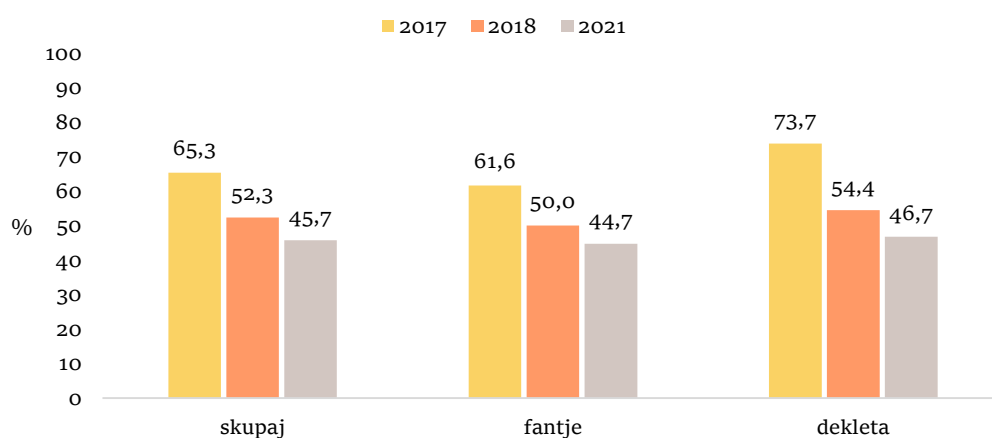

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.29: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Zahteva trgovca po osebnem dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa elektronskih cigaret za potrditev polnoletnosti

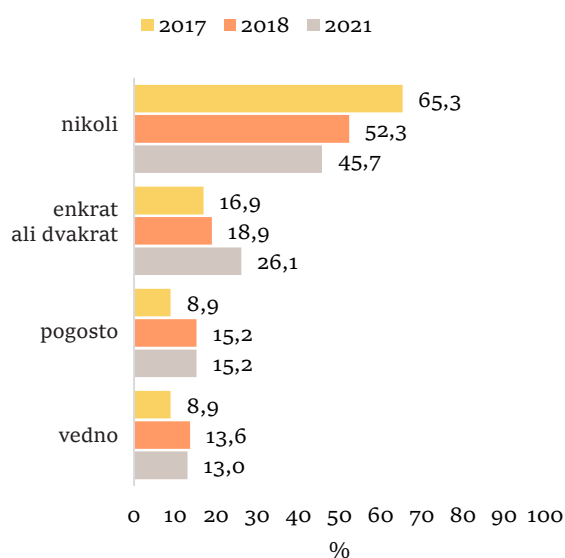
V odstotku zahtev po osebnem dokumentu (Slika 3.5.30) med anketiranimi mladoletnimi dijaki (ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat sami poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje cigaret) beležimo statistično značilno spremembo (znižanje) le pri skupnem odstotku med letoma 2017 in 2018 ($p = 0,034$). V letu 2021 je skupno in med dekleti odstotek tudi statistično značilno nižji kot v letu 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

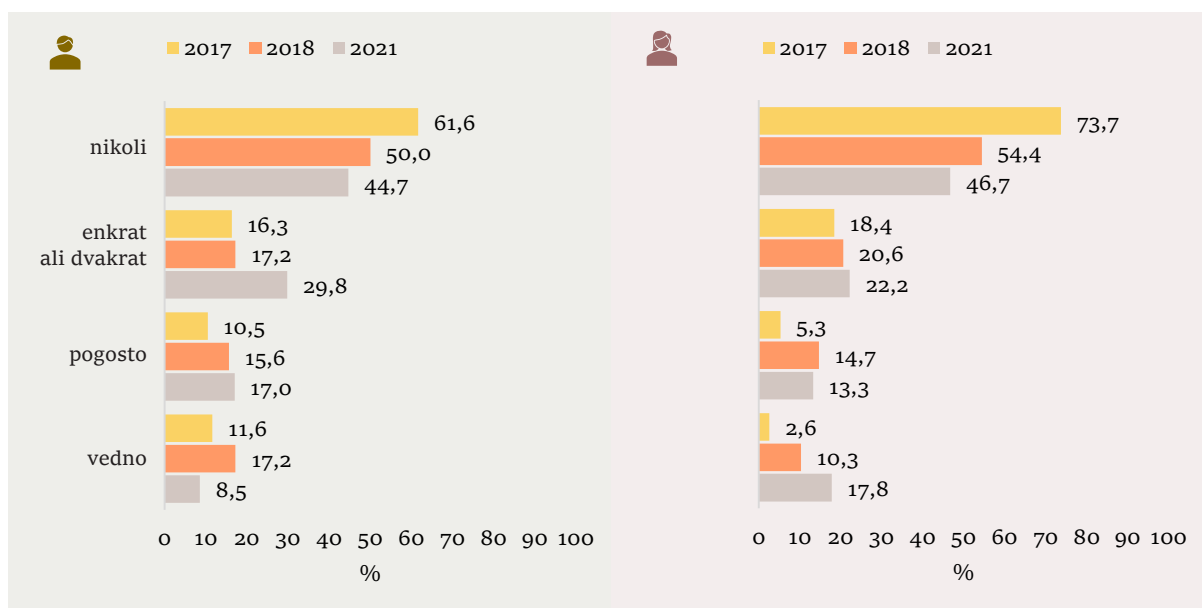
Slika 3.5.30: Odstotki mladoletnih dijakov, od katerih trgovec nikoli ni zateval dokumenta ob nakupu elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

V pogostosti zahtev trgovcev po osebni dokumentu med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 ni bilo statistično značilnih sprememb skupno (Slika 3.5.31) ali pri posameznem spolu (Slika 3.5.32), razen že prej omenjenih sprememb v odstotku tistih, pri katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.31: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.5.32: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.5.9 Razprava in zaključki

Licenciranje trgovcev, ki prodajajo tobačne izdelke, oziroma izdaja dovoljenj za prodajo teh izdelkov je eden izmed ukrepov, ki mladostnim zmanjšajo dostopnost do tobačnih izdelkov iz komercialnih virov. Ukrep je učinkovito orodje za zagotavljanje spoštovanja in izvrševanja različnih ukrepov zakonodaje, saj v primeru, da jih nosilec licence krši, lahko licenco izgubi najprej začasno, kasneje trajno. Kot kažejo podatki iz držav, ki so tovrstne ukrepe uvedle, lahko licenciranje v kombinaciji z učinkovitim izvrševanjem vodi k zelo visoki stopnji spoštovanja in izvrševanja zakonodaje med trgovci, k zmanjšanju dostopnosti tobačnih izdelkov iz komercialnih virov ter znižanju odstotka mladih, ki kadijo (3, 4, 5). Učinkovitost ukrepov za zmanjševanje dostopnosti tobačnih izdelkov mladostnim je odvisna od izvajanja in spoštovanja zakonodaje, saj nezadostne oblike izvajanja lahko močno zmanjšajo učinkovitost ukrepov. Pri tem so lahko še posebej problematična manjša prodajna mesta, ki so morda redkeje tarča nadzora. Nekateri podatki tudi kažejo, da so lahko ukrepi manj učinkoviti med dekleti, ki pogosteje kot fantje uporabljajo socialne vire cigaret ali pa cigarete dobijo od fantov, ki pogosteje prevzamejo tveganje poskusa nakupa. Na socialne vire cigaret lahko vplivamo z ukrepi prepovedi kajenja povsod tam, kjer si mladi izmenjujejo tobačne izdelke, npr. v šolah in njihovi okolici. Ne smemo pa podcenjevati iznajdljivosti mladostnikov glede pridobivanja tobačnih izdelkov iz komercialnih virov, ta je namreč zelo visoka. Pri tem so ključni problem lahko dostopna in številna prodajna mesta, še posebej manjša. Temeljni ukrep je zato omejitev števila maloprodajnih mest, kar bi tudi olajšalo nadzor nad izvajanjem prepovedi prodaje tobačnih in povezanih izdelkov mladostnim in tako zagotovilo čim večjo učinkovitost ukrepov za zmanjševanje dostopnosti tobačnih izdelkov mladostnim iz komercialnih virov (5).

Zaznavanje mladostnikov o dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje pri lastnem nakupu

Ugodne spremembe v zaznavah dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje smo sicer zaznali že pred uvedbo dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov, po uvedbi ukrepa pa med anketiranimi mladostnimi dijaki beležimo še obsežnejše ugodne spremembe zaznane dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje iz komercialnih virov. Po uvedbi dovoljenj se je predvsem statistično značilno in znatno zvišal odstotek anketiranih mladostnih dijakov, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko lahko sami kupili cigarete ali tobak za zvižanje. Statistično značilno pa se je znižal tudi odstotek tistih, ki menijo, da bi (zelo) lahko sami kupili te tobačne izdelke. Ne samo skupno, podobne premike beležimo pri obeh spolih in anketiranih mladostnih kadilcih in nekadilcih. Ukrep je imel večje učinke na anketirane mladostne nekadilce kot kadilce in dokaj podoben obseg učinkov pri obeh spolih. Oba odstotka se skupno in v vseh spremljanih skupinah v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017.

Med anketiranimi mladostnimi dijaki je bilo takih, ki menijo, da bi (zelo) lahko sami kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje, pred uvedbo dovoljenj skoraj polovica (47 %) v letu 2017 in več kot tretjina (39 %) v letu 2018; skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj pa manj kot tretjina (31 %). Anketiranih mladostnih dijakov, ki menijo, da bi pa (zelo) težko sami kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje, je bilo pred uvedbo dovoljenj četrtnina (25 %) v letu 2017 in nekaj manj kot tretjina (32 %) v letu 2018, skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj pa blizu polovice (44 %). Zaznana dostopnost cigaret oziroma tobaka za zvižanje je najvišja med anketiranimi mladostnimi kadilci tudi po uvedbi dovoljenj za prodajo in najnižja med anketiranimi mladostnimi nekadilci, glede na spol pa nekaj nižja med anketiranimi mladostnimi dekleti kot anketiranimi mladostnimi fanti.

V raziskavi torej po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov beležimo dodatno in znatno znižanje zaznane dostopnosti teh izdelkov med anketiranimi mladostnimi dijaki skupno, pri obeh spolih in ne glede na kadilski status.

Zaznavanje mladoletnikov o dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca

Pred uvedbo dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov smo v naši raziskavi zabeležili statistično značilno znižanje odstotka anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi (zelo) lahko kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca, po uvedbi dovoljenj pa statistično značilno zvišanje odstotka anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi (zelo) težko kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca. Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017. Zmanjšanje zaznane dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca predvsem pred uvedbo dovoljenj beležimo tudi pri obeh spolih in anketiranih mladoletnih nekadilcih, medtem ko med kadilci v času raziskave ne beležimo statistično značilnih razlik.

Zaznana dostopnost s pomočjo nadomestnega kupca je znatno višja od zaznane dostopnosti ob lastnem nakupu, kar ni nepričakovano. Med anketiranimi mladoletnimi dijaki je bilo takih, ki menijo, da bi (zelo) lahko s pomočjo nadomestnega kupca kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje, pred uvedbo dovoljenj skoraj tri četrtine (71 %) v letu 2017 in skoraj dve tretjini (65 %) v letu 2018, skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj pa le nekaj manj kot dve tretjini (62 %). Anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi pa (zelo) težko s pomočjo nadomestnega kupca kupili cigarete oziroma tobak za zvižanje, je bilo pred uvedbo dovoljenj manj kot petina v letu 2017 (15 %) in v letu 2018 (17 %), skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj pa približno petina (21 %). Zaznana dostopnost cigaret oziroma tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca je najvišja med anketiranimi mladoletnimi kadilci tudi po uvedbi dovoljenj za prodajo in najnižja med anketiranimi mladoletnimi nekadilci, medtem ko so razlike med spoloma dosti manjše.

V naši raziskavi torej po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov beležimo dodatno, a skromno znižanje zaznane dostopnosti cigaret ali tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca med anketiranimi mladoletnimi dijaki skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi mladoletnimi nekadilci. Zaznana dostopnost cigaret oziroma tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca je med anketiranimi mladoletnimi dijaki višja kot zaznana dostopnost cigaret oziroma tobaka za zvižanje pri lastnem nakupu. Tudi znižanje zaznane dostopnosti cigaret oziroma tobaka za zvižanje s pomočjo nadomestnega kupca je v času raziskave manjše kot znižanje zaznane dostopnosti cigaret oziroma tobaka za zvižanje pri lastnem nakupu.

Poskusi nakupov cigaret ali tobaka za zvižanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov se sicer odstotek tistih, ki so kadarkoli kadili cigarete in so v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvižanje, ni statistično značilno spremenil. Vendar pa je postopno nižanje odstotka od leta 2017 naprej, ki je bilo večje po uvedbi dovoljenj za prodajo, privedlo do tega, da je odstotek v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017. Uvedba dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov pa je zmanjšala pogostost poskusov nakupov, saj se je po uvedbi dovoljenj statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so več kot 5-krat v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvižanje. Pred uvedbo dovoljenj se ta odstotek ni statistično značilno spremenil. Sprememba pogostosti nakupov po uvedbi dovoljenj je posledica statistično značilnih sprememb med anketiranimi mladoletnimi dekleti, medtem ko med anketiranimi mladoletnimi fanti ne beležimo statistično značilnih sprememb. Kljub zabeleženim spremembam zaznane dostopnosti cigaret in tobaka za zvižanje torej ne beležimo skladnih sprememb v poskusih nakupov teh izdelkov oziroma v pogostosti poskusov nakupov, res pa je, da se ugodne spremembe nakazujejo.

Med anketiranimi mladoletnimi dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili, jih v letu 2021 o tem, da so poskusili v zadnjih 12 mesecih kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, pritrdi nekaj več kot tretjina (36 %), od tega večina manj kot petkrat 23 %, 13 % pa več kot petkrat. Med anketiranimi mladoletnimi fanti in dekleti, ki so kadarkoli v življenju kadili, ni razlik v odstotku tistih, ki so vsaj enkrat poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, razlike so pri pogostosti nakupov. Podatki kažejo, da anketirana mladoletna dekleta redkeje poskusijo kupiti cigarete ali tobak za zvijanje kot anketirani mladoletni fantje.

V naši raziskavi torej po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov beležimo zmanjšanje pogostosti poskusov nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med anketiranimi mladoletnimi dekleti, ki so kadarkoli v življenju kadile.

Mesta poskusov nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov (ki so kadarkoli v življenju kadili, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje), ki so poskusili opraviti nakup cigaret ali tobaka za zvijanje v kioskih, in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki so poskusili opraviti nakup v trgovini. Kaj bi lahko prispevalo k tem spremembam, iz dostopnih podatkov raziskave ni jasno, morda pa se mladi usmerjajo v prodajna mesta, kjer lažje opravijo nakup.

Najpogosteje anketirani mladoletni dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, poskusijo opraviti nakup v trgovinah (48 %), sledijo bencinske črpalke (35 %), kioski (34 %) in gostinski lokali (31 %), najmanj pa je poskusov nakupov preko spleta (manj kot 3 %).

V naši raziskavi torej po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov beležimo zmanjšanje poskusov nakupov v kioskih in povečanje poskusov nakupov v trgovinah.

Zaznave cen cigaret in tobaka za zvijanje med mladoletniki

V letu 2021 anketirani mladoletni dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete in so jih poskusili vsaj enkrat kupiti v zadnjih 12 mesecih, zaznavajo cene cigaret kot višje v primerjavi s cenami tobaka za zvijanje. Statistično značilno višji odstotek namreč zaznava cene cigaret kot (zelo) visoke (70 %) v primerjavi s cenami tobaka za zvijanje (50 %) oziroma statistično značilno nižji odstotek zaznava cene cigaret kot (zelo) nizke (7 %) v primerjavi s cenami tobaka za zvijanje (17 %). To je skladno z dejstvom, da so cene tobaka za zvijanje pogosto nižje kot cene cigaret. Drugi dejavnik, ki lahko pripomore k zaznavam višjih cen cigaret v primerjavi s tobakom za zvijanje, pa je tudi to, da se v ročno zvito cigareto lahko vloži manj tobaka in se tako zvije večje število cigaret. Kot nakazujejo podatki, so te zaznave izrazitejše med anketiranimi mladoletnimi dekleti kot fanti.

Po podatkih Finančne uprave RS se drobnoprodajne cene zavojčka cigaret gibljejo med 3,35 in 4,50 EUR (na dan 19. 7. 2022, ko je bila uvedena zadnja sprememba cen cigaret). Drobnoprodajna cena najcenejšega drobno rezanega tobaka je bila oktobra 2021 (v času izvajanja tretjega vala raziskave) 90 EUR na kg, kar preračunano na zavojček cigaret pomeni 1,8 EUR, če se primerja z maso cigaret 1 g oz. 1,26 EUR, če je masa cigaret 0,7 g. Tudi če prištejemo še strošek papirčka za zvijanje (približno 2,5 centa na posamezen papirček) in filtra (približno 1 cent na posamezen filter), so cigarete za zvijanje še vedno občutno cenejše od najcenejših tovarniških cigaret. Po podatkih naše raziskave sicer mladostniki ne uporabljajo najpogosteje prav najcenejšega tobaka za zvijanje. Dve tržni znamki tobaka za zvijanje, ki so ju anketirani mladoletni dijaki najpogosteje uporabljali v času tretjega vala raziskave, sta imeli oktobra 2021 cene med 132 in 174 EUR na kg, kar preračunano na zavojček cigaret pomeni 2,64 do 3,48 EUR, če se primerja z maso cigaret 1 g oz. 1,85 do 2,43 EUR, če je masa cigaret 0,7 g. Tudi v teh primerih je tobak za zvijanje praviloma cenejši kot cigarete.

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje s strani trgovca

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov v raziskavi med anketiranimi mladoletnimi dijaki ne skupno ne pri posameznem spolu ne beležimo dodatnih statistično značilnih znižanj odstotkov tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil poskusa nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje, prav tako ne beležimo večjih in ugodnih sprememb v pogostosti zavrnitve. V odstotku zavrnitev se tudi ne nakazujejo ugodne spremembe, se pa nakazujejo posamezne ugodne spremembe v pogostosti zavrnenih nakupov.

V letu 2021 niso trgovci nikoli zavrnil poskusa nakupa pri nekaj več kot tretjini anketiranih mladoletnih kupcev (37 %), v letu 2018 pri približno tretjini (33 %), v letu 2017 pa pri manj kot tretjini (29 %). V letu 2021 so trgovci enkrat ali dvakrat zavrnil poskus nakupa pri 40 %, pogosto pri približno 15 %, vedno pa pri 7 % anketiranih mladoletnih kupcev.

V naši raziskavi po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov torej ne beležimo povečanja zavrnitev poskusov nakupov anketiranih mladoletnih dijakov s strani trgovcev, ne skupno ne pri posameznem spolu. Ugotavljamo, da so med anketiranimi mladoletnimi dijaki poskusi nakupov cigaret ali tobaka za zvijanje pogosto uspešni, saj trgovci vedno zavrnejo manj kot desetino anketiranih mladoletnih kupcev, vedno ali pogosto manj kot četrtino (23 %). Torej lahko med tri četrtine (78 %) do skoraj vsi (93 %) anketirani mladoletni kupci z obiskom več prodajnih mest kupijo cigarete ali tobak za zvijanje. Kot navajamo v poglavju 3.2, je število prodajnih mest v Sloveniji zelo visoko in tako mladoletna oseba lahko večinoma brez težav in dodatnih stroškov obišče veliko število prodajnih mest, ter na enem od njih opravi uspešen nakup.

Po podatkih akcij Skriti kupec in drugih preverjanj nakupov mladoletnih so v letu 2017 mladoletne osebe uspešno kupile tobačne izdelke v preko 95 % primerov, v letu 2019 v 69 % (2). Novejši podatki kažejo na nižanje odstotka uspešnih nakupov, kar ni skladno z našimi ugotovitvami. V letu 2020 so v okviru akcije Skriti kupec, ki jo Tržni inšpektorat izvaja skupaj z nevladnimi organizacijami, pri 36 nadzorih v 19 primerih (54 %) ugotovili kršitev prepovedi prodaje mladoletnim. To je blizu podatkom iz naše raziskave, ki kažejo na okvirno 64 % uspešnih nakupov (ne glede na pogostost zavrnitve poskusa nakupa). Najnovejši podatki za maj 2022 pa kažejo še na nižji odstotek uspešnih nakupov (v 11 od 31 nadzorih oziroma 34 %). Druga akcija je bila izvedena pol leta po tretjem valu naše raziskave (leto 2021), kar bi tudi lahko bil razlog višjega spoštovanja ukrepa, saj se je prav po končani pandemiji covid-19 ponovno okrepil nadzor inšpektoratov, tudi Tržnega inšpektorata RS (6). Seveda odstotki, pridobljeni na oba načina, niso neposredno primerljivi zaradi razlik v metodologiji. Naša raziskava npr. v letu 2021 kaže, da je vsaj enkrat poskus nakupa zavrnen pri 63 %, pogosto ali vedno pa pri 23 % anketiranih mladoletnih dijakih, kateri odstotek bi bilo najbolje primerjati s tistimi iz akcije Skriti kupec, pa ni jasno. V akcijo Skriti kupec je tudi vključeno manjše število nadzorov.

Zahteva trgovca po osebem dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvijanje za potrditev polnoletnosti

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov v raziskavi med anketiranimi mladoletnimi dijaki skupno in pri obeh spolih ne beležimo statistično značilnih sprememb odstotkov tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, prav tako ne beležimo večjih in ugodnih sprememb v pogostosti zahtev po osebem dokumentu. Prav tako se tudi ne nakazujejo ugodne spremembe tega odstotka ali pogostosti zahtev. Pravzaprav se nakazujejo znižanja odstotka anketiranih mladoletnih dijakov, pri katerih ob poskusu nakupa trgovci vedno zahtevajo osebni dokument.

V letu 2021 niso trgovci nikoli ob poskusu nakupa zahtevali osebnega dokumenta pri nekaj več kot tretjini anketiranih mladoletnih kupcev (38 %), v letu 2018 pa pri nekaj manj kot tretjini (32 %), v letu 2017 podobno (29 %). Enkrat ali dvakrat so trgovci zahtevali osebni dokument v letu 2021 pri nekaj več kot tretjini (36 %), pogosto pri približno petini (22 %), vedno pa pri okoli 5 % anketiranih mladoletnih kupcev.

V naši raziskavi po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov torej ne beležimo povečanja zahtev po osebnem dokumentu anketiranih mladoletnih dijakov s strani trgovcev, ne skupno, ne pri posameznem spolu. Ugotavljamo, da trgovci ob poskusu nakupa pri anketiranih mladoletnih dijakih redko zahtevajo osebni dokument. To storijo vedno le pri dvajsetini anketiranih mladoletnih kupcev, vedno ali pogosto pri nekaj več kot četrtini (26 %). Torej pri treh četrtinah (74 %) do skoraj vseh (95 %) anketiranih mladoletnih kupcev trgovci običajno ne zahtevajo osebnega dokumenta.

Zaznavanje mladoletnikov o dostopnosti elektronskih cigaret iz komercialnih virov

Statistično značilno znižanje zaznane dostopnosti elektronskih cigaret smo med anketiranimi mladoletnimi dijaki zaznali že v času po uvedbi prepovedi prodaje elektronskih cigaret mladoletnim, po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov pa se je le-ta še dodatno statistično značilno znižala. Med vsemi valovi raziskave beležimo statistično značilna znižanja odstotka tistih, ki menijo, da bi (zelo) lahko kupili elektronske cigarete in statistično značilna zvišanja odstotka tistih, ki menijo, da bi jih kupili (zelo) težko. Po uvedbi dovoljenj se je izraziteje spremenil predvsem odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki zaznavajo, da bi (zelo) težko lahko sami kupili elektronske cigarete. Ne samo skupno, podobne premike beležimo tudi pri obeh spolih. Oba odstotka se skupno in pri obeh spolih v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017.

Med anketiranimi mladoletnimi dijaki je bilo takih, ki menijo, da bi (zelo) lahko sami kupili elektronske cigarete, pred uvedbo dovoljenj nekaj manj kot polovica (40 %) v letu 2017 in skoraj tretjina (32 %) v letu 2018, skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj pa približno četrtina (24 %). Anketiranih mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi (zelo) težko sami kupili elektronske cigarete, je bilo pred uvedbo dovoljenj približno petina (19 %) v letu 2017 in četrtina (25 %) v letu 2018, skoraj tri leta po uvedbi dovoljenj v letu 2021 pa manj kot polovica in 2-krat več kot v letu 2017 (38 %). Zaznana dostopnost elektronskih cigaret je nekaj nižja med anketiranimi mladoletnimi dekletki kot anketiranimi mladoletnimi fanti.

Poskusi nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

Odstotek tistih, ki so že slišali za elektronske cigarete in so jih v zadnjih 12 mesecih poskusili kupiti, se med vsemi valovi raziskave ni statistično značilnih spremenil, ne skupno ne pri posameznem spolu. Med posameznimi valovi raziskave tudi ne beležimo obsežnejših statistično značilnih sprememb pogostosti poskusov nakupov, ne skupno ne pri posameznem spolu.

Med anketiranimi mladoletnimi dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili, je tako v letu 2021 vsaj enkrat poskusilo kupiti elektronske cigarete nekaj več kot desetina (11 %), od tega večina manj kot petkrat 8 %, 3 % pa več kot petkrat. Kot nakazujejo podatki, anketirana mladoletna dekleta redkeje poskusijo kupiti elektronske cigarete kot anketirani mladoletni fantje.

Mesta poskusov nakupov elektronskih cigaret med mladoletniki v zadnjih 12 mesecih

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov se je statistično značilno zvišal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov (ki so kadarkoli v življenju kadili in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvižanje), ki so poskusili opraviti nakup elektronskih cigaret na bencinskih črpalkah. Te spremembe so posledica statistično značilnih sprememb med anketiranimi mladoletnimi fanti, med katerimi se je poleg statistično značilnega zvišanja poskusov nakupov na bencinskih črpalkah, še statistično značilno znižal odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so poskusili opraviti nakup preko interneta. Oba odstotka se tudi statistično značilno razlikujeta od tistih v letu 2017. Kaj bi lahko prispevalo k tem spremembam, iz dostopnih podatkov

raziskave ni jasno. Morda so lahko posledica tega, da so se začele elektronske cigarete prodajati tudi na bencinskih črpalkah. Med anketiranimi dekleti pa nasprotno ne beležimo statistično značilnih sprememb glede izbranih prodajnih mest vse od začetka raziskave.

Najpogosteje anketirani mladoletni dijaki (ki so kadarkoli v življenju kadili, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti elektronske cigarete) poskusijo opraviti nakup elektronskih cigaret v specializiranih trgovinah (27 %), sledijo trgovine (26 %), bencinske črpalke (25 %), kioski (20 %), internetne prodajne strani (17 %), najmanj pa je poskusov nakupov v gostinskih lokalih (10 %).

Zavrnitev mladoletnikovega poskusa nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov v raziskavi med anketiranimi mladoletnimi dijaki ne beležimo dodatnih statistično značilnih znižanj odstotkov tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil poskusa nakupa elektronskih cigaret, kar smo skupno in med anketiranimi mladoletnimi dekleti beležili v času po uvedbi prepovedi prodaje mladoletnim. Kot kažejo podatki, pa se nadaljnja znižanja vendarle nakazujejo skupno in pri posameznem spolu, predvsem na račun zvišanj odstotkov tistih, ki jim je bil nakup zavrjen enkrat ali dvakrat, skupno in med anketiranimi mladoletnimi dekleti ter nakazanih zviševanj odstotkov tistih, ki jim je bil nakup vedno zavrjen, skupno in med anketiranimi mladoletnimi fanti.

V letu 2021 niso trgovci nikoli zavrnil poskusa nakupa pri nekaj manj kot polovici anketiranih mladoletnih kupcev (41 %), v letu 2018 pa pri nekaj več kot polovici (54 %), kar je v obeh primerih statistično značilno manj kot v letu 2017 (68 %). Enkrat ali dvakrat so trgovci poskus nakupa v letu 2021 zavrnil pri četrtini (25 %), pogosto pri približno šestini (16 %), vedno pa pri nekaj manj kot petini (18 %) anketiranih mladoletnih kupcev.

V naši raziskavi po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov torej ne beležimo povečanja zavrnitev poskusov nakupov anketiranih mladoletnih dijakov s strani trgovcev, ne skupno ne pri posameznem spolu. Ugotavljamo, da so med anketiranimi mladoletnimi dijaki poskusi nakupov elektronskih cigaret pogosto uspešni, saj trgovci vedno zavrnejo manj kot petino anketiranih mladoletnih kupcev (18 %), vedno ali pogosto pa približno tretjino (34 %). Torej lahko med dve tretjini (66 %) do skoraj vsi (82 %) anketirani mladoletni kupci z obiskom več prodajnih mest kupijo cigarete ali tobak za zvijanje.

Zahteva trgovca po osebem dokumentu ob mladoletnikovem poskusu nakupa elektronskih cigaret za potrditev polnoletnosti

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov v raziskavi med anketiranimi mladoletnimi dijaki ne beležimo dodatnih statistično značilnih znižanj odstotkov tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, kar smo sicer beležili v času po uvedbi prepovedi prodaje mladoletnim. Nadaljnja znižanja pa se vendarle nakazujejo, kar velja tako skupno kot pri obeh spolih. Skupno in med anketiranimi mladoletnimi dekleti je sicer odstotek tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017. V pogostosti zahtev po osebem dokumentu med valovi raziskave ne beležimo statistično značilnih sprememb.

V letu 2021 niso trgovci nikoli ob poskusu nakupa zahtevali osebnega dokumenta pri nekaj manj kot polovici anketiranih mladoletnih kupcev (46 %), v letu 2018 pa pri nekaj več kot polovici (52 %), kar je v obeh primerih statistično značilno manj kot v letu 2017 (65 %). Enkrat ali dvakrat so ga v letu zavrnil pri približno četrtini (26 %), pogosto pri približno šestini (15 %), vedno pa pri nekaj več kot desetini (13 %) anketiranih mladoletnih kupcev.

V naši raziskavi po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov torej ne beležimo povečanja zahtev po osebnem dokumentu anketiranih mladoletnih dijakov s strani trgovcev, ne skupno, ne pri posameznem spolu. Ugotavljamo, da trgovci ob poskusu nakupa pri anketiranih mladoletnih dijakih redko zahtevajo osebni dokument. To storijo vedno le pri približno desetini (13 %) anketiranih mladoletnih kupcev, vedno ali pogosto pri nekaj več kot četrtini (28 %). Torej pri skoraj treh četrtinah (72 %) do skoraj vseh (87 %) anketiranih mladoletnih kupcev trgovci ob nakupu elektronskih cigaret običajno ne zahtevajo osebnega dokumenta.

Zaključki

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov med letoma 2018 in 2021 med anketiranimi mladoletnimi dijaki beležimo dodatno statistično značilno znižanje zaznane dostopnosti **cigaret in tobaka za zvijanje** ob lastnem nakupu, v manjšem obsegu tudi pri nakupu s pomočjo nadomestnega kupca, statistično značilno znižanje smo zabeležili že pred uvedbo ukrepa. Odstotek anketiranih mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete oziroma tobak za zvijanje, se po uvedbi dovoljenj ni statistično značilno spremenil, a se postopno znižuje, in je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v 2017. V izboru prodajnih mest, na katerih anketirani mladoletni dijaki poskusijo kupiti cigarete in tobak za zvijanje, je prišlo do nekaterih sprememb, verjetno so anketirani mladoletni dijaki poiskali prodajna mesta, kjer nakup lažje oziroma pogosteje opravijo brez težav. Anketirani mladoletni dijaki skladno z dejanskim stanjem cen zaznavajo cigarete kot dražje v primerjavi s tobakom za zvijanje. V nobenem od valov raziskave, torej tudi ne po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov, se ni statistično značilno spremenil odstotek tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil poskusa nakupa elektronskih cigaret oziroma odstotek tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta. Pri cigaretah in tobaku za zvijanje torej v celotnem času naše raziskave beležimo zmanjšanje zaznane, ne pa tudi dejanske dostopnosti cigaret oziroma tobaka za zvijanje iz komercialnih virov. V letu 2021 še vedno kot (zelo) lahko dostopne ob lastnem nakupu cigarete in tobak za zvijanje ocenjuje nekaj manj kot tretjina (31 %) anketiranih mladoletnih dijakov, pri približno dveh tretjinah anketiranih mladoletnih dijakov, ki so te izdelke poskusili kupiti, pa so trgovci vsaj enkrat zavrnil nakup (63 %) oziroma vsaj enkrat zahtevali osebni dokument (62 %). Ob vsakem poskusu nakupa cigaret oziroma tobaka za zvijanje so trgovci nakup zavrnil manj kot desetini (7 %) anketiranih mladoletnih dijakov, le pri eni dvajsetini pa so vedno zahtevali osebni dokument (5 %).

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov med letoma 2018 in 2021 med anketiranimi mladoletnimi dijaki tudi beležimo dodatno statistično znižanje zaznane dostopnosti **elektronskih cigaret**, kot smo ga že zabeležili po uvedbi prepovedi prodaje elektronskih cigaret mladoletnikom. V celotnem času raziskave ne beležimo statistično značilnega znižanja poskusov nakupov, v izboru prodajnih mest, na katerih anketirani mladoletni dijaki poskusijo kupiti elektronske cigarete, pa je prišlo do nekaterih sprememb, verjetno so tudi tu anketirani mladoletni dijaki poiskali prodajna mesta, kjer nakup lažje oziroma pogosteje opravijo brez težav. Statistično značilno znižanje odstotka tistih, ki jim trgovec ni nikoli zavrnil poskusa nakupa elektronskih cigaret oziroma odstotka tistih, od katerih trgovec ni nikoli zahteval osebnega dokumenta, beležimo pred uvedbo dovoljenj, po uvedbi pa ne, a se nakazujejo dodatne ugodne spremembe. Pri elektronskih cigaretah torej v celotnem času naše raziskave beležimo zmanjšanje zaznane in dejanske dostopnosti elektronskih cigaret iz komercialnih virov. Še vedno pa v letu 2021 kot (zelo) lahko dostopne ob lastnem nakupu elektronske cigarete ocenjuje približno petina (24 %) anketiranih mladoletnih dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete, tistim od teh, ki so poskusili elektronske cigarete kupiti, pa so trgovci vsaj enkrat zavrnil nakup v manj kot polovici primerov (41 %), prav tako so vsaj enkrat zahtevali osebni dokument (46 %). Ob vsakem poskusu nakupa elektronskih cigaret so trgovci nakup zavrnil manj kot petini (18 %) anketiranih mladoletnih dijakov, le pri nekaj več kot desetini pa so vedno zahtevali osebni dokument (13 %).

Zaznana in dejanska dostopnost elektronskih cigaret je torej še vedno znatna, prav tako podatki kažejo na obsežne kršitve prepovedi prodaje mladostnikom. Poleg licenciranja (oziroma dovoljenj za prodajo) z ustrezno kaznovano politiko in strogim izvrševanjem so to še ukrepi za omejitev števila, gostote, lokacije ali vrste prodajnih mest. V Sloveniji je torej poleg zaostrovanja nadzora v največji možni meri glede na visoko število prodajnih mest tobakarnih in povezanih izdelkov potrebna še dodatna regulacija maloprodajnega trga v smislu zmanjševanja števila in vrst prodajnih mest ter omejitev lokacij prodajnih mest (npr. v določeni oddaljenosti od šol in drugih področij, kjer se zbirajo mladi) (3, 5).

1.

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov se je med mladostnimi dijaki še dodatno znižala zaznana dostopnost cigaret in tobaka za zvižanje iz komercialnih virov, a ostaja znatna. 31 % mladostnih dijakov v letu 2021 še vedno meni, da bi sami (zelo) lahko kupili cigarete ali tobak za zvižanje, kar 62 % pa, da bi (zelo) lahko kupili cigarete s pomočjo nadomestnega kupca.

2.

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov se odstotek mladostnih dijakov, katerim je trgovec zavrnil nakup ali zahteval od njih osebni dokument, ni spremenil. Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov je lahko večina, to je tri četrtine ali več, mladostnih dijakov opravila nakup cigaret ali tobaka za zvižanje brez večjih težav v smislu zavrnitve s strani trgovca ali zahteve po osebem dokumentu.

3.

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov se odstotek mladostnih dijakov, katerim je trgovec zavrnil nakup ali zahteval od njih osebni dokument, ni spremenil.

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov je lahko večina, to je tri četrtine ali več, mladostnih dijakov opravila nakup cigaret ali tobaka za zvižanje brez večjih težav v smislu zavrnitve s strani trgovca ali zahteve po osebem dokumentu.

4.

Po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov se odstotek mladostnih dijakov, katerim je trgovec zavrnil nakup ali zahteval od njih osebni dokument, ni spremenil. Tudi po uvedbi dovoljenj za prodajo tobakarnih in povezanih izdelkov je lahko večina, to je okoli dve tretjini ali več, mladostnih dijakov opravila nakup elektronskih cigaret ali tobaka za zvižanje v smislu zavrnitve s strani trgovca ali zahteve po osebem dokumentu.

3.5.10 Viri

1. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
2. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.
3. Koprivnikar H. Zakonodajni ukrepi za nadaljnje zmanjševanje razširjenosti kajenja v Sloveniji – strokovne podlage. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2013.
4. Nacionalni inštitut za javno zdravje. Slovenija brez tobaka – Kdaj? Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2015.
5. Nuyts PAW, Kuijpers TG, Willemsen MC, Kunst AE. How can a ban on tobacco sales to minors be effective in changing smoking behaviour among youth? – A realist review. *Prev Med.* 2018 Oct; 115: 61–7.
6. Tržni inšpektorat RS. Prodaja tobačnih izdelkov mladoletnim osebam- poročilo (sodelovanje z nevladno organizacijo SZOTK- maj 2022).

3.6 SPREMEMBE KADILSKEGA VEDENJA IN POVEZANIH KAZALNIKOV

3.6.1 Uvod

Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov, sprejet v februarju 2017, predstavlja celovit in sodoben program ukrepov nadzora nad tobakom. Posamezni ukrepi zakona so začeli veljati v času od marca leta 2017 pa do maja leta 2020 (1), v nadaljevanju navajamo ključne ukrepe:

- 11. marca 2017 so v veljavo stopili prepoved značilnih arom, razen mentola, v cigaretah in tobaku za zvijanje; prepoved kajenja v vseh prevoznih sredstvih, v katerih je prisotna mladoletna oseba; prepoved prodaje povezanih izdelkov mladoletnim ter prepoved prodaje tobačnih in povezanih izdelkov prek interneta, telekomunikacij ali katere kolidruga razvijajoče se tehnologije in čezmejna prodaja na daljavo (v nadaljevanju na kratko prodaja preko interneta);
- od 20. maja 2017 dalje so na embalaži vseh tobačnih izdelkov za kajenje obvezna slikovna zdravstvena opozorila;
- od 11. junija 2017 naprej velja popolna prepoved oglaševanja tobačnih in povezanih izdelkov brez izjem;
- od 11. marca 2018 naprej velja prepoved razstavljanja tobačnih in povezanih izdelkov;
- konec leta 2018 je Ministrstvo za zdravje začelo izdajati dovoljenja za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov, medtem ko se je nadzor začel izvajati v začetku leta 2019;
- 1. januarja 2020 je enotna embalaža obvezna za cigarete in tobak za zvijanje;
- kot zadnji ukrep iz tega zakona je 20. maja začel veljati še ukrep prepovedi značilne arome mentola.

Med letoma 2017 in 2021 so se spreminjale tudi cene cigaret in tobaka za zvijanje, pa tudi drugih izdelkov, a znatnejših zvišanj ni bilo. Po podatkih Finančne uprave RS so bile cene zavojčka cigaret 11. 3. 2017 med 3,10 in 4,30 EUR, v oktobru 2021, ko je bil izveden tretji val raziskave pa med 3,35 in 4,50 EUR. Cigarete so se torej v približno štirih letih in pol podražile za približno 20–25 centov. Cena za en kilogram tobaka je bila 10. 3. 2017 med 90 in 230 EUR, v oktobru 2021 pa med 90 in 240 EUR, torej so bile tudi pri tem izdelku spremembe cen minimalne.

V nekaj letih je bilo tako uveljavljeno večje število novih ukrepov in ne moremo ocenjevati vplivov posameznih ukrepov na nespecifične kazalnike, kot je kadilsko vedenje. V predhodnih poglavjih smo že prikazali učinke ukrepov s pomočjo specifičnih kazalnikov zanje, v tem poglavju pa prikazujemo kazalnike kadilskega vedenja, na katere so lahko vplivali vsi oziroma številni ukrepi.

Naša raziskava *Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi* je bila prvič izvedena v letu 2017 med 3. in 14. aprilom, drugič v letu 2018 med 5. novembrom in 10. decembrom ter tretjič v letu 2021 med 4. do 24. oktobrom. Raziskava torej zajema čas pred in po uvedbi za večino ukrepov, a ne za vse. Izjeme pri tem so prepoved značilne arome z izjemo mentola, prepoved kajenja v vseh prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe, prepoved prodaje povezanih izdelkov mladoletnim in prepoved prodaje tobačnih in povezanih izdelkov po internetu. Vsi ti ukrepi so začeli veljati 11. marca, torej pred izvedbo prvega vala raziskave. Ker pa smo mladostnike spraševali o kajenju cigaret z značilnimi aromami v zadnjih 30 dneh, o izpostavljenosti tobačnemu dimu v prevoznih sredstvih v zadnjih 12 mesecih in nakupih preko interneta v zadnjih 12 mesecih, smo vsaj delno zajeli tudi čas pred uvedbo ukrepa in tako verjetno tudi še zajeli del učinka ukrepa, a morda v manjši meri. Raziskava je bila v letu 2017 sicer opravljena v času pred obvezno uvedbo slikovnih opozoril (20. maj 2017), vendar pa so nekateri proizvajalci že pred tem datumom prostovoljno namestili slikovna opozorila na embalažo cigaret in tobaka za zvijanje. Zato samo pri specifičnih

kazalnikih ukrepa slikovnih zdravstveni opozoril (poglavje 3.1) v letu 2017 v primerjavo vključili anketirane dijake, katerih zadnje škatlice cigaret ali embalaža tobaka za zvijanje niso imele slikovnih opozoril, v letih 2018 in 2021 pa tiste, pri katerih so zadnje škatlice cigaret ali embalaža tobaka za zvijanje imele slikovna opozorila. Take prilagoditve pri kazalnikih razširjenosti kajenja in uporabe povezanih izdelkov nismo izvedli.

Po drugi izvedbi raziskave so bili uveljavljeni še nekateri ključni ukrepi, to so dovoljenja za prodajo, enotna embalaža in prepoved značilne arome mentola. Dejansko izvajanje ukrepa dovoljenj za prodajo se je začelo izvajati v začetku leta 2019, kar pomeni, da smo v tretjem valu naše raziskave zajeli obdobje po uvedbi ukrepa, drugi val pa predstavlja obdobje pred uvedbo ukrepa.

Namen poglavja je predstavitev najnovejših podatkov o razširjenosti uporabe tobačnih, povezanih izdelkov in drugih novih izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki sodijo med registrirane izdelke za nadomestno nikotinsko zdravljenje), ter sprememb po uvedbi novih ukrepov nadzora nad tobakom med anketiranimi dijaki 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji, starimi v povprečju 16 let.

3.6.2 Opis kazalnikov

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih)

Namera za kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) čez leto dni: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali misliš, da boš čez eno leto kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite)?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Prepričan/a sem, da ne bom kadil/a«; »Zelo verjetno ne bom kadil/a«; »Verjetno ne bom kadil/a«; »Ne morem se odločiti«; »Verjetno bom kadil/a«; »Zelo verjetno bom kadil/a«; »Prepričan/a sem, da bom kadil/a«. Odgovore smo nato združili v tri kategorije, in sicer: *Prepričani, da ne bodo kadili; Verjetno in zelo verjetno ne bodo kadili; Ne morejo se odločiti oziroma bodo vsaj verjetno kadili*. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si kadarkoli v življenju kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite), tudi samo en dim?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možni odgovori na vprašanje so bili: »Ne«; »Da, nekaj dimov«; »Da, manj kot 10 cigaret v življenju«; »Da, več kot 10 in manj kot 100 cigaret v življenju«; »Da, več kot 100 cigaret v življenju«. Odgovore smo združili v dve kategoriji: *Kadili cigarete kadarkoli v življenju in Niso kadili cigaret kadarkoli v življenju*. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Prvo kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) v starosti 13 let ali manj: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko si bil/a star/a, ko si prvič kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite)?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete (tovarniške ali ročno zvite). Pri odgovarjanju niso izbirali med vnaprej pripravljenimi odgovori, starost ob prvem kajenju so vpisali sami. Odgovore smo združili v dve kategoriji: *Tisti, ki so prvič kadili v starosti 13 let ali manj, in Tisti, ki so prvič kadili, ko so bili starejši od 13 let*. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) v zadnjih 12 mesecih: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Si kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite) v zadnjih 12 mesecih?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete (tovarniške ali ročno zvite). Možna odgovora sta bila: »Ne«; »Da«. Nato smo izračunali odstotek kadilcev cigaret v zadnjih 12 mesecih med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Si kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite) v zadnjih 30 dneh?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete. Možna odgovora sta bila: »Ne«; »Da«.

Nato smo izračunali odstotek kadilcev cigaret v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Pogostost kajenja cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si kadil/a cigarete (tovarniške ali ročno zvite) v zadnjih 30 dneh?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete. Možni odgovori so bili: »Nisem kadil/a cigaret«, »Manj kot enkrat na teden«, »Vsaj enkrat na teden, a ne vsak dan«, »Vsak dan«. Nato smo izračunali odstotek kadilcev cigaret v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki in pogostost kajenja cigaret v zadnjih 30 dneh razdelili v štiri skupine: *Ni kadil v zadnjih 30 dneh, Kadil manj kot enkrat/teden, Kadil vsaj enkrat/teden, a ne vsak dan, in Kadil vsak dan*. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Število pokajenih cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) na dan v zadnjem tednu dni: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) si pokadil/a na dan v zadnjem tednu?«. Na vprašanje so odgovarjali anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh kadili cigarete. Možni odgovori so bili: »Nič«, »Manj kot 1 cigareto na dan«, »Od 1 do 5 cigaret na dan«, »Od 6 do 10 cigaret na dan«, »Od 11 do 20 cigaret na dan«, »Več kot 20 cigaret na dan«. Odgovore smo dodatno razdelili v štiri skupine, in sicer: *Nič, Manj kot 1 cigareta na dan, Od 1 do 10 cigaret na dan ter 11 in več cigaret na dan*. Odstotke smo izračunali med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Porazdelitev glede na dovzetnost za kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih): Na osnovi vprašanj o kajenju cigaret kadarkoli v življenju, vprašanju o namerah za kajenje cigaret čez leto dni in kajenju cigaret v zadnjih 30 dneh, smo vse anketirane dijake razporedili v štiri skupine glede na njihovo dovzetnost za kajenje in modele razvoja kajenja med mladostniki:

- nedovzetni nikoli kadilci: niso nikoli kadili cigaret in so prepričani, da ne bodo kadili čez eno leto;
- dovzetni nikoli kadilci: niso nikoli kadili cigaret, a niso prepričani, da ne bodo kadili čez eno leto;
- preizkuševalci: so kadili cigarete kadarkoli v življenju, a niso kadili v zadnjih 30 dneh;
- kadilci v zadnjih 30 dneh: so kadili v zadnjih 30 dneh (2).

Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Kajenje tobaka med petimi najožjimi prijatelji in ocena odstotka kadilcev tobaka med vrstniki

Kajenje tobaka med petimi najožjimi prijatelji: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Koliko od tvojih 5 najožjih prijateljev kadi tobak?«. Odgovori so bili lahko od najmanj 0 pa do največ pet. Izračunali smo odstotek anketiranih dijakov, ki med najožjimi prijatelji nimajo nobenega, ki bi kadil, ter povprečno število prijateljev, ki kadijo tobak. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Ocena odstotka kadilcev tobaka med vrstniki: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Če si zamisliš 100 oseb tvoje starosti, koliko od teh 100 meniš, da jih kadi tobak?«. Oceno so lahko kot odgovor vpisali sami, lahko je bila najmanj 0 in največ 100. Nato smo izračunali odstotek anketiranih dijakov, ki precenjujejo odstotek kadilcev tobaka med vrstniki, in sicer smo za precenjevanje določili mejo 30 % v skladu z odstotki kadilcev med vrstniki (ne glede na pogostost) v letih raziskave. Izračunali smo tudi povprečno oceno odstotka kadilcev tobaka med vrstniki. Odstotke prikazujemo skupno, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh.

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak (fuge, snus, tobak za žvečenje, sesanje, njuhanje))

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si kadarkoli v življenju kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možna odgovora za vsak posamezni izdelek, to so cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak (fuge, snus, tobak za žvečenje, sesanje, njuhanje) sta bila: »Ne«; »Da«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke in kako pogosto?«. Na vprašanje so o posameznem izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so poročali o njegovi uporabi kadarkoli v življenju. Možni odgovori so bili: »Nikoli v zadnjih 30 dneh«; »Manj kot enkrat na teden«; »Vsaj enkrat na teden, a ne vsak dan«; »Vsak dan«. Nato smo izračunali odstotek kadilcev/uporabnikov posameznega izdelka v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo uvedli v 3. valu raziskave, zato so podatki na voljo le za leto 2021.

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov

Ogrevani tobačni izdelki so na slovenskem trgu prisotni od konca leta 2017, zato smo anketirane dijake o njihovi uporabi spraševali v drugem in tretjem valu raziskave oziroma v letih 2018 in 2021.

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si kadarkoli v življenju kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možna odgovora sta bila: »Ne«; »Da«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo uvedli v 2. valu raziskave, zato so podatki na voljo za leti 2018 in 2021.

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke in kako pogosto?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so poročali o njegovi uporabi kadarkoli v življenju. Možni odgovori so bili: »Nikoli v zadnjih 30 dneh«; »Manj kot enkrat na teden«; »Vsaj enkrat na teden, a ne vsak dan«; »Vsak dan«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo uvedli v 2. valu raziskave, zato so podatki na voljo za leti 2018 in 2021.

Uporaba elektronskih cigaret

Seznanjenost z elektronskimi cigaretami: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si že slišal/a za elektronske cigarete?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možna odgovora sta bila: »Da«; »Ne«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Uporaba elektronskih cigaret kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si kadarkoli v življenju uporabil/a elektronske cigarete?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Možna odgovora sta bila: »Da«; »Ne«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Uporaba elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Si uporabil/a elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so kadarkoli v življenju uporabili elektronske cigarete. Možna odgovora sta bila: »Da«; »Ne«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Pogostost uporabe elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Kako pogosto si uporabljal/a elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so elektronske cigarete uporabljali v zadnjih 30 dneh. Možni odgovori so bili: »Manj kot enkrat na teden«; »Vsaj enkrat na teden, a ne vsak dan«; »Vsak dan«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu.

Uporaba elektronskih cigaret z nikotinom v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh uporabljal/a elektronske cigarete z nikotinom?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so elektronske cigarete uporabljali v zadnjih 30 dneh. Možni odgovori so bili: »Da«; »Ne«; »Ne vem«. Odstotek prikazujemo skupno in po spolu.

Uporaba elektronskih cigaret s kanabisom kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si uporabljal/a elektronske cigarete s konopljo oziroma za vdihavanje konoplje (vprašanje se nanaša na uporabo marihuane ter uporabo hašiševega ali konopljinca olja, tekočine ali voska, ki vsebujejo THC) kadarkoli v življenju?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »1–2 dni«; »3–5 dni«; »6–9 dni«; »10–19 dni«; »20–29 dni«; »30 dni ali več«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov elektronskih cigaret s kanabisom v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Vprašanje smo uvedli v 3. valu raziskave, zato so podatki na voljo le za leto 2021.

Uporaba elektronskih cigaret s kanabisom v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si uporabljal/a elektronske cigarete s konopljo oziroma za vdihavanje konoplje (vprašanje se nanaša na uporabo marihuane ter uporabo hašiševega ali konopljinca olja, tekočine ali voska, ki vsebujejo THC) v zadnjih 30 dneh?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki, ki so že slišali za elektronske cigarete. Možni odgovori so bili: »Nikoli«; »1–2 dni«; »3–5 dni«; »6–9 dni«; »10–19 dni«; »20–29 dni«; »30 dni ali več«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov elektronskih cigaret s kanabisom v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Vprašanje smo uvedli v 3. valu raziskave, zato so podatki na voljo le za leto 2021.

Uporaba novejših izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

V to skupino izdelkov trenutno sodijo nikotinske vrečke, ki so na slovenskem trgu dostopne po letu 2018, zato smo anketirane dijake o njihovi uporabi spraševali le v tretjem valu raziskave oziroma v letu 2021.

Uporaba nikotinskih vrečk kadarkoli v življenju: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si kadarkoli v življenju kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke?«. Na vprašanje so odgovarjali vsi anketirani dijaki. Možna odgovora za nikotinskih vrečk, sta bila: »Ne«; »Da«. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo uvedli v 3. valu raziskave, zato so podatki na voljo le za leto 2021.

Uporaba nikotinskih vrečk v zadnjih 30 dneh: Podatke smo pridobili z vprašanjem: »Ali si v zadnjih 30 dneh kadil/a oziroma uporabljal/a druge tobačne izdelke in kako pogosto?«. Na vprašanje so o izdelku odgovarjali tisti anketirani dijaki, ki so poročali o njegovi uporabi kadarkoli v življenju. Možni odgovori so bili: »Nikoli v zadnjih 30 dneh«; »Manj kot enkrat na teden«; »Vsaj enkrat na teden, a ne vsak dan«; »Vsak dan«. Nato smo izračunali odstotek uporabnikov nikotinskih vrečk v zadnjih 30 dneh med vsemi anketiranimi dijaki. Odstotke prikazujemo skupno in po spolu. Vprašanje smo uvedli v 3. valu raziskave, zato so podatki na voljo le za leto 2021.

Kombinirani kazalniki uporabe tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

Kazalniki vključujejo uporabo vsaj enega od različnih tobačnih in povezanih ter novih izdelkov z nikotinom, z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje.

Med **tobačne izdelke** sodijo cigarete (tovarniško izdelane ali ročno zvite), cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak. O uporabi cigaret kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh smo spraševali anketirane dijake v vseh treh valovih raziskave. O uporabi drugih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju smo anketirane dijake prav tako spraševali v vseh treh valovih raziskave, o uporabi v zadnjih 30 dneh pa samo v tretjem valu raziskave, to je v letu 2021.

Med **povezane izdelke** sodijo elektronske cigarete in ogrevani tobačni izdelki. O uporabi elektronskih cigaret kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh smo spraševali anketirane dijake v vseh treh valovih raziskave, saj so širše dostopne že od leta 2010. O uporabi ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh pa smo anketirane dijake spraševali v drugem in tretjem valu raziskave (v letu 2018 in letu 2021), saj se je prvi izdelek iz te skupine v Sloveniji pojavil konec leta 2017.

Med **nove izdelke z nikotinom** sodijo nikotinske vrečke, ki so v Sloveniji postale dostopne po letu 2018, zato so podatki o njihovi uporabi vključeni le v tretji val raziskave, torej v letu 2021.

Uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom kadarkoli v življenju: S kombinacijo vprašanj o kajenju cigaret in kajenju/uporabi drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak), uporabi elektronskih cigaret, uporabi ogrevanih tobačnih izdelkov (od leta 2018 naprej) ter o uporabi nikotinskih vrečk (v letu 2021) smo pridobili odstotek anketiranih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili/uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom. Izračunali smo tudi odstotke uporabnikov nobenega, enega in več kot enega izdelka kadarkoli v življenju.

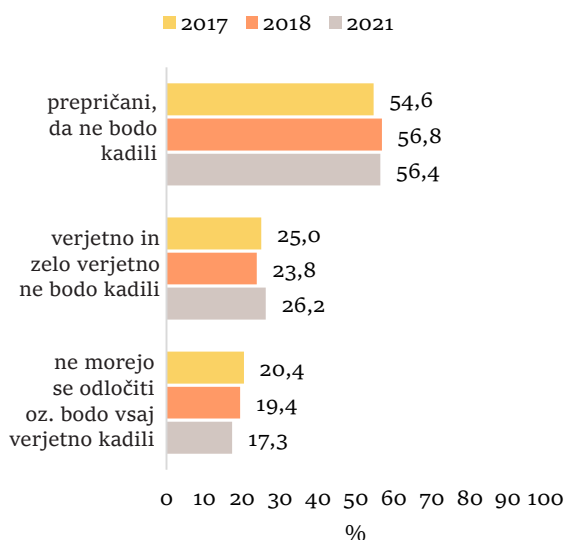
Uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh: S kombinacijo vprašanj o kajenju cigaret in o kajenju/uporabi drugih tobačnih izdelkov (cigarete v vseh treh valovih raziskave, cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak v letu 2021), uporabi elektronskih cigaret, uporabi ogrevanih tobačnih izdelkov (od leta 2018 naprej) ter o uporabi nikotinskih vrečk (v letu 2021) v zadnjih 30 dneh, smo pridobili odstotek anketiranih dijakov, ki so kadili/uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh. Izračunali pa smo tudi odstotke uporabnikov nobenega, enega in več kot enega izdelka v zadnjih 30 dneh.

Uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma uporaba vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh: S kombinacijo vprašanj smo izdelke nato razdelili še v dve skupini, in sicer tobačne izdelke za kajenje ter novejše izdelke z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki. Med **tobačne izdelke za kajenje** smo uvrstili cigarete, cigare, cigarilose, pipe in vodne pipe. Med **novejše izdelke (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki)** smo vključili elektronske cigarete, ogrevane tobačne izdelke, nikotinske vrečke in brezdimne tobačne izdelke.

3.6.3 Kajenje klasičnih tobačnih izdelkov

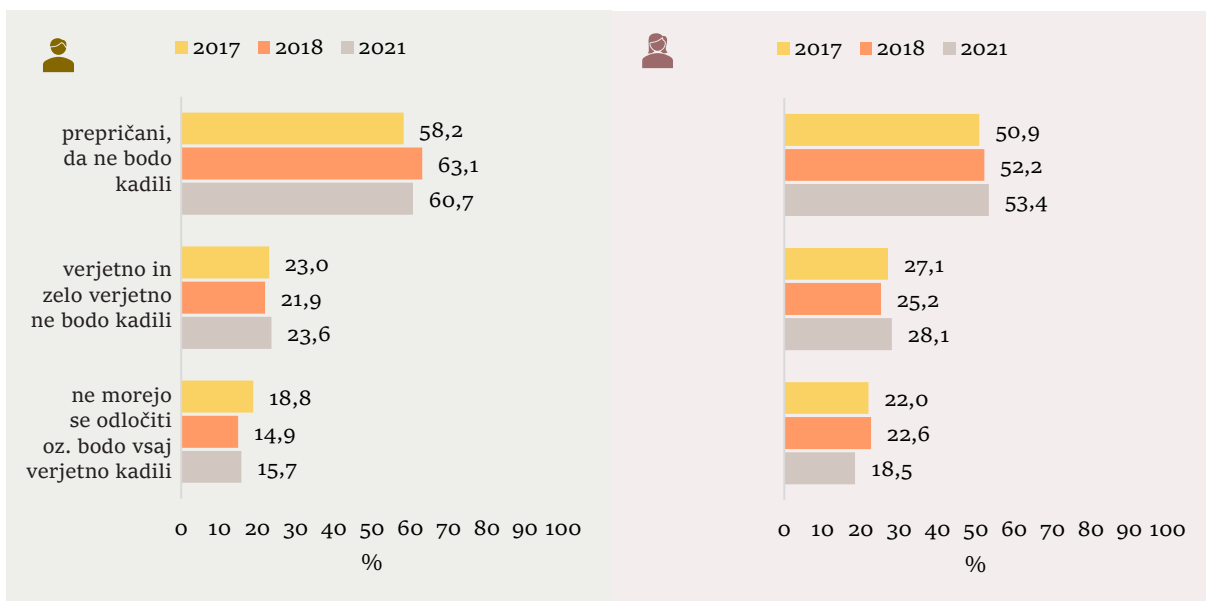
Namera za kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) čez leto dni

Odstotki anketiranih dijakov, ki so prepričani, da čez leto dni ne bodo kadili cigaret, tistih, ki menijo, da čez leto dni (zelo) verjetno ne bodo kadili cigaret, in neodločenih se v času raziskave niso statistično značilno spremenili, ne skupno ne pri posameznem spolu (Slika 3.6.1 in Slika 3.6.2).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

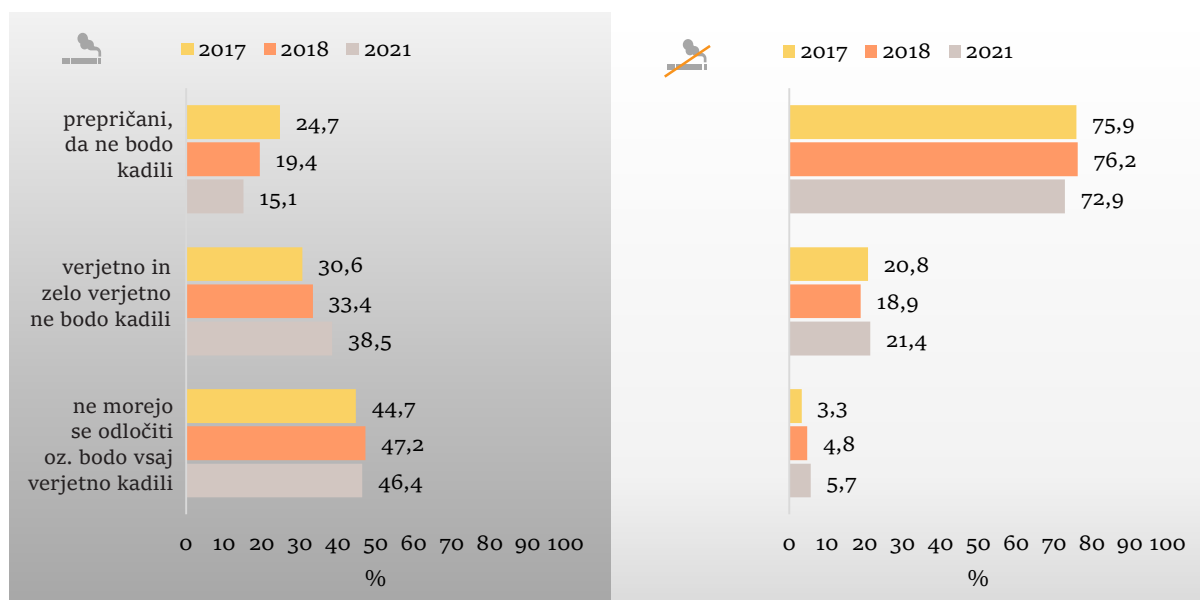
Slika 3.6.1: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto dni, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.2: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Edina statistično značilna razlika v odstotkih glede namere za kajenje čez leto dni, ki jo beležimo v treh valovih raziskave glede na kadilski status (Slika 3.6.3), je statistično značilno nižji odstotek anketiranih kadilcev v zadnjih 12 mesecih, ki so prepričani, da ne bodo kadili ($p < 0,05$) v letu 2021 glede na leto 2017.

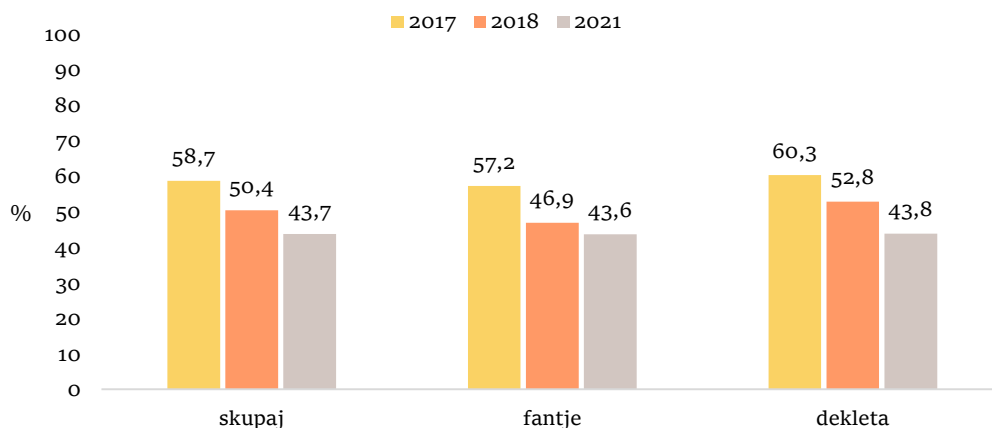
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.3: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) kadarkoli v življenju

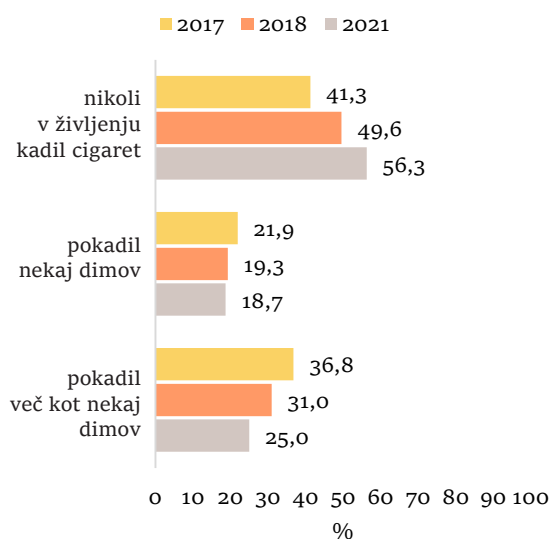
Odstotek anketiranih dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete (Slika 3.6.4), se je statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,001$) in tudi med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,001$). Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek statistično znižal tudi pri obeh spolih (fantje: $p = 0,001$; dekleta: $p = 0,006$), med letoma 2018 in 2021 pa le med anketiranimi dekletimi ($p = 0,001$). Odstotki so skupno in pri obeh spolih statistično v letu 2021 značilno nižji kot v letu 2017.

Glede na obseg kajenja kadarkoli v življenju (nikoli, nekaj dimov, več kot nekaj dimov) (Slika 3.6.5) beležimo statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki niso nikoli v življenju kadili cigaret in statistično značilno znižanje odstotka tistih, ki so pokadili več kot nekaj dimov, v obeh primerih tako med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,05$) kot tudi med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od odstotka v letu 2017.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

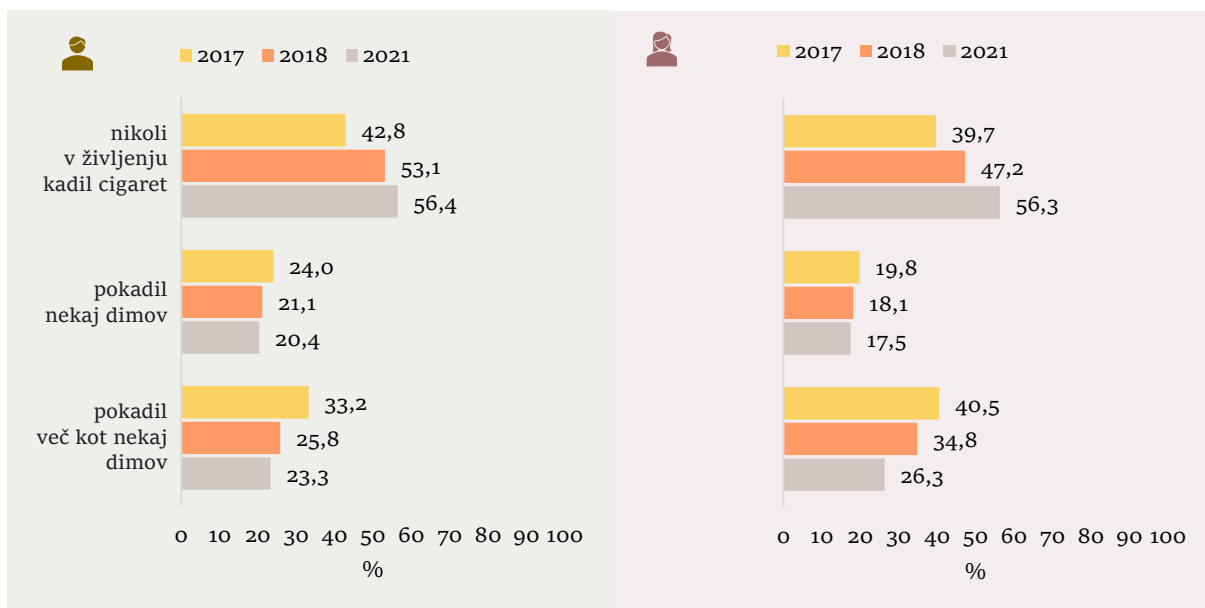
Slika 3.6.4: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.5: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju kadili cigaret, ki so pokadili nekaj dimov, in ki so pokadili več kot nekaj dimov, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Med anketiranimi dekleti (Slika 3.6.6) se je med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki niso nikoli kadile cigaret, med letoma 2018 in 2021 pa tudi statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so pokadile več kot nekaj dimov (povsod $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od tistega v letu 2017. Med anketiranimi fanti pa sta se oba omenjena odstotka statistično značilno spremenila le med letoma 2017 in 2018, v letu 2021 pa se oba odstotka še vedno statistično značilno razlikujeta glede na leto 2017 (povsod $p < 0,05$).

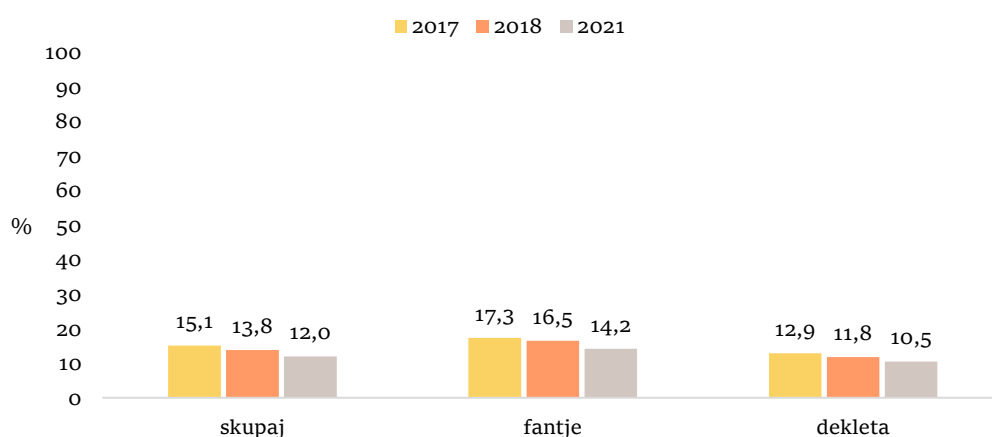

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.6: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju kadili cigaret, ki so pokadili nekaj dimov in tistih, ki so pokadili več kot nekaj dimov, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Prvo kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) v starosti 13 let ali manj

Med anketiranimi dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, med letoma 2017 in 2018, pa tudi med letoma 2018 in 2021 ni bilo statistično značilnih razlik v odstotku tistih, ki so prvič kadili cigarete v starosti 13 let ali manj, skupno ali pri posameznem spolu (Slika 3.6.7).

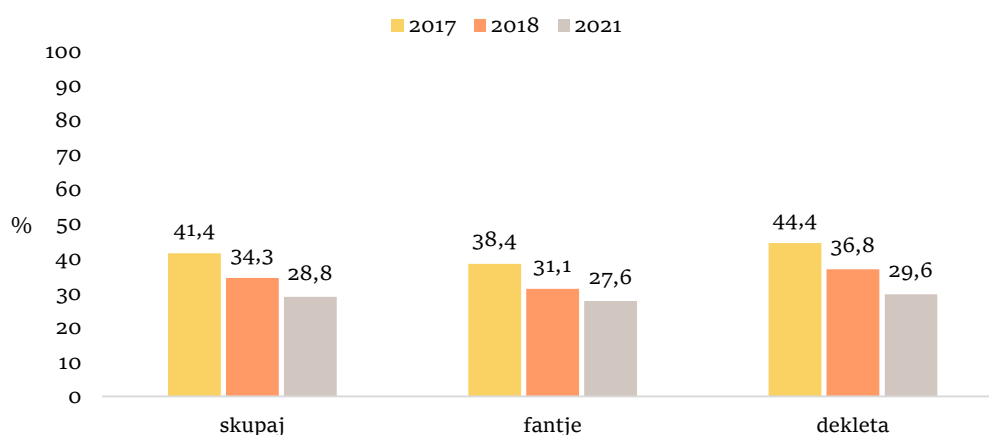

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.7: Odstotki dijakov, ki so prvič kadili cigarete v starosti 13 let ali manj, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) v zadnjih 12 mesecih

Odstotek anketiranih kadilcev v zadnjih 12 mesecih se je statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,001$) in tudi med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,003$) (Slika 3.6.8). Medtem ko se je med anketiranimi dekleti prav tako odstotek statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ($p = 0,005$) in tudi med letoma 2018 in 2021 ($p = 0,005$), pa se je med anketiranimi fanti statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 (fantje: $p = 0,010$), ne pa med letoma 2018 in 2021. Odstotki skupno in pri obeh spolih so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

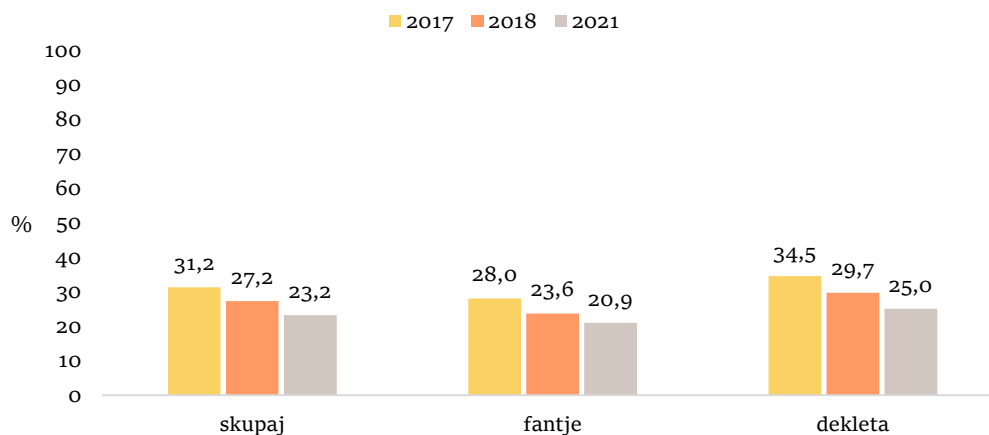

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.8: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) v zadnjih 30 dneh

Odstotek anketiranih kadilcev cigaret v zadnjih 30 dneh (Slika 3.6.9) se je med anketiranimi dijaki statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 skupno ($p = 0,028$), med anketiranimi fanti ($p = 0,005$) in dekleti ($p = 0,031$), med letoma 2018 in 2021 pa skupno ($p = 0,030$). Odstotki skupno in pri obeh spolih so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

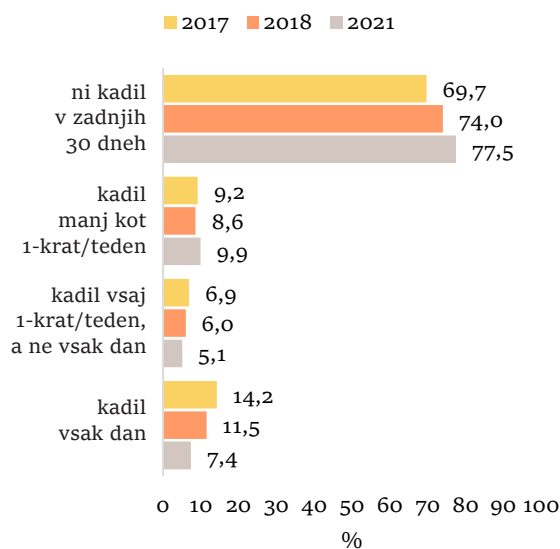

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.9: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

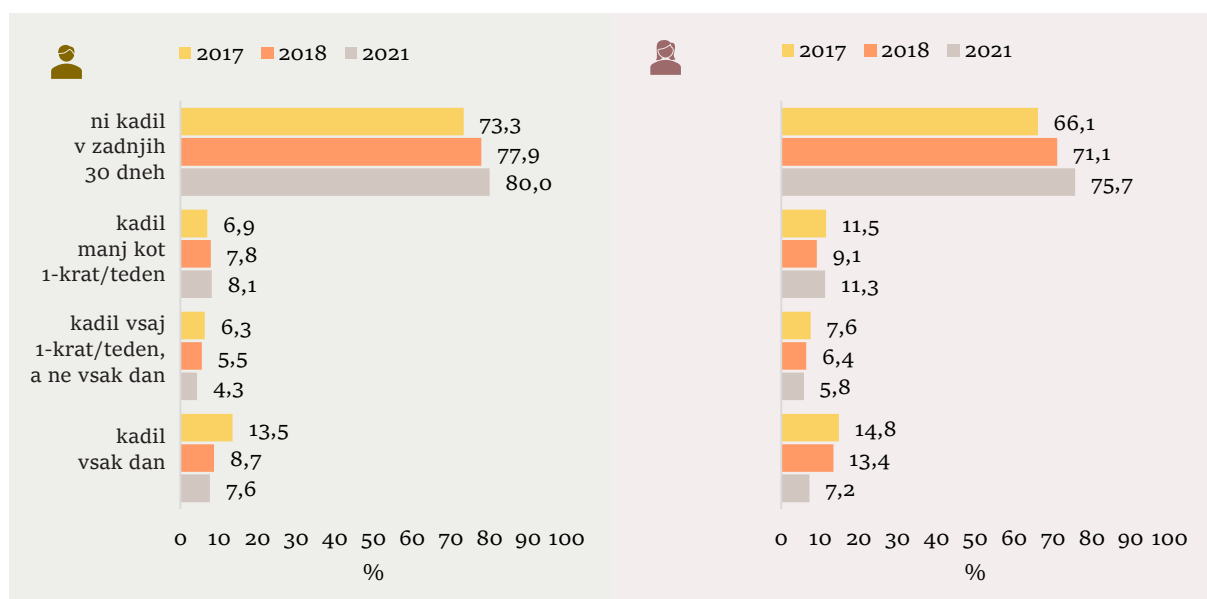
Pogostost kajenja cigaret (tovarniških ali ročno zvitih) v zadnjih 30 dneh

Med letoma 2017 in 2018 in med letoma 2018 in 2021 se je statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so v zadnjih 30 dneh kadili vsak dan, in statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki niso kadili, oba odstotka pa sta v letu 2021 tudi statistično značilno nižja od tistih v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.10: Odstotki dijakov glede na pogostost kajenja v zadnjih 30 dneh (nikoli; manj kot 1-krat/teden; vsaj 1-krat/teden, a ne vsak dan; vsak dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

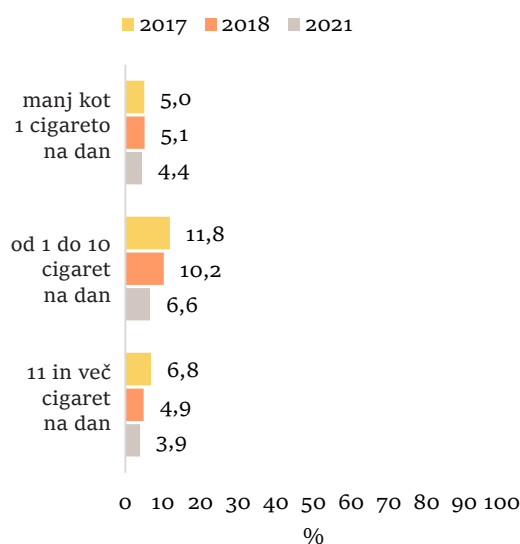
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.11: Odstotki dijakov glede na pogostost kajenja v zadnjih 30 dneh (nikoli; manj kot 1-krat/teden; vsaj 1-krat/teden, a ne vsak dan; vsak dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Med letoma 2017 in 2018 se je pri anketiranih fantih statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so v zadnjih 30 dneh kadili vsak dan (Slika 3.6.11), med anketiranimi dekleti pa se je ta odstotek statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021 (v obeh primerih $p < 0,05$). Odstotki anketiranih fantov in deklet, ki so v zadnjih 30 dneh kadili vsak dan, so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017, odstotki anketiranih fantov in deklet, ki niso kadili v zadnjih 30 dneh, pa so statistično značilno višji v letu 2021 kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Število pokajenih cigaret (tovarniških ali ročno zvutih) na dan v zadnjem tednu dni

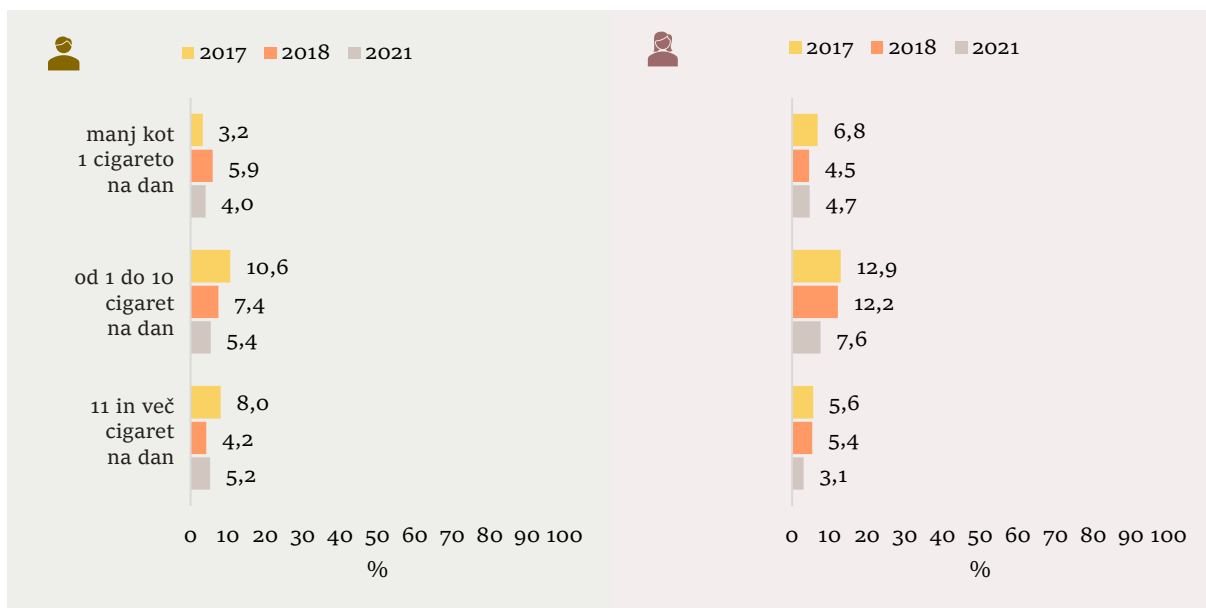
Med letoma 2017 in 2018 se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki so pokadili 11 cigaret in več na dan (Slika 3.6.12), med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno znižal odstotek anketiranih dijakov, ki so v zadnjem tednu pokadili od 1 do 10 cigaret ($p < 0,05$). Oba odstotka sta v letu 2021 statistično značilno nižja kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.12: Odstotki dijakov glede na število pokajenih cigaret na dan v zadnjem tednu dni (manj kot 1 cigareta na dan, od 1 do 10 cigaret na dan, 11 in več cigaret na dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Med letoma 2017 in 2018 se je med anketiranimi fanti statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so pokadili 11 in več cigaret dnevno ($p < 0,05$) (Slika 3.6.13). Med anketiranimi dekleti se je ta odstotek statistično značilno znižal med letoma 2018 in 2021, takrat se je statistično značilno znižal tudi odstotek anketiranih deklet, ki so pokadile med 1 in 10 cigaret dnevno (povsod $p < 0,05$). V letu 2021 so glede na leto 2017 odstotki anketiranih fantov in deklet, ki so pokadili med 1 in 10 cigaret dnevno statistično značilni nižji (povsod $p < 0,05$).

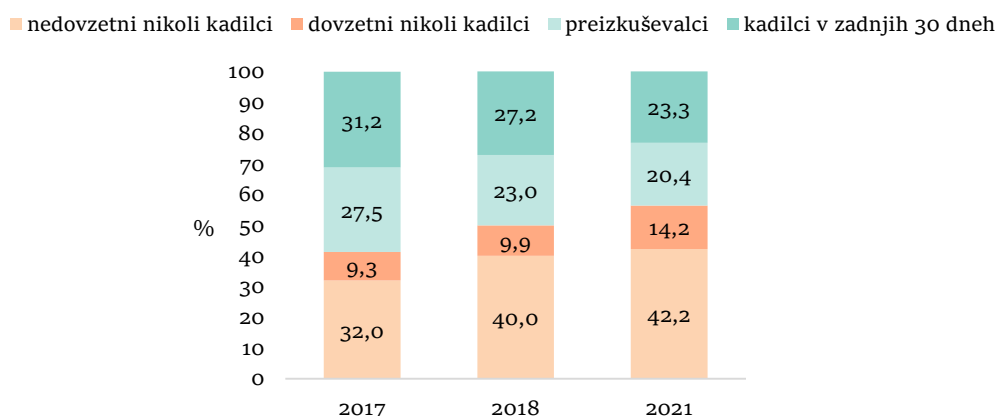

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.13: Odstotki dijakov glede na število pokajenih cigaret na dan v zadnjem tednu dni (manj kot 1 cigareta na dan, od 1 do 10 cigaret na dan, 11 in več cigaret na dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Porazdelitev glede na dovzetnost za kajenje cigaret (tovarniških in ročno zvitih)

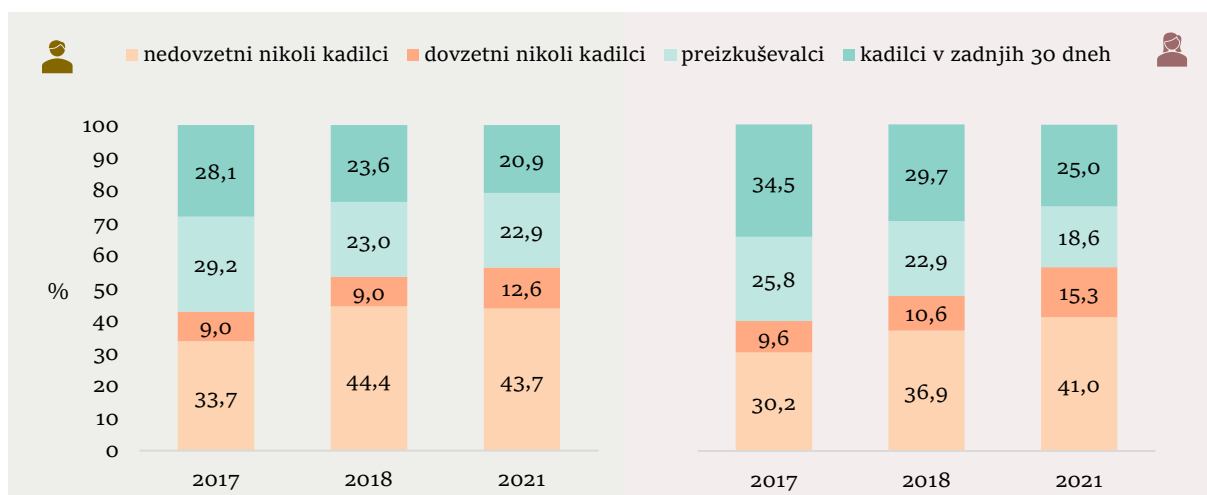
V porazdelitvi anketiranih dijakov glede na dovzetnost za kajenje cigaret (Slika 3.6.14) se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal odstotek nedovzetnih nikoli kadilcev, statistično značilno znižala pa sta se odstotka preizkuševalcev in kadilcev v zadnjih 30 dneh (povsod $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 se je statistično značilno zvišal odstotek dovzetnih nikoli kadilcev, statistično značilno znižal pa odstotek kadilcev v zadnjih 30 dneh (povsod $p < 0,05$). Odstotki v vseh skupinah se v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od tistih v letu 2021 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.14: Odstotki dijakov glede na dovzetnost za kajenje (nedovzetni nikoli kadilci, dovzetni nikoli kadilci, preizkuševalci, kadilci v zadnjih 30 dneh), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Med letoma 2017 in 2018 se je med anketiranimi fanti in dekleti statistično značilno zvišal odstotek nedovzetnih nikoli kadilcev (Slika 3.6.16) (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi fanti se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal tudi odstotek preizkuševalcev. Med letoma 2017 in 2018 se je med anketiranimi dekleti statistično značilno zvišal odstotek nedovzetnih nikoli kadilk, med letoma 2018 in 2021 pa tudi odstotek dovzetnih nikoli kadilk ($p < 0,05$). Med anketiranimi dekleti se vsi odstotki v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od odstotkov v letu 2017, med anketiranimi fanti pa odstopka nedovzetnih nikoli kadilcev in kadilcev v zadnjih 30 dneh (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

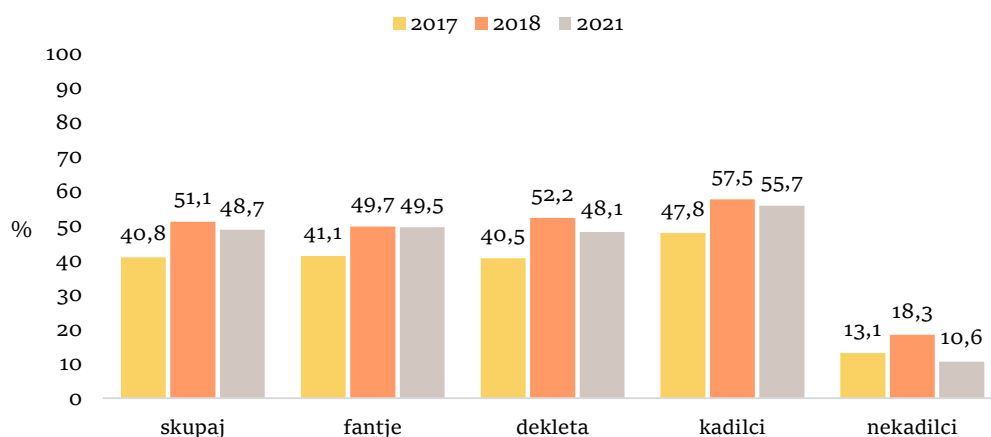
Slika 3.6.15: Odstotki dijakov glede na dovzetnost za kajenje (nedovzetni nikoli kadilci, dovzetni nikoli kadilci, preizkuševalci, kadilci v zadnjih 30 dneh), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

3.6.4 Kajenje tobaka med petimi najožjimi prijatelji in ocena odstotka kadilcev tobaka med vrstniki

Kajenje tobaka med petimi najožjimi prijatelji

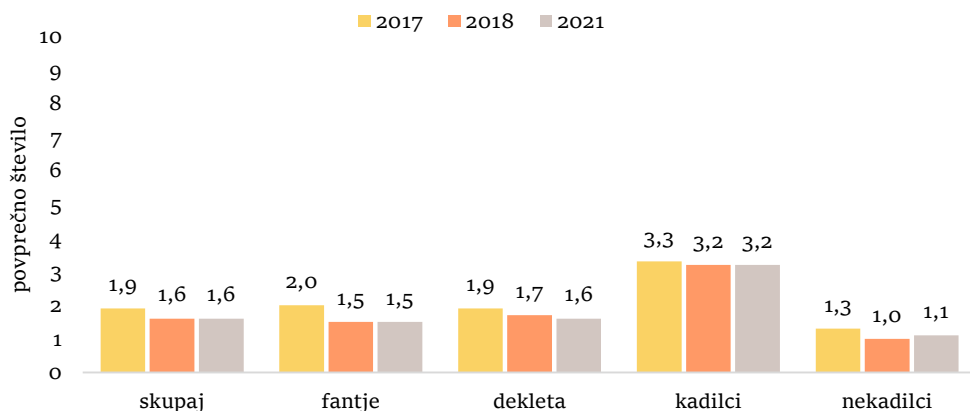
Odstotek anketiranih dijakov, ki med najožjimi petimi prijatelji nimajo nikogar, ki bi kadil tobak (Slika 3.6.16), se je statistično značilno zvišal med letoma 2017 in 2018 ($p < 0,001$), med letoma 2018 in 2021 se ni statistično značilno spremenil, je pa še vedno statistično značilno višji kot v letu 2021 ($p < 0,05$). Odstotek se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal tudi med anketiranimi fanti, dekleti in nekadilci (povsod $p < 0,05$), med letoma 2018 in 2021 pa se pri obeh spolih ni statistično značilno spremenil. V letu 2021 je odstotek statistično značilno višji kot v letu 2017 med anketiranimi fanti in nekadilci ($p < 0,05$).

Povprečno število kadilcev tobaka med petimi najožjimi prijatelji anketiranih dijakov (Slika 3.6.17) se je skupno, med anketiranimi fanti in nekadilci statistično znižalo med letoma 2017 in 2018 (povsod $p < 0,001$), med letoma 2018 in 2021 pa se ni statistično značilno spremenilo. Povprečna števila so v letu 2021 skupno, med anketiranimi fanti (v obeh primerih $p < 0,001$) in anketiranimi dekleti ($p = 0,005$) statistično značilno nižja kot v letu 2017

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.16: Odstotki dijakov, ki med najožjimi petimi prijatelji nimajo nikogar, ki bi kadil tobak, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

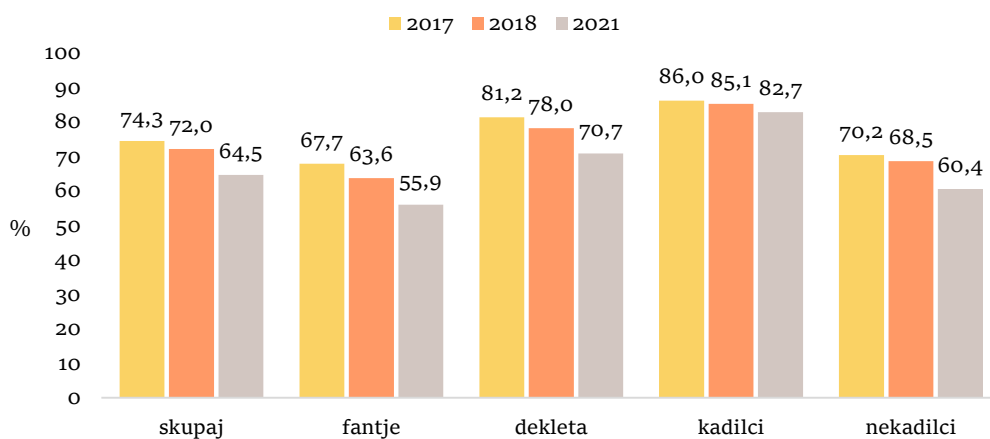
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.17: Povprečna števila kadilcev tobaka med petimi najožjimi prijatelji anketiranih dijakov 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Ocena odstotka kadilcev tobaka med vrstniki (precenjevanje kajenja)

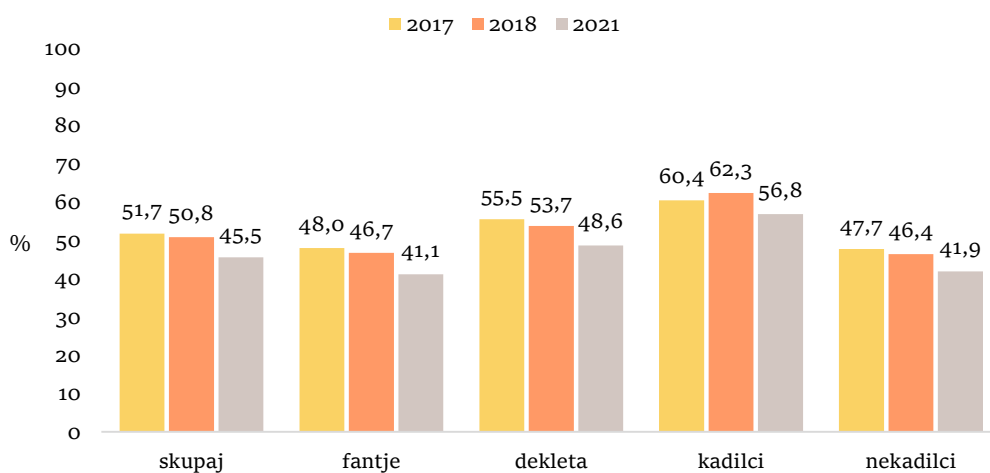
Med letoma 2017 in 2018 se odstotek anketiranih dijakov, ki ocenjujejo, da je odstotek kadilcev tobaka med njihovimi vrstniki višji od 30 % (Slika 3.6.18), ni statistično značilno spremenil skupno in pri nobenem od spolov in tudi ne glede na kajenje v zadnjih 30 dneh, se je pa statistično značilno znižal skupno, pri obeh spolih ter med anketiranimi nekadilci med letoma 2018 in 2021 (skupaj: $p < 0,001$; fantje: $p = 0,013$; dekleta: $p = 0,002$; nekadilci: $p < 0,001$). Odstotki so v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi nekadilci (povsod $p < 0,05$).

Med letoma 2017 in 2018 v povprečni oceni odstotka kadilcev tobaka med vrstniki (Slika 3.6.19) ni statistično značilnih sprememb skupno, glede na spol in kadilski status, statistično značilno pa se je znižala med letoma 2018 in 2021 (skupaj: $p < 0,001$; fantje: $p = 0,001$; dekleta: $p < 0,001$; kadilci: $p = 0,006$; nekadilci: $p < 0,001$). Vse ocene so statistično značilno nižje v letu 2021 kot v letu 2017 ($p < 0,05$), razen med anketiranimi kadilci.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.18: Odstotki dijakov, ki ocenjujejo, da je odstotek kadilcev tobaka med njihovimi vrstniki višji kot 30 %, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

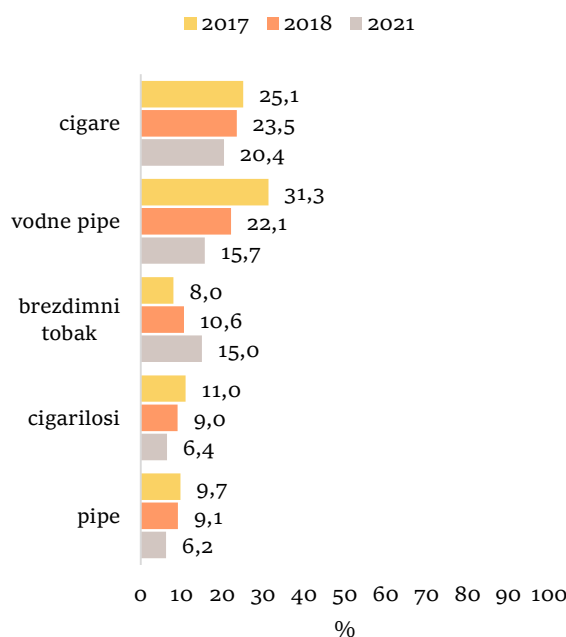
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.19: Povprečne ocene odstotka kadilcev tobaka med vrstniki, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.6.5 Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak (fuge, snus, tobak za žvečenje, sesanje, njuhanje)

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju

Med letoma 2017 in 2018 med anketiranimi dijaki beležimo statistično značilne razlike v odstotku kadilcev oziroma uporabnikov dveh izdelkov (Slika 3.6.20), in sicer statistično značilno znižanje odstotka kadilcev vodnih pip ($p < 0,001$) in statistično značilno zvišanje odstotka uporabnikov brezdimnega tobaka ($p = 0,030$). Med letoma 2018 in 2021 pa med anketiranimi dijaki beležimo statistično značilne razlike v odstotku kadilcev/uporabnikov večine izdelkov, in sicer statistično značilno znižanje odstotka kadilcev vodnih pip ($p < 0,001$), pip ($p = 0,011$) in cigariloso ($p = 0,021$) ter statistično značilno zvišanje odstotka uporabnikov brezdimnega tobaka ($p = 0,002$). Odstotki kadilcev/uporabnikov vseh izdelkov se v letu 2021 statistično značilno razlikujejo od odstotkov v letu 2017, pri večini izdelkov so statistično značilno nižji, le pri brezdimnem tobaku so statistično značilno višji (povsod $p < 0,05$).

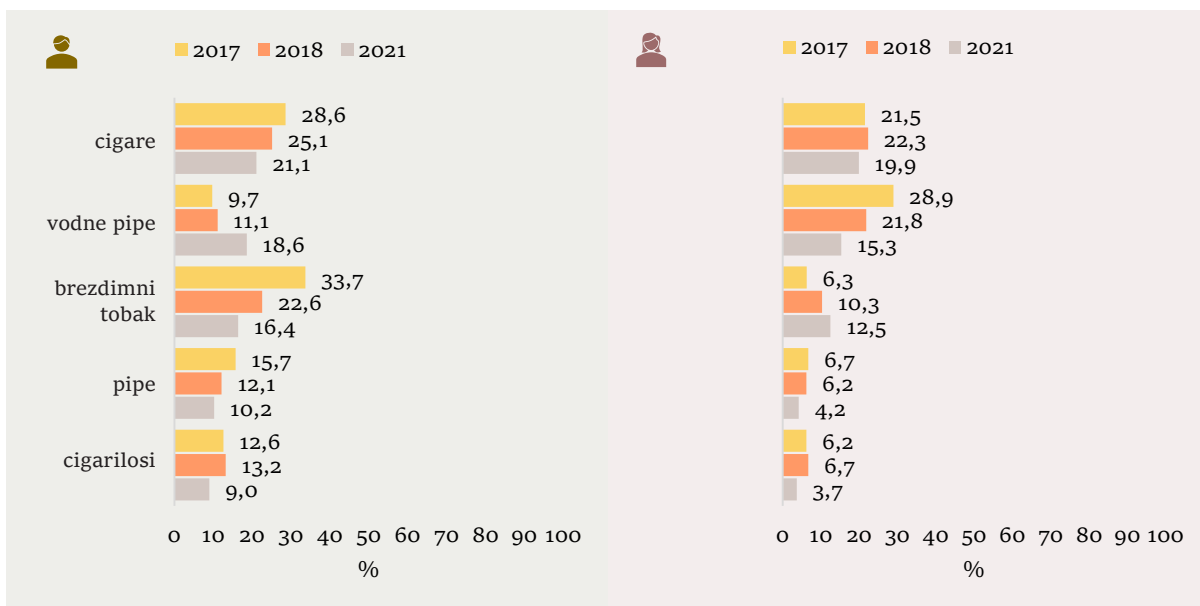

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.20: Odstotki kadilcev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki) kadarkoli v življenju, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Odstotek kadilcev vodnih pip se je statistično značilno znižal pri obeh spolih med letoma 2017 in 2018 (fantje: $p = 0,000$; dekleta: $p = 0,003$) in tudi med letoma 2018 in 2021 (fantje: $p = 0,016$; dekleta: $p = 0,002$) (Slika 3.6.21). Medtem ko se med letoma 2017 in 2018 ni statistično značilno spremenil odstotek kadilcev/uporabnikov drugih izdelkov med anketiranimi fanti, beležimo med anketiranimi dekleti še eno statistično značilno spremembo, in sicer statistično značilno zvišanje odstotka uporabnic brezdimnega tobaka ($p = 0,011$). Med letoma 2018 in 2021 pa beležimo še nekatere statistično značilne razlike v odstotku kadilcev/uporabnikov drugih klasičnih tobačnih izdelkov, poleg tistih, ki smo jih že navedli za vodne pipe. Med anketiranimi fanti beležimo statistično značilno znižanje

odstotka kadičev pip ($p = 0,044$) in statistično značilno zvišanje odstotka uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov ($p = 0,001$), med anketiranimi dekleti pa statistično značilno znižanje odstotka kadič cigariolosov ($p = 0,014$). Med anketiranimi fanti so odstotki kadičev/uporabnikov vseh drugih klasičnih tobačnih izdelkov v letu 2021 statistično značilno nižji oziroma pri brezdimnih tobačnih izdelkih statistično značilno višji kot v letu 2017, med anketiranimi dekleti pa beležimo v odstotku statistično značilne razlike med letoma 2017 in 2021 le pri vodnih pipah in brezdimnih tobačnih izdelkih, v prvem primeru je odstotek statistično značilno nižji, v drugem pa statistično značilno višji (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.21: Odstotki kadičev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki) kadarkoli v življenju, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh

V tretjem valu (v letu 2021) smo prvič beležili tudi trenutno uporabo drugih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh (Tabela 3.6.1.).

Tabela 3.6.1: Odstotki kadičev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki) v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2021.

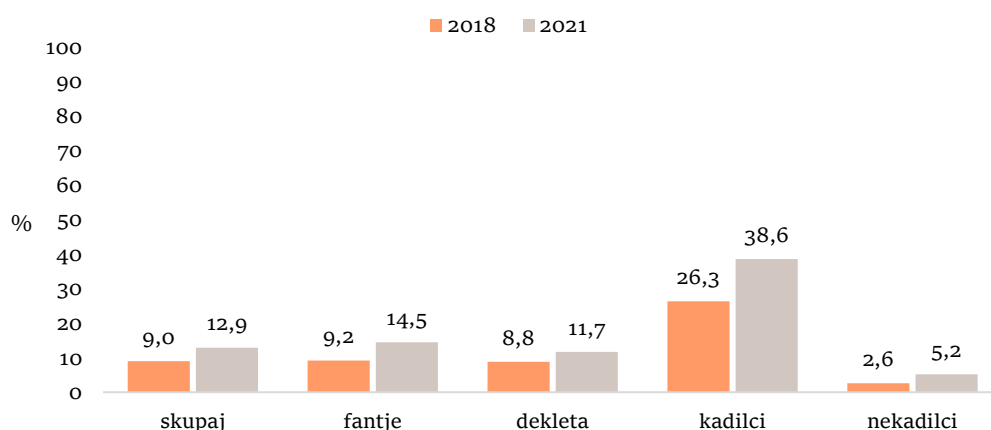
%	Skupaj	Fantje	Dekleta
Cigare	8,5	9,0	8,2
Brezdimni tobak	8,0	10,1	6,4
Vodne pipe	4,8	6,7	3,4
Cigarilosi	2,2	3,4	1,3
Pipe	1,5	3,1	0,3

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

3.6.6 Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju

Odstotek uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju (Slika 3.6.22) se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal skupno, med anketiranimi fanti, kadilci in nekadilci (skupaj: $p = 0,003$; fantje: $p = 0,010$; kadilci: $p = 0,002$; nekadilci: $p = 0,007$).

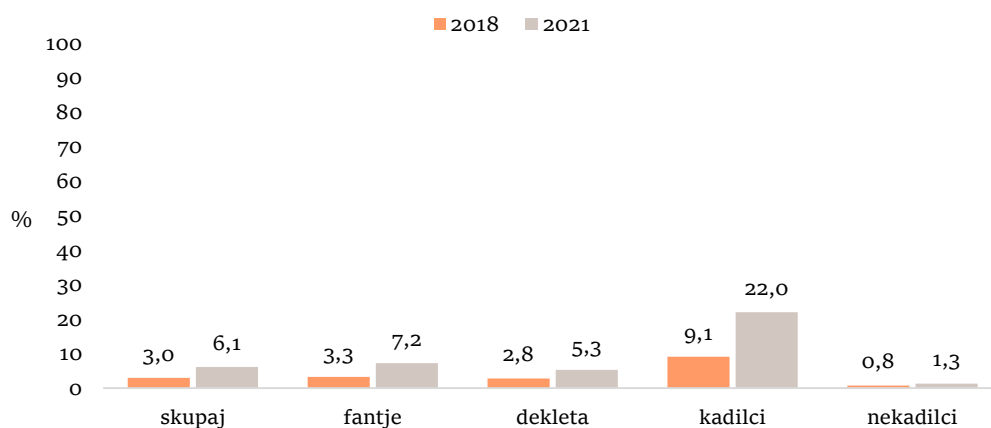

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.22: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili ogrevane tobačne izdelke, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2018 in 2021.

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh

Odstotek uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh (Slika 3.6.23) se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi kadilci (skupaj: $p < 0,001$; fantje: $p = 0,007$; dekleta: $p = 0,020$; kadilci: $p < 0,001$).

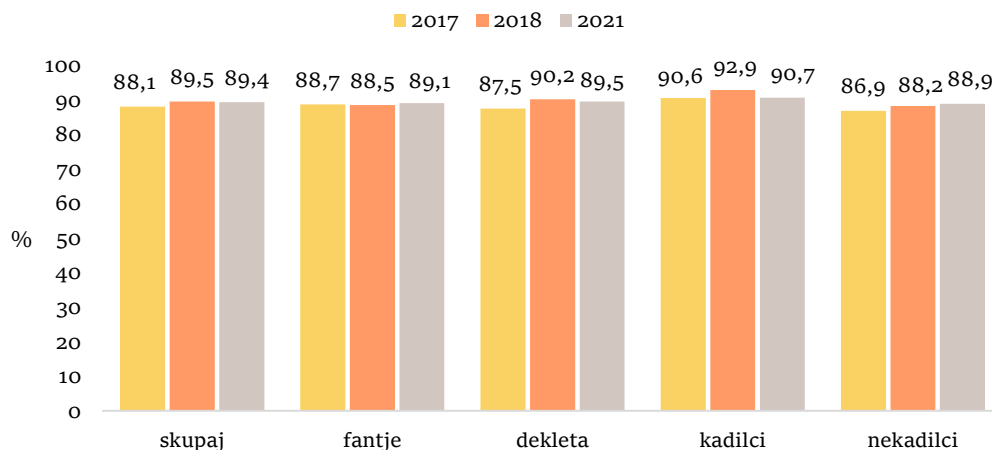
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.23: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabili ogrevane tobačne izdelke, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2018 in 2021.

3.6.7 Uporaba elektronskih cigaret

Seznanjenost z elektronskimi cigaretami

V odstotku anketiranih dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete (Slika 3.6.24), ni v nobenem od valov raziskave prišlo do statistično značilnih sprememb, ne skupno ne pri posameznem spolu in ne glede na kadilski status.

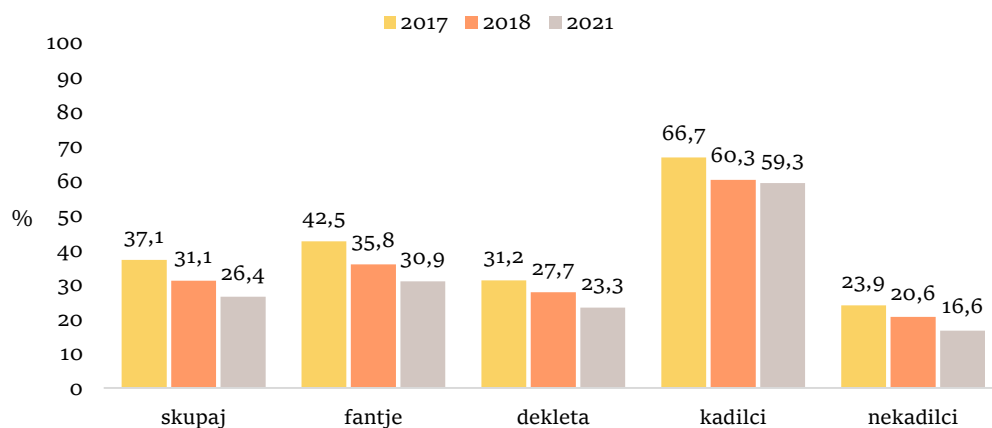

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.24: Odstotki dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Uporaba elektronskih cigaret kadarkoli v življenju

Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek anketiranih dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili elektronske cigarete (Slika 3.6.25), statistično značilno znižal skupno ($p = 0,002$) in med anketiranimi fanti ($p = 0,022$), medtem ko se med anketiranimi dekleti, kadilci in nekadilci ni statistično značilno spremenil. Med letoma 2018 in 2021 pa se je odstotek statistično značilno znižal skupno in med anketiranimi nekadilci (v obeh primerih $p < 0,05$). Odstotki so skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi nekadilci v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

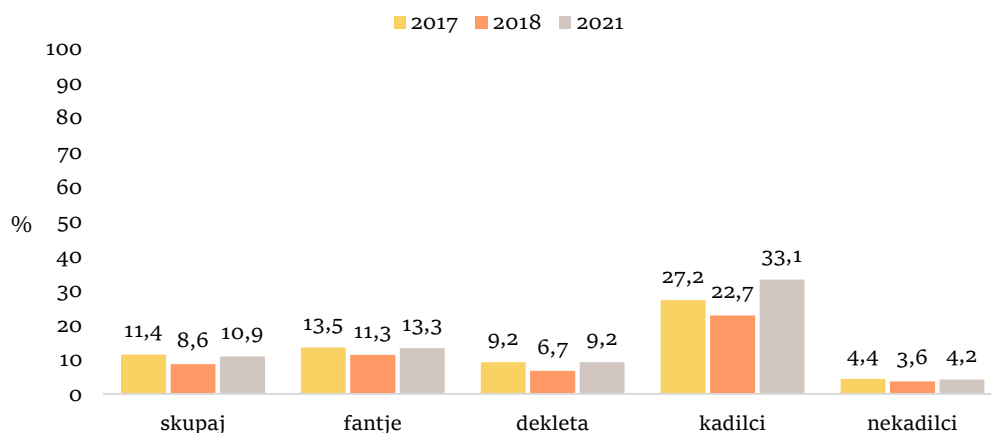

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.25: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili elektronske cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Uporaba elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh

Odstotek uporabnikov elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh (Slika 3.6.26) se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal skupno ($p = 0,017$), med letoma 2018 in 2021 pa se je statistično značilno zvišal med anketiranimi kadilci ($p < 0,05$).

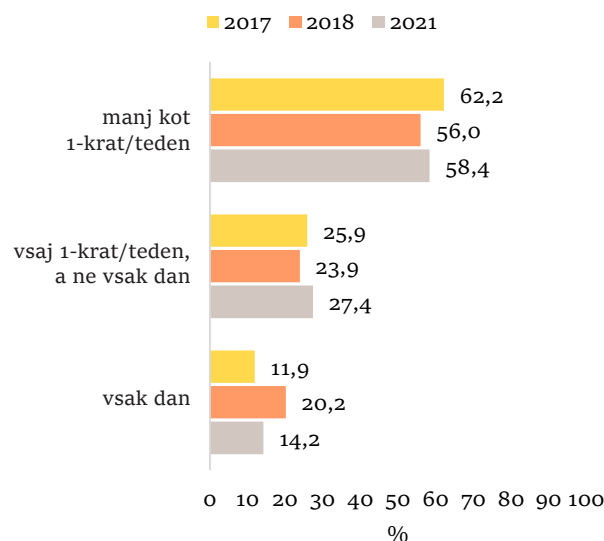

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.26: Odstotki dijakov, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Pogostost uporabe elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh

V pogostosti uporabe elektronskih cigaret med uporabniki v zadnjih 30 dneh (Slika 3.6.27) se odstotek v nobenem valu raziskave ni statistično značilno spremenil ne skupno, ne pri posameznem spolu in tudi ne glede na kadilski status. Zaradi majhnega števila enot v nekaterih kategorijah odgovorov pri posameznem spolu in glede na kadilski status, podatkov po posameznem spolu ne predstavljamo.

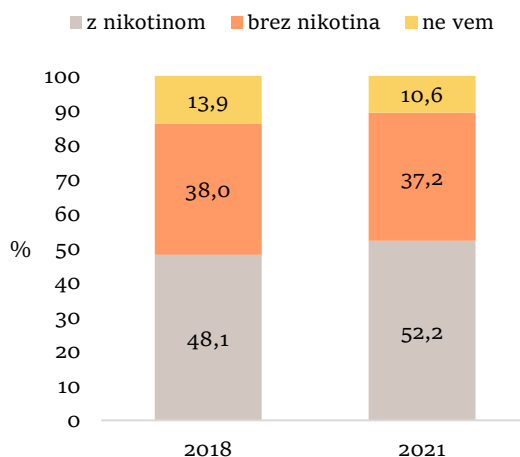

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.27: Odstotki dijakov glede na pogostost uporabe elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Uporaba elektronskih cigaret z nikotinom v zadnjih 30 dneh

Elektronske cigarete so na voljo z in brez nikotina. Vprašanje o uporabi elektronskih cigaret z nikotinom smo v vprašalnik uvedli v letu 2018, zato so podatki na voljo iz dveh valov raziskave. Med letoma 2018 in 2021 se odstotki niso statistično značilno spremenili ne skupno, pri nobenem od spolov in tudi ne glede na kadilski status (Slika 3.6.28 in Tabela 3.6.2).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.28: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret z nikotinom v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Tabela 3.6.2: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret z nikotinom kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2021.

%		Z nikotinom	Brez nikotina	Ne vem
Fantje	2018	50,0	43,1	6,9
	2021	41,4	46,6	12,1
Dekleta	2018	46,0	32,0	22,0
	2021	63,6	27,3	9,1
Kadilci	2018	58,7	28,0	13,3
	2021	61,0	27,3	11,7
Nekadilci	2018	24,2	60,6	15,2
	2021	31,4	60,0	8,6

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Uporaba elektronskih cigaret s kanabisom kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh

Z elektronsko cigareto je možno tudi vdihavanje prepovedanih drog, najpogosteje se uporablja kanabis. Vprašanje o uporabi elektronskih cigaret s kanabisom smo v vprašalnik uvedli v letu 2021, zato so podatki na voljo le za tretji val raziskave (Tabela 3.6.3).

Tabela 3.6.3: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret s kanabisom kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2021.

%	Kadarkoli v življenju	V zadnjih 30 dneh
Skupaj	8,6	5,6
Fantje	9,4	7,1
Dekleta	8,0	4,6
Kadilci	24,0	16,4
Nekadilci	4,1	2,4

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

3.6.8 Uporaba novejših izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

Uporaba nikotinskih vrečk kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh

Po drugem valu raziskave so se na tržišču pojavili novi izdelki, ki vsebujejo nikotin, ne pa tobaka, in sicer so to nikotinske vrečke. Vprašanje o njihovi uporabi smo vključili v 3. val raziskave, zato so podatki o odstotkih uporabnikov na voljo le za leto 2021 (Tabela 3.6.4).

Tabela 3.6.4: Odstotki uporabnikov nikotinskih vrečk kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje v zadnjih 30 dneh, 2021.

%	Kadarkoli v življenju	V zadnjih 30 dneh
Skupaj	9,4	5,4
Fantje	12,2	7,4
Dekleta	7,4	4,0
Kadilci	27,6	17,5
Nekadilci	3,9	1,8

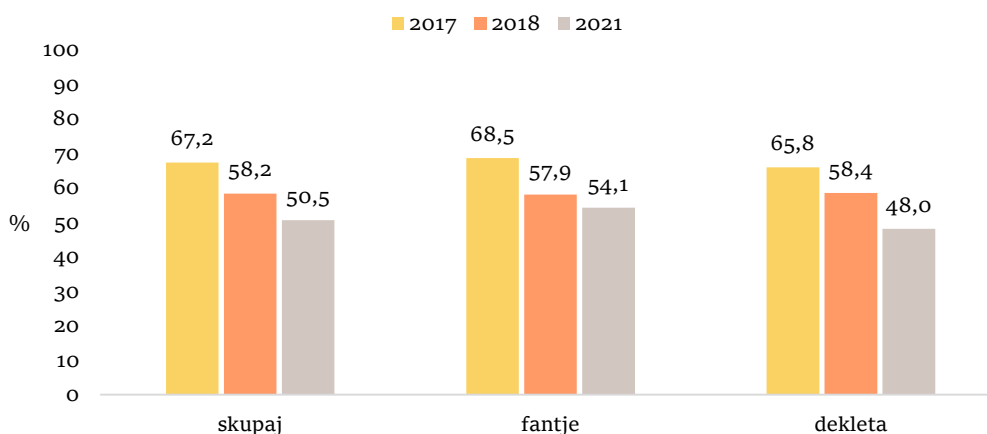
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

3.6.9 Kombinirani kazalniki uporabe tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

Uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom kadarkoli v življenju

V kazalnik so v vseh treh valovih raziskave vključene cigarete (tovarniške in ročno zvite), cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobak in elektronske cigarete, v letih 2018 in 2021 ogrevani tobačni izdelki v letu 2021 pa tudi nikotinske vrečke, v skladu s pojavljanjem izdelkov na slovenskem tržišču.

Med letoma 2017 in 2018 se je odstotek anketiranih dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov novih izdelkov z nikotinom (Slika 3.6.29), statistično značilno znižal ($p < 0,001$), prav tako med letoma 2018 in 2021 ($p < 0,001$). Odstotek se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal tudi pri obeh spolih (fantje: $p < 0,001$; dekleta: $p = 0,006$), med letoma 2018 in 2021 pa med anketiranimi dekletimi ($p < 0,001$). Odstotek je skupno in pri obeh spolih v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

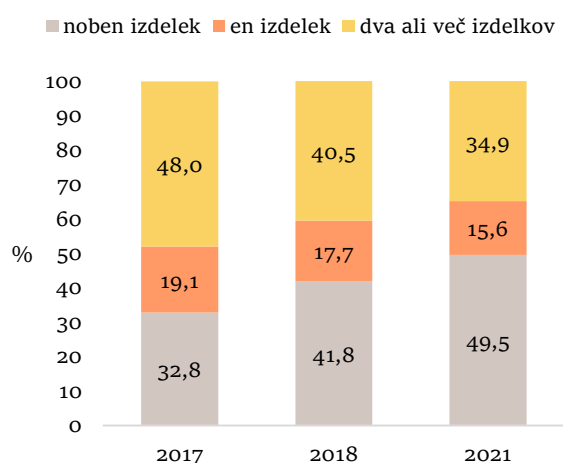

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.29: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

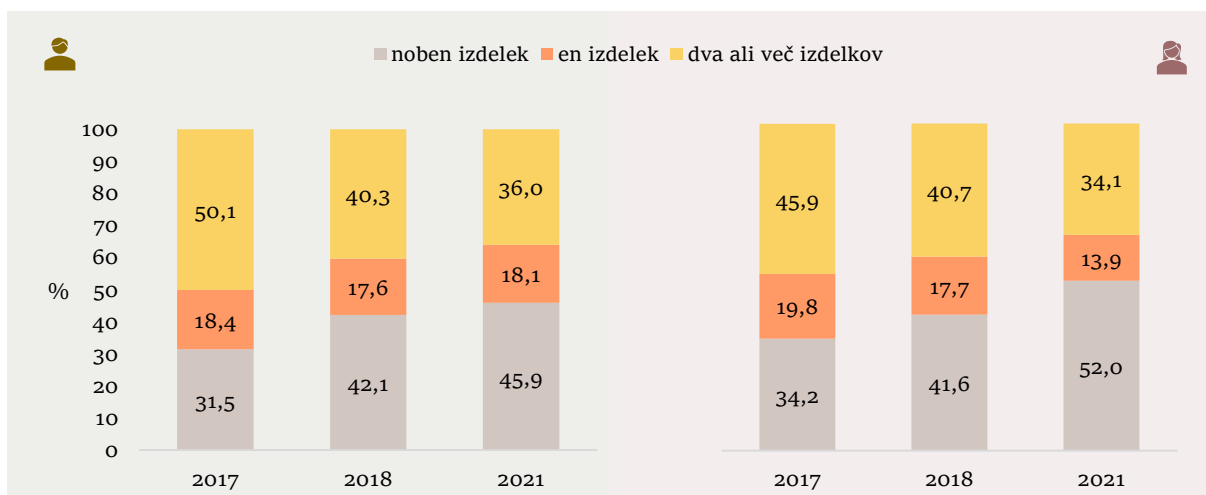
Analizirali smo tudi odstotke uporabnikov nobenega, enega in več kot enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom kadarkoli v življenju med vsemi anketiranimi dijaki (Slika 3.6.30). Med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 se je statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki niso uporabili nobenega izdelka in statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so uporabili dva ali več (povsod $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od odstotka v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Statistično značilne spremembe med leti beležimo tudi pri obeh spolih (Slika 3.6.31). Med anketiranimi fanti se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki niso uporabili nobenega izdelka in statistično značilno znižal odstotek tistih, ki so uporabili dva ali več (v obeh primerih $p < 0,05$). Med letoma 2018 in 2021 ne beležimo statistično značilnih sprememb v odstotkih, se pa oba odstotka tudi v letu 2021 še statistično značilno razlikujeta od odstotkov v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Med anketiranimi dekletmi se je med letoma 2017 in 2018 statistično značilno znižal odstotek tistih, ki niso uporabile nobenega izdelka, med letoma 2018 in 2021 pa beležimo statistično značilne spremembe vseh treh odstotkov (povsod $p < 0,05$). Med anketiranimi dekletmi se v letu 2021 vsi odstotki statistično značilno razlikujejo od tistih v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.30: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

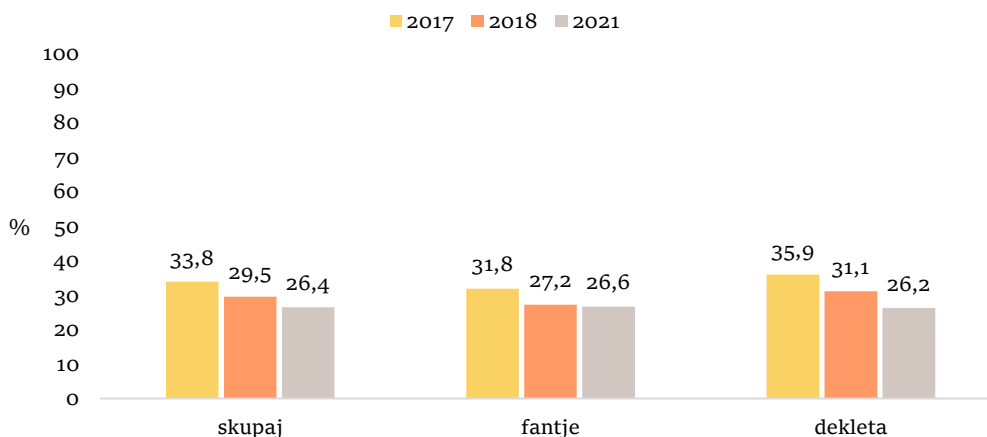
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.31: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh

Podatke o uporabi tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh je potrebno interpretirati s previdnostjo. V kazalnik so v vseh treh letih raziskave vključene le cigarete (tovarniške in ročno zvite) in elektronske cigarete, v letu 2018 tudi ogrevani tobačni izdelki v letu 2021 pa še cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak ter nikotinske vrečke. To, da v podatke iz leta 2017 niso vključeni ogrevani tobačni izdelki, ter da v podatke iz let 2017 in 2018 niso vključene nikotinske vrečke, ni omejitev in je odraz tega, da teh izdelkov v omenjenih letih še ni bilo na slovenskem tržišču. Večjo omejitev predstavlja dejstvo, da so drugi klasični tobačni izdelki, razen cigaret, vključeni le v podatke za leto 2021, kajti o njihovi uporabi v zadnjih 30 dneh v predhodnih valovih raziskave nismo poizvedovali. Zato so odstotki uporabnikov vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v letih 2017 in 2018 podcenjeni, kar lahko vpliva na to, da smo med letoma 2017 in 2018 glede na leto 2021 verjetno zabeležili manjše spremembe odstotkov, kot bi jih sicer, če bi v podatke za leto 2017 in 2018 vključili tudi uporabo drugih tobačnih izdelkov za kajenje in brezdimnih tobačnih izdelkov. Kljub temu smo se odločili, da prikazemo odstotke uporabnikov tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh za vse tri valove raziskave, eden od razlogov je ta, da mladostniki pogosto uporabljajo več izdelkov, ne le enega, kar zmanjša podcenjenost podatkov v letih 2017 in 2018, ni pa jasno za koliko, ker se uporaba teh izdelkov med mladostniki spreminja.

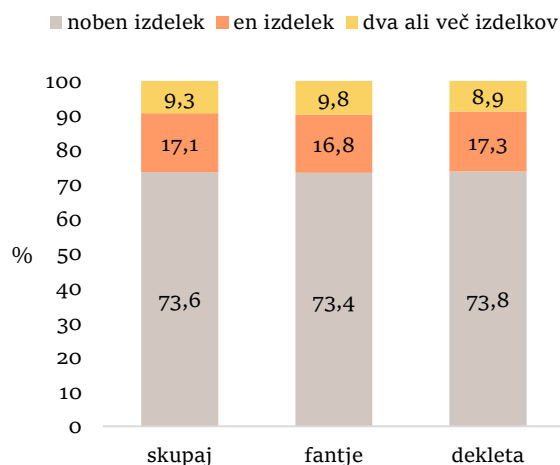
Odstotek anketiranih dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom (Slika 3.6.32) se je statistično značilno znižal med anketiranimi dekletimi med letoma 2018 in 2021. Odstotek je skupno in med anketiranimi dekletimi statistično značilno nižji v letu 2021 kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.32: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Podatke o uporabi enega ali več kot enega tobačnega izdelka pa navajamo le za leto 2021 (Slika 3.6.33). V letih 2017 in 2018 ni vključenih preveč posameznih izdelkov, kar lahko znatno vpliva na porazdelitev odstotkov uporabnikov enega ali več kot enega izdelka.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

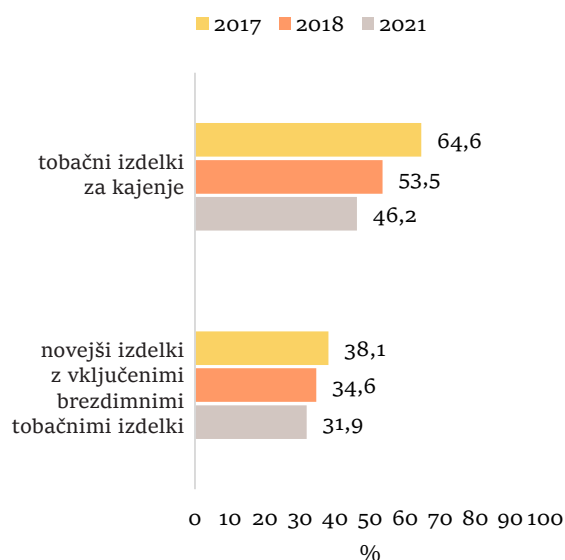
Slika 3.6.33: Odstotki dijakov, ki v zadnjih 30 dneh niso uporabili tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2021.

Uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma uporaba vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) kadarkoli v življenju

Z razdelitvijo izdelkov v skupini tobačnih izdelkov za kajenje ter novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) želimo prikazati, kakšne so spremembe v uporabi dlje časa prisotnih klasičnih tobačnih izdelkov za kajenje na eni strani in na drugi strani novih izdelkov, ki so se pojavili na našem tržišču vključno z izdelki, ki so v zadnjih letih postali široko dostopni in popularni med mladimi. Med slednjimi so brezdimni tobačni izdelki, in sicer tobak za oralno uporabo (snus, fuge), ki so v zadnjih letih v Sloveniji široko dostopni kljub zakonodajni prepovedi, saj so jih proizvajalci in prodajalci »prekvalificirali« v izdelke za žvečenje, katerih prodaja je v Sloveniji dovoljena. V skupino tobačnih izdelkov za kajenje so v vseh treh letih vključene cigarete (tovarniške in ročno zvite), cigare, cigarilosi, pipe in vodne pipe. V skupino novejših izdelkov so vsa tri leta raziskave, poleg brezdimnih tobačnih izdelkov, vključene elektronske cigarete, v letih 2018 in 2021 ogrevani tobačni izdelki v letu 2021 pa tudi nikotinske vrečke, v skladu s pojavljanjem izdelkov na slovenskem tržišču.

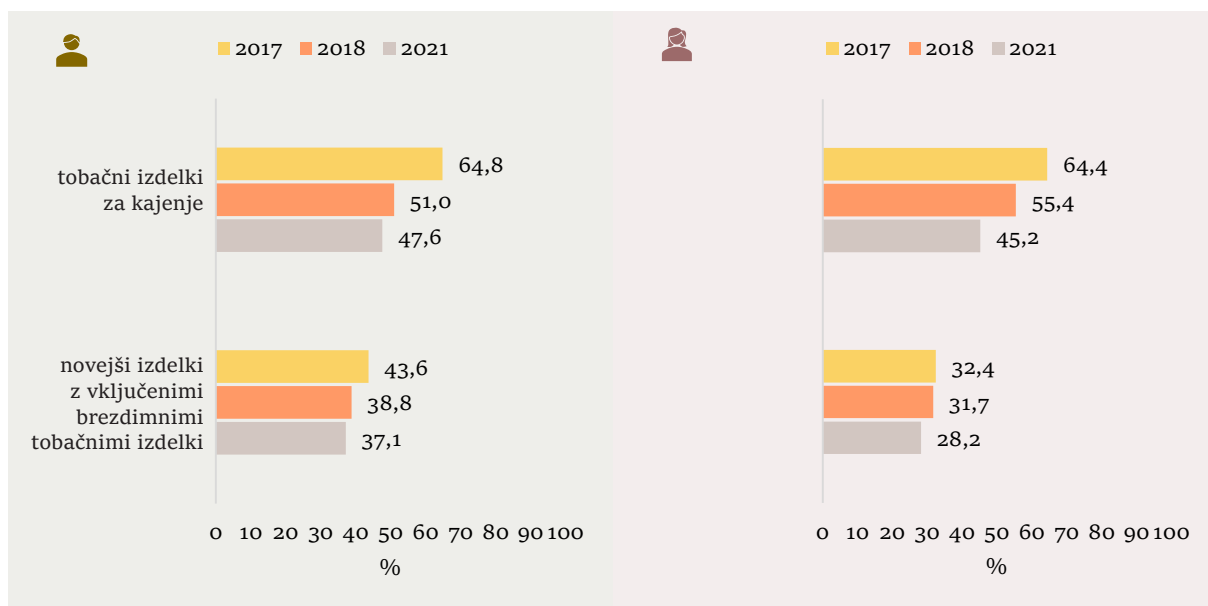
Odstotki anketiranih dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje (Slika 3.6.34), se je statistično značilno znižal med letoma 2017 in 2018 ter med letoma 2018 in 2021 (povsod $p < 0,05$), medtem ko je odstotek uporabnikov vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) med valovi raziskave ni statistično značilno spremenil. Oba odstotka pa sta v letu 2021 statistično značilno nižja kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Med letoma 2017 in 2018 (Slika 3.6.35) so se statistično značilno znižali odstotki anketiranih dijakov obeh spolov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje, med letoma 2018 in 2021 pa med anketiranimi dekletimi (povsod $p < 0,05$). Odstotek je v letu 2021 pri obeh spolih statistično značilno nižji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$). Odstotki uporabnikov novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) se niso statistično značilno spremenili pri nobenem od spolov.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

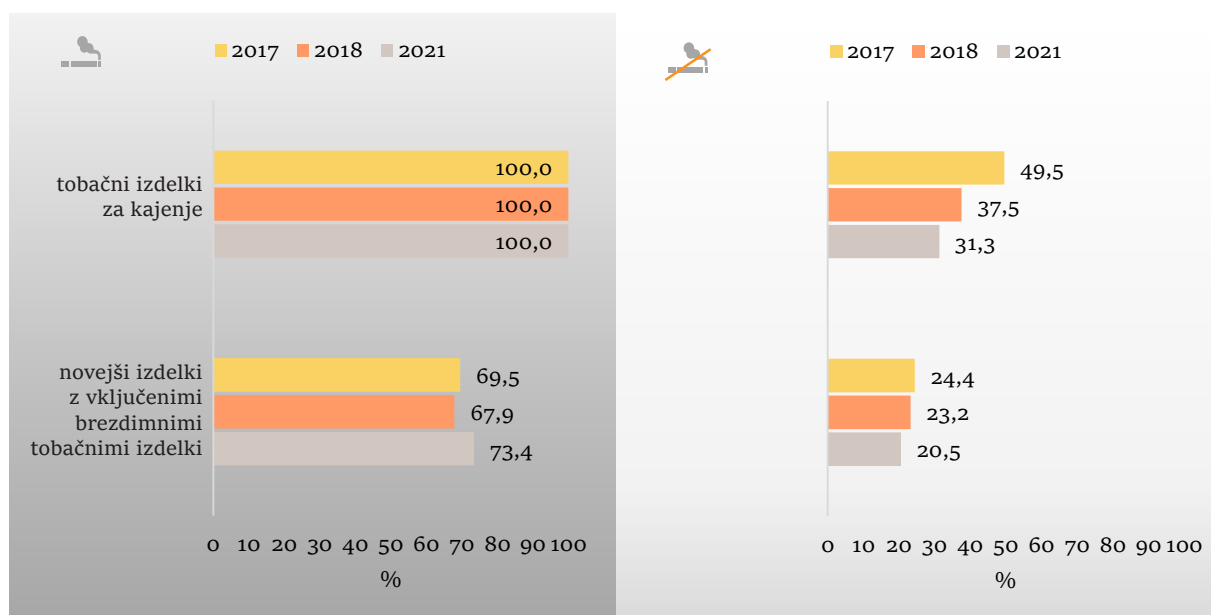
Slika 3.6.34: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.35: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Glede na kadilski status med anketiranimi dijaki (Slika 3.6.36) beležimo le statistično značilne spremembe med trenutnimi nekadilci, in sicer se je med njimi odstotek kadilcev vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje kadarkoli v življenju statistično značilno znižal med 2017 in 2018 ter med 2018 in 2021 ter je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

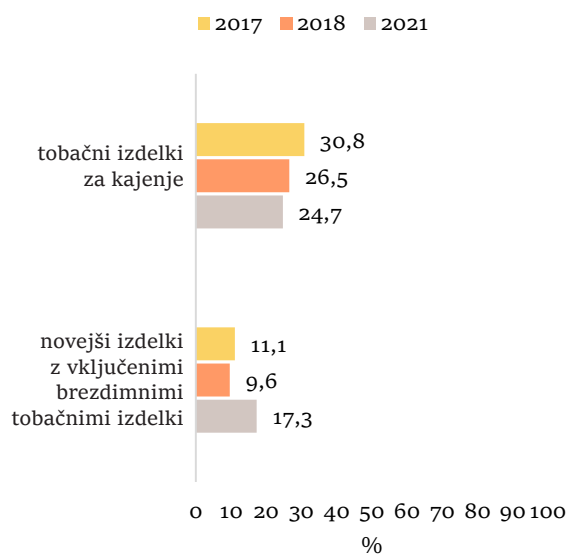
Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.36: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

Uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) v zadnjih 30 dneh

V skupino tobačnih izdelkov za kajenje so v vseh treh letih vključene cigarete (tovarniške in ročno zvite), v letu 2021 tudi cigare, cigarilosi, pipe in vodne pipe. V skupino novejših izdelkov so vsa tri leta raziskave vključene elektronske cigarete, v letih 2018 in 2021 ogrevani tobačni izdelki v letu 2021 pa tudi nikotinske vrečke, v skladu s pojavljanjem izdelkov na slovenskem tržišču. Dodatno smo v skupino novejših izdelkov vključili še brezdimne tobačne izdelke, ki pa so vključeni le v letu 2021. Kljub navedenim pomanjkljivostim prikazujemo podatke za vse tri valove raziskave.

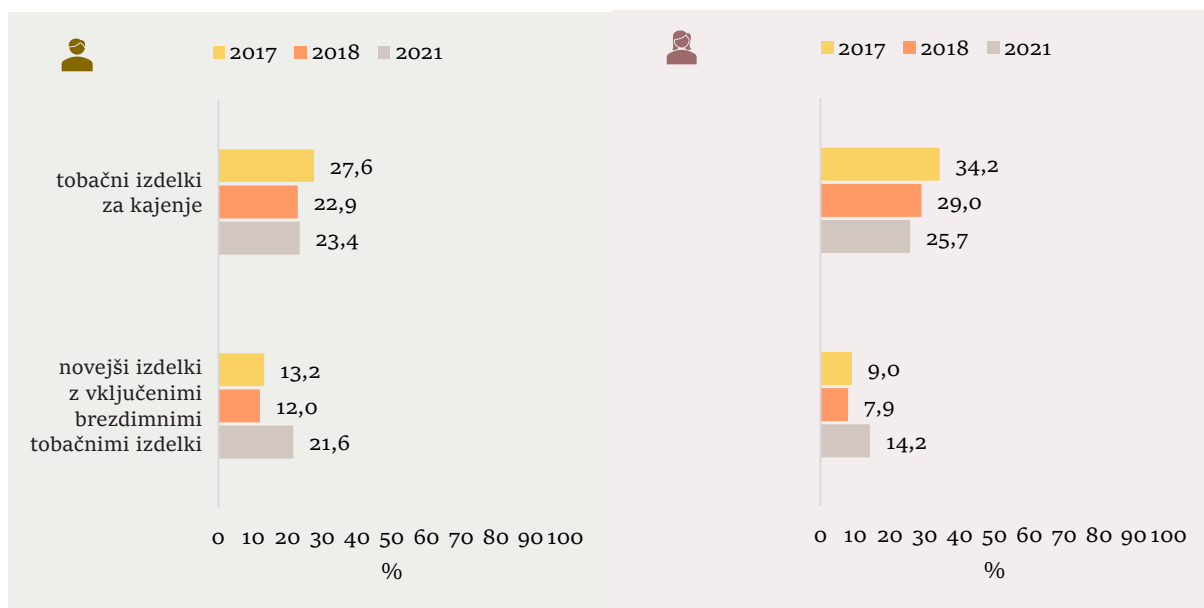
V odstotku anketiranih dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje (Slika 3.6.37), beležimo statistično značilne spremembe med letoma 2017 in 2018, v odstotku tistih, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od novejših izdelkov (vključno z brezdimnimi tobačnimi izdelki) pa med letoma 2018 in 2021 (povsod $p < 0,05$). Oba odstotka se v letu 2021 statistično značilno razlikujeta od odstotkov v letu 2017, in sicer je v letu 2021 pri tobačnih izdelkih za kajenje odstotek statistično značilno nižji, pri skupini novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) pa statistično značilno višji kot v letu 2017 (v obeh primerih $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.37: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

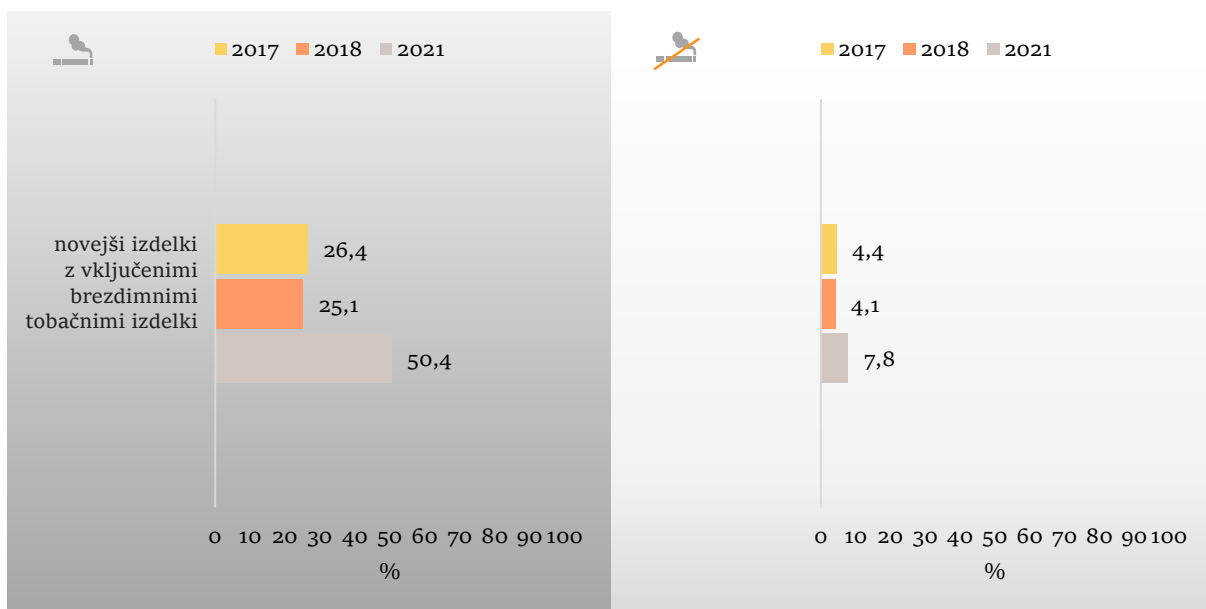
Med anketiranimi fanti in dekleti (Slika 3.6.38) se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) in odstotek je v letu 2021 statistično značilno višji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$). Med anketiranimi dekleti v letu 2021 beležimo tudi statistično značilno nižji odstotek tistih, ki so kadile vsaj enega od tobačnih izdelkov, kot v letu 2017 ($p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.38: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.

Pri anketiranih kadilcih in nekadilcih (Slika 3.6.39) beležimo med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišanje odstotka tistih, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), odstotek je pri obeh skupinah v letu 2021 tudi statistično značilno višji kot v letu 2017 (povsod $p < 0,05$).

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

Slika 3.6.39: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.

3.6.10 Razprava in zaključki

Med letoma 2017 in 2020 so bili uveljavljeni pomembni novi ukrepi nadzora nad tobakom (1), med drugimi velika slikovna zdravstvena opozorila na embalaži tobačnih izdelkov za kajenje, enotna embalaža cigaret in tobaka za zvijanje, prepoved značilnih arom v cigaretah in tobaku za zvijanje, popolna prepoved oglaševanja in razstavljanja tobačnih in povezanih (elektronske cigarete in ogrevani tobačni izdelki) izdelkov, prepoved prodaje elektronskih cigaret mladoletnim, obvezna dovoljenja za prodajo tobačnih in povezanih izdelkov, prepoved prodaje tobačnih in povezanih izdelkov preko interneta idr. Pri večini omenjenih ukrepov v naši raziskavi spremljamo stanje pred in po uvedbi ukrepa, z izjemo prepovedi oglaševanja elektronskih cigaret, prepovedi prodaje elektronskih cigaret mladoletnim in prepovedi značilnih arom, razen mentola. Kot kažejo podatki iz strokovne literature in posameznih držav, ki so te ukrepe že uvedle, imajo ti ukrepi ugodne učinke na razširjenost kajenja med odraslimi in mladostniki (učinke ukrepov opisujemo v predhodnih poglavjih te publikacije in v prejšnji publikaciji, ki zajema spremembe med prvim in drugim valom raziskave (3)). V naši raziskavi spremljamo razširjenost kajenja tobaka in uporabo elektronskih cigaret med anketiranimi 16-letnimi dijaki, pa tudi novih izdelkov, ki vsebujejo tobak oziroma nikotin (ogrevani tobačni izdelki in nikotinske vrečke), in so se v Sloveniji pojavili v času naše raziskave. Spremljamo tudi uporabo brezdimnih tobačnih izdelkov. V Sloveniji so namreč postali tobačni izdelki za oralno uporabo široko dostopni, kljub zakonodajni prepovedi, in sicer večinoma pod pretvezo, da gre za tobačne izdelke za žvečenje.

Kajenje cigaret (tovarniških ali ročno zviti)

Med anketiranimi 16-letnimi dijaki v letu 2021 glede na leto 2017 beležimo statistično značilno znižanje odstotka kadilcev cigaret kadarkoli v življenju, odstotka kadilcev v zadnjih 12 mesecih in v zadnjih 30 dneh, odstotka rednih kadilcev v zadnjih 30 dneh in odstotka kadilcev več kot ene cigarete dnevno v zadnjem tednu. Zmanjšala se je dovzetnost za kajenje, in sicer se je statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki niso nikoli kadili, in so prepričani, da v naslednjem letu ne bodo kadili. Med tistimi, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, beležimo statistično značilno znižanje tistih, ki so pokadili več kot nekaj dimov, ne pa odstotka tistih, ki so pokadili en dim. Statistično značilno se niso spremenile namere za kajenje čez leto dni ter odstotki tistih, ki so prvič kadili v starosti 13 let ali manj, tedenskih kadilcev, tistih, ki kadijo redkeje kot tedensko in tistih, ki pokadijo manj kot eno cigareto na dan. Kjer v odstotkih ne beležimo statistično značilnih sprememb, se povsod nakazujejo znižanja. Statistično značilne spremembe istih odstotkov kot skupno beležimo tudi pri obeh spolih, z izjemo odstotka kadilcev 11 cigaret in več na dan, ki se med letoma 2017 in 2021 ni statistično značilno spremenil pri nobenem od spolov. Pri vseh spremljanih kazalnikih beležimo eno samo neugodno statistično značilno spremembo, in sicer statistično značilno znižanje odstotka anketiranih 16-letnih kadilcev, ki so prepričani, da ne bodo kadili čez leto dni.

Med zadnjima dvema valoma raziskave, to je med letoma 2018 in 2021, beležimo statistično značilna znižanja istih odstotkov kot v celotnem obdobju raziskave, z izjemo dveh, to sta odstotek anketiranih 16-letnih kadilcev, ki so v zadnjem tednu pokadili 11 in več cigaret dnevno, ter odstotek tistih, ki niso nikoli kadili, in so prepričani, da v naslednjem letu ne bodo kadili. Ta dva odstotka se v tem času nista statistično značilno spremenila, se pa pri obeh nakazujejo ugodne spremembe.

Kljub znatnim znižanjem še vedno beležimo pomembne odstotke kadilcev cigaret med anketiranimi 16-letnimi dijaki. V letu 2021 je cigarete kadarkoli v življenju kadilo 44 % (15 odstotnih točk manj kot v letu 2017), v zadnjih 12 mesecih 29 % (13 odstotnih točk manj kot v letu 2017) in zadnjih 30 dneh 23 % (8 odstotnih točk manj kot v letu 2017) anketiranih 16-letnih dijakov. Vsak dan je kadilo 7 % anketiranih 16-letnih dijakov, kar pa je pol manj kot v letu 2017 (14 %). Tedensko kadi 5 % anketiranih 16-letnih dijakov, v letu 2017 je bilo takih 7 %. Od 1 do 10 cigaret dnevno je v zadnjem tednu dni pokadilo 7 % (v letu 2017 12 %), 11 cigaret in več pa 4 % (v letu 2017 7 %) anketiranih 16-letnih kadilcev cigaret. Med anketiranimi 16-letnimi dijaki, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, je 12 % takih, ki so prvič kadili v starosti 13 let ali manj (v letu 2017 15 %). Med vsemi anketiranimi 16-letnimi dijaki je ne glede na morebitne predhodne poskuse kajenja cigaret 56 % takih, ki so prepričani, da čez leto dni ne bodo kadili (v letu 2017 55 %). Odstotek tistih, ki niso nikoli kadili, in so prepričani, da v naslednjem letu ne bodo začeli kaditi, je 42 % (v letu 2017 32 %). Torej bi približno polovica anketiranih 16-letnih dijakov teoretično lahko v naslednjem letu posegla po cigaretah.

Kajenje tobaka med petimi najožjimi prijatelji in ocena odstotka kadilcev tobaka med vrstniki

Raziskave kažejo, da ima mladostnik, ki ima prijatelje, ki kadijo, oziroma najboljšega prijatelja, ki kadi, povečano tveganje za začetek kajenja. Tisti, ki poročajo o večjem številu prijateljev, ki kadijo (kot prijateljev, ki ne kadijo), bolj verjetno začnejo oziroma so začeli kaditi in bolj verjetno nadaljujejo s kajenjem. Mladostniki običajno precenjujejo kajenje med vrstniki, in sicer ne glede na lastne kadilske navade. Precenjevanje kajenja med vrstniki napoveduje začetek kajenja in njegovo nadaljevanje (4).

Skladno z zniževanjem razširjenosti kajenja se je med letoma 2017 in 2021 med anketiranimi 16-letnimi dijaki statistično značilno zvišal odstotek tistih, ki med petimi najožjimi prijatelji nimajo kadilca, in statistično značilno znižalo povprečno število kadilcev med petimi najožjimi prijatelji.

Zmanjšalo se je tudi precejevanje kajenja med vrstniki, in sicer se je statistično značilno znižal odstotek tistih, ki menijo, da jih med njihovimi vrstniki kadi več kot 30 % (to je v naši raziskavi v letu 2021 odstotek kadilcev v zadnjih 12 mesecih), statistično značilno se je znižala tudi povprečna ocena odstotka kadilcev med vrstniki. Iste smeri sprememb beležimo tudi pri obeh spolih. Medtem ko pri kajenju med petimi najožjimi prijatelji beležimo statistično značilne spremembe med letoma 2017 in 2018, jih pri precejevanju kajenja beležimo med letoma 2018 in 2021.

Kljub ugodnim spremembam, ima še vedno 51 % anketiranih 16-letnih dijakov v letu 2021 vsaj enega kadilca med svojimi petimi najožjimi prijatelji (v letu 2017 je bilo takih 59 %). Povprečno število kadilcev med petimi najožjimi prijatelji je 1,6 (1,9 v letu 2017). Tudi precejevanje kajenja še ostaja znatno. Kar 65 % anketiranih 16-letnih dijakov meni, da je odstotek kadilcev med njihovimi vrstniki višji kot 30 % (v letu 2017 je bilo takih 74 %). Povprečna ocena odstotka kadilcev med vrstniki je 46 % (v letu 2017 52 %), kar je pravzaprav ravno enkrat več kot v naši raziskavi znaša odstotek kadilcev med anketiranimi 16-letnimi dijaki v zadnjih 30 dneh.

Kajenje/uporaba drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak (fuge, snus, tobak za žvečenje, sesanje, njuhanje)

Odstotki kadilcev vodnih pip, cigar, cigarilosov in pip kadarkoli v življenju so se med anketiranimi 16-letnimi dijaki med letoma 2017 in 2021 statistično značilno znižali, odstotek uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov pa statistično značilno zvišal. Take spremembe kot v skupnem odstotku beležimo tudi med anketiranimi 16-letnimi fanti in večinoma tudi med anketiranimi 16-letnimi dekleti. Med dekleti sta izjemi odstotka kadilk cigarilosov in pip, ki se v tem obdobju nista statistično značilno spremenila. Najizrazitejši sta spremembi odstotka kadilcev vodnih pip ter uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov, tako skupno kot pri obeh spolih.

V letu 2021 so 16-letni anketirani dijaki kadarkoli v življenju najpogosteje posegali po cigarah (20 %), vodnih pipah (16 %) in brezdimnih tobačnih izdelkih (15 %), sledijo pipe in cigarilosi, vsak s 6 %. V letu 2017 je bila popularnost različnih izdelkov drugačna, najvišji odstotek smo beležili pri vodnih pipah (31 %), cigarah (25 %), sledijo cigarilosi (11 %), pipe (10 %), brezdimni tobačni izdelki pa so bili na zadnjem mestu (8 %).

Uporabo drugih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh pa smo spremljali le v zadnjem valu raziskave, zato sprememb v odstotkih kadilcev/uporabnikov teh izdelkov nimamo na voljo. V letu 2021 je bilo med anketiranimi 16-letnimi dijaki v zadnjih 30 dneh 9 % kadilcev cigar, 8 % uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov, 5 % kadilcev vodnih pip, 2 % kadilcev cigarilosov in skoraj 2 % kadilcev pip.

Odstotek uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki v štirih letih in pol skoraj podvojil, v zadnjih 30 dneh pa ga uporablja skoraj vsak deseti, kar je posledica večje dostopnosti tobaka za oralno uporabo v Sloveniji v zadnjih nekaj letih. Prodaja tega izdelka je sicer v Sloveniji prepovedana, a so ga proizvajalci »prekvalificirali« v izdelke za žvečenje, ki so v Sloveniji dovoljeni. Ta »prekvalifikacija« se je zgodila po tem, ko je ena tržna znamka tobaka za oralno uporabo pridobila uradno mnenje z Danske, da gre pravzaprav za tobak za žvečenje, in sicer predvsem glede na to, da vsebuje večje delce tobaka. Proizvajalci v navodilih za uporabo te tržne znamke navajajo, da naj se vrečka požveči le po potrebi, za več okusa oziroma učinka, sicer pa naj ga uporabnik vstavi nekam v usta. To ni popolnoma skladno z definicijo tobaka za žvečenje v veljavnem slovenskem zakonu, ki navaja, da je tobak za žvečenje brezdimni tobačni izdelek, ki je namenjen izključno žvečenju (1). Proizvajalci drugih tržnih znamk tovrstnih mnenj niso predložili. Kljub navedenemu in kršitvam veljavne zakonodaje je tobak za oralno uporabo široko dostopen v Sloveniji in kot kažejo podatki naše raziskave, med anketiranimi 16-letnimi dijaki tudi vedno bolj popularen.

Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov

Prvi izdelek te skupine se je v Sloveniji pojavil proti koncu leta 2017, zato smo uporabo teh izdelkov spremljali v drugem in tretjem valu naše raziskave.

Odstotek uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju se je med letoma 2018 in 2021 statistično značilno zvišal skupno, med anketiranimi 16-letnimi fanti, kadilci in nekadilci, ne pa med 16-letnimi anketiranimi dekleti. Odstotki uporabnikov v zadnjih 30 dneh pa so se statistično značilno zvišali skupno, pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi kadilci. Zvišanja odstotka uporabnikov kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh pravzaprav niso presenetljiva, saj gre za nov izdelek na trgu. Najverjetneje lahko pričakujemo nadaljnji porast odstotka uporabnikov.

Odstotki uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov so v štirih letih po prihodu na trg znatni. Kadarkoli v življenju je te izdelke v letu 2021 uporabilo 13 % anketiranih 16-letnih dijakov (9 % v letu 2018), v zadnjih 30 dneh pa 6 %, kar je dvakrat toliko kot v letu 2018 (3 %). Izstopa predvsem odstotek uporabnikov med kadilci, ta je v letu 2021 22 %, medtem ko je v letu 2018 znašal 9 %. Med nekadilci je uporabnikov teh izdelkov okoli 1 %.

Uporaba elektronskih cigaret

Med letoma 2017 in 2021 se je med anketiranimi 16-letnimi dijaki sicer statistično značilno znižal odstotek uporabnikov elektronskih cigaret kadarkoli v življenju, ni pa se statistično značilno spremenil odstotek uporabnikov elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh in tudi ne pogostost njihove uporabe. Iste smeri sprememb beležimo tudi pri obeh spolih in med anketiranimi 16-letnimi nekadilci. Med anketiranimi 16-letnimi kadilci ne beležimo statistično značilnih sprememb v nobenem od navedenih odstotkov.

V letu 2021 je elektronske cigarete kadarkoli v življenju uporabilo 26 % anketiranih 16-letnih dijakov, v zadnjih 30 dneh pa 11 %. Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret izstopajo med anketiranimi 16-letnimi kadilci, med katerimi je v letu 2021 elektronske cigarete kadarkoli v življenju uporabilo 59 % anketiranih 16-letnih dijakov, v zadnjih 30 dneh pa 33 %. Kateri od obeh je bil prvi uporabljeni izdelek, nismo poizvedovali.

Približno polovica anketiranih 16-letnih dijakov (48 % v letu 2018 in 52 % v letu 2021) uporablja elektronske cigarete z nikotinom, več kot tretjina pa ne ve, ali uporablja elektronske cigarete brez ali z nikotinom (38 % v letu 2018 in 37 % v letu 2021). Da uporabljajo elektronske cigarete brez nikotina navaja okoli desetina anketiranih 16-letnih dijakov (13 % v letu 2018 in 11 % v letu 2021). Odstotki se med letoma 2018 in 2021, v katerih smo beležili te podatke, niso spremenili ne skupno ne v nobeni od spremljanih skupin.

Po letu 2018 so se v Evropi pojavile elektronske cigarete nove generacije. Gre za manjše elektronske cigarete, ki so večinoma v obliki USB ključka, proizvajajo majhne količine vidnega aerosola in oddajajo malo vonja. Zato je njihova uporaba lahko zelo diskretna. Na voljo so s številnimi zelo privlačnimi aromami. Zaradi teh značilnosti so še posebej privlačne za mladostnike. Pomembna razlika glede na predhodne generacije elektronskih cigaret je v obliki nikotina, ta se v tej skupini elektronskih cigaret nahaja v obliki soli. To privede do hitrejšega sproščanja višjih ravni nikotina, kar lahko pomembno vpliva na razvoj zasvojenosti (5–7). V zadnjem času so te elektronske cigarete širše dostopne tudi pri nas in po izvedbi tretjega vala naše raziskave dobivamo iz slovenskih šol precej informacij o povečani uporabi elektronskih cigaret te skupine med učenci zadnjih triad. Zelo verjetno vpliva širše dostopnosti te vrste elektronskih cigaret med anketiranimi 16-letnimi dijaki v naši raziskavi še nismo zajeli. Dostopnost te vrste elektronskih cigaret lahko v prihodnje pomembno vpliva na odstotek uporabnikov elektronskih cigaret med mladostniki v Sloveniji.

V Združenih državah Amerike, kjer se je ta skupina elektronskih cigaret pojavila najprej in pred letom 2018, so leta 2018 razglasili epidemijo uporabe elektronskih cigaret med mladostniki, povzročil pa jo je prav prihod te skupine elektronskih cigaret na trg (7).

Z elektronsko cigareto je možno vdihavati tudi različne prepovedane droge, najpogosteje je to kanabis (7, 8). Tudi drugod ugotavljajo, da mladostniki pogosto uporabljajo elektronske cigarete s kanabisom ter da uporaba narašča (9–12), še posebej tam, kjer je legalizirana rekreativna uporaba kanabisa (10). V naši raziskavi smo v tretjem valu raziskave anketirane 16-letne dijake povprašali, ali uporabljajo elektronske cigarete s kanabisom. Kadarkoli v življenju jih je uporabilo 9 %, v zadnjih 30 dneh pa 6 %. Podatki so dokaj skladni z dostopnimi iz tujine, so pa za primerjavo dostopne raziskave z drugačnimi starostnimi skupinami kot v naši raziskavi. V raziskavi iz Združenih držav Amerike, ki vključuje 13–16 let stare mladostnike, beležijo v letu 2019 5 % uporabnikov v zadnjih 30 dneh (9), v drugi raziskavi prav tako iz Združenih držav Amerike pa v letih 2019 in 2020 med 11–18 let starimi mladostniki 14 % uporabnikov kadarkoli v življenju in 8 % uporabnikov v zadnjih 30 dneh (11).

Uporaba novejših izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

Najnovejši izdelek iz skupine tobačnih in nikotinskih izdelkov v Sloveniji so nikotinske vrečke, znane tudi pod imenom beli snus. Po izgledu in uporabi so podobne snusu, s to izjemo, da so snežno bele barve in ne vsebujejo tobaka, pač pa nikotin, arome, polnila in druge sestavine. V Sloveniji so postale širše dostopne enkrat po letu 2018, kdaj točno, ni znano. V letu 2021 smo med anketiranimi 16-letnimi dijaki zabeležili 9 % uporabnikov nikotinskih vrečk kadarkoli v življenju in 5 % uporabnikov v zadnjih 30 dneh.

Uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom (z izjemo izdelkov, ki so registrirani kot nikotinsko nadomestno zdravljenje)

Med letoma 2017 in 2021, torej prvim in tretjim valom raziskave, beležimo ugodne spremembe odstotkov uporabnikov vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom.

Kljub pojavljanju novih izdelkov, ki vsebujejo tobak oziroma nikotin, je v letu 2021 v Sloveniji odstotek uporabnikov vsaj enega od izdelkov s tobakom ali nikotinom kadarkoli v življenju med anketiranimi 16-letnimi dijaki statistično značilno nižji od odstotka v letu 2017 skupno in pri obeh spolih. Glede na uporabo različnih izdelkov je znižanje predvsem posledica statistično značilnih znižanj odstotkov kadilcev cigaret in vodnih pip, pa tudi drugih tobačnih izdelkov za kajenje (cigar, pip in cigarilosov) ter odstotka uporabnikov elektronskih cigaret kadarkoli v življenju. Glede na število uporabljenih izdelkov kadarkoli v življenju pa je znižanje posledica znižanja uporabe več kot enega izdelka kadarkoli v življenju. V letu 2021 je med anketiranimi 16-letnimi dijaki odstotek tistih, ki so kadarkoli v življenju uporabili dva ali več od teh izdelkov, statistično značilno nižji kot v letu 2017 skupno in pri obeh spolih. Skupno in med anketiranimi 16-letnimi dijaki ni statistično značilnih razlik v odstotku tistih, ki so uporabili enega od teh izdelkov, med anketiranimi 16-letnimi dekleti pa je tudi ta odstotek v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017.

Tudi odstotek uporabnikov vsaj enega od izdelkov v zadnjih 30 dneh je v letu 2021 statistično značilno nižji kot v letu 2017 skupno in med anketiranimi 16-letnimi dekleti, med anketiranimi 16-letnimi fanti pa ne beležimo statistično značilnih razlik, se pa nakazuje znižanje. Podatke o uporabi tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom v zadnjih 30 dneh je sicer potrebno interpretirati s previdnostjo. V kazalnik so v vseh treh letih raziskave vključene le cigarete (tovarniške in ročno zvite) in elektronske cigarete, v letu 2018 še ogrevani tobačni izdelki, v letu 2021 pa tudi cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe in brezdimni tobak ter nikotinske vrečke. To, da v podatke iz leta 2017 niso vključeni ogrevani tobačni izdelki ter da v podatke iz let 2017 in 2018 niso vključene nikotinske

vrečke, ni omejitev in je odraz tega, da teh izdelkov v omenjenih letih še ni bilo na slovenskem tržišču. Večjo omejitev predstavlja dejstvo, da so drugi klasični tobačni izdelki, razen cigaret, vključeni le v podatke za leto 2021, kajti o njihovi uporabi v zadnjih 30 dneh v predhodnih valovih raziskave nismo poizvedovali. Zato so odstotki uporabnikov v letih 2017 in 2018 podcenjeni, kar pomeni, da smo v letu 2021 glede na leti 2017 in 2018 verjetno zabeležili manjše spremembe odstotkov, kot bi jih sicer, če bi v podatke za leto 2017 in 2018 vključili tudi uporabo drugih tobačnih izdelkov za kajenje in brezdimnih tobačnih izdelkov.

Med letoma 2018 in 2021 pa se je skupno in med dekleti statistično značilno znižal odstotek uporabnikov vsaj enega izdelka s tobakom ali nikotinom kadarkoli v življenju, odstotek uporabnikov v zadnjih 30 dneh pa le med anketiranimi 16-letnimi dekleti. Odstotek tistih, ki so kadarkoli v življenju uporabljali dva ali več od teh izdelkov se je statistično značilno znižal skupno in med anketiranimi 16-letnimi dekleti, odstotek tistih, ki so v kadarkoli v življenju uporabljali en izdelek, pa med anketiranimi 16-letnimi dekleti. Med letoma 2018 in 2021 torej ugodne spremembe beležimo predvsem med anketiranimi 16-letnimi dekleti.

V letu 2021 je o uporabi vsaj enega izdelka s tobakom ali nikotinom kadarkoli v življenju poročala polovica anketiranih 16-letnih dijakov (51 %), kar je 17 odstotnih točk manj kot v letu 2017. Med uporabniki vsaj enega izdelka s tobakom ali nikotinom kadarkoli v življenju je v letu 2021 16 % takih, ki so kadarkoli v življenju uporabili en izdelek in 35 % takih, ki so kadarkoli uporabili dva ali več. V zadnjih 30 dneh pa je vsaj en izdelek s tobakom ali nikotinom uporabilo 26 % anketiranih 16-letnih dijakov, med njimi 17 % enega, 9 % pa dva ali več. Mladostniki torej pogosto poskušajo več izdelkov, trenutno pa pogosteje uporabljajo en izdelek.

Uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki)

Poleg odstotkov uporabnikov vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom, ločeno prikazujemo še odstotke uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje in uporabnikov novejših izdelkov z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki (v nadaljevanju novejši izdelki). V prvo skupino smo uvrstili različne tobačne izdelke za kajenje, v drugo skupino pa elektronske cigarete, ogrevane tobačne izdelke, nikotinske vrečke, in kot že predhodno omenjeno tudi brezdimne tobačne izdelke. Želeli smo namreč prikazati, kako se gibljejo odstotki uporabnikov konvencionalnih tobačnih izdelkov za kajenje, torej izdelkov, ki so na slovenskem trgu že dlje časa in tistih, ki so novejšega datuma oziroma postajajo popularni v zadnjih letih.

Pri uporabi kadarkoli v življenju sta v letu 2021 tako odstotek uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje kot tudi odstotek uporabnikov novejših izdelkov statistično značilno nižja kot v letu 2017. To velja le skupno, saj je pri obeh spolih v letu 2021 statistično značilno nižji le odstotek uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje kadarkoli v življenju. Se pa pri obeh spolih nakazuje tudi nižanje odstotka uporabnikov novejših izdelkov kadarkoli v življenju. Odstotki uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje kadarkoli v življenju so višji kot odstotki uporabnikov novejših izdelkov kadarkoli v življenju, prav tako so v tej skupini med prvim in tretjim valom raziskave prisotne obsežnejše razlike. Nekako bi pričakovali, da bi odstotki uporabnikov novejših izdelkov kadarkoli v življenju naraščali zaradi prihoda novih izdelkov in porasta uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov, a se dejansko nižajo, kar je povezano predvsem s statistično značilnim znižanjem odstotka uporabnikov elektronskih cigaret kadarkoli v življenju. Med letoma 2018 in 2021 pa beležimo le statistično značilno znižanje odstotka uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje kadarkoli v življenju skupno in med anketiranimi 16-letnimi dekleti, odstotek uporabnikov novejših izdelkov kadarkoli v življenju pa se ni statistično značilno spremenil skupno in pri nobenem od spolov.

Pri uporabi v zadnjih 30 dneh ponovno nastopi omejitve, da v prvih dveh valovih raziskave (leti 2017 in 2018) v odstotek uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje niso vključeni vsi tobačni izdelki za kajenje, pač pa samo cigarete (tovarniške in ročno zvite), v odstotek uporabnikov novejših izdelkov pa niso vključeni brezdimni tobačni izdelki, zato je potrebno podatke interpretirati s previdnostjo. To, da v odstotke uporabnikov novejših izdelkov v letu 2017 niso vključeni ogrevani tobačni izdelki, v letih 2017 in 2018 pa nikotinske vrečke, je odraz tega, da teh izdelkov v omenjenih letih še ni bilo na slovenskem tržišču. Zaradi navedenih omejitev je odstotek uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje podcenjen v letih 2017 in 2018, prav tako obseg sprememb med prvima dvema valoma raziskave in tretjim valom v letu 2021. Ne glede na navedene omejitve pa je iz podatkov naše raziskave razvidno, da se je odstotek uporabnikov tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh med letoma 2017 in 2021 statistično značilno znižal skupno in med anketiranimi 16-letnimi dekleti. Tudi odstotek uporabnikov novejših izdelkov je v letih 2017 in 2018 podcenjen, zato so razlike glede na leto 2021 večje, kot bi bile ob vključenosti brezdimnih tobačnih izdelkov v odstotke uporabnikov. V odstotku uporabnikov novejših izdelkov med letoma 2017 in 2018 sicer ne beležimo statistično značilnih sprememb, kljub temu, da so se elektronskim cigaretam v letu 2018 pridružili ogrevani tobačni izdelki. To je posledica tega, da se je med letoma 2017 in 2018 odstotek uporabnikov elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh statistično značilno znižal, in sicer približno enakovredno odstotku, ki so ga pridobili ogrevani tobačni izdelki v prvem letu po prihodu na trg. Med letoma 2018 in 2021 pa beležimo skoraj podvojen odstotek (17 %) uporabnikov novejših izdelkov, kar je posledica vključitve brezdimnih tobačnih izdelkov in nikotinskih vrečk, statistično značilnega porasta uporabe ogrevanih tobačnih izdelkov in nespremenjene uporabe elektronskih cigaret. Tudi brez vključitve brezdimnih tobačnih izdelkov beležimo v letu 2021 statistično značilen porast uporabe novejših izdelkov (15 %). Iz podatkov naše raziskave je torej razviden porast uporabnikov novejših izdelkov v zadnjih 30 dneh.

V letu 2021 je o uporabi vsaj enega tobačnega izdelka za kajenje kadarkoli v življenju poročala skoraj polovica anketiranih 16-letnih dijakov (46 %), kar je 18 odstotnih točk manj kot v letu 2017. O uporabi novejših izdelkov je poročala približno tretjina anketiranih 16-letnih dijakov (32 %), kar je 6 odstotnih točk manj kot v letu 2017. V zadnjih 30 dneh pa je vsaj en tobačni izdelek za kajenje uporabilo 25 % anketiranih 16-letnih dijakov, vsaj en novejši tobačni izdelek pa 17 %.

Zaključki

Leta 2017 potrjeni *Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* (1) je prinesel številne nove učinkovite ukrepe za zmanjševanje razširjenosti uporabe tobačnih izdelkov. Prvi ukrepi so bili uveljavljeni v marcu 2017, zadnji ukrep pa maja 2020. Kot kažejo podatki iz različnih raziskav in držav, ki so tovrstne ukrepe že uvedle, imajo novo uveljavljeni ukrepi nadzora nad tobakom ugodne učinke na razširjenost kajenja med mladostniki. Večinoma so to sicer dolgoročno naravnani ukrepi, ki bodo svoje največje učinke šele pokazali.

V Sloveniji v letu 2021, to je štiri leta in pol po uveljavitvi prvih ukrepov ter skoraj leto in pol po uveljavitvi zadnjega ukrepa novega zakona, med anketiranimi 16-letnimi dijaki beležimo številne ugodne spremembe kazalnikov razširjenosti kajenja cigaret. Znižali so se odstotki kadilcev cigaret kadarkoli v življenju in trenutnih kadilcev. Pri kajenju kadarkoli v življenju beležimo predvsem nižje odstotke tistih, ki so pokadili več dimov, torej tistih, ki so poskušali kaditi še naprej, niso le poskusili enega dima. Pri trenutnem kajenju beležimo največje spremembe v odstotku rednih kadilcev in kadilcev večjega števila cigaret. Zniževanje omenjenih kazalnikov je še posebej spodbudno, saj kažejo na manj poskusov kajenja in manj nadaljnjih poskusov kajenja ter na manjšo razširjenost rednega, vsakodnevnega kajenja oziroma kajenja večjega števila cigaret. Nadaljnji spodbudni podatek je, da se je zmanjšala tudi dovzetnost za kajenje. A kljub temu odstotki kadilcev ostajajo visoki, saj je še vedno nekaj manj kot polovica anketiranih 16-letnih dijakov poskusila kaditi cigarete, v zadnjih 30 dneh pa jih je kadila skoraj četrtina. Znižujejo pa se tudi dejavniki, ki močno vplivajo na začetek in nadaljevanje kajenja med mladostniki, to je število najožjih prijateljev, ki kadijo, ter precenjevanje

kajenja. A tudi tu je pred nami še precej izzivov, saj ima še vedno približno polovica anketiranih 16-letnih dijakov med svojimi petimi prijatelji vsaj enega kadilca, kar dve tretjini pa menita, da je odstotek kadilcev med njegovimi vrstniki višji, kot ga beležimo v naši raziskavi.

Cigarete so med anketiranimi 16-letnimi dijaki najpopularnejši tobačni izdelek za kajenje in trenutno tudi najpopularnejši izdelek med vsemi spremljanimi tobačnimi, povezanimi in novimi izdelki z nikotinom. Druge tobačne izdelke za kajenje anketirani 16-letni dijaki uporabljajo v nižjem odstotku. Poleg cigaret so najpopularnejši tobačni izdelki za kajenje cigare in vodne pipe. Cigare je v zadnjih 30 dneh v letu 2021 kadila nekaj manj kot desetina anketiranih 16-letnih dijakov, vodne pipe pa okoli pol nižji odstotek. Odstotki uporabnikov vseh tobačnih izdelkov za kajenje so v letu 2021 nižji kot v letu 2017. Med anketiranimi 16-letnimi dijaki pa so zelo popularni brezdimni tobačni izdelki, katerih uporaba kadarkoli v življenju narašča. V zadnjih 30 dneh jih je v letu 2021 uporabljalo nekaj manj kot desetina.

Elektronske cigarete so v Sloveniji na voljo že približno 15 let. V tem času so se hitro spreminjale in na trg postopoma prihajajo najnovejše, ki so pred leti v Združenih državah Amerike že povzročile pravo epidemijo uporabe elektronskih cigaret med mladostniki. Pri nas najnovejše generacije elektronskih cigaret postajajo bolj dostopne šele po tretjem valu raziskave, torej največjega razmaha uporabe elektronskih cigaret še nismo dosegli. A že v letu 2021 o uporabi elektronskih cigaret kadarkoli v življenju poroča četrtnina, v zadnjih 30 dneh pa približno desetina anketiranih 16-letnih dijakov. Predvsem so to kadilci cigaret, a med njimi so tudi nekadilci. Med letoma 2017 in 2021 zaenkrat v uporabi elektronskih cigaret kadarkoli v življenju beležimo znižanje, medtem ko trenutna uporaba (v zadnjih 30 dneh) ostaja nespremenjena. Kaj nas čaka po večji dostopnosti nove generacije elektronskih cigaret v obliki USB ključka, pa bodo pokazale bodoče raziskave. V letu 2021 vsaj polovica uporabnikov elektronskih cigaret uporablja take z nikotinom, lahko pa je takih tudi večina, saj kar tretjina anketiranih 16-letnih dijakov sploh ne ve, ali uporablja elektronske cigarete z ali brez nikotina. Zaskrbljujoča je tudi uporaba kanabisa z elektronskimi cigaretami, skoraj vsak deseti anketirani 16-letni dijak poroča o uporabi kadarkoli v življenju, vsak dvajseti pa v zadnjih 30 dneh.

Novejši izdelki, kot so elektronske cigarete, pa so ogrevani tobačni izdelki. Ti so na slovenskem trgu na voljo približno pet let. Odstotka uporabnikov teh izdelkov kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh se zvišujeta in v letu 2021 je ta izdelek kadarkoli v življenju uporabila več kot desetina anketiranih 16-letnih dijakov, v zadnjih 30 dneh pa več kot vsak dvajseti, med njimi so predvsem kadilci cigaret.

Najnovejši izdelek na slovenskem trgu pa so nikotinske vrečke, ki pa jih *Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* (1) ne vključuje oziroma regulira. V zelo kratkem času po njihovem prihodu na slovenski trg (okoli dve leti) o uporabi kadarkoli v življenju poroča približno desetina anketiranih 16-letnih dijakov, v zadnjih 30 dneh pa vsak dvajseti.

Uporaba vsaj enega od vseh naštetih izdelkov kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh se, kot kažejo podatki naše raziskave, med letoma 2017 in 2021 zmanjšuje, kar je spodbudno. Je pa to predvsem posledica zniževanja odstotka uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje. Pri uporabi novejših izdelkov (elektronske cigarete, ogrevani tobačni izdelki, nikotinske vrečke in brezdimni tobačni izdelki) beležimo sicer znižanje uporabe kadarkoli v življenju, a zvišanje uporabe v zadnjih 30 dneh. Pri novejših izdelkih lahko verjetno pričakujemo še nadaljnja zviševanja odstotka uporabnikov, saj bodo novi izdelki pridobivali na odstotkih uporabnikov, zelo verjetno pa bomo beležili tudi zvišanje odstotka uporabnikov elektronskih cigaret zaradi večje dostopnosti novih generacij.

Na spremembe razširjenosti uporabe tobačnih izdelkov za kajenje so lahko vplivali vsi na novo uvedeni ukrepi *Zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov* (1). Koliko je k temu prispeval posamezen ukrep ni možno določiti, saj so bili številni ukrepi uvedeni v podobnem časovnem obdobju. Drugih pomembnih ukrepov in novih programov v tem času ni bilo. Potekali so sicer različni programi nevladnih organizacij in v zdravstvenem sistemu, a jih je pandemija covid-19 pomembno omejila. Tudi cene tobačnih izdelkov so se v tem času le malo spremenile,

pakiranje tovarniško izdelanih cigaret za okoli 20–25 centov, medtem ko je najnižja cena tobaka za zvijanje ostala nespremenjena. Koliko je lahko k spremembam prispevala pandemija covid-19 in z njo povezani ukrepi ni jasno, tega tudi nismo podrobneje spremljali. K zmanjšanju oziroma pospežitvi zniževanja odstotka kadilcev med adolescenti in mladimi odraslimi bi lahko pandemski ukrepi prispevali z zmanjšanjem vrstniškega vpliva v času zaprtja šol in družbe, kot kažejo posamezne raziskave iz tujine, ni pa znano, ali je to znižanje morda le kratkoročno (13–15). Zato ocenjujemo, da so na novo uveljavljeni ukrepi nadzora nad tobakom pomembno doprinesli k ugodnim spremembam na področju uporabe tobačnih izdelkov za kajenje, predvsem cigaret. Ukrepi, vezani na elektronske cigarete (prepoved prodaje mladoletnim, prepoved razstavljanja in dovoljenja za prodajo), so ugodno vplivali tudi na poseganje po elektronskih cigaretah oziroma uporabo kadarkoli v življenju, ki se je znižala, vendar pa se trenutna uporaba ni spremenila. Uporaba brezdimnih tobačnih izdelkov, kjer gre za očitne kršitve veljavne zakonodaje, narašča. Uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov prav tako narašča, saj so to novi izdelki, ki so na trg prišli pred kratkim, obenem pa lahko vsebujejo značilne arome, ki so prepovedane v cigaretah. Nikotinske vrečke, najnovejši izdelki na slovenskem trgu, so hitro pridobile znaten odstotek uporabnikov. Pri tem je potrebno izpostaviti, da je naša raziskava potekala med povprečno 16 let starimi dijaki, torej mladoletnimi, ki kljub prepovedi prodaje vseh spremljanih izdelkov mladoletnim (razen nikotinskih vrečk, ki jih veljavna zakonodaja ne ureja), še vedno očitno brez težav v znatnih odstotkih dostopajo do teh izdelkov, kar je zelo zaskrbljujoče. Nasploš so novejši izdelki zasnovani tako, da pritegnejo mladostnike. V času, ko se zaostruje nadzor nad tobakom in ko se zmanjšuje razširjenost kajenja klasičnih tobačnih izdelkov med mladimi in odraslimi, industrija namreč razvija in ponuja druge izdelke in načine za pridobivanje novih kupcev in ohranjanje obstoječih. Ključna lastnost teh izdelkov, ki privlači mladostnike, so arome, številne, raznolike in privlačne. Arome so eden ključnih dejavnikov za izbor izdelka in večina mladostnikov začne z uporabo izdelka z aromami (3). Arome tudi zmanjšujejo zaznavanje škodljivosti in povečujejo pripravljenost poskusiti izdelek, naredijo dim oziroma aerosol prijetnejši za vdihavanje oziroma izdelke prijetnejše za uporabo, vse to pa olajša začetek in nadaljevanje uporabe (3). Obstajajo še številni drugi razlogi, zakaj mladi posegajo po teh izdelkih, med drugimi nove tehnologije, modni, zanimivejši ali netradicionalni izdelki, blag dim/aerosol, večja družbena sprejemljivost, agresivna promocija v različnih medijih in na družbenih omrežjih, zmotna prepričanja o varnosti in druženje ob uporabi. Pogosto je napačno zaznavanje škodljivosti teh izdelkov, ki je v veliki meri posledica zavajajočih informacij na spletu in družbenih omrežjih. Ti izdelki so pogosto napačno zaznani kot manj škodljivi, kot kajenje cigaret ali celo neškodljivi.

Za preprečevanje uporabe in nadaljnje zmanjševanje uporabe tobačnih izdelkov za kajenje, brezdimnih tobačnih izdelkov in novejših izdelkov (elektronske cigarete, ogrevani tobačni izdelki, nikotinske vrečke) je predvsem potrebno znatno zvišati cene teh izdelkov (mladostniki so zelo cenovno občutljivi), uvesti dodatne ukrepe za zmanjšanje privlačnosti teh izdelkov (npr. prepovedi arom in drugih dodatkov, enotna embalaža, velika slikovna zdravstvena opozorila), poostri nadzor in uvesti nadaljnje ukrepe za zmanjšanje dostopnosti teh izdelkov (npr. dvig starosti za nakup, zmanjšanje števila in vrst prodajnih mest, omejitve lokacije prodajnih mest v okolici področij, kjer se zbirajo mladi, nadzor in reševanje problemov s spletno prodajo iz tujine), povečati ozaveščenost o teh izdelkih, zmanjšati obseg oglaševanja in prikazovanja na spletu ter nenazadnje prepovedati prihod novih izdelkov s tobakom oziroma nikotinom na slovenski trg, da se krog teh izdelkov ne bo še dodatno razširil.

Ukrepi novega zakona so prvenstveno usmerjeni v cigarete, tovarniške ali ročno zvite, ter tobačne izdelke za kajenje. Po uveljavitvi celotnega paketa ukrepov novega zakona beležimo številne ugodne spremembe v smislu zmanjševanja uporabe tobačnih izdelkov za kajenje med mladostniki, a razširjenost uporabe teh izdelkov med 16-letnimi dijaki ostaja znatna.

Med 16-letnimi dijaki med leti 2017 in 2021 beležimo:

- znižanje odstotka kadilcev cigaret kadarkoli v življenju z 59 na 44 %;
- znižanje odstotka kadilcev cigaret v zadnjih 12 mesecih z 41 na 29 %;
- znižanje odstotka kadilcev cigaret v zadnjih 30 dneh z 31 na 23 %;
- znižanje odstotka rednih kadilcev v zadnjih 30 dneh s 14 na 7 %;
- znižanje odstotka kadilcev, ki so v zadnjem tednu pokadili od 1 do 10 cigaret na dan, z 12 na 7 % in tistih, ki so v zadnjem tednu pokadili 11 in več cigaret na dan, s 7 na 4 %;
- zvišanje odstotka tistih, ki še niso nikoli kadili in so prepričani, da ne bodo kadili čez leto dni, z 32 na 42 %;
- zvišanje odstotka tistih, ki med petimi najozžjimi prijatelji nimajo nikogar, ki bi kadil tobak, z 41 na 49 %;
- znižanje odstotka tistih, ki precenjujejo odstotek kadilcev tobaka med vrstniki, s 74 na 65 %;
- znižanje odstotka kadilcev cigar kadarkoli v življenju s 25 na 20 %;
- znižanje odstotka kadilcev cigarilosoov kadarkoli v življenju z 11 na 6 %;
- znižanje odstotka kadilcev vodnih pip kadarkoli v življenju z 31 na 16 %.

Ne beležimo pa sprememb namer za kajenje cigaret čez leto dni in prvega kajenja cigaret v starosti 13 let ali manj. V letu 2021 je bilo 56 % 16-letnih dijakov prepričanih, da čez leto dni ne bodo kadili cigaret. V starosti 13 let ali manj je prvič kadilo cigarete 12 % 16-letnih dijakov. V zadnjih 30 dneh je med 16-letnimi dijaki 9 % poročalo o kajenju cigar, 5 % o kajenju vodnih pip in 2 % o kajenju cigarilosoov.

Številni ukrepi novega zakona so bili usmerjeni tudi v brezdimne tobačne izdelke. Pri nas je kljub prepovedi prodaje široko dostopen tobak za oralno uporabo (snus, fuge), pod pretvezo, da gre za tobak za žvečenje. Brezdimni tobačni izdelki med 16-letnimi dijaki postajajo vse bolj popularni.

Med 16-letnimi dijaki med leti 2017 in 2021 beležimo:

- zvišanje odstotka uporabnikov brezdimnih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju z 10 na 19 %.

V zadnjih 30 dneh je v letu 2021 uporabljalo brezdimne tobačne izdelke 8 % 16-letnih dijakov.

Ukrepi novega zakona so usmerjeni tudi v elektronske cigarete, ki so večinoma izenačene v obravnavi s tobačnimi izdelki za kajenje. Po uveljavitvi ukrepov novega zakona, ki se nanašajo na elektronske cigarete, beležimo posamezne ugodne spremembe v smislu zmanjševanja uporabe elektronskih cigaret, a razširjenost njihove uporabe ostaja znatna.

Med 16-letnimi dijaki med leti 2017 in 2021 beležimo:

- znižanje odstotka uporabnikov elektronskih cigaret kadarkoli v življenju s 37 na 26 %;

Odstotek uporabnikov v zadnjih 30 dneh, pogostost uporabe in uporaba elektronskih cigaret z nikotinom se niso spremenile.

V zadnjih 30 dneh je v letu 2021 elektronske cigarete uporabljalo 11 % 16-letnih dijakov, med njimi 52 % take z nikotinom, 37 % pa jih ni vedelo, ali uporabljajo elektronske cigarete z nikotinom ali brez.

O uporabi elektronskih cigaret s kanabisom kadarkoli v življenju je v letu 2021 poročalo 9 % 16-letnih dijakov, o uporabi v zadnjih 30 dneh pa 6 %.

4.

Ukrepi novega zakona so usmerjeni tudi v ogrevane tobačne izdelke, ki so večinoma izenačeni v obravnavi s tobačnimi izdelki za kajenje. Ti izdelki so se v Sloveniji prvič pojavili konec leta 2017 in njihova uporaba med 16-letnimi dijaki narašča. Kakšne bi bile spremembe odstotka uporabnikov brez uveljavljenih ukrepov ni možno oceniti. Med 16-letnimi dijaki med leti 2018 in 2021 beležimo:

- zvišanje odstotka uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov kadarkoli v življenju z 9 na 13 %;
- zvišanje odstotka uporabnikov ogrevanih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh s 3 na 6 %.

Uporaba vsaj enega od vseh v raziskavi spremljanih izdelkov kadarkoli v življenju se je med 16-letnimi dijaki med letoma 2017 in 2021 znižala s 67 na 51 %, kar je predvsem posledica znižanja odstotka uporabnikov tobačnih izdelkov za kajenje in uporabnikov elektronskih cigaret. V zadnjih 30 dneh je vsaj en izdelek uporabilo 26 % anketiranih 16-letnih dijakov, med njimi 17 % enega, 9 % pa dva ali več.

6.

5.

Najnovejši izdelek z nikotinom na slovenskem trgu so nikotinske vrečke (beli snus). Trenutno veljavni zakon teh izdelkov ne vključuje oziroma regulira, je pa prepovedano njihovo oglaševanje in promocija. V letu 2021 je o njihovi uporabi kadarkoli v življenju poročalo 9 % 16-letnih dijakov, o uporabi v zadnjih 30 dneh pa 5 %.

7.

Uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje kadarkoli v življenju se je med 16-letnimi dijaki med letoma 2017 in 2021 znižala s 65 na 46 %. V zadnjih 30 dneh je vsaj en tobačni izdelek za kajenje uporabilo 25 % 16-letnih dijakov, odstotek se je glede na leto 2017 znižal.

8.

Uporaba vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki) kadarkoli v življenju se je med 16-letnimi dijaki med letoma 2017 in 2021 znižala z 38 na 32 %. V zadnjih 30 dneh je vsaj en tobačni izdelek za kajenje uporabilo 17 % 16-letnih dijakov, odstotek se zvišuje.

9.

Potrebno je nadaljnje spremljanje dogajanja in učinkov že uvedenih ukrepov, intenzivno delo na zagotavljanju čim večjega spoštovanja obstoječe zakonodaje ter uvedba nadaljnjih učinkovitih ukrepov in programov na področju preprečevanja in zmanjševanja uporabe tobačnih, povezanih in novih izdelkov z nikotinom med mladostniki.

3.6.11 Viri

1. Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov (ZOUTPI). Uradni list RS, št. 9/17 in 29/17.
2. White V, Williams T, Wakefield M. Has the Introduction of Plain Packaging With Larger Graphic Health Warnings Changed Adolescents' Perceptions of Cigarette Packs and Brands? *Tob Control*. 2015 Apr; 24(Suppl 2): ii42–ii49.
3. Koprivnikar H, Zupanič T, Vrdelja M, ured. Spremembe v kadilskem vedenju po uvedbi prvih ukrepov zakona o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov. Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2020.
4. Koprivnikar H, Drev A, Roškar M, Zupanič T, Jeriček Klanšček H. Od prvega poskusa do pogoste uporabe tobaka, alkohola in konoplje med mladostniki v Sloveniji. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2018.
5. SCHEER (Scientific Committee on Health, Environmental and Emerging Risks), Scientific Opinion on electronic cigarettes, 16 April 2021. Pridobljeno 12. 12. 2022 s spletne strani: https://health.ec.europa.eu/system/files/2022-08/scheer_o_017.pdf.
6. Arbeitsgemeinschaft Tabakprävention Schweiz. Puff Bar and other Disposable ENDS. Fact Sheet. Fifth-Generation Disposable E-Cigarettes. Pridobljeno 12. 12. 2022 s spletne strani: [https://www.at-schweiz.ch/userfiles/files/Downloads/Factsheets/2022_03_17%20Factsheet%20Puff%20Bar%20\(EN\).pdf](https://www.at-schweiz.ch/userfiles/files/Downloads/Factsheets/2022_03_17%20Factsheet%20Puff%20Bar%20(EN).pdf).
7. Centers for Disease Control and Prevention. Surgeon General's Advisory on E-cigarette Use Among Youth. December 2018. Pridobljeno 12. 12. 2022 s spletne strani: https://www.cdc.gov/tobacco/basic_information/e-cigarettes/surgeon-general-advisory/index.html.
8. Breitbarth AK, Morgan J, Jones AL. E-cigarettes-An unintended illicit drug delivery system. *Drug Alcohol Depend*. 2018 Nov 1; 192: 98–111.
9. Keyes KM, Kreski NT, Ankrum H, Cerdá M, Chen Q, Hasin DS, Martins SS, Olfson M, Miech R. Frequency of adolescent cannabis smoking and vaping in the United States: Trends, disparities and concurrent substance use, 2017-19. *Addiction*. 2022 Aug; 117(8): 2316–24.
10. Harrell MB, Clendennen SL, Sumbe A, Case KR, Mantey DS, Swan S. Cannabis Vaping Among Youth and Young Adults: a Scoping Review. *Curr Addict Rep*. 2022; 9(3): 217–34.
11. Lim CCW, Sun T, Leung J, Chung JYC, Gartner C, Connor J, Hall W, Chiu V, Stjepanovic D, Chan GCK. Prevalence of Adolescent Cannabis Vaping: A Systematic Review and Meta-analysis of US and Canadian Studies. *JAMA Pediatr*. 2022 Jan 1; 176(1): 42–51.
12. Hammond D, Wadsworth E, Reid JL, Burkhalter R. Prevalence and modes of cannabis use among youth in Canada, England, and the US, 2017 to 2019. *Drug Alcohol Depend*. 2021 Feb 1; 219: 108505.
13. National Institute on Drug Abuse (NIDA) (2021). Percentage of adolescents reporting drug use decreased significantly in 2021 as the COVID-19 pandemic endured. Press Release, December 15, 2021. NIDA Press Office.
14. Denlinger-Apte, R., Suerken, C. K., Ross, J. C., Reboussin, B. A., Spangler, J., Wagoner, K. G. in Sutfin, E. L. (2022). Decreases in smoking and vaping during COVID-19 stay-at-home orders among a cohort of young adults in the United States. *Preventive Medicine*, 156, 106992.
15. New WHO study shows tobacco, alcohol and cannabis use among French adolescents went down during COVID-19 pandemic. 16 December 2022 News release Pridobljeno 19. 12. 2022 s spletne strani: <https://www.who.int/europe/news/item/16-12-2022-new-who-study-shows-tobacco-alcohol-and-cannabis-use-among-french-adolescents-went-down-during-covid-19-pandemic>.

3.7 OPIS RAZISKAVE IN METODOLOGIJA

V publikacijo smo vključili podatke iz raziskave *Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi*.

Namen poglavja je opis izvedbe in metodologije raziskav ter analiz podatkov. Uporabljeni kazalniki so predstavljeni v posameznih poglavjih.

Vrsta raziskave

Raziskava *Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi* je pregledna presečna raziskava, ki temelji na kvantitativni metodi. Raziskava je bila izvedena v letih 2017, 2018 in 2021.

Namen in cilji raziskave

Osnovni namen raziskave je vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladoletniki. S sprejetjem ZOUTPI v letu 2017 je bilo uveljavljeno večje število novih ukrepov nadzora nad tobakom, katerih ključna skupina so mladi – otroci, mladostniki in mladi odrasli. Cilji raziskave so ugotoviti smer in obseg vpliva ukrepov (slikovna opozorila, enotna embalaža, prepoved oglaševanja tobačnih izdelkov, prepoved razstavljanja tobačnih izdelkov, prepoved značilnih arom, dovoljenja za prodajo tobačnih izdelkov idr.) na zaznavanje, stališča, znanje in uporabo tobačnih in povezanih izdelkov med v raziskavo vključenimi mladostniki.

Vzorčenje

V raziskavi je sodeloval priložnostni vzorec dijakov 2. letnikov iz izbranih srednjih šol po Sloveniji. V vsaki statistični regiji smo izbrali srednje šole tako, da so bili v vsaki regiji vključeni vsi šolski programi, to so gimnazija, srednja tehnična strokovna šola, srednja poklicna šola in nižja poklicna šola. V raziskavo nismo vključili srednjih šol s programom za dijake s posebnimi potrebami. Vzorčni okvir raziskave so v letu 2017 predstavljali podatki Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) o vpisu v 2. letnik srednjih šol v šolskem letu 2016/2017. Po podatkih MIZŠ je bilo v šolskem letu 2016/2017 123 ustanov, ki so izvajale srednješolske programe (od tega 6 za dijake s posebnimi potrebami). V letu 2018 in 2021 smo k sodelovanju povabili iste šole, ki so bile izbrane v vzorec raziskave v letu 2017.

Izvedba raziskave

K sodelovanju v raziskavi smo najprej zaprosili ravnatelje šol, izbranih v vzorec. Po privolitvi, da bo šola sodelovala v raziskavi, je vsaka sodelujoča šola v drugem letniku v okviru izbranega programa izobraževanja izbrala oddelek z največ dijaki. Učitelji izbranih oddelkov so prejeli navodila za izvedbo raziskave, starši učencev pa obvestilo z informacijami o raziskavi. V primeru, da so se starši odločili, da naj njihov mladostnik v raziskavi ne sodeluje, dijak ni bil vključen v anketiranje. Anketiranje je bilo anonimno in se je izvajalo v elektronski obliki na šolskih računalnikih s pomočjo spletne ankete (spletno orodje *IKA* oziroma *EnKlikAnketa*). Izjemoma je na željo šole lahko anketiranje potekalo tudi pisno na tiskanem vprašalniku, pri čemer je za zagotavljanje anonimnosti dijak izpolnjeno anketo vložil v vnaprej pripravljeno kuverto, jo zalepil in oddal učitelju. Tiskane vprašalnike so v letu 2017 dijaki izpolnjevali na dveh šolah, v vsaki je sodeloval en oddelek dijakov, v letih 2018 in 2021 pa so dijaki vseh sodelujočih šol odgovarjali samo s pomočjo spletne ankete. Anketiranje na izbranih šolah je leta 2017 potekalo od 3. do 14. aprila, v letu 2018 od 5. novembra do 10. decembra in v letu 2021 pa od 4. do 24. oktobra. V letu 2018 smo čas za izpolnjevanje anket podaljšali, ker so bili v nekaterih šolah dijaki v prvih dveh tednih, ko naj bi se raziskava izvedla, odsotni zaradi izvajanja praktičnega usposabljanja pri delodajalcih.

Vprašalnik

Vprašanja iz raziskave smo večinoma povzeli po vprašalniku avstralske *Raziskave o uporabi alkohola in drog med dijaki srednjih šol* v letih 2011 in 2013 (*angl.* Australian secondary school students alcohol and drug survey). Določena vprašanja smo prilagodili situaciji v Sloveniji. Posamezna vprašanja smo povzeli tudi po vprašalniku raziskave *Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju* med mladostniki v Sloveniji iz leta 2014 in raziskave *Anketa o zdravju in zdravstvenem varstvu* iz leta 2014. Nekaj vprašanj smo pripravili sami, predvsem tista o uporabi elektronskih cigaret in ogrevanih tobačnih izdelkov. Pri tem smo črpali iz vprašalnika predhodno izvedene raziskave v Sloveniji, to je raziskave *Uporaba elektronskih cigaret med študenti Medicinske in Zdravstvene fakultete Univerze v Ljubljani* (Koprivnikar in drugi 2018b). V letih 2018 in 2021 smo vprašalniku dodali posamezna vprašanja, ključna za opredelitev trenutne aktualne problematike, v letu 2018 npr. vprašanje o uporabi v Sloveniji na novo dostopnih ogrevanih tobačnih izdelkov ter vprašanje o uporabi elektronskih cigaret z nikotinom, v letu 2021 pa vprašanje o uporabi v Sloveniji na novo dostopnih nikotinskih vrečk, o uporabi različnih tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh (pred tem smo imeli vključeno le vprašanje o njihovi uporabi kadarkoli v življenju) ter o uporabi elektronskih cigaret s kanabisom.

Analiza rezultatov in statistične metode

V analizo so bili vključeni odgovori 3.599 dijakov 2. letnikov izbranih srednjih šol, in sicer 1.203 v letu 2017, 1.296 v letu 2018 in 1.100 v letu 2021. Iz končne baze smo izločili odgovore dijakov, ki so bili stari 20 let in več. Za vsa vprašanja smo najprej izvedli opisno statistiko. V nadaljevanju pa smo izračunali izbrane kazalnike, in sicer tako, da smo pri številnih vprašanjih večje število možnih odgovorov razvrstili v manjše število kategorij, kot je opisano v besedilu posameznih poglavij. Za analizo povezav med izbranimi spremenljivkami smo uporabili test hi-kvadrat (χ^2), za analizo povprečij pa smo uporabili enosmerno analizo variance (*angl.* Oneway Anova). Vsebinsko smo povezanost interpretirali s pomočjo statistično značilnih razlik med deleži, ki smo jih računali s pomočjo z-testa (*angl.* Column proportions test). Kjer pri testu hi-kvadrat ni bilo statistično značilnih razlik, so pa bile te prisotne pri z-testu, smo upoštevali rezultate z-testa. Za raven značilnosti smo v vseh primerih upoštevali vrednost statistične značilnosti $p < 0,05$. Vse analize so bile izvedene v *IBM SPSS ver. 25* (SPSS Inc., Chicago, IL, ZDA). Vsote odstotkov pri določenih skupinah se zaradi zaokroževanja na decimalke lahko razlikujejo (npr. odstotek lahko presega ali pa je manjši od 100 %) (Bottomely 2008).

Anketiranci

Anketirani so bili dijaki 2. letnikov srednjih šol, ki so bile izbrane v priložnostni vzorec. V letu 2017 smo k sodelovanju povabili 29 srednjih šol, od katerih se jih je odzvalo 28, dodatno pa sta k sodelovanju pristopili še 2 srednji šoli, torej skupno 30 srednjih šol. V letu 2018 smo k sodelovanju povabili vseh 31 šol, ki so bile izbrane v vzorec raziskave v letu 2017. Povabilu k sodelovanju se je v letu 2017 odzvalo vseh 31 šol. V letu 2021 smo k sodelovanju prav tako povabili 31 srednjih šol, odzvalo se je 30 šol. Značilnosti anketiranih dijakov so predstavljene v Tabeli 3.7.1. Povprečna starost dijakov je bila v letu 2017 16,6 let, v letu 2018 16,2 let in v letu 2021 16,1 leto.

Tabela 3.7.1: Značilnosti anketiranih dijakov 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.

		2017		2018		2021	
		n	%	n	%	n	%
Skupaj		1.215		1.296		1.100	
Spol	Fantje	620	51,0	541	41,7	458	41,6
Starost	Dekleta	595	49,0	755	58,3	642	58,4
	15 let	3	0,2	86	6,6	105	9,5
	16 let	646	53,7	990	76,4	835	75,9
	17 let	468	38,9	170	13,1	111	10,1
	18 let	64	5,3	37	2,9	36	3,3
	19 let	22	1,8	13	1,0	13	1,2
Srednješolski program	Gimnazija	377	31,0	358	27,6	349	31,7
	Srednja tehnična strokovna šola	403	33,2	480	37,0	293	26,6
	Srednja poklicna šola	373	30,7	376	29,0	399	36,3
	Nižja poklicna šola	62	5,1	82	6,3	59	5,4

Vir: Raziskava Vrednotenje učinkov novih ukrepov nadzora nad tobakom med mladimi.

V šolskem letu 2016/2017 je bilo po podatkih Statističnega urada RS v 2. letnike srednjih šol skupaj vpisanih 18.926 dijakov, med njimi na nižje poklicno izobraževanje 411 (2,2 %), srednje poklicno izobraževanje 3.954 (20,9 %), srednje strokovno izobraževanje 7.979 (42,2 %) in v gimnazije 6.582 (34,7 %). V šolskem letu 2018/2019 je bilo po podatkih Statističnega urada RS v 2. letnike srednjih šol skupaj vpisanih 18.540 dijakov, med njimi na nižje poklicno izobraževanje 408 (2,2 %), srednje poklicno izobraževanje 4.030 (21,7 %), srednje strokovno izobraževanje 7.826 (42,2 %) in v gimnazije 6.276 (33,9 %). V šolskem letu 2021/2022 je bilo po podatkih Statističnega urada RS v 2. letnike srednjih šol skupaj vpisanih 18.753 dijakov, med njimi na nižje poklicno izobraževanje 441 (2,4 %), srednje poklicno izobraževanje 3.764 (20,1 %), srednje strokovno izobraževanje 7.872 (42,0 %) in v gimnazije 6.676 (35,6 %). V posameznem valu raziskave smo torej zajeli med 5,9–7,0 % dijakov, vpisanih v 2.letnik.

Prednosti in slabosti raziskave

Raziskava je prva in edina v Sloveniji, ki celovito spremlja učinke ukrepov nove zakonodaje na področju nadzora nad tobakom med mladostniki, ima pa določene omejitve. Vzorec raziskave je priložnostni, zato rezultatov naše raziskave ni možno posploševati na vse dijake 2. letnikov srednjih šol v Sloveniji. Smo pa v raziskavo zajeli dijake 2. letnikov iz vse Slovenije in vseh ravni šolskih programov. Možna je pristranost izbora (zaradi načina izbora šol, oddelkov) in pristranost samoporočanja (možnost navajanja družbeno zaželenih odgovorov in zato morebitne podcenjenosti ali precenjenosti določenih odstotkov). Iz tega izvirajo tudi razlike v značilnosti vzorca (porazdelitev po spolu, starosti in srednješolskem programu) med posameznimi valovi raziskave, ki bi lahko imele določen vpliv na rezultate. Omejitve naše raziskave so vezane tudi na vrsto raziskave, ki je presečna. Presečna raziskava ne omogoča vpogleda v časovno zaporedje dogodkov ali vzročnost, zato ni možno delati zaključkov o smeri povezav. Ena od omejitev je lahko tudi pristranost spominjanja, ki pa je manj verjetna, kajti v raziskavi ne sprašujemo o zelo časovno oddaljenih dogodkih. Ker je bil prvi val raziskave izveden nekaj tednov oziroma največ en mesec po uveljavitvi prvih ukrepov novega zakona, je raziskava omejena pri spremljanju učinkov nekaterih ukrepov, kar natančneje opisujemo v predhodnih poglavjih. V raziskavo niso vključeni mladostniki, ki niso vključeni v šolanje (t. i. osipniki). V prvih dveh valovih raziskave so dijaki izpolnjevali anketo v šoli, ker pa je zadnji val raziskave potekal v času pandemije

covida-19, smo takrat dodali tudi možnost izpolnjevanja na domu za primer ukrepa šolanja od doma v času raziskave. Ukrepa v času izvedbe raziskave sicer ni bilo, možnost izpolnjevanja izven šole je koristila zgolj manjšina dijakov, anketo je v šoli namreč izpolnilo 96,2 % dijakov. Zato menimo, da izpolnjevanje izven šole ni imelo pomembnejšega vpliva na rezultate, možna pa bi bila pristranost poročanja zaradi morebitne bližine staršev. Ne glede na navedene omejitve raziskava nudi kakovostne podatke za vpogled o učinkih sprememb zakonodaje na ključno ciljno skupino, to je mladostnike.

SEZNAM TABEL

<i>Tabela 2.1.1: Države, ki so enotno embalažo že uvedle (vrstni red glede na datum polne uveljavitve ukrepa).</i>	19
<i>Tabela 2.1.2: Odstotki kadilcev (redni in občasni skupaj) v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, po starostnih skupinah, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.</i>	26
<i>Tabela 2.1.3: Odstotki kadilcev (redni in občasni skupaj) v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, po starostnih skupinah, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.</i>	27
<i>Tabela 2.1.4: Razširjenost kajenja v Avstraliji med mladostniki, starimi od 12 do 17 let, 1996, 1999, 2002, 2005, 2008, 2011, 2014 in 2017.</i>	28
<i>Tabela 3.1.1: Trditve o škodljivosti kajenja glede na status zdravstvenih opozoril (nova, stara, ukinjena zdravstvena opozorila).</i>	55
<i>Tabela 3.3.1: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	110
<i>Tabela 3.3.2: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih v preteklem letu, razen v prevoznih sredstvih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	112
<i>Tabela 3.3.3: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	114
<i>Tabela 3.3.4: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji glede na spol, 2017, 2018 in 2021.</i>	115
<i>Tabela 3.3.5: Odstotki dijakov, izpostavljenih tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.</i>	116
<i>Tabela 3.6.1: Odstotki kadilcev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki) v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2021.</i>	181
<i>Tabela 3.6.2: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret z nikotinom kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2021.</i>	185
<i>Tabela 3.6.3: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret s kanabisom kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2021.</i>	186
<i>Tabela 3.6.4: Odstotki uporabnikov nikotinskih vrečk kadarkoli v življenju in v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki iz 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje v zadnjih 30 dneh, 2021.</i>	186
<i>Tabela 3.7.1: Značilnosti anketiranih dijakov 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	208

SEZNAM SLIK

<i>Slika 2.1.1: Primer enotne embalaže v Avstraliji.</i>	23
<i>Slika 2.1.2: Odstotki rednih, občasnih in bivših kadilcev ter nikoli kadilcev v Avstraliji v splošni populaciji prebivalcev, starih 14 let in več, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 in 2019.</i>	26
<i>Slika 2.1.3: Primer enotne embalaže v Franciji.</i>	31
<i>Slika 2.1.4: Odstotki rednih kadilcev v Franciji v splošni populaciji prebivalcev, starih 18–75 let, v letih od 2000 do 2020.</i>	32
<i>Slika 2.1.5: Primer enotne embalaže v Združenem kraljestvu.</i>	33
<i>Slika 2.1.6: Odstotki kadilcev cigaret v Združenem kraljestvu v splošni populaciji prebivalcev, starih 16 let in več, v letih od 2000 do 2020.</i>	36
<i>Slika 2.1.7: Primer enotne embalaže na Novi Zelandiji.</i>	36
<i>Slika 2.1.8: Odstotki kadilcev na Novi Zelandiji v splošni populaciji prebivalcev, starih 15 let in več, v letih od 2011/2012 do 2020/2021.</i>	37
<i>Slika 2.1.9: Primer enotne embalaže na Norveškem.</i>	38
<i>Slika 2.1.10: Odstotki kadilcev na Norveškem med prebivalci, starimi 16–74 let, in mladimi, starimi 16–24 let, na Norveškem, 2005–2020.</i>	39
<i>Slika 2.1.11: Odstotki uporabnikov snusa na Norveškem med prebivalci, starimi 16–74 let, in mladimi, starimi 16–24 let, na Norveškem, 2005–2020.</i>	39
<i>Slika 2.1.12: Primer enotne embalaže na Irskem.</i>	39
<i>Slika 2.1.13: Odstotki kadilcev na Irskem med prebivalci, starimi 15 let in več, 2005–2021.</i>	40
<i>Slika 2.1.14: Primer enotne embalaže v Kanadi na maloprodajnem nivoju do 6. 2. 2022.</i>	41
<i>Slika 2.1.15: Primer enotne embalaže v Kanadi na maloprodajnem nivoju od 7. 2. 2022 - "slide & shell" enotna embalaža.</i>	41
<i>Slika 2.1.16: Primer enotne embalaže v Singapurju.</i>	42
<i>Slika 3.1.1: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj enkrat do dvakrat zelo pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	57
<i>Slika 3.1.2: Odstotki dijakov, ki so bili nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) zelo pozorni na zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	57
<i>Slika 3.1.3: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat prebrali zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	58

<i>Slika 3.1.4: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) prebrali zdravstvena opozorila na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	58
<i>Slika 3.1.5: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	59
<i>Slika 3.1.6: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) razmišljali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	59
<i>Slika 3.1.7: Odstotki dijakov, ki so se vsaj enkrat ali dvakrat pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	60
<i>Slika 3.1.8: Odstotki dijakov, ki so se nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) pogovarjali o zdravstvenih opozorilih na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	60
<i>Slika 3.1.9: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete kadarkoli v zadnjih 12 mesecih in so zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje vsaj enkrat ali dvakrat razmišljali o opustitvi kajenja v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	61
<i>Slika 3.1.10: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) razmišljali o opustitvi kajenja zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvižanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	61
<i>Slika 3.1.11: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvižanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	62
<i>Slika 3.1.12: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvižanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	63
<i>Slika 3.1.13: Povprečne ocene slike embalaže treh tržnih znamk cigaret in ene tržne znamke tobaka za zvižanje, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	63
<i>Slika 3.1.14: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	64
<i>Slika 3.1.15: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	65
<i>Slika 3.1.16: Povprečne ocene za trditve, ki spodbujajo h kajenju, in trditve, ki odvrčajo od kajenja, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	65
<i>Slika 3.1.17: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	66

<i>Slika 3.1.18: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	66
<i>Slika 3.1.19: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v privlačnosti embalaže med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	67
<i>Slika 3.1.20: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	67
<i>Slika 3.1.21: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	68
<i>Slika 3.1.22: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti kajenja med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	68
<i>Slika 3.1.23: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	69
<i>Slika 3.1.24: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	69
<i>Slika 3.1.25: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v zasvojljivosti med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	70
<i>Slika 3.1.26: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021</i>	70
<i>Slika 3.1.27: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	71
<i>Slika 3.1.28: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v lahkosti opustitve med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	71
<i>Slika 3.1.29: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	72
<i>Slika 3.1.30: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	72
<i>Slika 3.1.31: Odstotki dijakov glede na (ne)strinjanje z obstojem razlik v vsebnosti škodljivih snovi med posameznimi tržnimi znamkami, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	72

<i>Slika 3.1.32: Odstotki dijakov, ki se (zelo) strinjajo s posameznimi trditvami glede škodljivosti kajenja, navedenih v zdravstvenih opozorilih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	74
<i>Slika 3.1.33: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	75
<i>Slika 3.1.34: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	75
<i>Slika 3.1.35: Povprečne ocene poznavanja škodljivosti kajenja iz trditev, navedenih v zdravstvenih opozorilih skupaj, ter za nova, stara in ukinjena opozorila, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	76
<i>Slika 3.1.36: Odstotki dijakov, ki so vsaj enkrat ali dvakrat pokadili cigareto, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	77
<i>Slika 3.1.37: Odstotki dijakov, ki so nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali vsaj pogosto (pogosto, vedno) pokadili cigareto zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	77
<i>Slika 3.1.38: Odstotki dijakov, ki vsaj enkrat ali dvakrat niso pokadili cigarete, ker so videli zdravstveno opozorilo na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	78
<i>Slika 3.1.39: Odstotki dijakov, ki niso nikoli, redko (enkrat ali dvakrat, včasih) ali pogosto (pogosto, vedno) pokadili cigarete zaradi zdravstvenih opozoril na embalaži cigaret oziroma tobaka za zvijanje v zadnjih šestih mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	78
<i>Slika 3.2.1: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	93
<i>Slika 3.2.2: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti oglaševanju tobačnih izdelkov na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	93
<i>Slika 3.2.3: Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	94
<i>Slika 3.2.4: Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti razstavljenim tobačnim izdelkom na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	94
<i>Slika 3.2.5: Odstotki dijakov, izpostavljenih različnim vrstam promocije tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	95
<i>Slika 3.2.6: Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni vrsti promocije tobačnih izdelkov v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	96

<i>Slika 3.2.7:</i> Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.	97
<i>Slika 3.2.8:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti oglaševanju elektronskih cigaret na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	97
<i>Slika 3.2.9:</i> Odstotki dijakov, ki so bili vsaj 1-krat v zadnjih 30 dneh izpostavljeni razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.	98
<i>Slika 3.2.10:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti razstavljenim elektronskim cigaretam na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	98
<i>Slika 3.2.11:</i> Odstotki dijakov, izpostavljenih različnim vrstam promocije elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	99
<i>Slika 3.2.12:</i> Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni obliki promocije elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.	99
<i>Slika 3.2.13:</i> Odstotki dijakov, izpostavljenih vsaj eni obliki marketinga elektronskih cigaret na prodajnih mestih v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.	100
<i>Slika 3.3.1:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	111
<i>Slika 3.3.2:</i> Odstotki dijakov glede na pravila o kajenju v družinskem avtomobilu med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	111
<i>Slika 3.3.3:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih v preteklem letu, razen v prevoznih sredstvih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	112
<i>Slika 3.3.4:</i> Odstotki dijakov glede na pravila o kajenju v domačem bivalnem okolju med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	113
<i>Slika 3.3.5:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.	114
<i>Slika 3.3.6:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.	115
<i>Slika 3.3.7:</i> Odstotki dijakov glede na pogostost izpostavljenosti tobačnemu dimu drugih v katerihkoli zaprtih prostorih in/ali prevoznih sredstvih v preteklem letu, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.	116
<i>Slika 3.4.1:</i> Odstotki kadilcev cigaret z značilnimi aromami med kadilci cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.	123

- Slika 3.5.1:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021. 133
- Slika 3.5.2:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021. 133
- Slika 3.5.3:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021. 134
- Slika 3.5.4:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021. 135
- Slika 3.5.5:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021. 135
- Slika 3.5.6:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi s pomočjo nadomestnega kupca zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko kupili cigarete ali tobak za zvijanje med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021. 136
- Slika 3.5.7:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki so v zadnjih 12 mesecih vsaj enkrat poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021. 137
- Slika 3.5.8:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki v zadnjih 12 mesecih niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, 2017, 2018 in 2021. 137
- Slika 3.5.9:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvijanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, po spolu, 2017, 2018 in 2021. 138
- Slika 3.5.10:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, 2017, 2018 in 2021. 139
- Slika 3.5.11:* Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti cigarete in tobak za zvijanje na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so vsaj enkrat v preteklih 12 mesecih poskusili kupiti cigarete ali tobak za zvijanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021. 139
- Slika 3.5.12:* Odstotki mladoletnih dijakov z različnimi zaznavami cen cigaret in tobaka za zvijanje (zelo visoke in visoke; niti visoke, niti nizke; nizke in zelo nizke) med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, 2021. 140
- Slika 3.5.13:* Odstotki mladoletnih dijakov z različnimi zaznavami cen cigaret in tobaka za zvijanje (zelo visoke in visoke; niti visoke, niti nizke; nizke in zelo nizke) med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvijanje, po spolu, 2021. 140

<i>Slika 3.5.14: Odstotki mladoletnih dijakov, ki jim ni trgovec nikoli zavrnil nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	141
<i>Slika 3.5.15: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, 2017, 2018 in 2021.</i>	142
<i>Slika 3.5.16: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	142
<i>Slika 3.5.17: Odstotki mladoletnih dijakov, od katerih ni trgovec nikoli zahteval dokumenta ob nakupu, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	143
<i>Slika 3.5.18: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, 2017, 2018 in 2021.</i>	144
<i>Slika 3.5.19: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebnem dokumentu ob poskusu nakupa cigaret ali tobaka za zvižanje, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup cigaret ali tobaka za zvižanje, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	144
<i>Slika 3.5.20: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili elektronske cigarete, ter tistih, ki še niso slišali za elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	145
<i>Slika 3.5.21: Odstotki mladoletnih dijakov, ki menijo, da bi zelo lahko/lahko ali niti težko/niti lahko ali težko/zelo težko sami kupili elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	146
<i>Slika 3.5.22: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih kupiti elektronske cigarete, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	147
<i>Slika 3.5.23: Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvižanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, 2017, 2018 in 2021.</i>	147
<i>Slika 3.5.24: Odstotki mladoletnih dijakov, ki niso poskusili kupiti cigaret ali tobaka za zvižanje, ali so jih poskusili kupiti od 1- do 5-krat ali več kot 5-krat, v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	148
<i>Slika 3.5.25: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.</i>	149

<i>Slika 3.5.26: Odstotki mladoletnih dijakov, ki so poskusili kupiti elektronske cigarete na različnih prodajnih mestih v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	149
<i>Slika 3.5.27: Odstotki mladoletnih dijakov, ki jim trgovec nikoli ni zavrnil nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	150
<i>Slika 3.5.28: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.</i>	151
<i>Slika 3.5.29: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zavrnitve nakupa elektronskih cigaret s strani trgovca, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	151
<i>Slika 3.5.30: Odstotki mladoletnih dijakov, od katerih trgovec nikoli ni zateval dokumenta ob nakupu elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	152
<i>Slika 3.5.31: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebem dokumentu ob poskusu nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, 2017, 2018 in 2021.</i>	153
<i>Slika 3.5.32: Odstotki mladoletnih dijakov glede na pogostost zahteve trgovca po osebem dokumentu ob poskusu nakupa elektronskih cigaret, med anketiranimi mladoletnimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, ki so že slišali za elektronske cigarete, in so v zadnjih 12 mesecih opravili vsaj en nakup elektronskih cigaret, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	153
<i>Slika 3.6.1: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto dni, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	169
<i>Slika 3.6.2: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	169
<i>Slika 3.6.3: Odstotki dijakov glede na namero za kajenje čez leto, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 12 mesecih, 2017, 2018 in 2021.</i>	170
<i>Slika 3.6.4: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	171
<i>Slika 3.6.5: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju kadili cigaret, ki so pokadili nekaj dimov, in ki so pokadili več kot nekaj dimov, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	171
<i>Slika 3.6.6: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju kadili cigaret, ki so pokadili nekaj dimov in tistih, ki so pokadili več kot nekaj dimov, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	172

<i>Slika 3.6.7: Odstotki dijakov, ki so prvič kadili cigarete v starosti 13 let ali manj, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so kadarkoli v življenju kadili cigarete, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	172
<i>Slika 3.6.8: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	173
<i>Slika 3.6.9: Odstotki dijakov, ki so kadili cigarete v zadnjih 12 mesecih, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	173
<i>Slika 3.6.10: Odstotki dijakov glede na pogostost kajenja v zadnjih 30 dneh (nikoli; manj kot 1-krat/teden; vsaj 1-krat/teden, a ne vsak dan; vsak dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	174
<i>Slika 3.6.11: Odstotki dijakov glede na pogostost kajenja v zadnjih 30 dneh (nikoli; manj kot 1-krat/teden; vsaj 1-krat/teden, a ne vsak dan; vsak dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	174
<i>Slika 3.6.12: Odstotki dijakov glede na število pokajenih cigaret na dan v zadnjem tednu dni (manj kot 1 cigareta na dan, od 1 do 10 cigaret na dan, 11 in več cigaret na dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	175
<i>Slika 3.6.13: Odstotki dijakov glede na število pokajenih cigaret na dan v zadnjem tednu dni (manj kot 1 cigareta na dan, od 1 do 10 cigaret na dan, 11 in več cigaret na dan), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	176
<i>Slika 3.6.14: Odstotki dijakov glede na dovzetnost za kajenje (nedovzetni nikoli kadilci, dovzetni nikoli kadilci, preizkuševalci, kadilci v zadnjih 30 dneh), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	176
<i>Slika 3.6.15: Odstotki dijakov glede na dovzetnost za kajenje (nedovzetni nikoli kadilci, dovzetni nikoli kadilci, preizkuševalci, kadilci v zadnjih 30 dneh), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	177
<i>Slika 3.6.16: Odstotki dijakov, ki med najožjimi petimi prijatelji nimajo nikogar, ki bi kadil tobak, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	178
<i>Slika 3.6.17: Povprečna števila kadilcev tobaka med petimi najožjimi prijatelji anketiranih dijakov 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	178
<i>Slika 3.6.18: Odstotki dijakov, ki ocenjujejo, da je odstotek kadilcev tobaka med njihovimi vrstniki višji kot 30 %, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	179
<i>Slika 3.6.19: Povprečne ocene odstotka kadilcev tobaka med vrstniki, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	179
<i>Slika 3.6.20: Odstotki kadilcev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimni tobačni izdelki) kadarkoli v življenju, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	180

<i>Slika 3.6.21: Odstotki kadilcev/uporabnikov drugih tobačnih izdelkov (cigare, cigarilosi, pipe, vodne pipe, brezdimmni tobačni izdelki) kadarkoli v življenju, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	181
<i>Slika 3.6.22: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili ogrevane tobačne izdelke, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2018 in 2021.</i>	182
<i>Slika 3.6.23: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabili ogrevane tobačne izdelke, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2018 in 2021.</i>	182
<i>Slika 3.6.24: Odstotki dijakov, ki so že slišali za elektronske cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	183
<i>Slika 3.6.25: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili elektronske cigarete, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	183
<i>Slika 3.6.26: Odstotki dijakov, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj, po spolu in glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	184
<i>Slika 3.6.27: Odstotki dijakov glede na pogostost uporabe elektronskih cigaret v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	184
<i>Slika 3.6.28: Odstotki uporabnikov elektronskih cigaret z nikotinom v zadnjih 30 dneh, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol po Sloveniji, ki so uporabili elektronske cigarete v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.</i>	185
<i>Slika 3.6.29: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	187
<i>Slika 3.6.30: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	188
<i>Slika 3.6.31: Odstotki dijakov, ki niso nikoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	188
<i>Slika 3.6.32: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabili vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2017, 2018 in 2021.</i>	189
<i>Slika 3.6.33: Odstotki dijakov, ki v zadnjih 30 dneh niso uporabili tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom oziroma so uporabili enega ali več kot enega, med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, skupaj in po spolu, 2021.</i>	190
<i>Slika 3.6.34: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.</i>	191

- Slika 3.6.35: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.* 191
- Slika 3.6.36: Odstotki dijakov, ki so kadarkoli v življenju uporabili vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.* 192
- Slika 3.6.37: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, 2017, 2018 in 2021.* 193
- Slika 3.6.38: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje oziroma vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, po spolu, 2017, 2018 in 2021.* 193
- Slika 3.6.39: Odstotki dijakov, ki so v zadnjih 30 dneh uporabljali vsaj enega od novejših izdelkov (z vključenimi brezdimnimi tobačnimi izdelki), med anketiranimi dijaki 2. letnikov izbranih srednjih šol v Sloveniji, glede na kajenje cigaret v zadnjih 30 dneh, 2017, 2018 in 2021.* 194

STVARNO KAZALO

A

Arome v tobačnih in povezanih izdelkih 6, 13, 14, 25, 31, 42, 44, 122–127, 163, 164, 194, 197, 198, 202
predlogi ukrepov 14, 126
učinki 13, 122–127
zakonodaja v Sloveniji 6, 122, 163

B

Brezdimni tobačni izdelki 8, 10, 12, 14, 166, 168, 180, 181, 187, 189–194, 196, 198–204

C

Cigare 7, 12, 13, 19, 40, 126, 166, 168, 179–181, 192, 196, 198, 203

Cigarilosi 7, 12, 13, 126, 166, 168, 179–181, 192, 196, 198, 203

Cigarete 6, 7, 11–13, 15, 17, 19–44, 53–88, 90–96, 104–106, 109, 110, 116, 122–127, 129–146, 154–158, 160, 161, 163–165, 168–179, 187, 190, 192, 194, 195, 198–203

D

Dostopnost cigaret in tobaka za zvižanje mladoletnim na prodajnih mestih 6, 11, 13, 14, 129–132, 134–144, 154–158, 161, 163

mesta nakupov 130, 138, 139, 156

poskusi nakupov 13, 130, 136–138, 155, 156

predlogi ukrepov 14, 161

prepoved prodaje tobačnih izdelkov mladoletnim 6, 129, 163

zahteva po osebem dokumentu ob nakupu 11, 13, 131, 143, 144, 157, 158

zakonodaja v Sloveniji 6, 13, 129, 163

zavrnitve nakupa s strani trgovca 11, 13, 131, 141, 142, 157

zaznana dostopnost pri lastnem nakupu 11, 13, 132, 134, 154

zaznana dostopnost z nadomestnim kupcem 11, 13, 130, 134–136, 155

zaznave cen 130, 140, 156

Dostopnost elektronskih cigaret mladoletnim na prodajnih mestih 6, 13, 14, 129, 131, 132, 145–161, 163

mesta nakupov 131, 148, 149, 158, 159

poskusi nakupov 13, 131, 146–148, 158

predlogi ukrepov 14, 161

prepoved prodaje elektronskih cigaret mladoletnim 6, 129, 163

zahteva po osebem dokumentu ob nakupu 11, 13, 132, 152, 153, 159, 160

zakonodaja v Sloveniji 6, 13, 129, 163

zavrnitve nakupa s strani trgovca 11, 13, 132, 150, 151, 159

zaznana dostopnost pri lastnem nakupu 11, 13, 131, 145, 146, 158

Dovoljenja za prodajo 6, 13, 15, 102, 129, 130, 154–161, 163, 164, 194, 202

E

Elektronske cigarete 8, 11, 12, 13, 18, 19, 96–100, 103–106, 131, 132, 146–153, 159–161, 166–168, 183–187, 190, 194, 197, 199–204, 207

Enotna embalaža 13, 17–45, 62–67, 82–88, 163

aktivnosti industrije 24, 25, 31, 33, 40, 43, 44

Avstralija 19, 22–31, 43, 44

cilji ukrepa 17, 42, 45

druge države 19, 42, 44

Francija 19, 31, 32, 43

Irska 19, 39, 40, 43, 44

Kanada 19, 40, 41, 43, 44

klici na Quitline 30

Nova Zelandija 19, 36, 43

Norveška 19, 38, 39, 43

podpora ukrepu 29, 30, 34, 35, 37, 40, 43

predlogi ukrepov 14, 87

pregledne objave 20–22, 42, 43

razširjenost v svetu 19, 42

težave v maloprodaji 30, 35, 43

učinki na cene tobačnih izdelkov 29, 35, 44

učinki na mlade 13, 24, 25, 31, 33, 34, 38

učinki na napačno zaznavanje škodljivosti določenega izdelka na osnovi značilnosti embalaže 13, 17, 22, 24, 42, 43, 45

učinki na nezakonito trgovino s tobačnimi izdelki 29, 32, 36, 40, 44

učinki na odrasle 23, 24, 32–34, 37, 38, 41

učinki na opuščanje kajenja 17, 20, 21, 23–25, 29, 31, 33, 34, 42, 43

učinki na potrošnjo tobaka 28, 35, 43, 44

učinki na povečanje opaznosti zdravstvenih opozoril 13, 23, 33, 34, 37–40, 43, 45

učinki na prevalenco kajenja 24–28, 31, 32, 34, 36–39, 43, 44

učinki na privlačnost tobačnih izdelkov 13, 23, 24, 31, 32, 34, 36, 37, 40, 43, 45, 54, 62–67

Združeno kraljestvo 19, 33–36, 43, 44

zakonodaja v Sloveniji 6, 19, 163

zaznavanje razlik med tržnimi znamkami 13, 24, 32, 34, 43, 54, 67–72, 82, 83, 85, 86

I

Izpostavljenost marketingu elektronskih cigaret na prodajnih mestih 96–100, 103–106

izpostavljenost oglaševanju 91, 96–97, 103

izpostavljenost promociji 91, 92, 98–99, 103

izpostavljenost razstavljenim izdelkom 92, 97–98, 103

Izpostavljenost marketingu tobačnih izdelkov na prodajnih mestih 92, 96, 100–103, 104–106

izpostavljenost oglaševanju 90, 91, 92–94, 100, 101

izpostavljenost promociji 90, 91, 95, 96, 102, 103

izpostavljenost razstavljenim izdelkom 90, 91, 94, 95, 102

Izpostavljenost tobačnemu dimu 10, 109–120

v prevoznih sredstvih 109–111, 117

v zaprtih prostorih 109, 112, 117

v zaprtih prostorih in prevoznih sredstvih 10, 110, 113–117, 119

K

Kajenje v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe 6, 109, 110, 117, 119, 163

predlogi ukrepov 119

učinki prepovedi 110, 117

zakonodaja v Sloveniji 6, 109, 163

Kazalniki kadilskega vedenja in povezani kazalniki med mladostniki v Sloveniji 7, 12, 164–204

kajenje cigaret 7, 12, 164, 165, 170–176, 195, 200, 203

kajenje tobaka med najožjimi prijatelji 12, 165, 177, 178, 195, 196, 203

kajenje/uporaba posameznih drugih tobačnih izdelkov 7, 12, 166, 180, 181, 196, 203

namera za kajenje cigaret čez leto dni 12, 164, 169, 203

ocena odstotka kadilcev med vrstniki 12, 165, 178, 179, 195, 196, 203

porazdelitev glede na dovzetnost za kajenje in modele razvoja kajenja med mladostniki 12, 165, 176, 177, 203

seznanjenost z elektronskimi cigaretami 12, 167, 183

uporaba elektronskih cigaret 8, 12, 167, 183–186, 197, 198, 201, 203

uporaba elektronskih cigaret z nikotinom 8, 12, 167, 185, 197, 201, 203

uporaba elektronskih cigaret s kanabisom 8, 12, 167, 186, 198, 201, 203

uporaba nikotinskih vrečk 9, 12, 167, 198, 201, 204

uporaba ogrevanih tobačnih izdelkov 9, 12, 166, 181, 197, 201, 204

uporaba vsaj enega od novejših izdelkov 10, 12, 168, 190–194, 199, 200, 201, 204

uporaba vsaj enega od tobačnih in povezanih izdelkov ter novih izdelkov z nikotinom 10, 12, 168, 187, 190, 198, 199, 201, 204

uporaba vsaj enega od tobačnih izdelkov za kajenje 9, 12, 168, 190–194, 199, 200, 201, 204

L

Licenciranje 154

N

Nikotinske vrečke 9, 12, 14, 105, 167, 168, 186, 187, 189, 190, 192, 194, 196, 198–202, 204

O

Oglaševanje, razstavljanje in promocija tobačnih in povezanih izdelkov 6, 14, 90–106
predlogi ukrepov 14, 105
zakonodaja v Sloveniji 6, 90, 163

Ogrevani tobačni izdelki 6, 9, 12, 109, 126, 166, 168, 182, 187, 189, 190, 192, 194, 197–202, 204

P

Pipe 12, 19, 166, 168, 180, 181, 187, 189, 192, 196, 198

Pravila glede kajenja 109–111, 113, 117, 118
v domačem bivalnem okolju 110, 113, 117, 118
v družinskem avtomobilu 109, 111, 117, 118

Predlogi nadaljnjih ukrepov 14, 86, 87, 105, 119, 126, 161, 202

S

Slikovna zdravstvena opozorila 6, 13, 53–58, 60–67, 73–87, 163
branost 13, 53, 58, 79, 80
nepokajena cigareta zaradi 13, 56, 78, 85
opaznost 79, 80
pogovarjanje z drugimi o 13, 53, 60, 79, 80
pokajena cigareta zaradi 56, 76, 77, 85
pozornost na 13, 53, 56, 57, 79, 80
predlogi ukrepov 14, 87
privlačnost embalaže in kajenja 13, 54, 62–67, 81, 82
razmišljanje o 13, 53, 59, 79, 80
razmišljanje o opuščanju kajenja zaradi 13, 54, 61
zakonodaja v Sloveniji 6, 53, 163
zmanjševanje učinkov 80, 84, 86
znanje 13, 55, 56, 73–76, 83, 84

T

Tobak za oralno uporabo 190, 194, 196, 203

V

Vodna pipa 7, 12, 126, 166, 168, 180, 181, 187, 189, 190, 192, 196, 198, 201, 203

Z

Zakonodaja v Sloveniji 6, 14, 19, 53, 86, 87, 90, 105, 109, 119, 122, 126, 160, 161, 163

enotna embalaža 6, 19, 53, 163

predlogi ukrepov 14, 86, 87, 105, 119, 126, 161, 202

prepoved arom 6, 122, 163

prepoved kajenja v prevoznih sredstvih v prisotnosti mladoletne osebe 6, 109, 163

prepoved oglaševanja, razstavljanja in promocije tobačnih izdelkov 6, 90, 163

slikovna zdravstvena opozorila 6, 53, 163

ukrepi za zmanjševanje dostopnosti 6, 126, 160, 161, 163

Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov 6, 15, 53, 105, 122, 129, 163, 200, 201

NIJZ

Nacionalni inštitut
za javno zdravje

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Telefon: + 386 1 2441 400

E-pošta: info@nijz.si

Gradivo je dostopno na: <https://nijz.si/>

